АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ В ЧЕТИРИ ТОМА

Редакционна колегия
ИЛИЯ ТОДОРОВ
ПЕТЪР ПОНДЕВ
ТИХОМИР ТИХОВ

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

4 ТОМ

СТАТИИ И РЕЧИ
ПИСМА
ЛИТЕРАТУРНИ ОПИТИ

Под редакцията на
ИЛИЯ ТОДОРОВ

СОФИЯ • 1981

четвърти

И РЕЧИ

ТУРНИ ОПИТИ

150

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

4

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ В ЧЕТИРИ ТОМА

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

4

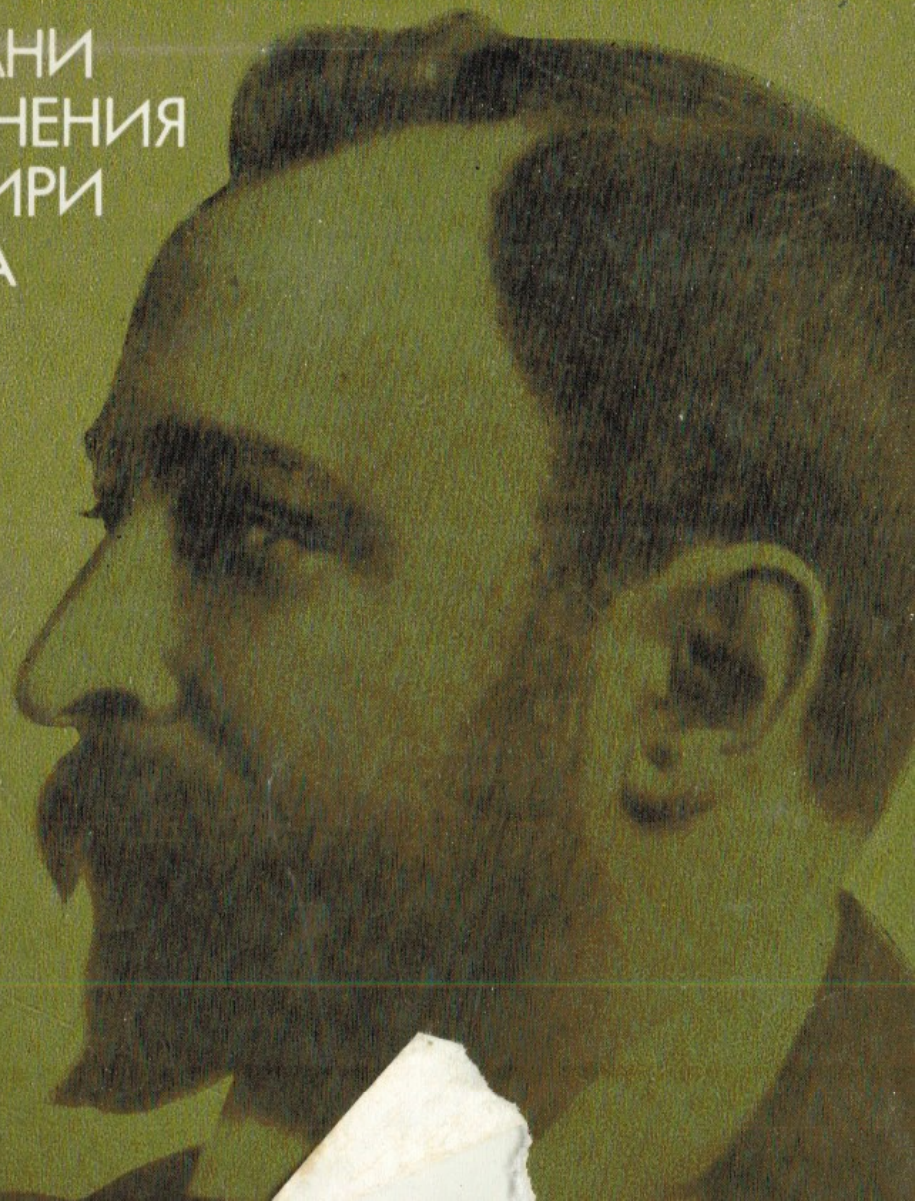

© Алеко Константинов, 1981
c/o Jusautor, Sofia

СТАТИИ И РЕЧИ

СТАТИИ

ДО РЕДАКЦИЯТА НА В. „ТЪРНОВСКА КОНСТИТУЦИЯ“

В последните броеве на в. „Свобода“ аз съвсем неочаквано станах предмет на жестоки нападки и подли клевети от страна на редактирующите тоя вестник. За да оправдаят моето крайно несправедливо и безосновно уволнение от длъжност, което уволнение постави в недоумение всички, на които съм имал честта да бъда познат — патентованите псувачи се възползуваха и от ония низки инсинуации, които бе способен да хвърли срещу личността ми само онзи ужасен престъпник, от когото — благодарение на моята бдителност и справедливата присъда на три съдийски състава — се избави софийското общество.

Такива феномени като редакторите на в. „Свобода“ могат да бъдат продукт само на едно крайно анормално време, съпрежено с отчаяната апатия, инертност и търпеливост на средата, в която те изникват и съществуват. Инак не може да се обясни такова явление в едно общество, каквото е деморализующата и разлагающата деятелност на поменатите личности, проявена в колоните на редактируемия от тях вестник.

Не, господа, помислете наистина над този крайно печален, но забележителен социален факт: среди нас живеят няколко лица, които ни позорят, псуват, безчестят, развращават подрастающето поколение, убиват в корен всяко благородно проявление на умствените и нравствените сили на всяка личност, угодяват на най-низките страсти на грубите и подивели натури и възвеждат в идеал всичко нечестно, безнравствено и разлагающе, които явно се стремят да изтребят всички условия, необходими за правилния ход и прогрес на нашето общество, а ний... ний всички в о т д е л н о с т виждаме и съзнаваме ужаса на развращающата и антисоциална деятелност на тия личности, но съберат ли се двама бъл-

гари, те дълго-дълго ще се подушват, додето се решат да споделят своето отвращение към горнето явление; дойде ли при тях третий — гробно мълчание и впадат пак в своето обично състояние на апатия, махнат с ръка и казват: „а бе, нейсе, ний ли ще оправим света“. Но да се върнем на предмета.

Ще кажа само няколко думи в отговор на въпросните антрефилета на вестник „Свобода“. В 137-и си брой „Свобода“ казва за мене: „Той на основание на своите юридически познания поддържал в съдът, че престъпление никакво нямало било, че клевета за министра нямало...“ На това отговарям: „Катеричката, която е поднесла доноса си, гдето трябва, е била или много глупава, та не е разбрала що съм говорил в заседанието на апелативния съд (считам за нужно откровено да изкажа, че и самите г. г. защитници на в. „Народни права“ не са уразумели напълно моето заключение — така се види от обширната статия, която бяха посветили на тоя въпрос), или е искала да повреди на положението ми, та е направила такъв изкривен донос. Подла „катеричка“! Аз нито дума не споменах за това и м а л и или н я м а к л е в е т а.

В това антрефиле си има хас и морала, който ми четат редакторите на „Свобода“: „който иска да служи, трябва да служи честно“. (Аз държа бас, ако поне един от приятелите ми може да се удържи от смях.)

В 140-и бр. на същия вестник се хвърлят върху ми такива възмутителни по своята низост и подлост инсинуации, щото тука му е мястото да констатирам с удоволствие, че всички, с които имах случай да се срещна тия дни, изказаха своето крайно отвращение към писачите на позорното антрефиле, в което фактовете са така изопачени, така нахално приспособени, щото да възбудят в читателя съмнение в чистотата на моята служебна деятелност. Ако не бих се стеснявал да издавам тайната на едно закрито съдебно заседание, ако не бих уважавал чувството на срамежливост у читателите, аз бих разкрил цялото дело по гнусното престъпление на Божидарова и тогава още по-ясно биха видели всички с какви адски средства си служат редактирующите в. „Свобода“ за унижение на неудобните за тях честни хора. Подла лъжа е, че аз още от „преди извършването на престъплението“ съм живеял у Божидарова; престъплението е почнато през пролетта на 1884 г., а аз пристигнах в София на 2-й юлий 1885 г. Коварно извращение е, че съм „живеял в същата къща, гдето е бил Божидаров със семейството си“; когато работата е твърде проста — аз живеех в хотел „Витоша“ заедно с някои от сегашните съдии и прокурори. И именно благодарение може би на това само обстоятелство стана възможно откриването на престъплението, което възвълнува целия град.

Тълкуването, което дават на записката за „чести свиждания с № 17“, е връх на нахалство и подлост, когато същността на тая записка е от твърде невинно свойство: потърпевшата, заплашвана с убийство от изверга-престъпник, додето не е била уверена, че престъплението ще се разкрие, на настояването на баща си, предавано чрез слугите, които му носиха храна в участъка, да се срещне с № 17 (боял се е да каже „с прокурора“) и да го помоли дано някак си се позатули делото — отговорила е с една записка, че се „срещала с № 17“, стая, съседна с № 18 или 16, гдето живееше един от сегашните прокурори.

Забележката, че съм се явил като обвинител и в двете инстанции, могла е да се напише само в състояние на безсилна злоба, защото аз сам молих прокурора г. Николова да вземе участие по делото, но той беше зает в гражданското отделение на апелативния съд и аз в силата на обязаността си бях принуден да се явя като „обвинител“ (прокурор). А когато апелативният съд втори път потвърди присъдата на Божидарова, обвинител бях не аз, а Д. Попов. Какво оскърбление нанася „Свобода“ на цели три съдийски състава!...

И вярвайте, господа: ако има дела, които съм мислил, че ще красят моята деятелност като прокурор, то са делата на Божидарова и Филиповича, а какво дочаках!...

София, 5 април 1888 год.

ПОЕМА НА ЗЛОТО

(от ст. михайловский, софия, 1889)

Писателят, който ще се заеме да пише очерк върху новата българска литература, непременно с удоволствие ще отбележи таквози рядко у нас явление, каквото е новопоявената „Поема на злото“ от г. Ст. Михайловский. Всички, които следят с интерес развитието на нашата книжнина, не са могли да не забележат едно — ако и не ясно определено, но във всякой случай несъмнено съществующе движение литературно: няколко журнала ежемесечно поднасят на читающата публика преводни и оригинални произведения, преимуществено от областта на белетристиката; цял ред юноши-стихотворци заблещукаха на литературното поле със своите сборничета от стихотворения; увеличи се преводната ни книжнина с доста голямо число от значителни и незначителни произведения на европейската литература. Но това стремление за уголемяването на печатните продукти, какъвто и да му е мотивът, е и без система, и не обладава дотолкова голяма литературна цена, щото да е нужно сериозно оценяване на поменатите произведения. Значението му е това: доказва се, че интелектът не може да се задуши окончателно, каквато и да бъде атмосферата, среди която е поставен, и ще се появи ако не в една, то в друга форма, и още — че апатията не е всеобща, че духовният огън тлее и под пепелта и от време на време изпихва с малки искрици и превръща в жива сила потенциалния умствен запас, който несъмнено се крие в по-образованата част на нашето общество. И ако с е г а става това, то как да се не надяваме, че занапред тези искрици ще се увеличат и в количество, и в размер, че ще възпламенят по-добър материал, движението ще стане по-всеобщо и тогава ний ясно, съзнателно ще се упътим към мирното умствено развитие.

„Поемата на злото“, като оправдава тази надежда, е сама по себе си таквози рядко и у с п о к о и т е л н о явление, щото считаме за приятен дълг да се поспрем върху това произведение и с един най-обективен поглед да го разгледаме, като се постараем да укажем на достойнствата и недостатъците му. Разглеждането на това произведение е необходимо още и за това, че г.

Ст. Михайловский и по-отрано е успял с цял ред стихотворни произведения не само да заяви за своето съществование, но и да си установи репутация на поет, нелишен от талант. Че произведенията на неговата муза възбуждат интерес в читающата публика, вижда се и от заявлението на самия г. Михайловский, изложено в предисловието към „Поемата на злото“. В това предисловие е казано, че в няколко места из България в литературни вечеринки са декламирали поемата му в първопоявения откъслек „Ева“; че няколко лица се обръщали към автора за позволение да печатат откъслеци от произведението му, като образци за в христоматии и в учебници по словесността, а от това следва, че Поемата ще се разпространи и между учащите се възприемчиви юноши и поставена като образец — ще има влияние върху образованието и направлението на естетическия им вкус и върху правилността на взгляда им към поетическите произведения, в съответствие с теорията на стихосложението, която те изучават. Ето, между друго, защо се явява като необходимост едно обективно изложение на достойнствата и недостатъците на Поемата.

Преди да минем към самата Поема, ще си позволим да направим на г. Михайловский една бележчица. В предисловието е казано: „Ний ги (учителите, издателите и съставителите на български христоматии) молим да си послужат занапред с текста, който обнародваме сега, е д н и ч к и й в е р е н и т о ч е н.“ Тия на вид незначителни думици, в устата на Байрона, Хюго, Гьоте, Пушкина, би били твърде естествени, а за г. Михайловский се явяват малко преждевременни не само защото той не е успял да обае дотолкова читающата публика, щото произведенията му да се разграбват в стотини верни и неверни списъци, но и за това, защото самите читатели не са имали възможност още да развият в себе си таквази ревност към художествените произведения, щото с жадност да налитат към тях.

Още от първите страници на Поемата се забелязва, че авторът се намира под пълно влияние на френската поезия: висока поетичност в тържествеността на слога, в ефекта и в парадоксалността, при отсъствието на оная гладкост, на оная хармония, която е свойствена на германската и словенската поезии, за наличността на която се изискват съблюдаване на цял ред пра-

вила, изложени в теорията на стихосложението. Изкуствената тържественост на слога, като кара г. Михайловский да ни рисува картини, пълни с истинна красота и смисъл, от друга страна, го увлича дотам, щото на реда с високопоетическите места ний се сблъскваме с куплети, изражения, които на вид се показват поетични, но представени ясно като картина във въображението ни, не ни дават нещо художествено, нещо естетическо. Така напр. Адам, като иска да уталожи смутения дух в Ева, увлечен от желание да ѝ предостави живот по-увлекателен от тоя, с който тя се наслаждава в рая, казва ѝ между друго:

Искаш ли, русолика женко,
о светлост на очите ми,
от всички зверове, събрани
на купища около тебе,
хорà да гледаш и игри?

Е, ний мислим, че ако Ева не се е удовлетворявала от прелестите в рая, както ни ги рисува светото писание — о което авторът, според собствената му бележка, строго се придържа, — то едва ли тя би се наслаждила със спокойствие, като види едно хоро, на което се друскат мечки, орангутани, „добричкий лев“ и „кроткий тигър“.

По-надолу, за още по-голямо успокоение, Адам иска да примами Ева с таквози чудо:

Пчелите искаш ли да идат
при тебе, медец да събират
от твойте пресни устица?

Когато ний, грешните хорица, които с мъки, с труд и пот на лицето поддържаме съществованието си, когато ний, за които са затворени вратата на земния рай, не можем да изтърпим даже безпокойството от безочливите мухи, то колко повече за райската жителка Ева не ще бъде привлекателно, ако пчели забръмчат около нежните ѝ устни и почнат да смучат оттам сокове за мед.

По-надолу:

Или под всяка росна капка
овошка нова да поникне.

Рая ни го представлява светото писание като цветуща градина и, значи, там росата ще е доста в изобилие, в такъв случай като каква величина ще обладават тези „овошки“, които ще изникнат под всяка росна капка? И красиво ли ще бъде?

В обясненията между Адама и Ева се срещат понятия, които поне до момента на паденето им, до вкусяването от плода на познанието Доброто и Злото се явяват като преждевременни, анахронизми. Например Адам предлага на Ева:

Искаш ли ангели да раждаш,
от твойта кръв и плът деца?

Първо — според св. писание ангелите не се раждат, а се създават; второ — понятието за раждание, за разплодяване не може да предшествова момента на вкусяването от запретения плод. И сама Ева по-рано казва:

Не знам какво... Усещам само...
Но сякаш че няма речи
в езика, който ний говорим,
за да изкажа що желая...

Друго. Адам иска да обвие тялото на Ева с ткан от дъгата. Само по себе си това е поетично, но за тъкане малко раничко да се говори в рая; та и освен това нуждата за облекло не се е усещала още, защото чувството за срамежливост, за стеснение от голотата се явява след съгрешението.

На стр. 48 Ева, като целува Адама по образа, казва му най-сетне:

О, ти, баща, съпруг и брат!

Съпруг! Баща!! Брат!!! И това да го казва не бог, не демон, а Ева, и то преди да покаже ябълката на Адама! Раничко...

На 14 стр. Луцифер говори:

...Тако ми огън
подкладен вдън земя от мен,
тако ми мъки вековечни!...
Тако ми женско сърце болно...

Това „тако ми“ на реда с прекрасните и величествени стихове, които го предшествуват, напомня ни Криловското: „Бочка меду, да ложка дёгтю“. Е, не можеше ли да се удържи силното впечатление от Луциферовия възглас, като се избягнат тези „тако ми“? Те ни карат изведнъж да си представим Луцифера в харамийски дрехи, с кама и пищови, готов да улови някой нещастник за гърлото и с кръвнишки поглед да му изкрещи: „Пáри ке ми дàеш, или, тако ми вéра, ке те утепем“... Аман вече от харамийщина... Нека я оставим за заведенията на злото, но да я избегнем в „Поемата на злото“...

На стр. 30 Луцифер, като се препоръчва на Ева, приписва си един дълъг-предълъг поменик от титли:

Аз се зова Всепресветлейший,
Благоразсъдний, Съвършений,
Благообразний (!), Благогласний (!),
Незаменимий, Безконечний,
Неизгладимий, Неизтленний!

Аз се наричам Самородний,
Самоуправний, Своеволний,
Благоизбраний (!), Венценосний,
Благоподателний (!), Всесветлий,
Всеведущий, Всенепорочний! (!)

В най-прозаическата проза (нека ми бъде простено това изражение) този ред от епитети би бил невъзможен, защото, каквото и да се казва — красотата и изящността на слога трябва да вървят на реда с вярното изображение на нещата и явленията. Колко по-голяма чистота и гладкост трябва да обладава пък едно стихотворно произведение! Както и да прочете човек този поменик от титли, каквато интонация и да предаде на гласа си, той пак ще се задави, ще отслабне към края, ще почне монотонно да ги изговаря скоро-скоро и най-подир неволно му се иска с въздишка да каже: „амин, амин, алилуя!“...

Ний нарочно прочетохме тези страници на повече от десет души, за да видим какво впечатление ще им направят грамадите от титли, и се стараехме даже да предадем на четението си декламаторска интонация, но буквално всички още от средата на титлите ни пресичат: „Слушай, не си играй, чети наред!“ Те предполагаха, че ний нарочно измисляхме поменика.

А без тези титли (или само с две-три от тях, по-характеристични) колко по-хубава сравнително щеше да бъде речта на Луцифера!

На стр. 66 хор от демони възпява главатаря си и победата:

Урра! Да живей
адский големец!
Урра! Да живей
наший първенец!
. . . . . .
. . . . . .
Урра! Да живей
храбрий полководец!
Урра! Да живей
мощний венценосец!

Туй не прилича май на демони в ада да пеят, но тази песен била би лика-прилика за тъмните летни гости в Бельовската гора, когато си избират войвода!

Сетне:

От край до конец,
от бездна до пропаст,
от тъми до хаос.

Същата поетическа противоположност ще обладава и „от тояга до сопа“. Дали не е искал авторът да каже: „от начало до край, от висота до пропаст, от светлина до мрак“ — защото по-долу се срещат ясни противоположности:

От море до суша,
от север до пладне,
от запад до изток,
от скот до човек...

Въобще този заключителен хор произвежда впечатление не в полза на автора.

Тези кратки бележки направихме по повод на недостатъците в съдържанието на Поемата. Сега да кажем няколко думи и за формата.

В началото поменахме, че авторът се намира под пълно влияние на французката поезия. Да се обясним. Самите французи, като считат, твърде основателно, своя език като съвършенство в произведенията, написани в

проза, признават, че за стихове техният език стои подоле от много европейски езици. И наистина, на френския език, по свойствата му, може да се пишат стихотворения само в силабическа форма. Но тази форма, ако и да има известни достойнства, тя е обаче пригодна само за тоя език, а в езиците на словенската и германска раси тази форма не може да се приложи в стихотворения, защото отсъствието на тоновете в стихотворението прави да се губи характерът на стиха и се превръща в обикновена проза, само че написана в тесни редове. Не може да се каже, че на автора не му са познати формите на тоническото стихосложение, защото в Поемата има стихове, гдето ясно се вижда, че авторът се е старал да подведе стиха под веднъж определена форма.

Напр. на стр. 11 Луцифер начева:

Геенский ден е близък!... Иде
Денят на м о й т е тържества,
Денят на гръмоносний удар,
възмездний ден, Денят на дните,
последний ден на Ехова!...

В този куплет е запазен чисто четиристъпният ямб и е употребено старание да се запази размерът, защото в противен случай във втория ред авторът не би турил за множествено число „мойте“, а „моите“, и тогава би се нарушил размерът. Сетне в този куплет за красотата на стиха е запазено и друго условие: 1-ий, 3-ий и 4-ий редове се свършват с женски стих, а 2-ий и 5-ий с мъжки, при това тези редове се завършват със силни и звучни ритми.

Също и на стр. 12:

И първобитната ни слава
пред тебе тук ще възкреся!...
Пред слънцето, и з д е л ь е твое,
в туй обиталище блажено,
тук, в рая, ще те поразя...

Тук, в третия ред, за да се съхрани същият размер, думата „изделие“ е употребена в съкращение: „изделье“. И в този куплет са запазени чисто същите условия за изящен стих, както и в по-горе цитирания.

Но жално е, че таквизи куплети са редки в Поемата, а пък щом не е запазена която и да е от формите на тоническото стихосложение, то стихът каквато смисъл, каквито величествени изражения и да съдържа, пак не може да произведе онзи ефект, да достави онова наслаждение, което се усеща при четението на добрите поетически произведения...

Ясно се види, че авторът е употребил старание да ритмува стиховете в Поемата във 2-ий и 5-ий редове на куплетите. Напр. от 11—14 стр. всичките куплети са ритмувани в тези редове, но боже мой, колко се разваля прекрасното впечатление от непростителната небрежност към 2-ий и 12-ий куплети в Луциферовата реч:

. . . . . .
Бездънни пропасти тъми
. . . . . .
. . . . . .
Пъкълът да си отмъсти!

Тъми и отмъсти! — Няма дотолкова грубо ухо, което да намери ритмическо съзвучие в тези две думи.

Или в 12-ий:

. . . . . .
Да се вълнува, да скърби
. . . . . .
. . . . . .
от ябълката да вкуси!...

Скърби и вкуси! — Тъй не се ритмува.

Сетне: престани и гори, небе и лице, веселби и гори, похити и внуши, открий и кажи, кажи и красоти, реки и зари... и пр., и пр. Кой ще рече, че това са ритми? — А пък така е прошарена цялата Поема. На реда с две-три със старание написани куплети следват три-четири така небрежно оставени, щото и съжаляваш, и негодуваш срещу автора, че ако би употребил повече старание, за да съхрани условията на тоническото стихосложение, би излязла наистина една прекрасна поема, която, без увлечение, щеше да бъде гордост на нашата изящна литература.

Тука авторът не може да се извини с това, че ритмата не е необходимо условие за добро стихотворно произведение. Ако той изразяваше някое минутно свое

вълнение душевно, или пък пишеше поема в духа на народната поезия, или, най-сетне, ако би имал предвзето намерение да пише поемата си в бели стихове — тогава горезабележената небрежност би била обяснима; но когато се вижда, че авторът се е старал да пише в размер и да ритмува стиховете си и е извършил това само в онези места, гдето лесно му се е удавало, а в несравнено повече места не си е дал труд да се поспре, да пообработи, да приведе в по-стройна, по-хармонична форма стиха си — тогава, твърде естествено, таквази небрежност не може да се извини и възбужда у читателя две предположения: или че авторът действително няма вкус към изящния стих и няма сведения за условията, които изисква художественото стихосложение според свойствата на нашия език, или пък че е бил твърде небрежен (но такава небрежност е необяснима за тогова, слухът на когото се е привикнал към тоновете на правилния стих, за такъв е невъзможна погрешка в размера).

Тия са по-видните недостатъци, които ни се хвърлиха в очи при четението „Поемата на злото". Но при всичко това в резултата у нас остана едно прекрасно впечатление. Тази поема ни дава да се убедим, че г. Ст. Михайловский обладава един богат поетически дух и силно въображение, един истинно поетически и величествен слог. Ний си направихме следующето предположение: ако би г. Михайловский да обладаваше стиха на г. Ив. Вазова или ако би г. Вазов да обладаваше духа на г. Михайловский, то ний би се гордели с един високоталантлив поет.

Един любител на поезията, а в също време и музикант, увлечен от прекрасните места в поемата, казваше: „Ще доживеем ли да видим Михайловскиева Луцифер в опера на сцената да пее с някой могуществен баритон:

Геенский ден е близък... Иде
Денят на мойте тържества,
Денят на гръмоносний удар,
възмездний ден, Денят на дните,
последний ден на Ехова!..."

Е, наистина величествено — демоническо тържество! Четеш този куплет и забравяш всички недостатъци в Поемата. Пред тебе се рисува вече тържествующият

демон, ти го виждаш във всичкото му величие и могущество; ти виждаш гигантско олицетворение на безпределна злоба. Ти съглеждаш, че чрез адско-злорадна усмивка, смесена със „скрежет зубовний", се изригва победен възглас срещу създателя на вселената... Ти четеш, повтаряш и няма насищание...

И боже мой, как бледнеят, как се стриват до микроскопичност пред тебе всичките тия сборничета от стихотворения, които юноши-стихотворци току бързат да поднасят на читающата публика! Счукай ги всички в една стъпа и пак няма да се набере поезия и величие само за единия цитиран куплет от Поемата...

Как нежно е обрисувана чистотата и душевното спокойствие на Адама!

Кажи ми, Ево млекоснажна,
що тъй умислена стоиш,
кога с триндафили те кича?
Какви видения те стряскат,
кога в прегръдките ми спиш?

А още по-прекрасен е куплетът:

Невясто моя, светла Ево,
любов едничка, в рая рай,
о чисто сърце в чисто тяло,
блажено същество, начало
на мойто щастие и край.

И сетне по-надолу как покъртват сърцето думите на Ева, защото в тези думи виждаш, че ето-ето пред очите ти пропадва първото въплощение на невинността, жертва на коварния Луцифер! Какви неясни смущения вълнуват Евината душа след разклатената ѝ невинност и спокойствие:

Преситих се да се насищам
на божиите дарове...
Адаме, друже мой, прости ме,
преситих се на твойта нежност
и нещо ново ми се ще...

В тия кратки думи ясно се очертава борбата, която разкъсва сърцето на Ева, борба между невинността и падението. Тя неясно сеща, че „нещо ново ѝ се ще"...

Какво? Тя сама не може да го определи, но чувствува, че „в сърцето ѝ нещо гори". Ева забелязва, че почва да се пресища от нежностите на Адама, но тя не е още дотолкова паднала, щото сухо да заяви това на Адама; тя не само че не се радва още на новото си чувство — но жалей, безконечно жалей, като вижда, че охладява към Адама; тя би искала да отмахне неясното смущение от душата си, но е безсилна, отровата на Луциферовата измама прониква в жилите ѝ и тя в отчаяние извиква:

Адаме, дружемой, простиме,
преситих се на твойта нежност
и нещо ново ми се ще...
Не знам какво...

Прекрасни места също се срещат и в тържествения монолог на Луцифера пред спящата Ева. Казвам места, защото този монолог е написан твърде небрежно. Размер сам-там е съхранен, а на повечето места отсъствието на правилни тонове затруднява четението. Ритми, които се паднали изведнъж на автора, той се възползувал от тях и хубаво е направил; там, гдето трябвало да се потруди малко, той се поленил, турил невъзможни за ритмически съзвучия думи и вървял напред и, разбира се, лошо направил, защото развалил доброто впечатление, което можеше да се получи от монолога, както се вижда от съдържанието и съчетанието на думите, които е вложил авторът в устата на Луцифера. Бъркат на изящността още и честите повтаряния на тези „ето я нà — ето я нá!" Няма си мястото и „Амин!... Амин!... Аллилуйя!..." Неуместно също е и онова „хаха!" То ни напомня Мефистофеля в операта „Фауст" от Гуно, когато пее серенадата с китара. Но там те са на мястото си.

А най-добре е издържана докрай речта на архангела Гавриила, когато изпъжда из рая Адама и Ева: тук и размер, тук и ритма (с малки изключения), и красота, и сила на слога, и такова богато съдържание, щото в тия няколко куплета са изразени всичките бедствия и страдания, на които се подвъргва човечеството след грехопадението. Един любител и ценител на поезията, когато дойде до чудно изразителния и силен куплет:

Върху сеитбите ви клети
да пада гад, да пада град!
Вместо лучи стрели да хвърля
върху им денното светило!...
Стадата ви да мрат от глад

от сърце ще каже: „Браво, г. Михайловский."

А въобще всякой, който с присърце следи за развитието на нашата книжнина, ще похвали г. Михайловский, задето е създал своята „Поема на злото", като ни е дал възможност и да получим едно естетическо наслаждение в четението ѝ, и да възпитаем в себе си надежда, че един талантлив поет, като употреби повече старание за чистотата и гладкостта на своя стих, може и на нашия необработен език да създаде едно велико поетическо творение.

Г. София, 21 юлий 1889 год.

NOVISSIMA VERBA

(СТИХОТВОРЕНИЯ ОТ СТ. МИХАЙЛОВСКИЙ, ТОМ ПЪРВИ, ЧАСТ ПЪРВА, 1889)

Дали следующите части на първия том и всичките части на всичките последующи томове от творенията на г. Ст. Михайловский ще съставляват наистина „Novissima verba" — не ни е известно, но видяхме, че първата част на първия том е почти в цялост второ издание на „вехтите тетрадки", печатани в кн. VIII, X и XI на „Периодическо списание" от 1884 год. и кн. II, III и VI на журнала „Св. Климент" за 1889 год.

Две думи за общия дух на книжката: в първото стихотворение — „Напред!", читателят вижда на първи поглед една пълна с жизнени сили и енергия натура, един напредничав дух, който развива знамето на прогреса и тръби марш:

Напред! Със труд и ум, и дързост
се вдигат цели планини!
Напред! Тук долу всяка мъдрост
в таз само думица стои!

Че ще пропаднеш, що ти става?
Не пада вечний идеал!

. . . . . .

Не чакайте всегда сполука,
но в себе вярвайте всегда —
такваз е земната наука!
Напред, бащи! Напред, деца!

В третото стихотворение „Моето завещание“ последните думи са тези:

Човек е роб на свойта воля —
но господар на свойто дело,
създател на съдбите си.

Авторът указва на един „вечен идеал“, към който човечеството трябва да устреми силите си и тъй като човек е „господар на свойто дело, създател на съдбите си“, при това „със труд и ум, и дързост се вдигат цели планини“, то следва, че като вървим по командата „Напред!“ — ще се приближаваме към своя идеал, към по-честито бъдеще. Ще каже читателят, че тука говори човек, който има светли надежди за бъдещето, говори един оптимист.

Но ний превръщаме две листенца и в стихотворението „Към нерожденатa ми рожба“ четем:

Спи спокойно, отрок милий,
спи, юноше нероден.

. . . . . .

Земна форма, вид веществен
са вериги, чадо мой,
спи в незнайний мир божествен,
в непрекъснатий покой!

Кръв и плът, обем, пространство
чер затвор са, тежък мрак,
временното е злощастно —
спи в баща си, ангел благ!

Каква поразителна разлика! Горе — човек, пълен със сили и надъхан с енергия за борба и стремление към идеал; тук — един мрачен песимист, който счита самото съществование за „чер затвор“, за когото всичко „временно е злощастно“ и блаженството намира само в „непрекъснатий покой“ — в небитието, в нирвана.

По-нататък в поемата, бивша „Suspiria de Profundis“, прекръстена в „Euthanasia“, ний потъваме в сферата на още по-хладен, по-отчаян песимизъм.

И после, вследствие на мъченията от земните вериги до настъпването на „непрекъснатий покой“, търси се временно успокоение и се намира в бога:

Сега веч разбирам, че нашите мисли
са суетни сенки и празни мечти,
че в тебе се сливат световните сили,
че пръв и последен, о боже, си ти!

. . . . . .

че всичко е в тебе, за тебе, от тебе

. . . . . .

че ти си спасенье и ти благодат!

Ето ни пак сега лице с лице с един ясно очъртан горещ мистицизъм.

Случайност ли е това или двойственост в природата на автора? — Ни едното, ни другото.

Стихотворението „Напред!“, което сега украшава началото на сбирката, по-напред, при първото появяване на „Suspiria de Profundis“, съставляваше част от тази песимистическа поема, като „юношеска песен на новото словенско поколение“, която Вековечната съдба напомня на отчаяното от съзнание на безсилието си ново поколение.

Но авторът дотолкова е обладан от песимизъм, щото и при старанието си да вложи в „Напред!“ очъртание на прогреса, при всичката сила на таланта си, дал е данък на природата си, казал изкуствено, с усилие: напред! Накъде **н а п р е д**, той не е знаял да укаже. Инак не е могло и да бъде: той не вярва в „Напред!“, той счита всичко суета сует, той намира единствения щастлив. изход в „непрекъснатия покой“ и затова стихотворението излязло изкуствено, натегнато.

Що се касае до мистицизма, който вее в стихотворението „Sursum Corda“, трябва да се забележи, че това стихотворение съставляваше, при първото си издание, част от откъслеците, с които се очъртава поп Богомил.

Преобладающият дух е песимизмът. Най-пълно е

очъртан в поемата „Suspiria de Profundis“. Който не е чел тази поема в първото ѝ издание, като се запознае с нея сега, вижда очъртан ясно, художествено, във всичкото мрачно величие един краен песимист. И ако читателят е сам с песимистическо направление, той не толкова ще се наслади естетически от художествената страна на това поетическо творение, колкото в съдържанието му ще намери богата храна за подкрепяване и усилване на мрачното си настроение. Ако ли е оптимист и любител на прекрасното — той ще намери демоническо величие в поемата, той ще се учудва на богатия дух и фантазия на автора, като същевременно ще съжалява, че под синето небе има таквизи натури... Но голямо недоумение се поражда у тогова, който е чел при първото издание на поемата в „Периодическо списание“ отвореното писъмце, което я предшествува. Авторът като че сам е съзнал, че с това писмо е породил несъответствие между целта, която си е задал, и туй, което изпълнил, та затова счел за нужно да го не печата при второто издание. И много добре е постъпил.

Ето защо. Писмото гласи така:

„На графиня О... В...ска, в Ница.

Високопочитаема госпожо!

Вий ме подканихте до очъртая в няколко стихотворения мрачната болест, от която страда новото словенско поколение; вий пожелахте да характеризирам в няколко страници това безпримерно в историята явление, което се простира от бреговете на Балтийското море до солунските твърдини и което мнозина публицисти нарекоха общословенско зло — mal slave.

Ето исканата ви поема.

Простете и пр.“

Да видим каква е тази „мрачна болест“ и как е тя очъртана — Вековечната съдба, която олицетворява в себе си прогресивния дух на цивилизованите народи, като вижда апатията и дълбокото отчаяние от съзнание на безсилието си, които налегнали „новото словенско поколение“, тропа на вратата и иска да му дойде на гости, като казва, между друго, че „неведнъж ме призовахте в помощ...“ А „новото поколение“ мрачно се обажда зад вратата:

Бягай, гостенко могъща,
не прескачай този праг!
Няма жив човек в таз къща,
тук седи човешки зрак!
Бягай, аз довърших вече
всички земни трудове!
Воля няма вече в мене!
Свърших; бе то, щото бе!
Мойта песен се изпе!

. . . . . .

Бягай, мрачна съдбо, тичай,
ратоборците крепи,
но при мен се веч не спирай.

Като го не приемат в гости под името Вековечна съдба, странникът заявява, че той е Славата: „многажди ме ти повика, юноша когато бе...“ Сетне се именува Младост, Любов, Муза, Гений, Истина, но „новото словенско поколение“ все не го допуща при себе си, като заявява с едно ужасно отчаяние, че „песента му е изпята“.

Аз съм, дружке, туй, смъртта

. . . . . .

ще приемеш ли смъртта?

— Влез при мен... теб очаквах досега! — извиква зарадвано новото поколение.

И тъй, ето от каква „мрачна болест“ страда „новото словенско поколение“: то отритва световната Вековечна съдба, обща на прогресирующата част на человечеството, отказва се да върви по пътя на цивилизацията, защото преждевременно остаряло, изпяло си вече песента; още от първите крачки то видяло, че не е според силите му пътят на прогреса и като признава безсилието си, заявява на Световната съдба да не си губи с него времето, но да тича да помага на ратоборците — на другите европейски народи, и при него вече да се не връща. Това ново поколение в юношеството си обръщало се няколко пъти към Славата, но сега я отхвърля като „смехотворна“. Тука има двойно и тройно недоразумение. Дали юношеството се взема като по-ранен исторически период на словенството, или пък се взема юношеският период на всякого от представителите на новото поколение? Ако е

първото — авторът греши против историята, защото словенството не само че не е завършило своите исторически задачи, но още не ги е почнало с всичкото величие на силите, които се съдържат в него. Ако е второто — пораждат се въпроси: като за какъв е искал авторът да изобрази този представител на новото словенско поколение? За песимист ли, за мистик ли? И има ли съответствие между туй, което сега ще цитираме, и цялата идея на поемата?

От тълпата бясна, сляпа
не приемам аз тамян,
не, не ща да ме оцапа
с почести дивата сган!

Е, та кой човек приема от бясната и сляпа тълпа да му кади тамян? Кой иска да го оцапа с почести дивата сган? Тази охота може да се прояви само у един полуобразован или невъзпитан човек; само такъв може да угодява на дивите страсти на тълпата и да цени нейните лаври, а всякой честен човек, надъхан с благи алтруистически идеи, ще стои винаги по-високо от таквози желание. Туй не само че не е някое особено свойство на „новото словенско поколение", но не обладава и нищо песимистическо, за съгласяване с другите части на поемата. Новото словенско поколение отритвало Младостта, Любовта, Музата, Истината! Кое ви прави да мислите така? Фактът ли, че в настояще време словенството стои сравнително на по-ниска степен на културата от западните народи? Но недейте бърза, г. авторе. Les slaves ne bougent pas, ils se recueillent.

Словенският елемент подготвя почва за бъдещата си деятелност, но още не е проявил съвсем силите си. Проявяването на духа в Русия среща препятствие в някои временни държавни мероприятия, в сегашната форма на управлението, диктувана от външни и — според разумението на някои — от вътрешни интереси. Духът на западните словени е скован във веригите на временния „географически термин", който сега носи названието Австро-Маджария. Южните словене едва току дъхнаха свободен въздух. Да потраем малко. Подир гърците дойдоха римляните, сетне романците, после германците, ето че иде и нашият ред. Словенството се е позабавило не по неспособността си да крачи по пътя на прогреса,

но вследствие на исторически спънки. То и по-късно се е явило на сцената и още повече е закъсняло вследствие на това, че е играло ролята на аванпост европейски срещу дивите орди: Русия издържа на плещите си монголите две столетия, а Европа в това време се развиваше; южните словене издържаха пет века турците, а Европа в това време напредваше...

За подготвяние само почва за деятелност pour se recueille seulement малко ли енергия е проявило и проявява словенството: стремлението на Русия да си окръгли границите за осигуряване от външни врагове; реформите ѝ за вътрешно уреждание; явната и потаена борба на прогресивния елемент в Русия за по-свободен живот и по-свободна деятелност; борбата на западните словене против натиска, който убива развитието им; борбата на южните словене за църковна и сетне за политическа самостоятелност — всичко това само като подготвяние почва за деятелност мигар съдържа в себе си сянка от песимизъм или мистицизъм? Та нема ли и самият творчески прогресивен дух на словенете не се е проявил? Нужно ли е да нареждаме имена?

Лев Толстой, високоталантлив писател, провел „бурна младост" посред богатство, стигнал до върха на славата и най-сетне, като Соломона, дошел до убеждение, че богатство и слава са суета сует. Развълнували духа му въпроси за същността, за целта на човешкото съществувание, той търси разрешението на тези въпроси в науката, не ги намира и се успокоява душевно, когато се сближава с живота и мировъзрението на простите хора. Но със сегашния си живот Толстой нема представлява от себе си такъв хладен песимист и отчаян от съзнание на безсилието си човек, щото да не му остава нищо друго да желае, освен да е в онзи край „идеже несть скорби и печали"? — Съвсем не, той е, ако щете, краен оптимист и никак не намира щастието във вечния покой, а, напаки, той вярва, че ще настъпи рай и не по неизвестен начин в още по-неизвестни краища, а тука, на земята, стига само хората напълно да разумеят нравствените начала на Христовото учение и да живеят съобразно с тия начала. Доколко това има основание и до каква степен пътят, указан от Толстой, е целесъобразен — остава да решават философите. Оригиналният образ на живота му е единично

явление и такъв живот не е задължителен за никого. Примерът на Толстой е имал за следствие не пораждането на песимизъм, но това, че цял легион честни и самоотвержени дейци са се пръснали между народа, като са се отказали от личните си блага, за да окажат посилната си помощ за свестяването, а чрез туй и за благоденствието на масата народна.

Гогол, Мицкевич и някои други в края на литературната си деятелност са паднали в прекален мистицизъм. Но то са единични случаи. Нема този мистицизъм намери удобна почва и пусна корени в „новото словенско поколение"? Съвсем наопаки: всичко „ново" и напредничаво счете това за слабост на поменатите писатели.

Кое е то това страдающе от „мрачна болест ново поколение"? Кои му са представителите и последователите? В какво особено се проявява песимизмът или же мистицизмът в „новото словенско поколение"? Е че какъв по-краен и студен песимист от гения на песимистите Шопенхауера? В Германия учението му е пуснало много по-дълбоки корени, даже във Франция личат повече негови последователи, отколкото между словенското поколение. А вий казвате, че „мрачната болест" била обща на новото словенско поколение и била „безпримерно в историята явление", което било взело толкова широки размери, щото заразило всичко „от Балтийското море до солунските твърдини". Но защо да ходим до солунските твърдини? Тука, тука — в Северна и Южна България где е да го видим това страдающе от мрачна болест ново поколение? А бе не „мрачна болест", ами като че всички сме се надъхали от оптимистическите парадокси на Макс Нордау и като сме рекли един път: „Дайте, братя, пари да печелим, да ядем, да пием и да се веселим", а пък страдающите (не от „мрачната" — не е!) от сухоежбина завикали: „Слезте, братя, та ний да дойдем пари да печелим, да ядем, да пием и да се веселим" — а че даже доисква се на человека да подойде малко „мрачната болест" — тя отрезвява, — ама где я?...

Писъмцето при първото издание на „Suspiria de Profundis" предизвика горните кратки бележки. Радваме се, че това писмо не фигурира във второто издание. Нека да гледаме на тази поема, както си е, сама по себе си, и тогава, като поема на песимизма, тя е единствена

досега в нашата литература и по рода си, по съдържанието си, по формата, по величието и пълнотата на изражението си; тя е украшение на нашата поезия; та оставете нашата бедна литература — тази поема с малки поправки (да се докара по-старателно към единство на изложената в нея идея и да се изглади стихът) не би останала незабележена и в много по-богати литератури в Европа. Преди 50—60 години нашите просветители, като са почнали да ни будят от вековния сън, с печал сърдечна са признавали, че пишат на „простий болгарский язик". Минаха се само 50—60 години и ако някой цивилизован чуждестранец ни каже днес, че нашият език е груб, неприспособим за възвишено-поетически творения — ний можем с гордост да му представим като доказателство за противното следующите величествени стихове на г. Ст. Михайловский:

. . . . . .

Аз съм, друже мой, смъртта

. . . . . .

Всички жизни са мечтанья,
а пък аз съм, друже мой,
свършекът на вси желанья —
безпреривния покой!

. . . . . .

Нищо няма да пропъде
твоя прах из дън земя;
а светът без теб ще бъде,
както с тебе досега...

. . . . . .

Не плаши се, че ще дойде
нов бит!... Няма за прахът
оживленье!... Твойте кости
непробуден сън ще спят!
Ще минуват вековете,
времената ще текат,
остаря щат световете,
твойте кости все ще спят!...
Поколенья многобройни
ще се раждат и ще мрат,
общества ще дойдат нови —
твойте кости все ще спят!

Изворите и реките
корита ще изменят —
ще се срутят планините,
твойте кости все ще спят.
Ще угасне най-подире —
ще угасне завсегда
и последнята зарица
на последната зора —
всичко живо ще изчезне,
ще изчезне всяка мощ,
и на деня ще наследе
тежка (!) безконечна нощ —
и изгуби щат слънцата
своя блясък, свойта плът,
ще се разглоби земята
из небето в някой кът —
ще се разпилее грозно
вселенското битие,
ще се възцари отново
черний хаос навсъде —
и ще блесне пак създанье
ново, друг свят — и подир
в старост пак и той ще падне,
за да доде третий мир...
. . . . . .

Тъй пише, от една страна, мощният, с многообнимающ дух и богата фантазия талант на г. Ст. Михайловский.

Но... господа читатели! Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas.

На стр. 25 от „Novissima verba“ ний четем:

КАДРИЛЪТ НА СМЪРТТА

ЕДНА РУСОЛИКА ГОСПОЖА, КЪСИЧКА И ДЕБЕЛИЧКА:

Дум, бум! Иване, не забравяй,
че тези дни не беше здрав...
Хоп! Много се не запъхтявай,
полека стъпвай, дръж се прав...

Какво е хлъзгаво! Пази се!
Хоп! Що си толкоз бързокрак?
Раз, два!... Хоп, ла! Иване, спри се,
ей на̀, че се закашли пак!

. . . . . .
Хоп! Усладителните ритми
на тоз магически кадрил
приспиват тъжните ми мисли!...
Тра-ла-ла-ла... Животец мил!
Хоп!... Сякаш че летя в небето...

РУСАТА ГОСПОЖА

Ah ça, mon cher, mais tu est fou!

Драгий читателю! Тури си ръката на сърцето и кажи за бога откровено — да цитираме ли по-нататък? Кажи, признай се чистосърдечно — намери ли естетическо наслаждение от приведените дотука цитати из „Кадрилът на смъртта“?

Аха!... Кяху!... Аха! Баху!

Читателю! Да не помислиш, че ний туряме тия думи за джумбюш. Погледни стр. 26 от „Novissima verba“.

Хоп, хоп!... Нещастний Иваница!
Хоп!... Вероятно този бал
е дирнята му веселбица!
Тра-ла-ла... Как е прибледнял.
. . . . . .
Ще се оженя пак!... Кого ли
ще взема!... Хоп! Ще избера
мъж като Радкиното Коли...
О, каква весела игра!

Тра-ла-ла-ла... Мъж снажен, едър,
като например... Тра-ла-ла...
Например дядо Денков Петър.
О, ето мъж за мене на̀!...

И туй не е съчинено от нас, любезний читателю, и то е взето от стр. 26 на „Novissima verba“. Вярвайте, в една страница е всичката тази поезия...

Ний си съставихме понятие за „Кадрилът на смъртта“ от първата фигура, ако ли ти, читателю, не си се насладил още, остани да гледаш останалите фигури, а ний...

ний, когато те чуем, че ти се къса сърцето от смях в средата на четвъртата фигура, от прекрасния речитатив на оркестъра:

Бий ме, мъжо, бий,
'ко щеш ме убий,
юрдечката
на клечката
не я купи ти,
кафенцето
в джезвенцето
други го плати;

ний сме длъжни да те подсетим, че честта за тази композиция се пада другиму; от кой еснаф е композиторът, не ни е известно, но знаем само, че не е г. Михайловский.

Ако сте искали, г. авторе, да изобразите в игрива трагикомична форма великосветската пустота, нема не намерихте други начин освен онзи, образци от който цитирахме по-горе? Че това юмор ли е, ирония ли е? Да, ирония е то, и зла ирония, саркастическа, но не над великосветската пустота, но над бедната, оскърбена в дадения случай поезия. Смехорливите дечурлига, на които и пръст да покажеш, ще падат от смях — те могат да се кикотят от такива междуметия: Аха! Кяху! Баху! Дан-дин! Дум-та-ра-бум! Ти-ри-ли-ри!

Не зная има ли в програмата галоп...
Ужасно съм нервозна... Хоп!...

Не прилича ли, господа, това на Тредяковското:

Екатерина Великая, о!
Поехала в Царское село

Или пък на това:

Северные ветри дуй —
ют, я гулять не пойду.

В 5-та фигура е преплетено това, което, издадено само по себе си като „Reliquiae“ в кн. XII за 1884 год. на „Периодическото списание“, произвеждаше прекрасно впечатление, то е написано с чувство, но сега се губи като бисер в сметта. Ако бяхте разпръснали,

г. авторе, таквизи бисери сам-там из всичките фигури на вашия „кадрил“, то за илюстрирване на великосветската трагикомична пустота не щяхте да имате нужда да прибягвате до тривиални междуметия. Вместо да цитираме тези „приплетени“ куплети, ний ще препоръчаме на уважаемите читатели да прочетат „La nuit d'octobre“ от Алфред дьо Мюсе, на което твърде много приличат тия „приплетени“ стихове...

Но читателят ще отличи силния поетически дух на г. Михайловский даже и в този кадрил на междуметията, в 5-та фигура, а особено в края на кадрила:

. . . . . .
Догдето се държиш на крак —
от люлката до гроба чак,
либи, либи и пак либи!
И на детето си помни
да завещаеш тез речи:
„Либи, либи и пак либи!“

СМЪРТТА

И сит на всичко най-подир
търси в безчувствието мир...
Умри, умри и пак умри!

Ползуваме се от цитираните тука куплети, за да укажем на един недостатък, общ във всичките стихотворения на г. Михайловский. Ни в едно, ама буквално ни в едно стихотворение не е издържана докрай чистотата и гладкостта на формата.

Последнецитираните куплети, вий виждате, писани са в четиристъпен ямб, с мъжки ритми. В първия и третия куплет е издържан размерът и да ти е драго да четеш. Но втория куплет:

И на детето си помни
да завещаеш тез р е ч и:
„Либи, либи и пак либи!“

Как да го четеш? Рѐчи или речи́? — Според размера — последното. Но „речи́“ е повелително наклонение от глагола. Е, да допуснем, че е възможно в стихотворни произведения тази волност: нема „речи́“ и „помни́“ имат сянка от ритмическо съзвучие?

Вземете в първото стихотворение „Напред!“ последния куплет и ще се уверите, че само небрежността е била причина за отсъствието на хармония. Авторът ритмувал уж това стихотворение. Господ да ги прости таквизи ритми: „планини и стои“, „дела и мисълта“. Но обърнете внимание на последния куплет:

Не чакайте всегда сполука,
но в себе вярвайте в с е г д а,
такваз е земната наука!
Напред, бащи! Напред, д е ц а!

Всегда и деца! Господи боже мой! Не можеше ли да се напише „чеда“ вместо „деца“ и да излезе един издържан в гладкостта си куплет?...

Повечето стихотворения в книжката са писани уж с ритми, но вземете вий и проверете от първото до последното, има ли поне едничко, което да е ритмувано докрай, както трябва.

На страница 77 авторът скромно забелязва, че стихотворението „Fortunatae senex!“ е написано с бели стихове. Че кое ли пък е ритмувано? Дали това, което го предшествува, или това, което е след него? Но в туй с „белите стихове“ друга небрежност:

А пък където има мед̀ец
и бя̀л восъчец сѐ намерва...

На вну̀ците ми си́новете
от во́съче́ц свещи́ ще леят.

Во̀съчец и восъчец! Допущат се волности в ударенията, но има си граница и границата е народният език с всичките му провинциализми. В кои места казват „восъчец“ — не ни е известно.

И това ли е само? „Бъди мравка́ невъзмутима“, „Спи, юно́ше, нероден“. Мравка̀ и юно́ша!

На много места размерът не е съхранен и те прави да си чупиш езика и да се ядосваш при четенето.

Освен пъстротата по достойнство на изпълнението още по-голяма е пъстротата по достойнството в съдържанието на стихотворенията. Напр. на стр. 61 стих. „Ратакиня“: авторът вижда една жена със „с в ъ р х ч е л о в е ш к и бяло чело“, спрял се и рекъл и́: „Русалко“, а другарят му, като видял у нея „къдри“ магьоснически черни, с бойка чернина, като на рудний въглен“, спрял се и рекъл и́: „Весталко“. А пък тя, жената, да не била нито русалка, нито весталка, но „слуга при дядо Брайко“. Е, трябва човек да е в „особено“ поетическо настроение, за да се спира „омаян“ пред една жена

с изтрита салтамарка,
с обувки зяпнали отпред, с охлузено сукманче,
с кобилица на рамото...

и да я приема за русалка и весталка. Нека да се увличаме поетически, ама да си знаем мярката.

Читателят обръща листа и на стр. 62 чете един сонет много добър, изпълнен с чувство, сонет на един отчаян, но с дух и с чиста душа човек. (Но ний казваме „много добър“, разбира се, относително, защото и тука не са избягнати свойствените на г-на автора недостатъци в стиховете му: цели седем ямбически стъпки са проточени в един ред, ритмите неиздържани докрай: „неща и тъга“, „яде и сърце“). А след този поетически сонет следва една басня — не казваме, че е без моралец на крайчеца, но като се разцапала там една свиня с дванадесет

Свинчета — като херувими!
Шопари — като серафими!

пак ти се иска, лош-добър, да се върнеш в кръга на горния сонет. Тука много нечисто и задушено между свинчетата, ако и да са херувимчета и серафимчета. А пък, сполай на бога, от такваз литература недостатък не сещаме твърде...

Нямаше да загуби българската изящна литература много, ако почитаемият автор не беше и́ подарил стихотворението „Какво си бърбореше дядо ми“.

О, боже, дай на всички
скотове, животинки,
човечета, гадинки
каквото е потребно;
. . . . . .
на мулето як задник
и на овцата вълна,
балкан на всеки влъхва
и кон на всеки всадник;

дай ножици, о боже,
на който знай да стриже —
сърни, на който може
за дивеч да се гриже —
. . . . . .
на който има воля,
умение и ловкост
да си изплюй сополя
връх знаме и народност...

Ако сега чуем един саморасъл импровизатор да декламира поблажки като горните, ний ще си кажем: „Прости му, господи, защото не знае какво прави; не върху него лежи нравствената обязаност да направлява духа на нуждающето се от духовна храна поколение към нещо по-възвишено, по-идеално; той не знае, че нашата бедна книжнина е препълнена с баналности и че дълг свещен е на всякого, който действува с перо, да се старае да избави от всякакви тривиалности литературния ни език“...

Чудно е отношението на г-на Михайловский към жените. На страница 64 със сонета си авторът благодари бога, задето му праща „любовта“, чрез която му показал „кое на света е най-голямото добро, над щастията щастие“ и сетне казва:

Бъди благословена ти,
която ме освободи
от безнадежността позорна!...
Бъди благословена ти, о жено добротворна,
която възсъздаде
в поета гений и сърце, и нова мощ им даде.

Прекрасно, както виждате, стихотворение! Изпълнено с нежни чувства. Същият благороден дух обладава и сонетът на стр. 84. Авторът в младини възпявал бога Саваота и бил спокоен, но сетне станал на себе си кумир, възлюбил себе си и паднал в безкрайна пустота и изгубил възторга си; ако и да натрупал в „жедния си ум съкровища от знания“, но

Навред ме гонеше скръбта, не срещах нигде щастие.
Хоссанна!... Слънцето изгря в тъмата ми глубока!
О дружке, щедрия творец при мене те изпрати.

На твойто лице виждам днес що значи трайно щастье,
и сега само разумях величьето на бога!

И хуманно, и нежно, и кавалерско! Авторът се отнесъл към жената с достойно уважение и я благославя, задето е „възсъздала в поета гений и сърце и нова мощ им дала“, поетът на лицето на жената вижда днес що значи трайно щастие и само в обаятелните качества на жената разумял величието на бога.

Но читателят обръща един листец и на стр. 86 чете следующия

СЪВЕТ

Когато между две
еднакво хубави жени —
сърцето ти се двоуми
коя да избере —
човече млади, зажуми,
и дръж, която уловиш...
И уверен бъди,
че все еднакво ще сгрешиш
с отворени очи.

Какъв цинизъм! Какво презрително отношение към човеческото достойнство на жената! И без това социалното положение на жената у нас е крайно печално: тя е обезличена, тя е доведена до степен на безгласна детепроизводителна машина, робиня в селата, робиня в градовете, кукла в по-висшите кръгове. Грешно е после всичко това да дадете в ръцете на грубия супруг (като онзи на 41 стр.: „учение не искам аз от жената — но по врата ѝ лой и мас по ребрата“) таквози оръжие, каквото е горният „съвет“, та кога се завърне дома си, ако жена му не стои по кефа диван, да ѝ отвори 86 стр. на „Novissima verba“ и да ѝ изръмжи: „На мари, на-а! Огледай си мутрата, виж и учените хора какво пишат за вас“... Но ще кажете, че този „съвет“ го дава фино-чудският поет. Хубава работа! Намерили сте кому да подражавате.

Но да се приближим вече към края на рецензията. Тези от поетическите произведения на г. автора, които бяха напечатани през 1884 год. в „Периодическо списание“, правят му чест и са ценен подарък за нашата изящна литература. Ний ги препоръчваме на всички,

които не са ги още чели. За едно художествено произведение не може да се даде ясно представление с цитати и със свои думи; защото в таквизи творения е дотолкова важна фабулата, доколкото и изпълнението. Каквато и да бъде идеята, вложена в едно стихотворение, щом тази идея не е облечена в изящна, в гладка форма — тя никога няма да произведе надлежното впечатление. Ясен пример за това може да послужи „Дъб и палма“ от Хайне, стихотворение, преведено и от г-на Михайловский, и от г-на Ивана Вазова. Колкото последният е можал да схване поетическите красоти на това нежно, художествено-поетическо цветенце, толкова пък първият, като че нарочно, изкилил го е до неузнаваемост според формата, която му е предал.

Защо ли г-н Михайловский употреблява таквизи ефектни заглавия за своите произведения? Защо сега е дал название на сбирката си „Novissima verba“? С това той косвено е стеснил кръга на читателите си. „Не за здравите съм пратен, а болните да изцерявам, те се нуждаят от лек.“ Един такъв страждущ от недостатък на чиста духовна храна ще замине край книжарницата, ще погледне — безсмисленост наляво, безпардонност надясно. Окото му ще падне връх името на уважаемия автор-поет: „Ох, слава богу... Но какво е това? Novissima verba! — Ах, това не е за нас... А бе, господа учени, дайте и за нашите рани нещичко бе, не ни оставяйте в ръцете на лекари от школата на... (Аха!... Кяху!... Аха... Баху!...) на миналото“ ...

Ний знаем какво ще кажете, г. Михайловский, на тия думи. Вий ще ни пратите да четем: „Odi profanum vulgus“ на стр. 86 от книжката ви.

Аз никога не ща
цинически хвалби от теб насила да изтръгвам.
С тамян да те кадя.
С измъченото си сърце, о сган, да те залъгвам!

Не е работата за „хвалби“ и „тамян“ при това нравствено и умствено състояние на окръжающата среда — трябва малко снизходителност и самопожертвуване. Комуто много е дадено, от него много се иска. И вий даже едва ли ще бъдете твърде доволни, ако съдбата ви определи местопребивание вън от тези „чер рой“

и „сган богомерзка“, напр. на върха на Витоша и там между скалите да пеете:

Обгърнат от зари,
поетът не за тебе пей, мечтае и създава!
Бисери на прасци
да се поднасят — господ бог най-строго забранява!
. . . . . .
Иди, иди търси
високи чувства, идеал в кала, където газят наставниците ти!
Иди, на вълци се предай, о стадо, да те пазят!

Защо, г. поете, оставяте „стадото“ на вълците? Вземете го под ваше крило и направете го да обикне и слуша добрите пастири...

София, 8 декември 1889 год.

ЕДНО ОБЯСНЕНИЕ

В кн. VIII, априлий, год. I на „Български преглед“, на стр. 180, след като се нападат по най-неприличен начин господа Ст. Михайловски и К. Величков, се казва и следующето: „Такъв обир си е позволил и г. Константинов: купеният и платен негов материал „До Чикаго и назад“ още не се е хванал добре върху хартията на „Български преглед“, а той без думица поне за известие го препечатва и не казва отде го е извадил. Не му ли тежи на съвестта поне заглавието на материала, което е дадено от редакцията на „Български преглед“.

Статията е подписана от някой си А. Т. Аз останах смаян. С никакъв А. Т. не съм се споразумявал за условията, по които отстъпих печатането на моите пътни бележки. Тези пътни бележки се съгласих да се напечатат в „Б. пр.“ само по молбата на моя добър приятел г. д-р Ив. Шишманов, с когото се съгласихме, че си задържам правото за препечатване. Г. д-р Цонев дохожда при мене да ме пита желая ли да ми извадят отделни отпечатъци и аз му отговорих, че не искам, по-

неже имам намерение да ги печатам на отделна книжка по старото правописание. Като се появи първата част на „До Чикаго и назад“ с новия правопис, много приятели ме укориха като съучастник на правописната комисия. Редакторът на едно списание (не е „Мисъл“) ми предлагаше да напечата пътните ми бележки на същите условия, ако се съглася да не давам повече материал на „Български преглед“. Аз се поколебах. Като подушиха, че може би да не им дам ръкопис, от страна на „Прегледа“ се яви при мене г. д-р Ив. Георгов и половина час ме кандардисва, додето се съглася да му дам ръкописа. Също ме моли и ми обещава поголямо възнаграждение и г. Ем. Иванов. Без да моля някого и без мое разрешение, редакцията на „Български преглед“ си позволила да измени заглавието на пътните ми бележки. Аз не само че не съм искал да правят поправки в моя ръкопис, но даже се разсърдих и написах едно остричко писмо на г. Георгова, задето редакцията си бе позволила, без да ме предупреди, да съкрати две-три фрази. И след всичко това вместо благодарност явява се горното злословие на г. А. Т. „Остави го по дяволите — казаха ми едни, — той сам се омаскари с тая р е ц е н з и я тъй, както не би могли да сторят и неговите врагове.“ „Под съд го дай, да го тикнат поне един месец в дранголника, та да помни кога е клеветил“ — викаха други. „Ако икаш да направиш твоя бай Ганьо светец, противопостави му А. Т.“ — казваха трети. „Той е таквози злобно човече, щото на едного се е заканил, че ще преследва него самия, децата му и внуците му“ — съобщаваха четвърти...

Но аз предпочетох да напиша настоящето обяснение.

[П И С М О О Т С В И Щ О В]

С в и щ о в, 12 септ. Мога смело да ви уверя, че никога населението на Свищовската околия не е било до такава степен възмутено от действията на правителството и неговите органи, както е днес. То не бяха избори вчера; то беше едно бясно вързлувание на една нарочно

упоена тълпа от изверги, каквито никой път не са излизали с таквази разбойническа дързост, даже и в Стамболово време. „Стоилов и Начович умиха очите на Стамболова“ е фраза, която, за жалост, се чува отвред. Начело на пияната шайка от власи и цигани стоят окръжният управител Марков, героят на кървавите събития в Кутловица през 1887 г., околийският началник и няколко конни и пеши жандарми, които като бесни се хвърлиха в изборното място, заграбиха по-видните граждани и селяни и сетне пропъдиха всичките избиратели, като оставиха на мястото на изборите само върлуюшата тълпа скандалисти. На протеста на избирателите окръжният управител отговаря, че имал тайни инструкции тъй да действува. (Недей се учудва на тази негова наивна откровеност: той аслъ си е глупавичък.) Пет хиляди избиратели, преброени един по един в присъствието на прокурора, събраха се на митинг, съставиха два протеста до бюрото и осъдиха позорните варварщини на властта. От този митинг имаме фотографическа снимка. Всичкият този народ се отправи купом до телеграфната станция и депешира до княза, Стоилова и копие до вестниците „Свободно слово“, „Знаме“ и „Съгласие“. Разказват, че когато тази маса народ е тръгнала към станцията, окръжният управител и кандидатите на пияната шайка се скрили в миши дупки, като намислили, че ний ще си служим със средствата на техните изверги. Но народът — най-първите търговци и селяне — тихо, мирно потегли от станцията за изборното място, да подаде протестите на бюрото. Тук околийският началник има престъпната безочливост да препречи с конни и пеши жандарми пътя на избирателите и пуснал в двора на изборите само троица граждане. От тази сцена имаме също фотографическа снимка. След това избирателите се разотидоха мирно, като запазиха в сърцата си найсилно отвращение към позорните насилия на властта. Никой път не беше ми се падал случай да чуя таквози единодушно негодувание против властта, изказано от хиляди уста. Но ще кажат: защо ний, пет хиляди души, въпреки полицията и нагласената шайка, не нахлухме в изборното място? Защо ли? — Защото ний не искахме да паднат жертви нито от едната, нито от другата страна. Доста жертви е дал народът. Ний все вярваме, че болшинството в Народното събрание ще състои от съ-

вестни хора, които не само ще касират свищовските разбойнически избори, но ще изкажат и своето негодуване против действията на властите, които са скроили или допуснали подобна зверщина. Разбира се, че ний можехме да влезем в изборното място, да изхвърлим шайката от извергите, да обезоръжим полицията, да я изхвърлим навън; но свищовските избиратели не искаха на насилието да се отговори с насилие, а при това мислите ли, че хората, които са дали инструкция на властта да извадят à tout prix из урните известни лица, че няма да употребят всички средства да осуетят избора! Тогава можеше да се намерят хора, които да бъдат недоволни от нас, а сега ний издържахме една бляскава морална победа. Избраните ги е срам да си покажат лицето пред гражданите. Вчера в градската градина, надвечер, ако беше видял едного от „избраните" депутати, никак не би го счел за победител: цялата публика го обърна на маскара и го принуди да напусне градината. Окръжният управител се яви в градината с цилиндър; беше пиян като копач, че като го подзеха хората, като почнаха да му подсвиркват, да го подиграват, да му викат „кутловски герой!", обърнаха го на парцал.

И тъй ний, ако и да не допусна властта да ни изберат, излязохме действителни победители и заедно с десет хиляди души от Свищовската околия сме настроени единодушно да извикаме: „Долу тираните!"

Знаете ли каква безкрайна радост е да виждаш как в кратко време се събудиха нашите граждане и селяне. Можете ли да си представите какво вълнение блажено изпитаха сърцата ни, когато се изправи водителят на интелигенцията в Свищов на трибуната, всред грамадната Свищовска съборна площад, между едно море от хора, пред които едва изговори думите: „Братия! Стамболов падна преди четири месеца, но стамболовщината, както видяхте, още живей..." и една гръмотевица от пет хиляди гърла изгърмя: „Вярнооо!..." Продължи: „От Освобождението ни и до днес избирателите на Свищовската околия помнят ли да са ставали друг път подобни варварски насилия над народната воля..." И пет хиляди гърла реват: „Никога! Никогааа!..."

Да живее новий Стамболов, за да види как един ден и той ще се сгромоли, както старий!

15-ГОДИШНИЯТ ЮБИЛЕЙ НА „СЛАВЯНСКА БЕСЕДА" В СОФИЯ

На 21 и 22 май тази година членовете на „Славянска беседа" ще отпразнуват 15-годишнината от основанието на дружеството. Ако животът на Беседата се ограничаваше в рамките на един обикновен клуб, може би нямаше нужда да се дават публични сведения за предстоящото празнуване; но значението и благотворното влияние на Беседата се е отразило не само върху членовете ѝ, но и върху цялото софийско общество и затова, вярваме, за цялото общество не ще бъде безинтересно да знае в какво ще състои юбилейното празнуване. Няма в София ни едно видно дружество, което да не се е ползувало от услугите на Беседата: дружеството на Червений кръст би било лишено от възможност да дава ежегодно своите блестящи балове, които му принасят хиляди левове доход, ако Беседата не му услужваше със своя грамаден салон, безспорно единствен в цяла София. Нека никой се не лъже да мисли, че Беседата има кой знай каква облага от наема, който ѝ се плаща за салона. Балът на Червений кръст струва на Беседата много повече от наема, който ѝ се плаща. В замяна на тази услуга Беседата е имала много пъти повод да се счита оскърбена от поведението на другите дружества. Бяха времена, тъмни времена, когато съществуването на Беседата висеше на косъм и когато някои дружества, вместо да я подкрепят, оказваха ѝ най-грубо незачитание и оскърбяваха достолепието ѝ, като печатаха обявления по вестниците, когато им скимне, че еди-кога си ще дават бал или ще имат събрание в Беседата, без да питат предварително настоятелството на Беседата, и последното преглътваше в безсилието си тези горчиви хапове, само и само да не доживее да види помещението на „Славянска беседа" превърнато в полицейски участък (и такива заплашвания имаше!). Също такава услуга дължат на Беседата дружествата „Майка", „Св. Кирил и Методий" и „Женското благотворително дружество". В Беседата се основа Народообразователното дружество; тук се основа и Музикалното дружество, функционирането на което е немислимо засега без услугите на „Славянска беседа". Това дружество, възползу-

вано от салона на Беседата, имà възможност да устрои за столичната публика няколко прекрасни концерта, като ангажираше и европейски артисти (Зауер, Волска, Мазини и др.). На сцената на „Славянска беседа“ се подвизаваше нашата оперна трупица и днес се подвизава „Сълза и смях“. В Беседата се зароди и основа Българското икономическо дружество. Тук проявява своя живот прекрасният тамбурашки сбор на Хърватската задруга. Не остана ни едно българско историческо име, което да не се прикачи на едно дружество; дружества никнат в София като гъби: „Паисий“, „Софроний“, „Неофит Бозвели“, „Неофит Рилски“, „Христо Ботев“ и прочее, и всички тия дружества, за да проявят своето съществуване и за да се препоръчат пред софийското общество, имали са нужда от услугите на Беседата. „Понеже целта ни е благотворителна, молим да ни се отпусне салонът на Беседата безплатно“ — е обикновена фраза във всяко заявление, с което се иска салонът. Разбира се, че Беседата, на която никой с нищо не помага и на която само членовете носят тежкото бреме на огромните дългове, не е била в състояние да отпуща винаги салона си безплатно, защото, трябва да се знае, някои дружества са просто злоупотребявали с услужливостта на Беседата, та не само българските, но и иностранни дружества. Станал някъде из Европа пожар или наводнение — дайте салона на Беседата безплатно с благотворителна цел; станало земетресение в Калабрия — италианската колония иска салона безплатно... Достатъчно е на Беседата да бъде майка на нашенските столични дружества.

При тия заслуги на „Славянската беседа“ трябва да се надяваме, че софийските дружества и столичното общество ще направят чест на Беседата да присъствуват в неделя, на 21 май, между 11 и 12 часа пред пладне на съборния площад пред църквата „Св. Крал“, където ще стане молебен и освещение на новото дружествено знаме.

По случай на юбилея „Славянската беседа“ издава един Юбилеен сборник, в който вземат участие само членове на Беседата като г. г. Марин Дринов, Ив. Вазов, Ив. Ев. Гешев, С. Я. Захей, д-р Ив. Шишманов, Безеншек, Ст. Михайловский, Н. Начов, Вълов, Г. Х. Бонев и др. Този сборник е едно изящно издание, в което освен

статиите на изброените писатели ще бъдат поместени факсимилета от автографите на десетина известни славянски писатели; освен това ще съдържа видовете на старото и новото помещение на „Славянската беседа“. Кориците на сборника са рисувани от известния на столичната публика художник г. Мърквичка. Този сборник ще се раздаде на членовете на Беседата безплатно, останалите екземпляри ще се продават в деня на юбилея.

Ето в кратки чърти и програмата, по която членовете на Беседата и техните семейства ще отпразнуват дните 21 и 22 май:

21 май

I. Точно в 10 1/2 часа пред пладне членовете на Беседата тръгват със знамето от помещението на дружеството за площада „Св. Крал“. Молебен. Освещение на знамето. Кратка реч от г. председателя.

II. Връщание в Беседата. Раздаване на Юбилейния сборник.

III. В един часа начало на банкета за предварително записавшите се членове.

IV. В 3 1/2 след пладне волно забавление за всичките членове със семействата им. Почва се призовият конкурс на търкалнята (кегелбан).

V. Вечерта илюминация на цялото помещение при специална декорация. В 9 ч. танцувална вечеринка.

През всичкото време свири музика.

22 май

Вечерта от 9 часа голям безплатен концерт за членовете на Беседата и семействата им. След концерта волно забавление.

Програма на концерта:

I

1. Военен оркестър.
2. Български песни — смесен хор.
3. Соло г-жа Г.

4. Словацки песни, хор.
5. Соло г-н К.
6. Тамбурашкий сбор на Хорватска задруга.
7. „Убой“, оп. Зрински, от Зайца — хор.

II

1. Военна музика.
2. Пир на Петър Великий — смесен хор.
3. Соло г. С.
4. „С дам. Пож.“ — полс.
   Черногорска песен
   Галицка песен
   } х.
5. Дует г-жа Г. и г. С.
6. Тамбурашки сбор.
7. „Я сем слован“ — ческа, хор.

Хорът ще бъде под управлението на г. Н. Николаева.

Желателно би било и другите столични вестници, които ще излязат до събота вечер, да публикуват поне програмата. Тука артък няма политика, няма партизанство, няма страсти...

София, 16 май 1895 г.

БЪЛГАРИН ОПЕРЕН ПЕВЕЦ В РУСИЯ

Под скромно заглавие „Исповедь тенора, сочинение К. С. М., в двух томах“ четем автобиографията на твърде малко познатия засега у нас българин, артист от императорските театри в Русия, тенора Константин Стоян Михаилов. Вторият том още не се е появил; не е пуснат в продажба и първият том по някои препятствия от страна на цензурата. С един във висша степен увлекателен език авторът дава възможност на своя читател да проследи стъпка по стъпка цялата одисея на селянчето овчарче от българската колония Большой-Буялык, което чрез хиляди препятствия и перипетии, в стремлението си да достигне своя идеал — да стане общински писар в селото си — изпада в такива разнообразни положения, които изработват в него

друго стремление — да свърши консерваторията, по пътя към който идеал той изпитва мизерията във всичките й форми: крайна бедност, гладуване, скитане по етап из цял ред тюрми, описани с една художествена картинност; учителствуване; скитане с разни странствующи трупи и след този ред митарства стига най-сетне до императорските сцени. Авторът прави впечатление на твърде симпатичен и извънредно умствено развит за званието си човек; той като че не се задоволява само със своята професия; разни философски размишления тревожат неговата богата натура: той мечтае и за своя роден край — българските колонии в Русия; мечтае и за педагогически реформи; но най-сладката му мечта е да дойде в България и да поеме делото на българския театър. Но надяваме се, че никой негов доброжелател няма да го съветва да направи тази решителна стъпка, защото той тук ако се подвъргне само три месеца на интригите на окръжающите го — ще си грабне шапката и стремглав ще избяга надалеч. Най-доброто, което би могъл да направи г. Михаилов (артисткият му псевдоним), то е да дава ежегодно в България по няколко концерта, когато в Русия е свободен от занятия. Също така вярваме, че той ще бъде добре посрещнат от българското общество, ако посети България при участието си в някоя руска оперна трупа, за да предупреди появяването тук на оная еврейска експлоататорска трупица, която се готвила да посети наесен България.

РЕЧИ

[В ЗАЩИТА НА ПЕТКО КАРАВЕЛОВ И ТРАЙКО КИТАНЧЕВ]

Почит. г-да съдии! Предговорившите г-да защитници доста подготвиха почвата за моята защита, те изказаха дълги предисловия, говориха за теорията на процесите от подобен род, така щото за мене не остава да говоря надълго и широко в предисловие; защото, най-после, стеснявам се да не би да зацапам моите клиенти; затова ще се спра върху изложеното в обвинителния акт, после ще проследя данните, установени на съдебното следствие, и ще се постарая да дам своите възражения на обвинителната реч на г-на прокурора.

Ако нямах пред вид обвинителния акт и обвинителната реч на г-на прокурора, то на въпроса в какво се обвиняват подсъдимите Каравелов и Китанчев, с ръка на сърцето си бих казал, че не зная. Едно е само ясно, че се иска наказанието им на основание на чл. 55 и 170 от отоманския наказателен закон. Своето недоумение аз го разрешавам, като се спра на обвинителния акт, гдето е казано: „На основание изложените дотук данни привлечени са при предварителното дирене в качество на обвиняеми в покушение върху живота на министра-председателя г-на Стамболова и в убийството бившия м-р на финансите Хр. Белчев следующите лица“ — следват имената на лицата, между които са имената и на тези, на които ми е възложена защитата. Сега, ако беше се ограничил обвинителният акт само с това обвинение, не ще съмнение, на обвиняемите трябваше да се приложи чл. 170 от отоманския наказателен закон; но на тоя член защитата можеше да противопостави чл. 181 от същия закон, според който убийство, наранявание и удряние, ако се извършват заедно с въстание, грабеж и обир, то освен гдето се наказват същите дейци на тези злодеяния и престъпления, наказват се още и подбудителите и причинителите на това смущение, като да

са извършили и те същите дела. Но тъй като при извършването на това убийство, слава богу, нямаше въстание, грабеж и обир, то не могат да се накажат подбудителите, ако такива има, на основание чл. 55 от отоманския наказателен закон. Почвам с оценката на доказателствата, които са изложени в обвинителния акт, доказателства, приведени за обвинението на подсъдимите Каравелов и Китанчев. На първо място от тия доказателства стоят показанията на т.-пазарджикския жител Ат. Здравков, който между другите показания за някои подсъдими каза, че чул от Джуджева, какво по инициативата на Каравелова и д-р Моллова се образувал комплот за убийството на негово царско височество и на министра-председателя г-на Стамболова. Забележително е, че в обвинителния акт, както и на предварителното следствие, думата „инициатива“ е казана право и че следователят трябва да записва точно думите, но сега, доколко свидетелят Здравков разбира тая дума, оставям на вас да съдите. За личността на Ат. Здравкова аз няма да говоря нищо, достатъчно беше, че представих един „Държавен вестник“, от който се вижда, че той е бил осъждан за клевета. За оценка на неговите показания аз ще се ползувам от самите думи на г-на прокурора. Г-н прокурорът в своята обвинителна реч каза за него, че се виждало от лицето му, от постъпките му, че той не мига пред нищо и че е способен за всичко. Аз покорно благодаря на г-на прокурора за тая атестация на свидетеля Здравкова. По-нататък г-н прокурорът каза, че Т. Георгиев бил казал на Здравкова, че и Каравелов бил съучастник в заговора, но тоя род доказателства, които се казват ouï dire, не могат да служат още за доказателство. Тоя род доказателства трябва да се проверят от самия човек, който ги е казал, но установи се от самите подсъдими, които се питаха, че това не е истина. Така щото показанията на Здравкова, аналогични с ония на Стоименова, според заключението на г-на прокурора, щом не могат да имат някаква валидност, то и показанията на Стоименова не могат да я имат. Г-н прокурорът се установява на показанията на Лепавцова, които имали цена по обвинението на Каравелова и Китанчева. В обвинителния акт е казано, че Лепавцов, попитан за лицата, които могли да знаят за приготовляющия се комплот, бил дал един

списък. Наистина в предварителното следствие в един от протоколите по разпита на Лепавцова са наредени цял ред лица, които знаели за комплота, и между тия лица указват се имената на подсъдимите Каравелов и Китанчев; говорил е Лепавцов и за други лица, за някой си Трайкович, Арсениев и пр., но тия лица не се виждат на скамейката на подсъдимите. Сега, ако показанията на Лепацова са верни по отношение на Каравелова и Китанчева, то трябва да бъдат верни и по отношение на другите лица, които той е указал и те трябва да бъдат викани да дойдат тук. Ако другите са свободни, трябваше и Каравелов, и Китанчев да се освободят. По-нататък по отношение на Китанчева се привежда тоя пасаж от показанията на Лепавцова, че един ден, когато заминувал Китанчев за Търново, отбил се в дюкяна на Лепавцова и му бил казал, че знаел, загдето Георгов му открил работата на Тюфекчиева, но да си мълчал и никому нищо да не говори. В обвинителния акт подир името на Тюфекчиева турено е в скоби „относително заговора". Тия думи, г-да съдии, на предварителното следствие в протоколите, които аз проследих, не видях. Това са съображения, основани на „горните данни", но тия данни в действителност не съществуват. Вий видяхте, когато се проверяваше това доказателство на съдебното дирение, явиха се много противоречия; Лепавцов даде съвършено други показания относително Китанчева. Един ден, когато щял да си заминава, Китанчев отбил се в дюкяна на Лепавцова и последният го попитал дали знае нещо за някакъв си комплот за убийството на негово царско височество и на тоя въпрос Китанчев бил отговорил: „Я гледай, да не се въвличаш в такива работи, защото е лошо." Значи, съвършено друго е казал Лепавцов на предварителното следствие, а съвършено друго тук. Тъй щото излиза, че не Китанчев е разправял на Лепавцова за някакъв си комплот, но Лепавцов е разправял на Китанчева и последният му казал: „Ти си мълчи." Значи, Китанчев като човек легален посъветвал Лепавцова да не говори за такива работи, защото може да си навлече някоя беля. Подир това имаше цял ред противоречия в показанията на Лепавцова относително Китанчева. Когато му задавах въпрос кога е станал тоя разговор между него и Китанчева, Лепавцов каза най-напред сутринта, после каза надвечер, подир,

като дойде д-р Моллов, на когото Лепавцов писал писмо и казал, че съжалява, гдето въвлякъл в тая работа и Китанчева, Лепавцов каза, че едно трето лице е говорило за някакъв си комплот, а Китанчев казал: „Недей разправя за такива неща и недей се меси в такива работи." Ето в каква форма са показанията на Лепавцова относително Китанчева. Дойде най-после и свидетелят Ил. Георгов, който каза, че на подсъдимите Лепавцов и Китанчев не е говорил за някакъв си заговор на някой си Тюфекчиев, когото не познавал.

По-нататък са цитирани показанията на Лепавцов за обвинението на Каравелова. Лепавцов каза, че в края на месец януарий отишъл в къщата на Каравелова и когато последният го попитал за някои новини, Лепавцов отговорил, че имало слух за работата на Тюфекчиева, по което Каравелов бил казал: „Какво станаха хората на Тюфекчиева, тая работа е бошлаф." Попитан Лепавцов с какъв тон беше всичкият тоя разговор от страна на Каравелова, Лепавцов каза: „Той — Каравелов — не беше заинтересуван, не изглеждаше, че много любопитства да се научи." Попитан за разговора, който са имали с Каравелов, Лепавцов каза, че разговорът им бил по литературата; попитан дали е чул от устата на Каравелова да говори за заговор, Лепавцов каза, че не е чул. По-нататък в обвинителния акт е казано, че когато Каравелов и Лепавцов са говорили в затвора, Каравелов бил казал Лепавцову, че бил говорил и с обвиняемия Георги Великов, арестуван в една съседна стая, от когото узнал, че нищо не е откривал, в отговор на това Лепавцов му казал, че у Г. Великова била намерена същата такава печатна снимка, каквато той бил видял на писмата, които му били донесени от Тюфекчиева и които той изгорил. Нищо подобно не се установи тук на съдебното дирение. Лепавцов казал: „Че тоя човек трябва да е онзи Георги, за когото ме питаха на предварителното следствие"; също дали този отпечатък от печат, който е намерен у него — Великова, — се схожда с онзи печат, който Лепавцов бил видял, и на тоя въпрос последният бил казал: „Да, приличаше на тоя печат." Тогава Каравелов му казал: „Може ли ти да помниш и да удостовериш, че тоя е същият печат, когото ти си видял преди шест месеци, когато аз чета една книга, и ако ме пита някой подир няколко време, не мога да кажа, че е

със същия шрифт. При това Лепавцов каза, че когато го питали при следствието за Георги Великов, казали му кой е тоя Георги, да не е Георги Великов и той — Лепавцов — казал: „Той трябва да е бил, при всичко че аз не го зная кой е този Георги Великов.“ Тъй щото, както виждате, данните, изложени в обвинителния акт, съвършено не съответствуват на тези показания, които се дадоха на съдебното дирение. Тук се говори за заговора, каза се от г-на прокурора, че Каравелов е главният виновник, даже каза се, че той може да се счита за морален виновник. Сега ний да се разберем в понятията с г-на прокурора, защото съвършено не на място беше употребена думата „морален“, без да се коснува до някакво деяние, запретено от закона под страх на наказание. По-нататък в обвинителния акт се среща такова нещо. В показанията на свидетеля Антон Петров се казва, че Георги Кузманов един път, като се напил, казал на свидетеля, че той заедно с още двама македонци щели да убият г-на Стамболова, между ресторана „Français“ и хотел „Витоша“, но кои са тия двама македонци и какво съотношение са могли да имат Каравелов и Китанчев с тези престъпници, не се казва. Казано е, че имало събрания между съмишленици и дали е бил там Каравелов и Китанчев и какви съотношения имат те с подсъдимите, не се казва. По-нататък свидетелят Апостол Иванов обяснява, че Георги Кузманов му казал, че се готвил да убие г-на Стамболова срещу премия от 2000 лири, но от кого ще се вземат тия 2000 лири, не се казва. Казано е в обвинителния акт, че комплотът е образуван по инициативата на Каравелова и Моллова и че те щели да доставят оръжие и други необходими средства на убийците, а, от друга страна, гледаме, че са давани 2000 лири на хора да убият г-на Стамболова, 500 лири са давани от жената на Паница и остатъкът от неговата партия. Какво съотношение може да има между Паница и Каравелова, може да съдите, като знаете отношенията им! Лепавцов казва, че Ризов бил изпратил от Белград хора да убият г-на Стамболова, а ний знаем, че Ризов беше издал една брошура, в която се заканваше да убива хора, като искаше с това да си отмъщава за Паница. Сега, г-да съдии, как може да се съпостави, от една страна, заговор за отмъщение на Паница и, от

друга страна, Каравелов! Г-н Каравелов да съставлява заговор за отмъщение на Паница, който така варварски се отнесе с личността на г-на Каравелова, когато беше арестуван в Черната джамия — това е повече от невероятно. Много по-вероятно е, може да се каже, че Ризов е действувал за отмъщение на Паница, че шайката е съставена от него и пратена да убива министрите. За подкрепление на това може да се намерят много данни в самото дело. В делото се вижда, че братия Тюфекчиеви купуват револвери; също знае се, че те взимаха участие в убийството на д-р Вълковича в Цариград, още, в показанията на Лепавцова се казва, че Кушлев му бил казал, че той давал пари на известни убийци, които се криели в една къща, прехраната на които била възложена нему от Ризова и Тюфекчиева; като се вземе пред вид начинът, по който се е извършило убийството, че самите убийци не са били тукашни хора, както се вижда от показанията на стражаря Спас Антонов, че убийците са гърмели прямо в покойния м-р Белчев; всичко това показва да е вероятно, че някакви си сърби или македонци, без да знаят лично м-р Белчев, гръмват отгоре му и го убиват. Като се видя, че тия показания не са достатъчни, за да се обвинява Каравелов, г-н прокурорът се впусна да разгледва самата личност на Каравелова и да осъжда неговата политическа деятелност. Аз мисля, че туй нещо да се говори беше неуместно за един съд, защото, ако беше уместно, работа беше да се разгледат и проверят данните, които има по делото, за да се види дали това съставлява престъпление или не. В обвинителната реч, касающа се до политическата личност на Каравелова, в думите на г-н прокурора се намират такива противоречия, щото един човек, който внимателно би изслушал обвинителната реч, даже тъй от чисто политическа страна, той не би можал да си състави ясно понятие какво иска да каже г-н прокурорът. За тая страна от речта на г-н прокурора сам Каравелов може да отговори подробно, когато му дойде времето; но аз като защитник считам за длъжност да кажа нещо. Г-н прокурорът каза, че Каравелов нямал право да говори за ограничение на свободата, защото, когато бил министър, сам стеснявал свободата на гражданите; след това каза, че Каравелов е с качества такива, каквито дай боже да има всеки

български министър, и че кьораво и кьопаво, което се нарича интелигенция, вървеше след него; после каза, че Каравелов можал да управлява България с милиони щикове и с генерали, когато, от друга страна, всеки знае в какви отношения е бил Каравелов с генералите. От една страна, г-н прокурорът каза, че Каравелов може да стане министър във всеки кабинет, ако иска, или пък, ако не ще, да си седи у дома си, от друга страна, г-н прокурорът казва: чест и хвала на сопаджиите, които не получават руски рубли, че ви гонят, че ви блъскат, че ви наричат изменници. Китанчев е недоносител, защото е знаел за заговора, а не е съобщил на властта; Каравелов, който също бил знаел за заговора и не съобщил на властта, е главен виновник, понеже в неговото име се правил заговорът. Заговорът е бил като отмъщение за застрелването на Паница. Г-н прокурорът каза, че защитниците ще питат за плана на комплота, но такъв план няма, по-добре би било да го знаем, но ако го не знаем, ний ще го сглобим, a priori, метафизически. Какви са тия доказателства a priori, аз не зная. Аз зная само доказателства, които ги предвижда законът, това са: веществените доказателства и показанията, които могат да служат за съставяне убеждението на съда, при извършването на едно действие, запретено от закона; но ний да сглобяваме метафизически планове, аз мисля, че това не е допустимо от углавната процедура. A priori аз начертах това убийство как е станало и така излиза много по-вероятно, защото в самото дело се намират доказателства, за да може да проследим това обстоятелство. Г-н прокурорът каза, че стига да се докаже, че едно лице е намислило престъпление, предало го е на друго или го е настроило, то е вече главен интелектуален виновник. Не стига само да се докаже това, защото, ако думите на Каравелова и Лепавцова можем да ги приемем за верни, в думите на първия виждаме каква стойност може да имат показанията на Лепавцова. Показанията на Лепавцова не значат, че Каравелов е главен виновник. Г-н прокурорът говори за комплот, без да говори за атентат, а по-авторитетните криминалисти казват, че просто едно решение да се свали държавният строй, едно заплашване не стига, за да може се характеризира делото за изменение на държавния строй; а пък за съставяне на

комплот се изисква да има решение да се действува, да има изразена твърда воля за изпълнение на един атентат, трябва да има решение на няколко души, в което да се говори, да се убеждава, да се обещава, да се заплашва и като се групират тия хора, да се действува по известна програма, като се определи ролята на всекиго в тоя комплот. И подир, след като се състави комплотът, в какъв случай техните действия може да съставляват един атентат, като държавно престъпление, това е предвидено в закона и то е именно тогава, когато ще бъдат направени действията на съставляющите комплота към лишение от живот държавния глава, към уничтожение или изменение на управлението, на формата на управлението, към изменение порядъка на държавата и държавния глава и към възбуждание на жителите да въстанат с оръжие в ръка. Вий видяхте, че тук няма поне едно от условията, които изисква законът, за да може да се счита, че в данния случай се образувал комплот, която дума, което действие се приписва на подсъдимия Каравелов, че той е предложил да се образува комплот, за да се измени държавният строй и да се убие държавният глава, защото убийството на един министър не съставлява още изменение на държавния строй. В обвинителния акт се вижда, че Каравелов се обвинява за някакъв си заговор, замислен и приготвен за лишаване от живот държавния глава, но за туй има специален закон, който наказва престъпленията против особата на негово царско височество. А че атентат се счита за престъпление, когато е направено против държавния глава, има специален закон, който наказва такива престъпления. Г-н прокурорът, ако знаеше, че покушение на живота на м-р не съставлява държавно престъпление, трябваше да иска наказание по чл. 176 от отоманския наказателен закон, в който е казано: „Когато законно се докаже, че някой предумишлено е убил човек, осъжда се по закона на смърт“, но той мисли инак, а на туй би могло да му се противопостави чл. 181, според който, за да се накажат интелектуалните виновници, трябва убийството да се е извършило заедно с въстание, грабеж и обир. Трябва да се докаже, че е имало съучастници в убийството. Г-н прокурорът каза: „Кой е крив, че избягали убийците из България“, и на това той сам си отговори: „Криви може да са властите,

улавянието на убийците може би щеше да бъде в интерес на правосъдието.“ По-нататък каза г-н прокурорът, че от Лепавцова се учил кои са били главните и второстепенните виновници. Той ги открил след арестуването му, но трябвало да се вземат срещу него строги мерки, за да се открият. Също по-нататък г-н прокурорът каза, ако не повярвате на Лепавцова, ще трябва да оправдаете няколко души, а аз казвам защо пък непременно да се обвиняват няколко души, когато явно се вижда противоречието в показанията на Лепавцова. Лепавцовите показания по отношение на Каравелова не са достатъчни, а щом има съмнение, то е в полза на подсъдимия. Лепавцов знае за участието на Каравелова от Тома Георгиев и от Илия Георгов, който в качество на свидетел каза, че такова нещо не знае, нито пък е казал подобно нещо на Лепавцова, същото каза и подсъдимият Т. Георгиев. Попитан, Каравелов каза, че нищо не е казал нито на Георгова, нито на Георгиева, а щом това се проверява от източника, значи, че последующите показания нямат никаква цена. По-нататък в речта си г-н прокурорът каза, че Каравелов е лицето, у когото може и да не се е родила тая идея, но в името на когото е работил Т. Георгиев. Това не е вярно. Т. Георгиев заяви, че Каравелов не го е упълномощавал да работи от негово име. За това, че Каравелов бил водител на партия, то ако всичките членове на партията извършат престъпления, той не може да отговаря. Поведението на Каравелова, каза г-н прокурорът, е било неморално, но за това няма наказание, но туй ще послужи да го обвиним, понеже доказателствата против него са слаби и с такива доказателства би било невъзможно да обвиним едно обикновено лице, а само защото е Каравелов, затова можем да го обвиним — тия са буквално думите на г-на прокурора, защото Каравелов бил неморален. Признава г-н прокурорът, че показанията на Лепавцова са нелогични, че не са достатъчни за обвинението на Каравелова, но каза той, ний ще направим такава a priori, метафизически. Ако не беше, продължи той, това лице Каравелов, а друго някое, то щяло да бъде или недоносител, или ако се укажеше — съучастник, но не можем да го счетем само за недоносител, понеже престъплението е било най-износно за него. Как така за други лица да се мисли така

от страна на г-на прокурора, а за Каравелова инак? Ако стане някой преврат и дойде някой на власт, то за това да бъде съден, когато това не е негово действие — това не е право. Инициативата е излязла от емигранти-на Ризова, но Каравелов не му е съчувствувал, той няма нищо общо с отмъщението за Паница. Ако Т. Георгиев, според мнението на г-на прокурора, е съчувствувал и е от главните виновници, то главата на партията Каравелов е главен виновник. Ето какви са, г-да съдии, доказателствата, които са приведени за Каравелова в подкрепление на това, че той е бил главен интелектуален виновник за някакъв си преврат, който щял да се прави в България.

За подсъдимия Китанчев г-н прокурорът условно каза, че ако се даде вяра на Лепавцовите показания, Китанчев трябва да се вземе за недоносител, но, каза, ако се представят други доказателства, трябва да бъде съучастник, защото, каза г-н прокурорът, аз забележих, че Китанчев е в ближни отношения с подсъдимите. Каква разлика има между показанията на Лепавцова на предварително дирение и ония в съдебното заседание, вий видяхте. Когато Лепавцов съобщава на Китанчева за някакъв си заговор, последният му казва: „Ти мълчи, в такива работи не ти трябва да се месиш.“ Това доказателство ли е за обвинението на Китанчева? В своята реч г-н прокурорът каза, че вий като военни съдии трябва да се отличавате с национализъм и военщина, аз това не разбирам. В Индия може да има жени да се изгарят живи, заедно с умрелите си съпрузи; но ний сме цивилизован народ и живеем в образована Европа. Ако под думата военщина се разбира съд строг, но справедлив — благодарим. Ний още повече се радваме, че стоим пред съд, който няма да се повлияе от разни партизански страсти. Вий знаете, че г-жа Каравелова се оправда, и ний с радост цитирахме отзивите на разните чужди вестници, в които се казваше, че в България има правосъдие, и аз мисля, че тук, в тоя процес — който и XX век не може забрави, — е случай да дадете възможност да се извика, че в България има правосъдие, като ви моля на основание на тия доказателства, които представих, да оправдаете г-на Каравелова и Китанчева.

[ОПРОВЕРЖЕНИЕ ПО ПОВОД НА ОБВИНЕНИЯТА СРЕЩУ ПЕТКО КАРАВЕЛОВ И ТРАЙКО КИТАНЧЕВ]

Г-да съдии! Г-н прокурорът в репликата си дойде още веднаж да счете подсъдимия Петко Каравелов за главен интелектуален виновник по това дело, без обаче да представи ония доказателства, които законът изисква. Когато обвиняваше подсъдимия Св. Миларов, г-н прокурорът дойде, та ясно очърта плана и целта на комплота, защото имаше доказателства, но когато се косна до г-на Каравелова, той каза само, че съществували доказателства, обаче не ги указа кои са и где са те. Г-н прокурорът дойде само да каже, че е било необходимо да се вземе едно решение в смисъл, че се съставя един заговор и че се определят ролите на лицата, които съставляват заговора, но с нищо не подкрепи тук участието на г-на Каравелова в заговора, нито пък указа на някое условие, по което да може да се обвини г-н Каравелов. Преди всичко тук не се представиха доказателства, че г-н Каравелов е вдъхнал поне идеята у някои за съставяне на заговора, нито пък се яви някое лице, което да каже, че Каравелов е говорил нещо в тая смисъл пред него. Единственото доказателство, което представи тук г-н прокурор, е показанията на подсъдимия Спас Лепавцов, но тия показания не се изказаха тъй, както се провериха при съдебното дирение. Вий чухте сами, че Лепавцов каза само това, че един ден г-н Каравелов, като искал да провери един слух, пръснат в смисъл, че Ризов бил изпратил някакви хора да отмъщават за Паница, попитал какво е станало с тия хора, та ако това е тъй, то не може да се счита, че Каравелов е главен виновник. Най-многото, в което може да се обвини Каравелов, е да се счете за недоносител, както Димитър Попстайков, а не повече. Спас Лепавцов е разкрил много работи, но той не е казал, че между него и Каравелова е станало дума за заговор, нито е било възможно да стане такава дума, понеже Каравелов е човек, който никога няма да си послужи с такива средства, за да дойде на власт. Г-н прокурорът, като очърташе какви могат да бъдат фактите за създаването на една гражданска война в страната, допусна, че убийството, станало на 15 март 1891 год., е имало за цел да се промени съществующий държавен строй и да се предизвика гражданска война. Това, каза той, е неоспоримо, особено като се има пред вид, че едно счупване на джамове се считало за гражданска война, а колко повече едно такова убийство. Но според мене това не е достатъчно. За да може да се предизвика една гражданска война, каквато разбира г-н прокурорът, нужно е, щото заговорът за това да е устроен на повече места; да стане спиране на телеграфните съобщения с цел да се пресечат някои действия, които можат да се предприемат от противната страна, и пр., и пр. Но такова нещо тук не се указа. Г-н прокурорът каза, че Ризов бил инициатор за изпращането на хора да убиват, но той не доказа тука, че тия хора са изпращани до г-на Каравелова, нито пък, че г-н Каравелов е заведвал или устроявал някакъв заговор. Не, казва г-н прокурорът, Каравелов има съмисленици и те всичко каквото вършат, вършат го за в негова полза и от това трябва да се вади заключението, че Каравелов е одобрявал или похвалявал действията им. Но това твърдение на г-на прокурора не може да бъде вярно, защото, ако няколко дупнишки харамии станат и извършат нещо, вследствие на което да дойде друг някой на власт, то не ще значи, че дошлият на власт е техен съучастник. В углавний процес право е казано, че всякой отговаря за действията си, за себе си лично, а не и оня, който по-сетне е дошъл на власт по повод на действията на другите. Тома Георгиев ви заяви, че той никога нищо не е вършил от името на Каравелова, нито пък по личните негови указания, ако и да е бил негов едномисленик. Г-н Каравелов има съмисленици, но ако някой от тях е направил нещо престъпно, то не може да се каже, че Каравелов е виновен за това. Спас Лепавцов е казал, че когато бил у г-на Каравелова, станало дума за някакви хора, пратени от Ризова, за което по-напред говорих, но от това не може да се вади заключението, че Каравелов е главен интелектуален виновник. Като всеки човек г-н Каравелов се научил, че Ризов бил пратил някакви хора да убиват, но защото не знаел вярно ли е, или не това, той пожелал да узнае

и попитал Лепавцова, обаче г-н Каравелов не може да се обвинява за това, защото, ако го счетем за виновен, тогава трябва да вземем за такива всички ония, на които тоже е дошло до ушите това. В обвинителний акт се говори за някакви писма, адресирани до н. ц. височество и писани на бланки от Дирекцията на общите сгради, за които Лепавцов казва, че по всяка вероятност трябва да са писани в бирхалето. Тези писма навярно може да са писани от Тюфекчиева, който бил чиновник в тая дирекция и който ги е написал на бланки кой знае защо, но от всичко това не може да се мисли, че г-н Каравелов е авторът им. Г-н Каравелов е човек, който е бил дълго време министър; той е човекът, който поддържа и направи Съединението; той е човек с качества, каквито рядко се срещат у другите хора — та следователно, той няма да отиде да падне толкова низко, щото да кара един писар като Тюфекчиев да пише такива писма, особено на бланки от Дирекцията на общите сгради, когато той много добре разбира значението на бланките. За всичко това аз намирам, че г-н прокурор с нищо не е доказал обвинението, което приписва на г-на Каравелова, и затова ще ви моля да го признаете за невинен.

За подсъдимия Трайко Китанчев тоже не се преведоха вярно показанията на Лепавцова. Те се изказаха също така, както са и в обвинителний акт, но на тия показания не може да се съгради неговото обвинение. Лепавцов не е казал тук, в заседанието, нищо повече против Китанчева, а, напротив, това, което показа тук, е в полза на Китанчева. Когато се попита Лепавцов да каже какво му е казал Китанчев, той каза, че когато да замине Китанчев за Търново, бил му казал да си мълчи и да не говори никому нищо за Тюфекчиевата работа, която Георгов му съобщил, защото било възможно да бъде подвъргнат под отговорност. Това е казал Лепавцов, обаче работата е наопаки: не Китанчев е казал това на Лепавцова, а Лепавцов, като говорел за това на някого, Китанчев се обадил и му казал: Не говори за такива работи, защото може да отговаряш един ден. И от всичко това излиза, че Китанчев е един благоразумен човек, който не само себе си е вардел, но и хората. Затова именно г-н прокурорът иска да се счете Китанчев за укривател и като такъв да се нака-

же; обаче укривател на предполагаемо деяние не може да се наказва. Г-н прокурорът каза още, че Китанчев трябвало да се третира като укривател и за това, защото бил виден член на партията, но това е вече вън от всяко право. Наистина, трябва да призная, че г-н прокурор каза това условно, т. е. ако се признае Китанчев за такъв, да се счете за укривател, обаче макар и условно да се каза, все пак не е мотив за обвинението на Китанчева. Вам ви е известно, г-да съдии, че убийството на г-на Белчева стана на 15 март 1891 год., а пък по-рано — през месец февруарий — г-н Китанчев е заминал за Търново, за да се приготви да издържи изпит за адвокат, та следователно не може и да се мисли, че той е имал пръст в това дело.

[В ЗАЩИТА НА ИЛИЯ ГЕОРГОВ]

Господа съдии, до днешния ден между обществото циркулираше една фантастична схема за дейците и начина, по който е извършено убийството на Белчева. Тази схема има за основа показанията на Спас Антонов, който е придружавал министрите Стамболова и Белчева. Тази схема, допълнена и поправена от показанията на Стамболова, послужи на един маджарски художник, някой си Варга, за сюжет на една картина, която бе изложена на вниманието на столичната публика. Тази картина изобразява тъмна нощ; на мястото на престъплението са групирани седем лица: четворица убийци стрелят върху Белчева и плахо се устремяват към входа на градската градина, а в това също време Стамболов мъжествено поддържа падающия Белчев; по-настрана от тях е стражарият. Показанията обаче на сега разпитаните свидетели ни рисуват съвсем друга картина. Нека я очъртаем. Нам е нужно да знаем убийците, ако не строго по тяхната самоличност, то поне по някои техни външни признаци, за да можем да проверим в какви отношения се е намирал обвиняемият Илия Георгов с тия злосторници в престъплението, по което той се обвинява за съучастник. В картината на мад-

жарина са групирани като убийци и жертви седем лица, по-нататък пространството е празно. Но за щастие и възтържествуването на истината улицата не е била съвсем празна и това ни дава днес възможност да изменим съвършено картината на Варга, която е плод на хитрата фантазия, скроена от заинтересуваните страни за заблудяване на стреснатото общество. Като вземем за основа проверените сега свидетелски показания, нека проследим крачка по крачка Стамболова и Белчева от излизането им из сладкарницата на Панаха до момента, когато Белчев е паднал убит. Било е тъмно вече, когато Стамболов и Белчев излизат от Панаха и се упътват по Войнишка улица надолу по тротоара край градската градина. След тях е вървял стражарият Спас Антонов. Пред тях, на двадесет крачки, е вървял свидетелят Добри Ганчев, който е чакал да се разделят министрите, за да говори нещо на Стамболова. Този свидетел, докато отива до входа на Цачевото здание, не среща по пътя си никакви подозрителни лица.

В това също време откъм ъгъла на Банката по улица „Муткурова", между девическата гимназия и градската градина, е вървял свидетелят Стефан Петков и край ъгъла на д-р Цачевата къща е завил също по тротоара на Войнишка улица. Той не среща никакви подозрителни лица. В това също време на насрещната страна на Войнишка улица е бил свидетелят Иван Пчелинский. В това също време ротмистър Морфов е бил около входа на хотел „България". В този момент, при туй установено разположение на свидетелите, изгърмява първият вистрел и веднага след него втори. Стреснати в своя спокоен вървеж от неочакваните вистрели, свидетелите обръщат погледите си към мястото, гдето се стреля, и доколкото им е позволявала светлината на ближайшия уличен фенер и огънят на вистрелите, виждат всякой от тях следующето: Добри Ганчев вижда, че едно лице отива към входа на градината и след него друго лице, което при входа гръмва. Огънят на вистрела дава възможност на свидетеля да забележи, че стрелящият е с прост калпак. Да е избягал човек по Войнишка улица, свидетелят не е видял. Други лица около вистрелите свидетелят не видял.

Свидетелят Стефан Петков при вистрелите вижда сборичкване между една група. След малко от тая

група излиза едно лице силно запъхтяно със сив стражарски шинел, завива край ъгъла на д-р Цачевата къща по улица „Муткурова", гръмва на въздуха с издигнат нагоре револвер, извиква „на помощ!" и пак се завърнал към градината. Други лица при вистрелите освен троицата свидетелят не видял. Също не видял да избяга някой по Войнишка улица.

Свидетелят Ив. Пчелинский също така е видял при вистрелите сбутване на една група само от три лица. Други лица около вистрелите той не видял. Същият свидетел по-надолу е бил настигнат от едно 14-годишно момче, което извикало „Стамболов уби". Свидетелят ротмистър Марфов след първия вистрел се обръща и вижда сгъня на втория. Този вистрел е бил произведен на твърде близко разстояние, около 20 сантиметра; а че не е имало тука някакво оптическо измамване, в това свидетелят се е удостоверил по-сетне, като е видял изгорялото отверстие върху дрехата на убития. Свидетелят се спуснал бегом по направление към вистрелите, по пътя си не среща никакви подозрителни личности; не вижда и по туй направление да бяга някой човек. Влиза в градината, вижда един труп, при който стоят две момчета, едно 18, друго 14-годишно; първото запалва кибрит и свидетелят узнава Белчева, който помръднал с ръка и крак. Морфов веднага тича за медицинска помощ и на тротоара една жена му вика: „Дръжте жандарино, он го „у б и ш а". Думата у б и ш а, чини ми се, не може да се отнася само до едно лице. Сега, като имаме пред вид, че по тротоара край градската градина са вървели Стамболов, Белчев и зад тях стражарият Спас Андонов; че зад тях не са вървели други лица (свид. Морфов и Добри Ганчев), че срещу тях не са дошли също други лица (свид. Д. Ганчев, Стефан Петков и Ив. Пчелинский); че и от градината против тях не е била насочена опасност, защото в противен случай би трябвало да се допусне, че нападнатите са тичали срещу огъня на убийците; па и освен това свидетелите установяват, че вистрелите са произведени на тротоара; че тези вистрели са произведени на съвсем близко разстояние и между група само от три лица; че едно от тия лица е литнало към входа на градината, а другото измежду троицата се е спуснало върху му и е пуснало против него, при входа, третия вистрел; че на няколко крачки от този

вход е намерен убит министър Белчев; че в групата на троицата са биле освен Белчева само Стамболов и Спас Антонов. Като се вземат пред вид думите на покойния Тома Цветков, цитирани от свидетеля Антон Чолаков: „Как ще се хванат убийците, когато убиецът е сам Стамболов“ и „аз чух, когато Белчев каза на Стамболова: „За тия две думи вие ме убивате.“ Като се вземат пред вид думите на жената: „Дръжте жандарино, он го убиша“; и думите на 14-годишното момче: „Стамболов уби.“ Като се вземе пред вид, че Стамболов на другия ден се е сърдил на Морфова за дадените му показания относително стражарина и го е заплашвал, че го подозира в съучастие на това убийство и не е дал да се помене дума за Спас Антонова; че Стамболов не е позволил на Минка Радославов да отчисли този стражарин; че въпреки разпореждането на градоначалника Спас Антонов винаги е съпровождал Стамболова; че и след отчислението на този стражар от градоначалника Юрданова пак бил назначен на служба от Стамболова. Като се вземе пред вид, че свидетелят Ив. Пчелинский бил изтезаван и принуждаван от Стамболова да каже, че един от вистрелите се е раздал от двора на Каравелова. Като се имат пред вид показанията на госпожа Белчева, че покойният ѝ мъж се извинявал за закъсняването си с това, че Стамболов го задържал до късно. Като се вземе пред вид личността на Спас Антонов, закален престъпник. Като се вземе пред вид и разпореждането на Стамболова да се вдигне трупът на падналия Белчев, преди да бъде съставен акт на самото място. Като се вземат пред вид всички тия съображения, не можем да не дойдем до заключение, че убийците са... *(председателят пресича защитника)*, че историята на някакви четворица убийци е цяла измислица. А пък с убийците, слава богу, обвиняемият Илия Георгов не е имал нищо общо и ви моля, господа съдии, да го признаете за невиновен и го оправдаете от всяка отговорност.

ПИСМА

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

Николаев, ян. 18, 1881

Иване!

Не съм можал да ти пиша досега, защото не съм имал честта да узная (досега) ни адреса ти, ни учебното заведение, ни класа, в когото следваш. Радвам са, че не си равнодушен към даровете на Аполона и музите. Имах честта да прочета твоето произведение „Мъглиж". Вярвам и ти да си прочел някои от моите в българските газети. Аз ще прекъсна за няколко време тези обаятелни занятия, защото в настояще време имам други по-важни: мисля да приготвя отсега до началото на екзамените 6-ия и 7-ия класове.

Надявам се по ваканциите да се видим.

Приими приятелските ми поздравления.

А. И. Константинов

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

Николаев, февруарий 7, 1881

Иване!

Стихотворенията ти ми са понравиха. Чудя са само как може в края на XIX век да та занимава ретроградният лиризъм на Гейне и Шилера.

Извини, че сега не мога да ти проводя нещо от перото си. Ти ми са сърдиш, че не ти пиша надълго. Няма за какво. Ако са срещнем по каникулите, ще си домъчнейме от разговори.

Приими братските ми поздравления.

А. И. Константинов

ДО ИВ. Д. ИВАНОВ

[Одеса, есента на 1881 г.]

Иване!

Вземи, че научи добре песента от „Риголето“, но без да та чуй Каравасилев, и после иди при него и го попитай чувал ли е тази песен, па я запей, а наместо думи туряй: „до, ре, ми...“ Много добре излиза, особено първият ред.

А пък втората узнай коя е и ми я кажи, като ми пишеш, а заедно с това и ти ми напиши, ако знаеш някоя нова песен, да видим мога ли-я узна.

Вчера бай Димитър доказа, че „аллилуя“ и „ти еси“ са арабски думи. Първата значи: алли — госпут, могущество, и луя — каторый свет облаки дош. А втората „ти еси“ — представлеваеся который покрытое.

Вземи назаем седем копейки, че си купи марка, па зедай да ми писуваш кятаб — чекам го. Какво е туй от тебя, вече десет писма ти пиша.

[Към писмото са приложени ноти от операта „Риголето“ и от някаква друга песен.]

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

Одеса, 30 октомврий 1881

Драгий Иване!

Какво е това от тебе бе, момче, а бе че толкова мълчи ли са. Добре, че ми са представи случай да ти пиша, а то аз щях да чакам от тебе писмо. Случаят е такъв: оттука тръгва за Екс (Франция) да продължава в тамошния университет един нов мой приятел В. Вичев; тъй като той ще мине през Виена и желае да се запознае с нейните забележителности и красоти, а не е запознат с немския език, то ще та моля да му рекомандуваш някоя сгодна за еснафските кесии гостинница и да го разходиш по Виената, той ще ти бъде благодарен и признателен за това, то е благородно момче.

Чакай сега да ти кажа две-три думи и за себе си: 1) аз, както знаеш, сега съм студент-юрист; 2) аз съм станал много мързелив, нищо не правя; 3) ходя твърде

често в операта; 4) живея в не твърде добра стая; 5) ям не твърде вкусен обяд; 6) в джеба ми има само два български и три влашки гологана; 7) с поезията се простих навечно; 8) захванал съм от мързеливщина да превеждам една книга и прочая, и прочая, която прочая можеш да узнаеш от г. Вичева.

Пиши ми, и ми пиши надълго и широко, аз обичам да чета писма. Мислиш ли още да додеш догодина към нашия мемлекет, към Одесата, да са учиш в университета, или Виената та направи да са оставиш от този мерак. Ама, Иване, можеш ли да си представиш какво било би блажено нещо да са съберем тука, и не само двама, а догодина ще свърши и Иван Димитракюф.

Тука има около 30 българи студенти.

Бъди добър дъ ресевуар ме салютасиóн. То са знай бе, джанъм.

Алеко Ивънцув

Тази неделя цяла ходих на операта. Снощи слушах „Фра Дяволо“ — хареса ми са. Я ми кажи бе, ти видя ли Сара Бернар, като беше във Виена. Тя скоро ще доде тука.

Здрасти брътушку
А. И. Константинов

Хей да го земе дяволя, проклето язиче, не можах да си доизкарам завракулката. Ха още веднъж:

А. И. Константинов

Като нямам пясък, посипах го с тютюн.

Искам да ти кажа нещо, пък ма е срам. Чувай: Иване, ако имаш... у-у-у, че ма е срам... Мечка страх, мен не страх... Иване, ако имаш място в одаята си, то предложи, от вежливост, на Вичева да спи при тебе, знаеш, еснаф, парата чок, чок йок. Ама туй ти го казвам по еснафски.

Е хад прощай
алеку

Адресът ми:
Россия
г. Одесса
студенту-юристу I курса
А. Константинову

ДО ИВ. Д. ИВАНОВ

Одеса, 1 септември 1882 г.

Даскале!

Туманные картины видел? — Видал. — А в натуре их видел? — Нет. — О фантастических картинах слышал? — Да. — А имеешь понятия о них? — Нет.

Това беше онзи ден, на един царски празник, когато аз видях чудесата на природата в свръзка с изкуството. Е че то, брате, какво!... То не можеш ки... 70 000 души, 7 музики, 70 000 000 000... разноцветни светила на морето, брилянтови фейерверки, топове...

Топот, ржанье, стон...
И смерть и ад со всех сторон...

Завъртя ми са сополя, па си отидох у дома, че „левйрах пйедите“ на хозяйствената част, па... „авангвардия и ариер-гвардия“.

Даскалееееее! Как си? — Е добря, десет рубли, е и десет стават, колко, двайс. — Толкози има сега у мене.

По теорията на словесността ми рекомендуваха Филонова — и аз я купих и ще ти я изпроводя след няколко дена чрез някой българин (тука има няколко души), защото тя е подвързана и затова по пощата е неудобно да са изпрати.

Моя „Слобод-Маджар“ има̀ грамаден успех между студентите. Един го занесе да са печата в „Независимост“. Я попитай Райкова какво направи с напечатването му. Ако би да излязат някои брошури или газети — изпращайте ми. Засега съм без работа — прочитам книги. Май-май ще са заловя пак за стишките — всички ма съветоват. Вчера един юнкер дохожда у мене и ми разказа страшна история от живота си, която има свръзка с русите — достойна е да са опише — може би да са опитам. Пишете ми какво става у славна-града гроба-града.

Е добря, сега ми кажи нещичко и за даскаллъка си, ама гледай по-пространничко. Кажи на Райкова, че аз четох „Искендер-бея“ — тя е добра, но... нецелесъобразна, може би да има отрицателно влияние и... лоши последствия, но ничего.

Аз преведох Сукнаровата брошура и я дава̀х на няколко руси да я четат. Ще гледам дано са напечата. Пишете ми всинца и за всичко, да мога да осветявам руската публика.

Аз вода сега много умерен живот и ще са занимавам повече.

Поздрави нарочно нашите и даскал Ивана, и даскал Гряди-вона и да-скълца Волковская.

Константинов

Целувам ти ръцете и като за по-нататък туй-онуй.
Оставам си същия.
Адрес: Русия, уф Удесъ
Финивирсде, теплому II курса
Алеку Кустядинову.

Даскале! — Какво? — Я са махвай оттука бре! Аз не викам тебе, аз викам другия даскал, този, дето на нен' Такя момчето.

Даскале!
Кои са родителите на Св. Богородица?
Ако обичаш — прочети това писмо и на Шишманова.
И като нямам мастило, Оставам Мойто перо
Оцапано.
Пиши ми засмя ли са, като прочете писмото.

ДО ИВ. Д. ИВАНОВ

София, 29 ноември 1888 г.

Иване,

На 24 того беше именица Манолевата жена. На вечерята, гдето присъствуваха Манол и Катя, Ангел и Мария, Величко и Анастасия с децата, Ив. Шишманов и майка му, Манол А. Шишманов и аз с Веселина, аз прочетох долуизложения разказ, когото написах един ден пр̀еди това, за 2—3 часа. Тъй като той има чисто частен характер, аз не мога да го предложа на оценката на външни хора, затова ти го пращам като на свой, но ти засега даже и на Маноля недей писа, че си го чел. Трябва да се чете съвършено медленно и с чувство: [следва текстът на произведението]

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

Mr Ivan Shichmanoff
(Началник на Министерството
на народното просвещение)
Sofia (Bulgarie)

Клеймо
Paris, 5 sept. 1889
София, 29. VIII. 1889

(Мисля, че е 24 август, събота)
1-ий етаж

Иване,

Твойта любезна супруга искаше да знае моя адрес в Париж, ето го: Paris, Rue d'Assas 134.

Братенце, вземи „Руските жени“, ще ти дам и „Тартюф“, и другите, ама прати парици, поне 150 лева, а сетне си ги вземи от фонда за журнала.

Пиша замаяно — инак не съм в състояние. Чудеса!... Телеграфирай на моя сметка чрез коя банка ще ми пратиш парите.

Поздрави Лидия.

Целувам те.

Алеко

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

Mr Ivan Shichmanoff
Иван Шишманов
Началник отделение в Просветата
Sofia (Bulgarie)

Клеймо
Paris, 23 sept. 1889
София, 14. IX. 1889

11 септември (1889)
2 път на върха

Иване,

Не вярвам да си получил първото ми писмо, защото не допущам, че можеш да не ми изпълниш просбата, изложена в него.

В сряда тръгвам чрез Швейцария и около 17 септ. ще бъда във Виена.

Поклон на Лидия.

Лучше поздно, чем никогда: прати и във Виена: Fleischmarksstrasse, Hotel „Londre“.

ДО П. П. СЛАВЕЙКОВ

Клеймо
Paris, 11. IX. 89
София, 17. IX. 89

11 септември (1889 г.)
На върха

Пенчо,

Ако и да нямам сантим в кесията си, но положението си в тази минута не би го менил за хиляди.

Целувам те.

На 13 септ. тръгвам. На 17 във Виена и около 20 дома.

Алеко

Иди къде дома, виж какво става.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

Иване,

На габровеца Еким Проданов били загубени документите във вашето министерство. Сега той хлопа по други порти за служба, но трябват му някакви документи — не може ли да му се издаде от вас удостоверение, че му са изгубени документите у вас, ако, разбира се, това е действително така? Аз не мога да помогна на Проданова с друго, освен да свидетелствувам чрез н а с т о я щ е т о, че той е слушал в течение на две години лекции по естествените науки в Новоросийския университет. Помогнете му, ако е възможно, без хляб е останал. Той иска сега да стане кондуктор при мината в Брезник.

Защо не присъствува при погребението на Мила Величковата?

София, 5 септ. 1891

Алеко Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 20 март 1892 г.

Драгий Найчо,

Пак ме отчислиха, ама за какво — и аллаха не знае. Драго ми беше да констатирам, че всички приятели и множество познати, които ми изказваха през цялата седмица съчувствията си, бяха убедени, че моето отчисление не е нито за неспособност, нито за леност, нито за лошо поведение, и всички едногласно, без разлика на партии, осъждаха това разпореждание на новия министър. (Но че това не е било негово действие — аз съм убеден — той е направил туй, което му е заповядано.) Нейсе. Сега, ща не ща, трябва да си вадя хляба с адвокатство. Съзнавам всичката трудност на началото в тази професия, но какво ще се прави, трябва и желая, ако ми бъде сполучлив новият път, да се емансипирам веднаж завинаги от тази мъртва служба.

Голубчик Найчо, ти можеш много да ми услужиш в тази тежка минута, ти имаш много дела, които постъпват и в тукашния апелативен съд, от теб зависи да ме препоръчаш на твоите клиенти и, надявам се, ще мога да оправдая твоята препоръка. Освен това ти можеш да ме препоръчаш и на другите си колеги-адвокати. Аз няма да пиша на Макавеева сега, но бъди тъй добър да му поговориш, аз зная, че той ме обича и ще се постарае да ми услужи. Аз съм вече готов адвокат, ти недей гледа, че няма обявления във вестниците — не съм твърде приятел на гръмките реклами.

Поздрави бай Илия.

Целувам те,
Алеко Константинов

ДО ДИМИТЪР ТОНЧЕВ

София, 16 май 1892 г.

Драгий Тончев,

Ходих, „свърших работата“ и се върнах благополучно, а снощи даже отпразнувах с приятелите щастливото

ми избавление от дивашкото племе, среди което бях попаднал. Не съм прегледал картата на Българското княжество добре, но ми се струва, че селото, в което отидох по твое желание, едва ли ще бъде известно на господа географите. Аз считам моето пътешествие „Dans les ténèbres de la Bulgarie“ като едно откритие не по-малко интересно от това на Станлея „Dans les ténèbres de l'Afrique“. Една от интересните особености на новооткритото от мен племе се състои в това, че те примамват в своята скалиста страна чужденци и ги обричат на гладна смърт. Последната участ щеше да изпита и твоят покорен слуга. На 11 май, славния ден на славянските просветители, началниците на племето, за да ме примамят и затворят в тъй наречената стая „с кревети чиста работа“ — дадоха ми да си хапна едно твърде странно ядение, което по вкуса си напомняше малко пражени яйца. Под думите „кревети чиста работа“ жителите на с. Василовци разбират една кочина, в която вместо корито с трици стоят два одъра, постлани с един вид черги. Тъй като „стаята“ вместо въздух беше напълнена с газове, несравнено по-силни от ония, които се чувствуват в помещенията „где царь пешком ходит“, то аз пожелах да отворя „прозореца“. Напрасен труд! Тамошните прозорци не са направени да се отварят. Добре, помислих аз, дивaците искат да ме задушат в тази ограда, ами моя другар? Беден момък, такъв ли трябваше да бъде конецът на тази невинна душа! Стаята се отвори и на прага се показа едно лице, което ми напомни Риналдо Риналдини, знаменития италиански разбойник. Оказа се, че той бил жрец в едно древно капище (по нашему манастирски игумен). Ний помислихме, че е дошел да ни чете някои предсмъртни молитви, но останахме излъгани: той беше пратен да пренощува при нас и бе му дадена заповед да сгъстява с помощта на устата си и „други части“ газовете в оградата. През нощта се чуваха гърмежи в стаята, но аз огнестрелно оръжие не видях...

На сутринта аз с моя спътник, придружен от множество туземци, въоръжени с тояги, покатерих се по една висока камениста планина и превалихме в подножието на другата страна точно в 9 часа сутринта. Към 10 1/2 часа ни нападна едно неприятелско племе, наречено „лопушанци“, предвождано от един дърт циганин. За този последния „нашите“ ми казаха, че бил винаги готов да

се закълне за пет пари. Към пладне изгладнелите туземци почнаха да роптаят против пълководците си, а последните ги утешаваха с това, че „който търпи гладен цял ден, придобива прекрасен апетит за вечеря.“ Около 2 часа след пладне яви се една кавалкада — това беше комисията. Почна се. . .

Ето в кратки чърти „поетическата страна“ на моето пътешествие. Що се касае до „прозата“, аз намирам, че е по-удобно да се срещнем след празниците, за да ти докладвам подробно. Във вторник следобед между 2 и 5 часа аз съм на твое разположение.

На бога било угодно да продължи още моите дни; ний се избавихме от плена в сряда сутринта и в селото Костинброд една гъркиня ни спаси от гладна смърт.

Право ми казваше ти, че ще извлека много впечатления от пътуването си. Ще забравя много неща, но Василовци и Лопушна ще останат завинаги в паметта ми.

Твой
Алеко Константинов

ДО ПРОКОПИЙ КОНСТАНТИНОВ

София, 30 септ. 1892 г.

Драгий нени Прокопий,

Из уважение към Вас и от обич към Коля, който ми направи твърде приятно впечатление като момък интелигентен и добре възпитан, аз Ви препоръчвам да не го държите вече в София, а да го повикате в Свищов, защото инак ще повредите бъдещето му, а може би още отсега да го лишите от здравие. Той постоянно боледува от треска. Вместо да го държите без средства и без надзор в гимназията четири години, много по-добре е да го съветвате да свърши последния курс на Търговското училище, с което ще си придобие същите права, каквито имат гимназистите.

Аз изпълнявам своята длъжност, по-нататък постъпвайте, както намерите за добре.

Целувам ви.
Алеко Ив. Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 29 октомврий 1892 г.

Драгий Найчо,

Приех ти писъмцето и в същия ден прегледах делото. Надявам се, че ще се спечели и в апелацията. В протокола от 13 февруарий се вижда, че Макавеев малко забъркал работата, като е смесил записа за 400 лева с другия за 200 лева. Друга слабост на това делце се заключава донякъде в скандала, произведен от показанията на свидетеля Здравко Цокулов, като е заявил, че са го подучвали да казва, че еснафът се помирил с истеца. Има сам-там и други слабости, но вярвам, че няма да повлияят в полза на апелатора. Последният е подал тия дни заявление да се повикат двама свидетели, с които щял да докаже, че предавал на Шуменската пощенска станция пари по адреса на вид. златар. еснаф, а оттука да вади заключение, че си е плащал редовно лихвите на дълга — празна работа. Едва ли ще се уважи заявлението му. Засега делото е насрочено без призоваване на тия свидетели и въпросът ще се реши в съдебното заседание; от това ще зависи повикването или не на нашите отведени свидетели. Заедно с пълномощното прати ми преписите от апелационната жалба и др. книжа.

Питаш ме за възнаграждението — аз съм още неопитен в тия работи и предоставям на тебе да предложиш условията. Поздрави домашните и другаря си г. Филипова.

Здравей.
Алеко

Какво е станало със записа от 400 лева — малко е тъмно за мене.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 10 ноември 1892

Драгий Найчо,

Получих преписа от апелационната жалба на делото № 107/92 и пощенския запис за 100 лева — благодаря.

Делото № 82/82 г. на Алендар Али Молла, или по-право на Мютевелията Мехмед Рустем, който е и получил призовката, прегледах. Углавното дело, заведено против Али Молла, е свършено с определението на апелацията от 6 февр. 90 г., с което е прекратено, тъй като Алли Молла е умрял, а относително гражданската част е предоставено право на гражданския истец Яко Елияс да доказва иска си пред гражданския съд и с последното определение на касацията от 24 февр. 92 г., с което е оставена без последствие жалбата на Елияса.

По моето мнение апелационната жалба на Яко Елияса ще остане без последствие като крайно неоснователна. Ако нямаш намерение сам да дойдеш в София (по-добре ела), аз съм готов да водя това дело, като ми се прати пълномощно, апелац. жалба и др. книжа. Евреинът по всяка вероятност ще се мъчи да доказва подлоса по граждански ред — но с какво? — всички доказателства са изчерпани и в негова вреда.

А бе, Найчо, я ми кажи, не знаеш ли този същият Яко Елияс (тъй ми се чини) да се обвинява сам във фалшификация по някакви си сметки с едни малолетни или нещо подобно? Ако има таквози нещо, то не ще бъде излишно да се има пред вид.

Запознаха ме случайно с вашия кмет Младен Иванов (тъй ли беше?). Разпитах го надълго и широко за историята на славния видински театър.

Поздрави домашните и г. Филипова.

Здравей.
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 28 ноември 1892 г.

Драгий Найчо,

Делото на златарския еснаф се отложи. В Софийския апелативен съд се е завела една практика, с която и като съдия, и като адвокат не съм могъл да се примиря: ако и да казва ясно законът, че присъствието на страните не е необходимо във втората инстанция, съдът все пак счита, че е уважителна молбата за отлагание на делото, ако някоя страна представи медицинско свидетелство, че не може да се яви лично, защото, добавя съдът, страната може да се представи от повереник, но не е задължена. Припомням си, че веднаж нашега проведох този взгляд, без да очаквах, че „почитаемите господа“ ще са заловят за него като слепец за тояга.

Ама нейсе, ний не губим нищо. Ний не искаме — от нас искат.

Бай Илия беше ми писал нещо за прибирането на парите му от Соф. град. съвет за отчужденатa му къща и място. Аз отговорих навреме. Сега ще добавя, че работата на градския съвет със заема не е май опечена, или ще се сключи заем до Нова година, или ще ликвидират сметките по грандиозните столични предприятия, банките, градския дом и др. Надявам се, че бай Илия се е погрижил своевременно да протестира за неплащането на парите му, за да си запази правото за загубите.

Вярвам да си получил вече заверения хюджет.

Поздравление на всички.

Твой
Алеко

ДОНАЙЧО ЦАНОВ

София, 18 декември 1892 год.

Драгий Найчо,

Приех изпроводените ми от господина Филипова 120 лева възнаграждение по делото № 116/92 по апелатив-

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 10 ноември 1892

Драгий Найчо,

Получих преписа от апелационната жалба на делото № 107/92 и пощенския запис за 100 лева — благодаря.

Делото № 82/82 г. на Алендар Али Молла, или по-право на Мютевелията Мехмед Рустем, който е и получил призовката, прегледах. Углавното дело, заведено против Али Молла, е свършено с определението на апелацията от 6 февр. 90 г., с което е прекратено, тъй като Алли Молла е умрял, а относително гражданската част е предоставено право на гражданския истец Яко Елияс да доказва иска си пред гражданския съд и с последното определение на касацията от 24 февр. 92 г., с което е оставена без последствие жалбата на Елияса.

По моето мнение апелационната жалба на Яко Елияса ще остане без последствие като крайно неоснователна. Ако нямаш намерение сам да дойдеш в София (по-добре ела), аз съм готов да водя това дело, като ми се прати пълномощно, апелац. жалба и др. книжа. Евреинът по всяка вероятност ще се мъчи да доказва подлоса по граждански ред — но с какво? — всички доказателства са изчерпани и в негова вреда.

А бе, Найчо, я ми кажи, не знаеш ли този същият Яко Елияс (тъй ми се чини) да се обвинява сам във фалшификация по някакви си сметки с едни малолетни или нещо подобно? Ако има таквози нещо, то не ще бъде излишно да се има пред вид.

Запознаха ме случайно с вашия кмет Младен Иванов (тъй ли беше?). Разпитах го надълго и широко за историята на славния видински театър.

Поздрави домашните и г. Филипова.

Здравей.
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 28 ноември 1892 г.

Драгий Найчо,

Делото на златарския еснаф се отложи. В Софийския апелативен съд се е завела една практика, с която и като съдия, и като адвокат не съм могъл да се примиря: ако и да казва ясно законът, че присъствието на страните не е необходимо във втората инстанция, съдът все пак счита, че е уважителна молбата за отлагание на делото, ако някоя страна представи медицинско свидетелство, че не може да се яви л и ч н о, защото, добавя съдът, страната м о ж е да се представи от повереник, но не е з а д ъ л ж е н а. Припомням си, че веднаж на шега проведох този взгляд, без да очаквах, че „почитаемите господа“ ще са заловят за него като слепец за тояга.

Ама нейсе, ний не губим нищо. Ний не искаме — от нас искат.

Бай Илия беше ми писал нещо за прибирането на парите му от Соф. град. съвет за отчужденатa му къща и място. Аз отговорих навреме. Сега ще добавя, че работата на градския съвет със заема не е май опечена, или ще се сключи заем до Нова година, или ще ликвидират сметките по грандиозните столични предприятия, банките, градския дом и др. Надявам се, че бай Илия се е погрижил своевременно да протестира за неплащането на парите му, за да си запази правото за загубите.

Вярвам да си получил вече заверения хюджет.

Поздравление на всички.

Твой
Алеко

ДОНАЙЧО ЦАНОВ

София, 18 декември 1892 год.

Драгий Найчо,

Приех изпроводените ми от господина Филипова 120 лева възнаграждение по делото № 116/92 по апелатив-

ната жалба на Дан Димитров и пр. Делото се разгледа онзи ден и нашият доверител спечели.

Поздрави домашните и г. Филипова.

Поздрави и Младена Иванов, вашия кмет, да ти кажа право, показа ми се много добър човек, че не зная — може да се лъжа.

Във Видин българите кога ще празнуват Колада — с католиците ли, или по православному?...

Твой
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 27 януарий 1893 год.

Драгий Найчо,

Днес делото на вид[инския] златар[ски] еснаф с Ангел Киров пак се отложи. Отлаганията на делата е една специфична болест на тукашната апелация. В протокола на миналото заседание по погрешка е казано да се повикат и свидетелите на апелатора; съдиите подписват този протокол и как да постановят сега противното: след обясненията определиха да се разпитат във Видин свидетелите Станко Георгев, Марин Илиев, Христо Д. Вапоржийски и Цвятко Димитров по въпроса — знаят ли Ангел Киров да е изплащал лихвите на записа от 400 лева. А за други двама свидетели — Иван Петров и Хр. Димитров от Русе, се постанови да се повикат, ако апелаторът внесе пътните им разноски.

Той е истецът, ний не губим, но си няма хас протакането.

Поздрави домашните и бай Филипова.

Твой
Алеко

ДО СТОЯН БЕШКОВ

За господин
Стоян Ъджънъстасов Бешков
припудвател въф Гемназията
в г. Варна

Клеймо
София, 13. II. 1893
Варна, 17. II. 1893

[В началото е поместено стихотворението „Събрани, отбрани от висшите кръгове...“, което печатаме в раздела „Литературни опити“.]

Описаният тук откъслек от мойта Одисея се случи вчера. Прочети го на Ивана и го скъсай.

Стоене мама, птичка певчая адвокатин става ли?

На 15 юний тръгвам за Чикаго, че не е за чудо да остана там, все одно пропадать.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 19 март 1893 г.

Драгий Найчо,

„Две картини“

1. Представи си такъв случай: ти се веселиш с другари; младостта те увлича към прегръдките на Бахуса и увлечен от общата веселба, ти възливаш обилна струя връх жертвеника на веселия бог; стомахът ти протестира, главата ти се мръщи, но сърцето тупти още по-силно и командува: напред!... А тъй като всяко начало има и край и ти най-сетне напущаш задимения храм на веселието и като дадеш на уличните фенери, без да ти искат, понятие за кривите линии, влизаш в жилището си и като се почудиш малко на Коперника защо се е мъчил да доказва, че земята се върти, когато това е тъй очевидно за всякого, който изпита изобретението на Ноя — ти легнеш и вихрушката те завърти заедно с леглото ти и цялата стая, отнесе те в царството на Морфея. И носът, и гърлото ти свирят победен марш цели часове. Събудаш се. Тъмно. Главата ти като че е чужда, езикът и устните загорели, гърлото по-сухо от аравийския пясък... Боже! Няма ли капка водица? Капка!... С полузатворени очи ти напипваш около леглото си една ча-

ша, грабваш я разтреперено и с бързината на мълнията, с жаждата на тигъра със залп глътваш... мастилото, което слугата ти беше през деня излял в чашата, за да измие мастилницата... Картина!

II. Ти си повереник на с. Брегово пред Соф. апел[ативен] съд. Изучил си делото от кора до кора. Ясно като божи ден! Неприятно ти е, даже сърдиш се, защо не ти се възложи някое по-трудно, по-сложно дело. А това какво е — играчка! Отиваш весело и безгрижно в съда, като на концерт. Докладват делото подробно... Боже! Как не ги мързи да четат всичко, когато е тъй ясно, че с. Брегово има право! Очевидно!...

Дават ти думата. Ти, уверен в себе си, иронизираш, че противникът ти не е имал кураж да ти излезе насреща; представяш своите доводи, цитираш закона за селските общини и не тези статии, които тъй глупаво и неуместно беше цитирал Вид. окр. съд, а действително отнасящите се към случая и напълно подкрепляющи неоснователността на иска, предявен срещу с. Брегово. Става прокурорът и той — ти не се съмняваш — подкрепява напълно твоите обяснения. Резолюцията се отлага за другия ден. Иска ти се даже, преди да чуеш резолюцията, да телеграфираш самоуверено лаконически: „делото спечелено“, но други занятия те отвличат и ти дочакваш другия ден. Не считаш и за нужно сам да отидеш, а пращаш писаря си в съда да узнае резолюцията... Връща се, съобщава ти. Какво?!... Не може да бъде!... Уви!...

Първата картина е въображаема, втората е цяла действителност! Но уверявам те, ако бях на мястото на героя в първата картина, нямаше да бъда по-неприятно изненадан, отколкото при втория случай. Аз и досега не мога да се привикна към мойта странна професия. Вчера и днес за успокоение няколко адвокати съм питал дали им се е случавала подобна неочакваност. Разбира се! — отговарят всички равнодушно. Може за тях да се разбира, но аз не разбирам... Моят другар веднаж насила ме удържа да не върна парите на един клиент, делото на когото не можах да спечеля в касацията...

Сега не остава, освен да те моля да увериш брегов-ския кмет, че ще употребя старание да може да се от-

мени решението, ако желае да го касираме и вложи депозита.

Забравих и „Cholera Nostra“, и всичко... Други път. Поздрави домашните и Филипова.

Прегръщам те.
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 22 март 1893 г.

Драгий Найчо,

Онзи ден, под първо впечатление от резолюцията на браговското дело, написах ти едно жално-милно писмо. Чувството се уталожи — разсъдъкът остана и сега като си размислям, ида до заключение, че с. Брегово твърде е възможно да не е толкова право, колкото аз предполагах. Вместо да се напряга да тълкува закона за селските общини, общината можеше да представи ведомостите за доказателство, че е заплатила на бившия си кмет. Аз бях длъжен да се държа в апелацията на същата почва за защита против иска, на каквато е стояла нашата страна в окръжния съд; аз нямах право да рискувам, като кажа, че можем да представим ведомостите за изплащането заплатата на кмета Флоров — ами ако наистина няма туй доказателство?... Нейсе, джанъм, целта на туй писмо беше съвсем друга, ама нà, калемè гелдѝ...

„Моля те за две услуги:

1) Да прегледаш и ми явиш как е решено делото на Крачун Лалов в касацията на 20 февруари 1893 г. Д. № 196/92 г.

Как ли, àджеба, е решено? Ти например как мислиш? — Кратко и ясно: касационната жалба е оставена без последствие.

2) Да ми пратиш, ако не ти е неприятно, твоята „Cholera Nostra“ (отгде пък знаеш, че „Cholera Nostra“ е моя? Или, ако си уверен, че тя е моя, защо ще ми бъде неприятно да ти я пратя? Наопаки, приятно ще ми бъде даже да виждам, че с една шега, която ми е отнела двадесет минути време, заинтересувах цяла столица — от министър до разсилен, та че и до

глухата провинция дошла. Ей сега получих писмо от Свищов; Каракашев, между друго, ми пише: „нашите цигулари да ти изсвирят „Cholera Nostra", че и ти да се смаеш"), за която толкова много съм слушал вече (от кого си слушал? От Младен Иванов? Въобразявам си как той я пее!). Тя е била написана на ноти. Няма ли да ми пратиш и нотите? (Е че в нотите е силата я! Самият текст не струва лула тютюн и аз се чудя как се хареса на милия народ. Глупости! Но интересна е личността, към която стиховете се отнасят — ето где е причината на успеха. Вий пратете от Видин една депутация да изучи „Cholera Nostra" и да я предаде на провинцията. С писмо и ноти не се предава таквози нещо, а столицата не иска да се компрометира нейното произведение. Шегата настрана: при първи удобен случай аз ще ти пратя песента с нотите. Не е само една песен — те са вече цели три, но за невежествената провинция засега само една.) Честит ви окръжен управител! Да ви е живичък! Свищов благоденствува под негово крило 6—7 години. Но тия дни дохажда в София една депутация (те са на мода!) от Свищов да моли да ги освободят от високата чест да им бъде Станчев управител — но не зная какво са завършили.

Поздрави домашните.

Как е бай Илия, тетка Ката, Вана, Зора и прочая? Нищо не ми поменуваш за тях.

Поздрави Филипова.

Прегръщам те.

Алеко Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 30 април 93 год.

Драгий Найчо,

Както всичките ти поръчки, тъй и последната постарах се да я изпълня моментално, но какво да ти правя, като си нямал късмет: искаш протоколите тогава, когато хората заключили склада в Народното събрание и заминали за Търново... Скандал! Пращам момчето си по всичките книжарници в София — няма! В ковчежничествата — няма. Обиколих 5—6 приятели, у кои-

то предполагах да има — едни нямат, други имали едно време, но ги употребили за разни нужди...Какво да се прави? Пращам момчето пак в Народното събрание няколко пъти и, слава богу, намерил се един милостив нещастник, та се съгласил да даде своите протоколи...

385 печатни коли по 5 ст. —	19 л.	25
За поща и разписка	5	35
За платно и върви		60
Всичко	25 л.	20 ст.

Ще ми е много приятно, ако получиш протоколите навреме.

От утре се разделям с Камбурова — слава богу!...

Твой Алеко

ДО ДИМИТЪР ТОНЧЕВ

Чикаго, 14/26. VII. 93 г.

Драгий Тончев,

Пред величието на туй, което е пред очите ми, вий с вашите борби и даже с целия източен въпрос ми се виждате като инфузории.

Париж ни зачуди с изящество; Чикаго — с величие.

До приятно виждание.

Алеко

ДО СОФИЦА И ЯКОВ ПЕТКОВИЧ

Чикаго
14/26. VII. 93 г.

Драги мои,

Скоро ще се видим лично и ще ви разправя за величието на Американското изложение. Пиша ви от българския павилион окръжен с розово масло.

Целувам ви.

Алеко

ДО АНГЕЛ ОРУКИН

A. Oroukine
(г. Ангел Д. Орукин)
В Бълг. нар. банка
Sofia (Bulgarie)

Клеймо
Paris, 7e août 93

Париж, 2/14 август 93

Драгий вуйчо,

Известявам те от самия връх на Айфеловата кула, че се върнах благополучно в Европа. Утре заминаваме с Голованова за Лондон.

Довиждане.
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

До господин
Николай Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София 10. IX. 93
Видин 14. IX. 93

София, 10 септ. 1893 год.

Драгий Найчо,

Получих пълномощно от непознатия мене Божинов да поддържа частното му обвинение против Ат. Ангелов за клевета и оскърбление чрез печата. Обвинението поддържах дотолкова, доколкото и г. Филипов го е спечелил в окръжния съд. Апелацията не призна съществуването на клевета, а само на оскърбление и като остави двете апелационни жалби без последствие, потвърди присъдата, с която Ангелов е осъден на 15-дневен затвор и 50 л. глоба. Стига му. Бъди тъй добър да напомниш Божинову за възнаграждението ми.

Твой
Алеко Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 25 септември 1893 г.

Драгий Найчо,

Извини, братенце, ако последната ми телеграма ти се е показала малко нервозна, но влез и ти в моето положение: ти ми пращаш 80 лева за превод и заверяване на 4 документа; в Министерството на външните дела на румънски не превеждат, а ме пратиха в Министерството на правосъдието да заверят пълномощните и в Министерство на вътрешните дела за заверяване на свидетелствата; след туй във външните дела завериха подписите на двете министерства и ми взеха 16 лева. След туй отидох в румънското консулато и оттам ми представиха следующата сметка:

За потвърдяване на подписите	4x5=20,00
За потвърдяване преводи	4x7=28,00
За превод от български на румънски	47
	лева зл. 95,00

А заедно със заплатените в министерството 16 лева правят 111 лева златни. Ти ми прати 80 лева, трябваше да доплатя от себе си 31 лев. На драго сърце би ги доплатил, за да изпълня поръчката ти с тази бързина, с която винаги съм ти услужвал. Но вярвай, голубчик, че аз нямах в джеба си не 31, ами нито 3 лева, и това ме накара да те помоля да изпратиш остатъка телеграфически. Чакам ден, два, три — ти не се обаждаш и найсетне ти пратих последната телеграма. Документите от три дена са в консулатото.

Ти, щастливец, не можеш да си представиш как тъй един человек да няма 30 лева в джеба си! Да би знал ти моето положение, особено след връщанието ми от Америка; да би знал ти на какви условия аз се снабдих с 2000 лева, за да изпълня страстното си желание — да посетя Чикаго, — ти би повярвал, че мога да нямам в даден момент ни един сантим.

Ти ми пишеш да задържа остатъка от 80 лева за своя труд. Аз не искам възнаграждение за приятелски услуги.

По настояването на приятелите аз почнах да пиша

пътни бележки „От София до Чикаго и обратно“. Сума хора очакват с нетърпение тези записки. Искат ми ги вече няколко журнала. Към края на октомврий ще бъдат готови.

Поздрави домашните.

Твой Алеко

По делото на Атанас Божинов не съм получавал ни един сантим, научих се, че той бил доста добър търговец с готови обуща и е срамота за него да предлага 20 лева за защита на своята чест.

Делото на Коста С. Иванов за 9 октомврий ще го приема, какво да правя, като не дава човекът повече. Кажи на г. Филипова, че телеграфирах: „Кула. Коршанову. Подобно дело 15 того касацията не е гледано. Константинов.“

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

До господин
Николай Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София 9. X. 93
Видин (датата не личи)

София, 9 октомврий 1893 г.

Найчо,

Как ти мислиш — какво стана с делото на Коста Иванов по печата? Апелацията уничтожи производството, понеже съгласно чл. чл. 30 и 36 делото трябвало да се заведе от прокурора и постанови да се прати на последния за надлежно разпореждание. Ако прокурорът заведе преследване — добре, К. Иванов ще бъде удовлетворен, понеже наказанието на подсъдимия ще бъде по-голямо; ами ако не възбуди преследване?

Аз мисля, че ще бъде по-целесъобразно да касираме това смешно определение. Узнай мнението на Коста Иванов и ми пиши немедленно.

Справка за решените от касацията дела ще ти пратя със следующе писмо.

Твой
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

До господин
Николай Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София 11. X. 93
Видин 13. X. 93

София, 11 окт. 1893 г.

Найчо,

По делата № 135/93 г. и 290/92 г. направих справка и се оказа, че и по двете дела касационните жалби са оставени без последствие.

Поздрави домашните.

Твой
Алеко

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

София, 16 октомврий 1893 г.

Иване гълъбче,

Признато е наистина, че сит на гладен не вярва, но ситият и гладният в някои случаи биват в такива отношения, че трябва да си вярват. Е, правичката да ти кажа, досега аз би имал случай десет пъти да продам на някой печатар моите нещастни „Пътни бележки“ и да затъкна някои от дупките на моето финансово ръшето. Иване бе, ти си т а м големец, защо не кажеш на Цонева да направи едно изключение за мене и ако е възможно, да ми изпрати някоя пара. Гнус ме е да приказвам за пари, но проклета нужда!...

Скъсай писмото.

Да или не — ще чакам отговор.

Прегръщам те.
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 4 ноември 1893 г.

Драгий Найчо,

По делото №72/93 г. на Сандова с Логошевци за съжаление не ще мога да взема участие, защото при първото му разглеждание в апелацията вземал съм участие като съдия и съм решил не в полза на селото. Побързай да пратиш пълномощие на Иванчова по него. Сега то ще се спечели по всяка вероятност, понеже е касирано: а) За нарушение чл. 65, т. 12, забел. 2 от закона за селските общини, понеже не е допуснат защитникът на с. Логошевци, и главно б) за нарушение чл. 16 от закона за адвокатите, понеже апел. съд е присъдил на Сандова възнаграждение и за неизвършена работа.

Ти нямаш писмено пълномощно по това дело.

Делото на „Мутиш ефенди" наистина ще се гледа този месец на 29-й. То е № 92/93 г. по апел. жалба на Юрдан Калчев, настойник на съпругата си Елена Юрданова и пр., с Мутиш Алиев за 1800 лева. Ти нямаш писмено пълномощие по него.

Делото, за което ми пише Филипов да направя справка, не можаха веднага да го намерят, но аз оставих бележка и като го намерят, ще ви пиша.

От утре ще почна да преглеждам делото в касацията за 22-й. Ти пращай пълномощия, па се не бой, ако стане нужда за помощник, ще взема Иванчова.

Какъв беше този късмет у вас! Хората не могат да оженят една дъщеря, па бай Илия две наведнаж. Не успях своевременно да ги поздравя, ако и да бях съчинил в главата си следующата оригинална телеграма: „Дай боже все така да ви грабят децата. Кой ви е крив, като отхранвате такива хубави моми и им давате таквози прекрасно възпитание. На добър час!"

Здравей.
Алеко

ДО С. С. БОБЧЕВ И М. МАДЖАРОВ

София, 6 ноември 1893 г.

Уважаеми господа
С. С. Бобчев и М. Маджаров,

Ако датата „4 октомврий 1893", с която е означено любезното Ви към мен писмо, беше действителна дата, то по всяка вероятност моите пътни бележки „До Чикаго и назад" щяха да се появят в новото Ви списание „Българска сбирка". Но от пощенския щемпел на плика се види, че писмото ми е пратено на 5 ноември т. г., когато кн. III от „Български преглед", в която е напечатана част от бележките ми, е била вече във Вашите ръце и туй Ви е дало повод — така помислих — да си спомните за мене. Благодаря за вниманието, (...) нямам нищо приготвено...

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 13 ноември 1893 г.

Драгий Найчо,

Делото за 22 того № 327/92 г. в касацията изучих. Има надежда да се спечели. Във всякой случай ще взема Иванчова за другар. Прати пълномощно по-скоро. В това дело ти си устно упълномощен. Писмено пълномощно имаш, но то е от всичките купувачи и се касае само до определението на окр. съд по действията на нотариуса, което определение е отменено от апелацията. Пращам ти искания препис от твоето заявление.

Делото на клиента ви Панто Филипов, гледано на 29 септемврий в апелацията, е отложено за призоваване на свидетели; внесен е депозит за повикването им и ще се насрочи към края на декемврий или началото на януарий.

Делото, за което ме пита Филипов, е № 161/88 г., на 11 того е пратена за публикуване в „Държ. вестник" призовка и ще се насрочи след изтичането на 4 мес. срок. Бавило се, понеже не достигали 25 стотинки(?), които аз внесох.

За делото на Мутиш ефенди ти писах, че ще се гледа на 29 того.

Прегръщам те.
Алеко

Чете ли в „Български преглед“ моите пътни бележки „До Чикаго и назад“? Всички приятели се възхищават, но са недоволни, че са напечатани в този журнал.

За Cholera Nostra има нова песен, която е облетяла вече няколко градове; не зная дали е стигнала до Видин.

Приятелите на шега ме наричат български Беранже.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София 29. XI. 93
Видин 2. XII. 93

София, 29 ноември 1893 г.

Драгий Найчо,

Апелацията в припадък на извънредна (ама хептен извънредна) справедливост реши да осъди Мутиш ефенди да заплати на Еленка Юрданова (не бой се, не 1800, не!) сто и осем лева за тригодишно слугување — по 3 лева месечно и 25 лева разноски; а Еленка осъди да плати на Мутиша 155 лева разноски. Кой печели? (Тази премудрост е извлечена от заключението на симпатичния Каранджулов, който не може да не се закачи за нещо...)

Бутни фиорентинчанете да се усетят.

От Атанас Божинов 5 пари не съм взел още.

Прегръщам те.
Алеко

ДО С. С. БОБЧЕВ И М. МАДЖАРОВ

София, 4 декември 1893 г.

Многоуважаеми господа
Бобчев и Маджаров,

Веднага след любезната Ви покана аз се залових за един трудец, който бързах да довърша към 1-й декември, за да може да се помести в първата книжка на „Българска сбирка“, но като че нарочно случайна една болест ме хвърли преди една седмица на леглото и не може да се предвиди кога ще стана. Аз исках да Ви преведа Пушкиновата поема „Цыганы, която отдавна ме е съблазнявала, но всякой път, когато съм пристъпвал към превода ѝ, срещал съм затруднение още в първите редове на поемата, захвърлял съм я настрана донов припадък за стихоплетство. Последния път изсмуках от цигарата си щастливата мисъл — да изменя размера на поемата. Почнах с друг размер и наистина, работата тръгна добре и в няколко дни преведох всичкото. Преведох „Чергарите“, но преводът не е още готов за печат; необходими са някои поправки, които едва ли могат да се извършат при положението, в което се намирам, та и да би могъл в 3—4 дена да приготвя превода си за печат, ще бъде вече късно, понеже според обявлението Ви първата книжка от „Сбирката“ ще излезе около 15 декември.

Това Ви пиша в леглото, ще извините недостатъците му.

С най-голямо почитание
Алеко Константинов

ДО СТОЯН БЕШКОВ

София, 21 декември 1893 г.

Стоенчо мама,

Не зная, братенце, и аз не зная. Четох наистина в „Свобода“ едно обявление от Музикалното дружество, че дава премия 150 лв. на този, който състави „една художествена песен в духът на българските песни“, но то-

ва обявление беше неграмотно написано и даваше повод на двусмислено тълкуване. Във всякой случай същността е следующата: трябва да имаш един текст за песен, от тебе или от другиго съставен — все едно; този текст не е необходимо да бъде „народен“, като напр. „Засвирил Гою на голо бърдо“; а е предпочтително да бъде някое кратко художествено лирическо стихотворение. На това стихотворение ти трябва да сачиниш един художествен мотив в духа на българските песни, а това значи не да откраднеш цяла-целеничка някоя българска народна песен или части от няколко песни, а да съставиш някое художествено отвлечение от общия характер на народната ни музика, па било то романс, балада или хорова песен, то е все едно. Запретни се, голубчик, ти ще имаш за конкуренти някои иностранци капелмайстери, които твърде слабо са запознати с народните ни песни, а това се вижда от техните смешни уж български потпури, които могат да удовлетворят само бакалските уши.

За композицията е даден срок (до 15 март мисля). Като я напишеш, ще я вложиш в един плик с някой оригинален надпис, напр. „Гайда“, „Балкански въздишки“, „Робски народ геройски песни не ражда“ и пр. В други един плик ще вложиш или визитна карта, или ще напишеш името и адреса си на парче книга и на плика ще напишеш същия оригинален надпис, само че ще означиш отгоре где е вложено името ти и где композицията и всичко това ще го вложиш в един голям плик и ще го адресираш до председателката на Музикалното дружество г-жа Олимпияда В. Стоянова. Разбра ли?

Аз бях в настоятелството на това дружество, но се отказах. Не искам с баби да имам работа. А бе, Стоене, ти ожени ли се, или си още годен? Чете ли моите пътни бележки „До Чикаго и назад“. Приятелите се възхищават от тях, че кой знай.

Твой
Алеко

[Като приложение към писмото са поместени стихотворенията „Птичка“ и „Отговор“, които са включени в раздела „Литературни опити“.]

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 23 декември 1893 г.

Драгий Найчо,

Олмадъ. След една продължителна приятелска беседа с Филипова, правителствения адвокат, който беше тъй добър да ми укаже на няколко прецеденти и да ми изложи взглядовете и начина на действията на правителството при подобни въпроси — убедих се, че ще бъде напразно губение на време да се очаква, че правителството ще се съгласи доброволно да удовлетвори искането на твоите доверители по Акчарското блато.

Отделението на държавните имоти от Нова година пак минува под ведомството на Финансовото министерство. Филипов препоръчва да направиш още един опит: да направиш едно заявление до Финансовото министерство, в което да изложиш подробно работата и да помолиш още веднаж да изпълнят задълженията си доброволно. В това заявление пусни малко чувство, погъделичкай амбицията им, кажи, че те могат да искат мнението на своите юрисконсулти (множествено число) и ще се убедят в твоята правота и в безполезността да докарват работата до съдилищата, и ги помоли да ти отговарят на заявлението.

И от това заявление надеждата е малка, но поне може да получиш някой отговор, който ще ти послужи.

Ето где е спънката: ако беше работата за 15 000 лева — ти щеше да ги получиш, но тука има и 15 000 лева вреди и загуби, причинени по вината на правителството, та те се боят от отговорност, или по-добре да кажа, те не знаят какво да правят. А към хаоса в нашата отчетност като прибавиш и личната безхарактерност на днешния финансов министър — ще се съгласиш, че няма да се свърши работата без съд.

В заявлението си ще бъде добре да поменеш найсетне, че си съгласен, и то волею-неволею, да направиш д а ж е и една отстъпка, стига само да се даде край на този въпрос. С таквози предложение за отстъпка един от моите клиенти хвана Военното министерство като с въдица и с тази въдица сега ще тегли 10 000 лева.

Опитай се, без да определиш размера на отстъпка-

та. Нека те те попитат като колко ще отстъпиш, та тогава е лесна работата.

А бе, Найчо, ти защо правиш така? Защо си ми пратил двама селяне от с. Калугер, без да ми отбележиш колко да им искам за труда си? Ти нали знаеш, че аз от пазарлъци разбирам толкова, колкото от китайски език. Па и отгде да зная какви са хора. Те ми се представиха като отчаяно бедни и аз, без да им видя делото, съгласих се да им приема нещастните (срамота да го кажа) 25 лева, които изтърсиха от една кесия, а пък в другия джеб кой знай колко пари са имали. Ти знаеш ли колко им помогнах: те бяха осъдени на 8 и 3 години, с ходатайство за 4 г. и 6 месеца. А сега са осъдени по 3 години с ходатайство един за 3 месеца, другият за 1 месец. Причината да им се помогне толкова беше тая, че аз ги накарах да се самопризнаят и да изповядат вината си пред съдилището. Те от голяма благодарност ми казаха, че като се върнат във Видин, ще ти дадат 20 лева да ми изпратиш.

От Ат. Божинова слава богу пет пари не съм получил досега.

Поздрави домашните.

Прегръщам те.
Алеко

Повръщам ти всичките книжа по Акчарското блато.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 20 януарий 1894 г.

Драгий Найчо,

Ако помниш, някой си Никола Тодоров от Видин беше ми пратил един запис от 400 лева зл. да ги изискам по съдебен ред от д-р Стаменов, член в тукашния окр. съд. Делото се вече свърши и преди няколко дни аз взех и предадох на съдеб. пристав изпълнителен лист. Вчера се яви при мене Стаменов и ми каза, че през декември бил пратил на Никола Тодоров чрез Добриновича 400 лева зл. с пощенски запис, но Тодоров не искал да ги приеме, без да му се платят и лихвите. Този пощ. запис Стаменов ми показа, той е № 73324 от 24 дек. мин. год. Стаменов ме уверява, че той дължи тази сума като остатък от една къща, купена от Тодорова, и че не е имал никакво условие да плаща лихва и фразата „1% лихва“ била прибавена, което можел да установи със свидетели. Той ми заявява, че ако Тодоров настоява на лихвите, щял да възбуди срещу него углавно преследване и да преустанови изпълнителния лист, а за да не се протака работата, предлага на Тодорова да се съгласи да приеме 400 лева зл.

Аз ти пиша това, понеже не познавам Тодорова, комуто моля да съобщиш горнето и да ми отговориш. Аз не изказвам никакво мнение в този случай, то е тяхна работа. Стаменов ме моли да пиша и аз пиша.

По настояването на приятелите аз ще издам на отделна книжка моите пътни бележки с разни допълнителни комедии. Тази идея срещна голямо съчувствие тука; надявам се, че като излезе книжката, и във Видин ще се намерят 5—6 души мераклии да я купят. В София, вярвам, ще продам около 500 екземпляра. Всичко ще отпечатам 2500 книжки, по 1 лев едната.

А бе защо не ми отговориш получи ли документите по Акчарското блато — обратната разписка още не ми е върната.

Делото на Панто Филипов, за 24 януари, по всяка вероятност ще се отложи, защото свидетелите са заявили да ги разпитат във Видин. В делото няма разписката, с която ти е връчен препис от решението, за да се види в срок ли е подадена жалбата.

Ти малко си го прекалил със сложните лихви, ама нейсе.

Поздрави домашните и Филипова.

Здравей.
Алеко

ДО НАЙЧОЦАНОВ

София, 22 януарий 1894 год.

Драгий Найчо,

Направи ми, моля ти се, една приятелска услуга. Бъди тъй добър да запишеш колкото е възможно пове-

че абонати на този лист. Уверявам те, че няма да се разкаеш — книгата ще заслужава труда ти. Абонаментния лист няма да ми го връщаш сега назад, а ще ми съобщиш само колко екземпляра да ти пратя. Парите ще се съберат след получаването на книгата.

Здравей.
Алеко

Има и за Холера Ностра и много други любопитни добавки.

ДО СТОЯН БЕШКОВ

София, 22 януарий 1894 г.

Стоенчо драгий,

Гълъбче, бъди тъй добър, моля ти се, да събереш колкото е възможно повече абонати на този лист. Надявам се, че книжката ще заслужи труда ти. Моите записки имаха много голям успех в София. Всичките приятели ми помагат и ме насърчават в това отделно издание. Абонаментния лист няма да ми връщаш сега, а ще ми съобщиш само колко екземпляра да ти пратя. Парите ще събереш след получването на книжката.

Хайде бе, Стоене, моля ти се. Само на тебе пращам лист. На Ивана не искам да пратя: аз съм недоволен от неговото поведение спрямо тебе, за което ми разправи онези дни Фроска.

Здравей.
Алеко

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

София, 24 януарий 1894 г.

Иване бе,

Когато хора едва познати съдействуват съчувствено за разпространението на скромната ми книжка и събират по 50—60 абонати, защо да не ми направиш една добрина ти: пусни, моля ти се, този лист из вашето министерство, хелбетя ще си драсне някой подписа. Стойността ще се събира след получването на книжката.

Здравей.
Алеко

Па какво бива и между даскалите да се пусне един лист, а?

Па и между учениците, е?

ДО С. С. БОБЧЕВ

София, 12 февруарий 1894 г.

Уважаемий г. Бобчев,

Ето „Чергарите“. Пращам Ви ръкописа под непременно условие да бъде напечатан в е д н а книжка. Правописанието можете да измените по вашему, стига само да се съхрани размерът на стиховете. В случай, че списанието Ви е заето вече с по-ценен материал, или пък ако моят трудец не отговаря на програмата Ви — ще Ви моля да имате добрината да ми върнете ръкописа веднага.

С почитание
Алеко Константинов

Вий ми загатвате да изкажа мнението си за излезлите две книжки от „Бълг. сбирка“. Аз ще бъда винаги на страната на това списание, което ще има за цел, между друго, изтреблението и на последните остатъци от чардафонщината у нас. Фигурално би изразил желаната програма така: благодетел на народа ни би бил този, който ще бъде в състояние да му втълпи, че е във висша степен гнусно и възмутително един грамаден булевард да се нарича „Захарий Стоянов“, а втекающите се в него улички да носят названията „Паисий“, „Софроний“ и пр.

Вашите статии за Т. Икономов ме възхитиха. Те напълно отговарят на тази програма.

ДО СТОЯН РАДОСЛАВОВ

Господин
доктор Радославов
главен лекар в болницата
в г. Русе

Клеймо
София 18. II. 94
Русе 20. II. 94

София, 18 февруарий 1894 год.

Драгий и уважаемий докторе,

Вашата услуга надмина всякакви мои очаквания — благодаря Ви крайно. Книжката малко ще закъснее, защото ще я печатам с илюстрации от най-главните видове на изложението. Сега ще струва мъничко по-скъпо — 1 л. 20 ще бъде 1 л. 50 ст. Най-късно до 15 март ще излезе. Някои от указаните погрешки успях да поправя, напр. за Вашингтонския монумент. Но, докторе, вий нямате право да се сърдите, понеже аз себе си съм изобразил в най-комично положение с мойто „знание" на английския език. Най-сетне Вашето име не е споменато. Всички питат — кой е „доктора"? — Желаете ли да открия името Ви на края? — Ако желаете, пишете ми. Аз ще направя обявления във вестниците, че понеже книжката ще се печата с илюстрации, цената се уголемява с 30 ст., и вярвам, че записаните абонати няма да имат претенции; вярвам даже, че изящните 12 картинки ще привлекат още повече абонати.

Ваш Алеко Константинов

ДО С. С. БОБЧЕВ

София, 21 февр. 1894 г.

Уважаемий г. Бобчев,

Имам чест да Ви се препоръчам като най-отстъпчив човек, но както щете, не мога да се съглася изразителния и картинния ред:

Тъй някой път в есен мъглива зарана

да се измени с:

Тъйвесенмъгливаи (!) всутрина ранна.

Думата впорочен употребих не без колебание, но думата гроб трябваше да бъде с член. Аз не зная защо ви смущава „впорочен" вместо „опорочен"; тази гъвкавост на езика трябва да се поощрява даже, за да могат да се избягнат грубите съкращения на думите с разни оксии и апострофи, каквито употребяват нашите стихотворци, за да съхранят размера на стиховете си.

Съгласен съм, че тълпата одрана не е тъй „красиво", както тълпата изподрана, но в последното изражение изчезва определеността, като липсва членът. Не може ли тълпата издрана или съдрана?

Здравейте.

Алеко Константинов

ДО СТОЯН БЕШКОВ

София, 21 март 1894 г.

Стоене,

В Бургас, види се, има пет пъти повече грамотни българи, отколкото във Варна, ако съдим по това, че в първия град за два дена един приятел ми събра стотина абонати, а ти, ашколсун кьопоолу, развъртял си се из славния Одиссос и цели двадесет! Ама аз на инат ти пратих 36. Моля ти се бе, Стоене, освен цената по 1 л. 50 ст. събери и по 10 ст. за пощенски разноски. Па пиши ми по-скоро още 100 или двеста да ти пратя.

Поздрави госпожата, а ако има вече нещо на мегдан — поздрави и него.

Здравей.
Алеко

ДО С. С. БОБЧЕВ

София, 21 март 1894 г.

Любезний госп. С. С. Бобчев,

Сто лева възнаграждение за „Чергари" получих и Ви крайно благодаря. Д-р Генадиев ми писа (има хас да

се е шегувал...) да Ви пратя 50 книжки „До Чикаго и назад“, които Вий ще имате добрината да пласирате. Днес пращам по пощата три колета 19+19+18=56 книжки, между които има една със зелени корици за Вас. Цената на книжките е 1 л. 50 ст., но ще трябва да се вземат още по 10 ст. за пощенски разноски. Имайте добрината да ми направите тази услуга. Когато в Бургас и Сливен ми искат по стотина книжки, вярвам и в Пловдив да се продадат толкова.

Извинете за безпокойството.

С почитание
Алеко Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София, 23. III. 94
Видин, 25. III.94

София, 23 март 1894 г.

Драгий Найчо,

Делото на Никола Димитров ще се насрочи през м. май. Какво ми вади душата този Махмуд Враняли, десет пъти съм ги подкарвал в касацията по-скоро да го изпратят.

Понеже не ми отговори колко книжки да ти пратя от „До Чикаго и назад“, пращам ти само 108, колкото съм пратил в най-малки градове като Бургас и пр. Освен цената 1 л. 50 ст., моля ти се да искаш и по 10 ст. за пощенски разноски.

Зелената книжка е за тебе.

Моля да ме извиниш за безпокойството и крайно ти благодаря за услугата.

В следующата книжка на „Мисъл“ се почва едно ново мое произведение.

Здравей.
Алеко

ДО СТОЯН РАДОСЛАВОВ

Господин
д-р Ст. Радославов
главен лекар
в г. Русе

Клеймо
София, 23. III. 94
[от Русе — не личи]

София, 23 март 1894 г.

Драгий докторе,

Крайно съм Ви благодарен за услугата, която ми направихте със събирането на толкова много абонати. Пращам Ви по пощата 12 колета по 18, всичко 216 книжки, от които една печатена на особна книга с други корички за Вас. Освен стойността — 1 л. 50 ст., ще моля да поискате и по 10 ст. за пощенски разноски. Ощ не мога да забравя туй, че Вий като че сте оскърбени от някои части на пътните ми бележки. Някои неща поправих, други прибавих, някои останаха; но, драгий докторе, пак Ви повтарям, че аз съм поставен в най-комично положение в тия описания.

С почитание
Алеко Константинов

ДО ХРИСТО КИЛИФАРСКИ

София, 4 април 1894 год.

Почитаемий господине,

В писъмцето си ми задавате някои въпроси, на които е трудно да се отговори удовлетворително в няколко реда както по тяхната същност, тъй също и вследствие неопределената форма, с която тези въпроси са зададени:

1. Вий искате да Ви пиша нещо по американските училища и един петокласник като в какво училище може да постъпи? Аз нямам честта да Ви познавам и не зная Вашите наклонности, та съответствено с тях да Ви препоръчам и училище; а пък да направя очерк на всичките американски учебни заведения, та Вий да си изберете — това не е по силите ми; аз сам твърде малки

сведения имам за американските училища. Едно е само безспорно: ако Вий действително имате средства и жажда за наука, то никой път не я търсете в Америка. По какъвто и да бъде клон на науката в Германия, а особено във Франция Вий ще намерите най-образцови учебни заведения. За да прекарате в странство живота си с по-голяма полза за себе си и за науката, съветвам Ви да идете в някой град, гдето няма нито един българин ученик, инак Вий рискувате да се върнете само с малко познанийца в главата, а пък със същия морален устой, с който сте заминали, без да Ви прероди истинската европейска цивилизация.

2. Животът в Америка е двойно по-скъп, отколкото във Франция.

3. За път само до Ню Йорк ще Ви трябват най-малко 400 лева.

Америка е страна не толкова за наука, колкото за приложението на науката.

Здравейте, господине.

Алеко Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 2 май 1894 год.

Драгий Найчо,

Делото на Ванчо Бадика и Пътру с Айше Халилова и др., назначено за днес, се отложи за призоваване наследниците на втория ответник Пътру, който се е поминал и призовката му повърната цяла. По делото на Никола Тодоров от Видин с д-р Стаменов днес получих от съдебния пристав 87 л. 50 ст. и му дадох отново заявление да делегира изпълнението на ловчанския съдебен пристав. Задържам си 8 лева и 50 за разноски, за които прилагам квитанциите и ти пращам пощенски запис за 79 лева да ги предадеш на Н. Тодоров. Догдето има такива божествени занятия като съчиняването на „Бай Ганьо“ и пр., да взема аз да ти се занимавам с изпълнения на решения! Цяла година и половина да ходя ежемесечно при съдебния пристав да получавам парите на Н. Тодорова. Аз се отказах вече

окончателно да водя дела в мировите съдилища и в окръжния съд, освен углавни; ще се явявам само в апелацията и касацията до по-благоприятни времена.

Поздрави домашните и изкажи моето най-сърдечно извинение на бай Илия, комуто не побързах навреме да отговоря и да му благодаря за прекрасния черн хайвер.

Поздрави г. Филипова.

Здравей.
Алеко

P. S. Ти си писал на С. Иванчова и си му благодарил за спечелването делото на Ката. Излъгал те е някой: това дело е отложено за нов оглед и да ти кажа правичката, нямам твърде голяма надежда за спечелване.

ДО С. С. БОБЧЕВ

София, 5 май 1894 г.

Уважаемий госп. Бобчев,

Получих снощи кн. V от „Българска сбирка“ и проверих това, което г. Ив. Ев. Гешов ми съобщи по-рано: че мойто бедно разказче пострадало, горкото, откъм коригирането на френския и английския текст, а на едно място е пропуснато едно „не“, чрез което съвсем се изменява смисълта на фразата. Те са дребни работи, за които не би трябвало да Ви спомням, като зная доколко сте затрупани сега с работа. За VI кн. не, но за VII-та ще гледам да Ви доставя някакъв материал, ако желаете.

Литературният отдел на Фотиновия сборник доста ще куца, както ми се вижда: от 40 поканени писачи едва десетина са се отзовали до срока, 1 май. Всичката ни надежда е на Вашия очерк.

С почитание
Алеко Константинов

ДО СТОЯН БЕШКОВ

Господин
Стоян А. Бешков
учител
в г. Варна

Клеймо
София [не личи]
Варна, 18. V. 1894 г.

Стуенчу мама,

Получих 57 л. 60 ст. за книжките — благодаря. Щях да ти пиша по-рано, но слисаха ме бе, братле, с този „Бай Ганьо“... Дай боже всекиму таквози щастие, каквото изпитвам аз от една година насам. Избаловали, голубчик, совсем избаловали меня. Вот уже и в Гоголи произвели... Едно от учените докторчета около „Български преглед“ се е напънало още отсега да критикува „Бай Ганя“. Тежко му! Колкото едно куче може с лаяние да затъмни луната, толкова и моят злобен критик ще ми попречи на успеха. Укорява ме докторчето, че от краен реализъм дохождам до гнусотия. Ами че възможно ли е да се представи бай Ганьо без гнусотийка? Тя е такава съществена черта в неговия тип, щото без нея губи се физиономията... Аз мисля, че повече полза ще принеса на народа, ако го накарам да съзнае бездънната гнусотия на нашите славни триъгълни нужници, в които трябва да ходиш на кокили, отколкото да напиша цели томове „За малкия ер в Дивдядовска околия“, които никой не чете.

Научих се за Ивана — съжалявам го.

Алеко

Поздрави булката и — дъщерята. Не забравяй да запишеш и мене между кандидатите за твойта мома.

Имам намерение през август да ида в Свищов.

Сега готвя една сбирка от съвременни стихотворения.

ДО ЮРДАН ИВАНОВ

Господин Юрдан Иванов
в Министерството на финансите
София

Клеймо
София, 21. V. 94

София, 21 май 1894 г.

Господин Юрдан Иванов,

Г. Ив. Ев. Гешов днес съобщи на редакционния комитет за Фотиновския юбилеен сборник, че вследствие на новата му длъжност не ще му бъде възможно да взема участие в заседанието на комитета, а заедно с това ни изпрати едно писмо от г. д-р Ив. Шишманов, с което последният заявява, че няма възможност да напише обещаната от него биография на Фотинова, понеже бил много зает с уреждането на българския отдел в Антверското изложение. Комитетът ми възложи приятната обязаност да Ви помоля, почитаеми господин Иванов, да бъдете тъй добри и се потрудите да напишете поне накратко един биографически очерк за Фотинова. За вашия труд ще получите едно прилично възнаграждение. Вий можете да се обърнете към г. Шишманова да Ви даде материалите, които той бе събрал за същата цел.

С почитание
Алеко Константинов

ДО С. С. БОБЧЕВ

София, 14 юний 1894 г.

Господин С. С. Бобчев,

От печатницата на Вълкова ми обещаха да довършат до идущата събота напечатването на всичкия материал за Фотиновия сборник. Как стоите Вий с Вашия „Очерк на бълг. период. печат“? Желателно било би да можете и Вий да ни изпратите до събота труда си напечатан, за да се почне от идущата седмица свързването на книгите. Моля отговорете ми.

Ваш Алеко Константинов

Не е ли събрана някоя пара от моите книжки „До Чикаго и назад“?

ДО Д-Р К. КРЪСТЕВ

София, 4 октомврий 1894 г.

Драгий Кръстев,

Евреинът като остане без пари, разгръща старите тефтери. Аз вчера останах с няколко гологана и си спомних за евреина. Направих сметка, че съм ти дал само от „Бай Ганя“ за пет печатни коли материал. Ти ми обеща, че ще се постараеш да ми заплатиш по 100 лева на колата. Досега си ми дал 300 или 200, не помня, направи справка и бъди тъй добър да ми внесеш остатъка, защото съм окончателно осиромашал. Ти вярваш ли, че снощи нямах пари за ядение!... От Георгя узнах случайно, че имал събрани твои пари 45 лева, аз като гладен вълк се хвърлих върху него, стиснах го за гушата, бръкнах му в джеба и грабнах тия пари. Моля те, гълъбче, дай ми още пари да си платя квартирата и да си купя дрехи.

Почнах вече „Бай Ганьо прави избори“, но работя без охота.

Твой
гладан борец за идея и непоправим идеалист
Алеко

ДО НИКОЛА КОНСТАНТИНОВ

София, 10 октомврий 1894 г.

Драгий бай Никола,

Получих Вашето грамадно писмо и много съм Ви благодарен за сведенията, които ми давате. Три пъти вече го прочетох и трябва пак да го преглеждам, за да усвоя богатия материал. Дадох да се печата заявлението на вардимския кмет. Ще поместя и други някои работи, които имат прямо отношение към изборите и могат да послужат за касирването. Едно нещо в писмото Ви ми се видя необяснимо и ме кара да Ви обърна вниманието и Ви помоля да бъдете осторожни: как е станало така, че сам Д. Буров да Ви предлага услугите си да се заеме с поддръжката на нашите интереси

чрез касирването на свищовските избори; дали, аджеба, тука не се крие някоя велзевулска машинация? Едно само ще ви моля: в никой случай да не давате в ръцете на Д. Бурова или на когото и да било от консерваторите нашите протести и други документи. Аз, братко, нямам вяра в тях. Може те да са честнейши хора, но като пристигнат в София и попаднат в ноктете на Блюдолизеца или Велзевула, от нашите документи и дим няма да остане. Разпоредете се така, щото книжата да се предадат на мене лично, за да мога предварително да запозная със съдържанието им някои повидни депутати и като снема копие, под разписка да ги предам на председателя на Събранието.

Има голяма надежда, че свищовските избори ще бъдат касирани. Аз отдавно чувах, че съединистите и цанковистите ще ни поддържат, а за каравелистите и дума не може да бъде — те ще се борят докрай. Както ще видите в последния бр. на в. „Съгласие“, касирането на свищовските избори е едно от условията за съглашението между консерватори и русофили. Ако това е така, ако нашата работа успя дотам — то не само че не е тактично, но ще бъде голяма слабост от наша страна да предоставяме на консерваторите да защищават нашите права. Па най-сетне за правилността на изборите се произнася преди всичко проверочната комисия, а сетне се дебатира в Събранието. Аз дадох на свищовските приятели обещание, че ще извадя из носовете на Стоилова и Велзевула нашите избори — и ще ги извадя. Накарах всичката преса, освен в. „Мир“, да признае, че свищовските избори са разбойнически. Но чакайте, това е още перестрелка! Пратете ми по-скоро протестите да им отворя един артилерийски огън, та да им израсне на сърцето свищовският 11 септемврий.

Ще гледам да поизстине мястото и на свищовския училищен инспектор, а до това време нека не спи Клуб-ът на моралното влияние (младежите), а да го подемне на фър-фър-патка, както бай Паня.

Говорих на Хр. Гешова да се постарае, ако може да се назначи Лучев за околийски.

Не завиждам на положението на „нашите“ избраници! Готвите ли газени тенекета?

До отварянието на Събранието не очаквайте твър-

де от мене писма; но Вий, моля Ви, пишете ми. Давайте ми снаряди — аз ще бомбардирам.

Протестите по-скоро! Колкото е възможно по-скоро! Депутатите вече се сбират. Не остава време.

Поздравете честната компания.

Здравейте.
Алеко Константинов

Говори се за положително: Радославова и Пешева вън, Величков на просвещението, Маджаров на търговията и земледелието и д-р Данев на правосъдието. (В проект: Т. Теодоров на общите сгради). Председател на Събранието М. Балабанов, подпредседатели Т. Теодоров и С. С. Бобчев.

Както щете, драгий бай Никола, но нашите русофили излязоха баби. Пример: вчера имаше покана на молебен за здравието на царя. Полицията къса поканите и запретява. Е, моля Ви се, положението на русофилите не е ли бабешко! Като умре някой швабски ерцхерцог, по цял месец траур се държи и панихиди правят... А-ах! Изгря ще и на нашата улица слънце!...

Същий

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София, 24. V. 95.
Видин [не личи ясно]

София 21. I. 1895 г.

Драгий Найчо,

Делото на Панто Филипов спечелих: Ница Стефанов е осъден да му брои 1116 л. 05 ст. с лихви по 12% от 30 май 1884 г. до 1 март 93 г. и от тази дата до окончателното изплащание по 10%.

Делото на Кулската земледелческа каса пак се отложи и ще се отлага може би още два пъти.

Днес водих делото и на една видинлийка, Елисавета Ангелова, по иска на дъщеря ѝ Севастица за 4400 лева, стойност на недвижими имоти, купени от последната

с домашен заверен продават. запис. Главната ми задача беше да отложа делото и да изходатайствувам да разпитат свидетели, с които да докажем, че записът е направен с измама. Аз сполучих. Делото се отложи за разпитване свидетелите. На баба Елисавета адвокат във Видин е Никола Панов. Моля ти се напомни му за това дело и го моли непременно да се яви при разпита на свидетелите във Видин. Освен това помоли го непременно да вземе едно удостоверение от общин. управление, че Севастица е дъщеря на Елисавета, че е живеела, преди да се ожени (и кога, коя година и ден се е оженила?), при майка си и че не е притежавала никакво ни движимо, ни недвижимо имущество, и да ми го прати. Какво стана със 100-те лева на Махмуд Враняли?

Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 9 март 1895 г.

Драгий Найчо,

Делото на флорентинчане се спечели, също се спечелиха и трите дела на белоградчичанете. Пълномощното по делото за 24 март получих заедно със 120 лева — благодаря. Твърде малка вероятност има, за да не кажа невъзможност, да се изпрати анкета от редакциите. Таквази анкета би имала смисъл и значение, ако в нея би взели участие както опозиционните, тъй и правителствените редакции; а пък известно ти е, че „Мир“ и „Прогрес“ се отзоваха надменно-иронически на поканата. Аз продадох за 1500 лева златни моя „Бай Ганьо“ на един книжар за едно издание, което ще се появи в първите числа на м. април. Статията в „Народен лист“ за отпразнуването на 28 февруарий е написана с един прекрасен литературен език. Поздрави приятелите.

Целувам те.
Алеко

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

София, 24 март 1895 г.

Драгий Филипов,

Делото на х. Иван х. Вълчев и Томо Лозанов с х. Георги х. Йончев за изкупуване място в 3500 лева се отложи за „разнообразие“. Ще се викат в София свидетелите Тодор Кожухаров и Мехмед Али Балакчи да кажат: „че пред тях х. Иван х. Вълчев казал, че той няма да строи, но завел съвместно с Томо Лозанов иск само да спечели и вземе мястото на другия истец и че разноските бил теглил Томо Лозанов“. Дивотия! Нека нашият клиент представи от своя страна някои доказателства, че ще строи. Както и да е, вярвам, че делото ще се спечели. В днешния брой на „Знаме“ ще се появи подлистник „Малко сравнение“; ако обичате, препечатайте го в „Народен лист“.

Поздрави Найча и целия редакционен комитет.

Твой Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София [не личи ясно]
Видин [не личи ясно]

София, 11 април 1895 г.

Найчо,

Делото на Ванко Живков се отложи по мое искание да изуча един документ, който А. С. Бръчков представи в съдебното заседание. Това е едно писмо от министерството, в което се разяснява, че мерението на храните става с нова крина и се взема по 2 ст. на 20 кила и че друг налог градският съвет не може да вземе. За мен не беше ясно и досега не е ясно следующото обстоятелство: когато мерението на храните става с крина, според закона; когато и според контракта наемателят на кантарието не може да накара купувача или продавача да си тегли храните с кантар, когато те искат

да ги мерят с крина (а стойността на тегление с кантар е двойно по-голяма) — как така ще искаме от отговорника да ни плати за теглено, а не за мерено? Разреши ми, моля ти се, това недоумение.

Делото на Марица Ванкова се отложи по искането на апелатора, който се нае да докаже, че Ангел Лозанов е предлагал на жена си да се прибере, но тя не искала. И да се докаже това, то поне до този момент той ще бъде осъден да плати за поддръжка на жена си.

Прегръщам те.
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София, 18. IV. 95
Видин, 21. IV. 95

София, 17 април 1895 г.

Найчо,

Делото на Илия Младенов с Цоло Ангелов се отложи. Съдът счете, че съществуването на дружества като тяхното (което било дружество със съучастие) могло да се доказва със свидетели. Тия свидетели те ще укажат с особно заявление. Отложи се също и за да се яви лично Илия Младенов да отговори на един въпрос: собственоръчно ли е отбелязал той в едно тефтерче истеца за някаква сума от 25 000 гроша. Това дело аслъ беше толкова тъмно, че не можеше да не го отложи съдът. Получих пълномощното по делото на Расим бей (и Скакалечково) с Хатидже х. Ахмедова и изучих вече делото. Ще се постарая. Получих и 297 лева възнаграждение — 150 за Расим бея, 100 за Ванко Живков и 50 за Илия Младенов. От Мардирос Арабаджиян из Силистра не съм получил още пълномощно по делото му за 28 април.

Поздрави Филипова. Крайно ви благодаря за делата.

Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 22 април 1895 г.

Найчо,

На прошението Расим бегово в Министерството на правосъдието е поставена резолюция: „Към делото. Министерството не може да издава удостоверения за тълкувание на законите.“ Не ви ли е достатъчно окръжното до мюфтиите от М-вото на външните дела, за което ви телеграфирах?

Делото Скакалечков — Расим бег с Хатидже х. Ахмедова се отложи за разпит на свидетелите Тодор Ценов и Христо Вапорджийски, подписани на частните продав[ателни] актове; ний не настоявахме за повикването им, защото и без тях имахме солидна почва за борба; но съдът се възползува от чл. 284. Трябва в течение на един месец да внесете пътни и дневни за двамата свидетели. Това дело, уверен съм, че ще се спечели.

Алеко

Днес съставих план за една петиактна комедия от съвременния ни живот. Дай боже търпение, вярвам, че няма да се посрамя и в драматическото творчество.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София, 8. V. 95
Видин, 10. V. 95

София, 8 май 1895 г.

Найчо бе,

Делото № 16/95 на Скакалечково — Расим бей с Хатидже х. Ахмедова е назначено за 24 май. Чорт их дёрнул да ходатайствоват за толкова бързо назначение. Съдът постанови да се викат свидетелите Тодор Ценов и Христо Вапорджийски да установим симулативността на частните продавателни актове и даде единмесечен срок да внесат апелаторите депозит за свидетели-

те. Този срок изтича на 21 май. Свидетелите са викани, но те могат час по-скоро да молят да ги разпитат във Видин, но едва ли всичко ще успее до 24 май и пак ще се отложи делото.

Алеко

ДО ИВ. ЕВСТ. ГЕШОВ

София, 1 юний 1895 г.

Многоуважаемий господин Гешов,

Бъдете тъй добри да ме извините за безпокойството, което ще Ви причиня с едно малко ходатайство. Приносителят на настоящото, Димитър Т. Тачев, млад и буден момък, се научава, че длъжността помощник на главния бирник в Оряхово била вакантна, служба, която той се наема да изпълни с всичката изискуема точност и вещина. Борбата за живот е била изхвърлила този беден момък в селата, гдето той в течение на четири години като общински писар е имал възможност да се запознае с административни, съдебни и финансови функции в кръга на селските управления — практика, която ще му бъде в помощ при службата, за която той моли. Към тази молба осмелвам се да се присъедня и аз и най-убедително Ви моля да имате добрината и го назначите на поменатата длъжност. Ако разполагате с минутка свободно време, пожелайте да видите лично този момък и, вярвам, ще се съгласите, че той заслужва да се удовлетвори просбата му.

Приимете, многоуважаемий господин Гешов, уверение в особеното ми към Вас почитание.

Алеко Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София, 16. VI. 95
Видин [не личи]

София, 15 юний 1895 г.

Драгий Найчо,

Делото на Ванко Живков с Бръчкова коджа ме позпоти, но дваж повече изпоти противната страна. Хеле докарахме го до един ред и мисля, че най-сетне ще го спечеля, ако не попречи новото обстоятелство, за което се отложи туй дело, а именно: в апелат. жалба на Бръчкова е казано, че продавачите са си заплатили кантарието за 450 000 кила храни, а понеже два пъти се не плаща, то съдът постанови да представи в течение на един месец Ванко Живков своя тефтер (квитанц. книга) за м. м. май—юлий 1890 г., за да се провери това нещо. По всичките останали въпроси вярвам, че убедих съда в наша полза.

„Народен лист" се чете с удоволствие. Драснете нещо и по македонските работи; па ако можете, пратете някоя пара до председателя на Мак. дружество в София г. Никола Иванов (от братя Иванови).

Твой Алеко

[Прибавено с молив допълнително]: Депутацията днес замина: Климент, Василий, Тодоров, Моллов, Минчович, Вазов, Ив. Ст. Гешев и Наботков. Изпратена официално. Без въодушевление.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

София, 22 септември 1895 г.

Драгий Филипов,

Пращам ти заверен превод на хюджета, за който заплатих скромната сумица 26 1/2 лева. Преписът от резолюцията по делото на Томо Лозанов ще бъде готов утре и ще го пратя веднага. Не зная какво ще

се прави, гледам, че и през октомврий няма твърде видински дела насрочени. Да не се принудя да отменя своя горделив циркуляр. Я разтършувайте старите тефтери дали нямам някои недобори. Махмуд Враняли все ще праща 100 лева, които бе ми обещал по спеченото му дело.

Поздрави Найча.

Честит ви гроздобер.

Алеко Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 13 окт. 95 г.

Найчо,

Изпращам ти препис и от резолюцията на Видинския окръжен съд по делото на Томо Лозанов и др.

Аз ти писах и в по-първото си писмо, че по делото на Севастаки Гънзовяно не само че не е подадена касационна жалба, но не е взет и препис от решението.

Алеко

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

Господин
Алекси М. Филипов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София, 3. XII. 95
Видин [не се чете датата]

София, 2 дек. 1895 г.

Алекси,

Молбата за спирание изпълнението на мюфтийското решение е оставена без последствие и може да се уважи само ако просителите се съобразят с чл. 660 от Гражд. съдопроизводство и представят обезпечение.

Напомни на Златанова да прибере парите от Димитър Нешов и Георги Джоков, които апелацията оправда.

Поздрави Найча.

Твой
Алеко Константинов

ДО ИЛИЯ КИСЕЛОВ

Драгий Илия,

Имам да ти съобщя една идея до такава степен грандиозна, за каквато никой българин досега не е мечтал, и затова ще те моля да имаш добрината да ми определиш днес или най-късно утре в кой час да те чакам у дома. Ти ще останеш смаян и възхитен от това, което ще ти съобщя. Много ще ти бъда благодарен, ако можеш да дойдеш следобед — аз мога да те чакам до 5 часа.

София, 26 декември 1895 г.

Твой Алеко Константинов

ДО ПРИЯТЕЛИТЕ ВЪВ ВИДИН

[София, началото на 1896 г.]

. . . . . .

По случай на Новата година не можах да ви „разсмея", защото бях увлечен от една грандиозна идея: да обиколя пешком земното кълбо заедно с французина Gallais, който, горкият, щом стигнал от Париж в Белград, обесил се на Кале-мегдан. За осъществяването на моята идея се яви и друго важно препятствие: пътят ми през Турската империя бе затворен, тъй като аз съм член на Върховния македонски комитет и секретарят на турския комисар казал на един от приятелите ми, че ако мина границата, имало голяма вероятност да бъда обесен. Благодарим!

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
Видин

Клеймо
София, 8. I. 96
Видин, 11. I. 96

София, 8 януарий 1896 г.

А бе, Найчо,

Честита Нова година. Току-що прегледах делото на Ванко Живков с Бръчкова и какво виждам!... То

било отложено със: „задължава се ответникът по апел (демек, Ванко) да представи квитанционната си книга от 22 май до 1 юний 1890 г., за което му се дава 1 мес. срок. Тази квитанционна книга той трябвало да държи според уемните условия.

Иска се тази книга да се провери дали Ванко не е прибрал от самите селяни кантарието на около 450 000 килограма храна от количеството, изнесено от Бръчкова.

Моля ти се, братко, телеграфирайте на апелацията нещо за тази квитанционна книга.

Алеко

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

Господин
Алекси М. Филипов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София, 26. I. 96
Видин, 28. I. 96

София, 26 януарий 96 г.

Драгий Филипов,

Углавните дела в касацията ще се гледат № 1114/93 на 1 февруарий, а 1115/93 на 3-ий. Ако мислиш, че ще може да се успее с пощата, прати ми книжата по тия дела, особено ако имаш преписи от присъдите.

Кажи на Златанова, че на 3-ий съм зает в касацията и затова не ще мога да защищавам Атанаса Хр. Ангелов в апелацията.

Поздрави Найча.

Алеко

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

София, 7 февруарий 1896 г.

Драгий Филипов,

Да забърка човек пусулата при такова бързо стечение на неочаквани обстоятелства е нещо твърде есте-

ствено. Даже в. „Мир“, орган на правителството, което ще иска да се смята като автор на всички тия „победи“ — даже този вестник призна с едно антрефиле, че е забъркал пусулата и „се отказва да дава обяснения на тъй неочаквано и бързо нахлувшите събития, които ще отбелязва само в хронологически ред“. Но от твоето последно писмо виждам, че и вий, видинските приятели, не по-малко сте изгубили пусулата. Против телеграмата ви до Кутузова не мога да имам нищо, тя, очевидно, не е изблик на неудържим възторг, а е просто гръмоотвод против стрелите на нашите вътрешни противници, в унисон с които, за съжаление, пеят и руските вестници, и съвместно очакват да ни видят в лагера на руските врагове. Радвам се, че телеграмата на Белинова е поръсила с малко студена водица победния ви жар.

Че настъпилите бързо обстоятелства поставиха последните броеве на „Знаме“ в едно неловко положение — това и ний съзнаваме, но това не можеше да се избегне, защото не само ний, но нито един българин не можеше да очаква, че царят ще презре паметта на баща си и след като стъпи върху труповете на Панова, Узунова, Миларова и стотини избити, изтезавани, разорени, хиляди борци в негово име, след като отритне с презрение емигрантите мъченици по нейно желание — ще подаде ръка на „узурпатора“, „ставленник Австрии“, „незаконно выбранный“ принц Кобург; никой не можеше да очаква, че из улиците на София ще тръгнат руски кореспонденти да агитират и възхваляват княза. „А какой милый человек ваш князь, прелесть и умница какой. Жаль что мы раньше этого не знали. Вы виноваты, ну... ничего, царь вам п р о с т и л!“

Простил!... Боже мой, изказвана ли е някой път по-голяма подигравка за един народ. Вас биха, затваряха, клаха, бесиха през князуването на Фердинанда, но...ничего, я вам прощаю и в знак своего благоволения дарю ваш престол принцу Кобургскому. Благодарим покорно за таквоз благоволение...

След десетгодишна борба, когато почти виждахме началото на края, когато Русия взе такова явно надмощие в решаването на общите политически въпроси, когато тронът на Фердинанда беше се вече окончателно разклатил и оставаше само едно последно текме, за

да не остане ни прах от него — в такъв един момент ритват с презрение българския народ, плюят на неговите чувства, обръщат гръб на всички приятели на Русия и подават ръка на сподвижниците на Австрия. Днес Рачо Петров, Андреев, Драндаревски, Мечконев са „милые люди“, а на емигрантите казват, че техният въпрос е „внутренный болгарский вопрос“; днес Д. Марков пее „Руский цар е на земята най-велик, над всички пръв“, когато вчера бесеше най-добрите българи като „пратеници на руския сатрап“; а пък дядо Цанков е вече „устарелый в интригах старикашка“...

При такива обстоятелства, любезни господа, всякой ще забърка пусулата. И да е само това... Ами знаете ли вий какъв окончателен удар получи македонското дело?

Но няма какво да се прави. Притиснати от север, от запад и от юг, ний ще бъдем принудени да се помирим с положението, да напуснем временно със стиснато сърце нашите широки национални задачи и да се ограничим с вътрешните въпроси на нашето бедно княжество, като оставим настрана княжеския въпрос. Не ще съмнение, че князът ще играе ролята на русофил, а ще се старае да управлява с русофобски елементи.

Руските вестници, трябва да признаем, считат г. Каравелова за единствен човек, който може да сгрупира и поведе в борба една силна демократическа партия. А поле за борба — слава богу — широко.

Тук му е мястото да се пообясним малко по повод на вашето бленуване за някакво си съединение с цанковистите. За кои цанковисти говорите, ваша милост? Само двама цанковисти има в България и те са Стефанаки Савов и Дамян Ц. Вълчев. Да не ви е думата за Трайка Трайкович, този извеян шантанен герой, който компрометира името на Цанкова, като се представлява за пръв негов привърженик, а от задните врата на двореца предава всичките разговори, чути в къщата му (тъй поне се говори). За Станчева ли ви е думата, който два дни преди да се поклони на княза, оплакваше се наляво и надясно, че бактисал вече от борчове и днес запрещава всякому да каже лоша дума за Фердинанда. За Данева и Балабанова ли сте заплакали, които държаха такова недостолепно поведение в Събранието, като се мятаха от един бряг на

други. За Людсканова ли милеете, който е седнал на врата на дяда си и го тласка към двореца. Не вярвам да ви е думата за Белизар Яковов, Янко Ковачев, Буботинов и подобните тям идиоти.

Що се касае до самия дядо Цанков, всички са на мнение, че той трябва да сложи вече от плещите си доспехите на държавен мъж, защото с неговите зевзеклици и масали пред българи и иностранци няма много да помогне на отечеството си, както не помага и с това, като втълпява в главите на и без туй невежествените по нашите работи руски кореспонденти, че България била страдаяла вследствие на съединението си с Източна Румелия... Много патриотичен разговор с чужденци, както виждате!

Както и да е, Русия със своята прибързана постъпка без съмнение претърпява значителна морална загуба и занапред ще има да се надява да намери слепи оръдия в България. Не са руските агентства и консулства, от които честните българи занапред ще черпят надежда и мощ, а е българският народ и добре разбраните негови интереси. Във всякой случай ний пак ще бъдем с русите добре, като вярваме, че при тяхното влияние няма да се повтори режимът, който изтърпяхме под австрийското влияние, при всичко, че началото на руското влияние не е твърде розово (10 000 000 извънреден кредит на Рача Петрова, грозния закон за печата и пр.).

Голубчик Филипов, не се поддавай твърде много на телешки възторг, защото, ако има някой да е спечелил в дадения случай, то е лично Фердинанд, а чрез него и Австрия. Но ето каква е работата: ний можем да се възползуваме от временното увлечение, за да не дадем възможност на остатъците от стамболовистката сволоч да изпъкне начело с русофилска мантия, трябва да се извадят наяве всичките мерзки дела на довчерашните русофоби, а смажат ли се веднъж по-видните от тях — било военни, било граждани, — почвата за възтържествуването на либерално-демократическите начала се разчиства. Даже и самото днешно правителство, аз мисля, може несъзнателно да ни помага в туй направление.

Ще прибавя още, че при всичкото зъбене на Европа, на Русия и Турция македонското дело у нас няма

да заспи; ний ще следваме организаторската деятелност и ще се стараем да бъдем едно плашило както за Турция, тъй и за европейския мир, защото само по този начин ще можем да очакваме поне отчасти за приложение на обещаваните реформи.

Блазе ви, че не получавате много руски вестници, не ще срещнете вий в тях това, което всички бяхме в правото си да очакваме след едно желано помирение. Но... не бързайте, бъдете по-хладнокръвни. Аз се надявам, че скоро ще настъпи отрезвяване от туй упоение и тогава по-ясно ще се очертае нашата задача.

Поздрави Найча, Златанова, Витанова, Панова, Балева и другите приятели.

Здравей.

Алеко Константинов

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

Господин
Алекси М. Филипов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София, 13. II. 96
Видин, 15. II. 96

София, 11 февр. 1896 г.

Драгий Филипов,

Пращаш ми пълномощно да взема от м[инистерст-во]то на външните дела някакви книжа на Стан Маринов. Че кажи бе, братко, какви книжа. Министерството не е харзухалджийница, та веднага да намериш каквото търсиш. Трябва да ми укажеш какъв род книжа са, та да зная в кое отделение да ги търся.

Оттук новини: Т. Тодоров е министър на правосъдието, Начевич — на търговията и земледелието, а външните дела засега ще управлява Стоилов. Кандидатите за софийски депутати още не са установени. За сериозни кандидати се считат Н. Бенев, Д. Цанков (и Георги Анастасов, правителствен).

Твой Алеко

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

Господин
Алекси М. Филипов
адвокат
в г. Видин

Клеймо
София, 16. II. 96
Видин, 18. II. 96

София, 16 февруарий 1896 г.

Драгий Филипов,

Определението по частната жалба №115/95 г. за неиздаване изпълн. лист и спиране изпълнението по мюфтийското решение, което ти искаш да касираш, не е още готово. Решението по делото на Георги Йонов е изменено само с това, че Симо Петров се осъжда да му брои същите 2654 гр. 25 п. не в пари, а да му предаде вересии за тази сума. Разноските същите. За последните дни на този месец и за март са насрочени все отлагани дела, само по част, жалба на Гузелски, за 26 того, ще взема възнаграждение, и то ако се спечели, разбира се.

Новини: кандидати за народ. пред. на вакантното място са Георги Анастасов, правителствен; Др. Цанков и Христо Филипов, нейтрален. Тук прави лошо впечатление това, че видните цанковисти, като Балабанов, Данев, Грозев и др., се отказват да подпишат възванието до избирателите, а карат да го подписват лица от други фракции.

Поздрави Найча.

Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 27 февр. 1896 г.

Драги Найчо.

Удостоверението, което искаше Стан Маринов от Министерството на външните дела, му се изпратило чрез видинския окръжен управител с писмо от 23 того № 1847. Турския документ със заверен превод днес ти изпращам; бяха го загубили в министерството, та затова се

забави. За превода похарчих всичко 16 1/2 лева, които моля веднага да ми пратиш, защото, знайш...

По делото № 130/95 против Ефросина Ст. Чолакова за 4 март в даденните вам пълномощни е казано: „упълномощават се Цанов и Филипов да заведат“ и пр., без да е отбележено „заедно или отделно“. Апелацията обръща внимание на това и да не би да направи някое замедление. За всеки случай, ако не сте ми изпратили още пълномощно по това дело и мислите да ми го пратите телеграфически, упълномощете ме от страна на двама, ако и да е подадена апел. жалба само от Филипова.

По делото за 6 март на Расим бей Скакалечков с Хатидже и пр. просто се стеснявам да се явя. Онзи дурак Расим бей взе, че повика трима уж негови свидетели, па даде възможност на противника да вика свои и всички вкупом разпитани във Видин, както знаете, разбиха нашето утвърждение за симулативността на продавателните актове в пух и прах.

По делото на Катинка не съм направил още справка. По ми е лесно да се кача на минарето на Бююк джамия и да извикам кукуриго, отколкото да мина през гнусната адвокатска чаршия, за да ида в окр. съд за справка.

Не е законът за печата причина за неизлизането на „Знаме“. Потрайте малко.

Алеко

Снощи двама шайкаджии нападнаха при „Панаха“ Т. Георгиев (от редакторите на „Борец“) и го повалиха на земята с един удар с бокс. Цяла София е възмутена от това подло нападение. Предполага се да са дворцова шайка. Има заплашвания и против други лица от опозицията. Опасно е да се ходи по улиците без оръжие нощно време.

ДО АНГЕЛ ОРУКИН

София, 2 март 1896 г.

Вуйчо Ангеле,

Твърде отдавно такива родшилдовски суми като 56 лева не са правили визита на мойта жилетка. Мо-

жеш да постъпиш тъй, както те научи всеблагият господ, а аз не съм в състояние да отделя нито 56 стотинки от мойте капитали, които според уверенията на моите касиери възлизат на сумата 2 лева и 90 стотинки. Моят живот е свидетел на разни случайности: твърде е възможно след 2—3 дена да бъда обладател на 100—200 лева и тогава, без да чакам да ми напомниш, веднага ще изпълня задължението си.

Здравей.
Твой
непоправим идеалист и безсребърник
Алеко

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

София, 5 март 1896 г.

Драгий Алексей,

Делото на наследниците капитан Чолакови нито се спечели, нито се загуби: отмени се решението и се уничтожи цялото производство като неправилно заведено.

А пък колко сладко беше, боже мой, твоето писъмце от 26 февруарий: „Ако се спечели делото, веднага върви в банката, та изтегли парите.“ Ти се сàкаат пàрите? Колко още ще се потите вий, догдето вземете пари. У противната страна има някакви документчета за някаква зестра на Ефросина Чолакова и други подобни дреболии. Както и да е, за мене като идеален мечтател малко разлика има между действителни и въображаеми наслаждения и аз два-три дена плувах във фантастически мечти за употреблението, което ще направя от хонорара по това дело.

Я прегледайте тефтерите си, няма ли някои недобори за моя сметка? Припомням си за Махмуд Враняли, който все ще ми изпраща обещаните 100 лева.

Преди няколко дни тук стана едно малко събрание от представителите на трите либерални фракции (Цанк[ов], Карав[елов] и Радос[лавов]) и се дойде до заключение, че сливанието им е необходимо. Една комисия от трима души в неделя следобед ходи у тримата шефове и те се произнесоха в полза на същото мнение.

Какво ще стане по-нататък — ще ви пиша. Тук върлуват шайки. Заканват се да убият г. Каравелова, Ризова, Ляпчева, мене и някои други. Защо не най-сетне: с Русия сме добре, князът признат, за вътрешното уреждание на държавата не остава, освен да се почне биенето и избиването на опозицията.

Поклон на Найча.

Здравей.
Алеко Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 6 март 1896 г.

Найчо бе,

Делото на Расим бей Скакалечков с Хатидже х. Ахмедова се спечели — отхвърлиха иска на последнята. В напрежните заседания от името на Скакалечкова се явяваха Помянов и Миларов. Днес се явих сам аз и насреща ми Данев. Има си хас да помислите, че вашето окуражително писмо ми е помогнало, особено пък някаква си статья на Милан Шишманов в „Юридическо списание“!... При всичкото непостоянство на моите занятия, неужели вий допущате, че аз мога да си губя времето с четение „научни“ статии на всякакви полуидиоти и подлеци като Милана (гл. послед. книжка на „Юрид. списание“. Аз не съм я чел, но ми казват, че имало ужасни мерзости).

Спечеленото днес дело се касае за една сума от 12 500 лева. Колко ми е пратено по това дело — аз не помня, но във всякой случай ще бъде грях, ако не ми се прати едно допълнително възнаграждение. Аз сам си зная какво напрежение ми костуваше спечелването на това дело, тъй глупаво заплетено чрез указаните от Расим бея свидетели.

Моля ти се, Найчо, прати ми, ако е възможно, телеграфически 16 1/2 лева, които заплатих за превода на последния турски документ, защото ми са нужни.

Поклон на Филипова.

Здравей.
Алеко

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

София, 16 март 1896 г.

Драгий Филипов,

На 13 того късно вечерта получих последното ти писмо заедно с приложените книжа по делото на Ванко х. Йончев и на другия ден се срещнах с Иванчова. След като обменихме мненията си, Иванчов посъветва да се обърнем към Тончева, който с най-голямо старание и подробности е изучил интересующия нас въпрос за октроато, защото в три инстанции води делото на Захария, наемателя на октроа в София. В този процес се е искало намаление на наема вследствие на вреди в периода на холерата. И в трите инстанции, за крайно учудване, Захария изгуби. Но този резултат не трябва да плаши г. Ванко х. Йончев, защото и юриспруденцията, и практиката, особено на френските съдилища, говорят в полза на неговото искание.

Ето някои съображения, които оборват мотивите в решението на Видинския окръжен съд:

Видин. съд мисли, че постановлението на чл. 9 от контракта „... без да има право под никакъв предлог или претенция да спира цялата или част от месечната предплата...“ изключава правото на искание загуби или намаление наема даже и в случаите на force majeure. Това не е вярно, защото и самият този параграф разяснява по-нататък какъв род са тия „предлози и претенции“, а те са: „било че имал да взема от общинското управление, било че бил с него в спор по това или друго предприятие“. Тук, в тия думи, както виждате, не се заключава и случаят на force majeure. А освен това може да се цитира френска юриспруденция и касационни решения, в които изрично се казва, че подобни постановления, като това в § 9 на контракта, изложено от Вид. окр. съд и на френски език в 4-ий мотив на решението — в никой случай не изключват искането на загуби по force majeure. Стига само ясно да се установи съществуването на force majeure и причинната връзка между тази непреодолима сила и нанесените загуби, т. е. да се докаже в дадения случай: а) че е имало наводнение; б) че туй наводнение в тия месеци е било извънредно, че е било изключително явление; в) че именно наводнението, а не друго е било причината на загубите: затворени пътищата, прекъснати съобщенията, вследствие на което стоки не са могли да влизат в града; или предназначените за града стоки са ги откарали в други и през други търговски пунктове. За да се докаже това, ще трябва още веднаж да се разпитат същите, а ако може, и други свидетели.

Според френската юриспруденция и касационна практика октроато ще подпадне под чл. 344 на нашия закон за задълженията и договорите. Не е прав Видин. окр. съд, като привежда чл. 380 от същия закон, защото постановлението на този член не само по френското, но даже и по римското право винаги се е отнасял и се отнася само до аренда на полски имоти.

Видин. окр. съд прави аналогия между наводнението и снега, студа и казва, че както в последните случаи, тъй и в първия не може да се иска обезщетение или намаление на наема. Това не е вярно. Във френската практика има случаи, гдето се правило намаление на октроато вследствие замръзване или болест на околните лози; вследствие непроходимост на пътищата и пр.

И тъй, ако се наемате да допълните доказателствата, от които да се види, че действително извънредното наводнение е било причината на загубите, тогава смело апелирайте.

Кажи на Найча, че много жестоко постъпва, като не отговаря на моите отчаяни писма и телеграми. Пращам му един мой стар подлистник да го прочете и да ми го върне, защото аз ги съхранявам за спомен. Аз се догаждам коя е причината на неговото неразположение към мене: защото едно време забравих да отида в окръжния съд да направя справка по едно дело на Катинка и сетне загубих писмото с нумера на делото и датата. Но Найчо ми отмъсти, като ме подигра в едно писмо: „Горкият Алечко, той бил болен, горкичкият, а пък ний го тревожим с разни дела...“

Ний сме квит. Па най-сетне не заслужавам ли едно снизхождение поне за туй удоволствие, което ви доставям с моите башибозушки фейлетони.

А бе, Алекси, ти ми пееш една много съвременна песен: „Върви в банката и поискай парите малко сер-

без, за да не дадеш повод да помислят, че си слаб в основанията на претенциите.“ Туй трябва да е вагнеровска музика, с която аз още не съм запознат. Музикалният термин „сербез“ по всяка вероятност съответствува на италианското fortissimo и трябва педаля да се натиска. Оригинална музика!

Днес заминувам да странствувам по Чепинско (Родопите) и ще се върна във вторник вечер. Г. Каравелов ще замине за Русчук да прекара празниците.

Слава богу, че се намират добри християни да ме разхождат. Страшно ми омръзва градският живот, особено когато остана без тютюн.

Поклон на Найча.

Здравей.
Алеко Константинов

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 12 април 1896 г.

Драгий Найчо,

Делото на Ванко Живков „пак се отложи“, за да се разпитат като свидетели около 40 души селяне, които били платили кантарието за около 400 000 килограма кукуруз. Бог да е на помощ на противната страна. Нейсе.

Углавното дело № 172/95 г. за 18 април почнах да изучвам, прегледах първостепенното производство и си снех бележки от показанията на свидетелите. Има си хас да се изтърсят всичките 70 обвиняеми в София! Ради бога, кажете им да си седат на местата и вместо да харчат пари за път и да се бъхтят, нека всякой отдели от кесията си по 10 левчета (700 лева! Охо!!).

Моля извинение за историята с „пресловутите 16 лева“. Ама да знаеш на каква сакънтия бях, па и съм...

„Нравствените принципи на бай Ганя“ произведоха фурор на студентческата вечеринка в „Славянска беседа“ и по антрефилетата в „Мир“ види се, че е много жегнала народните подлеци.

Поздрави Алексея. Как е градът Видин в хайверориболовно отношение?

Здравей.
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
Видин

Клеймо
София, 25. IV. 96
Видин, 28. IV. 96

София, 26 април 1896 г.

Найчо бе,

Вярвам, че Алексей, в присъствието на когото ядохме чудесния хайвер, ти е предал устно цял милиард благодарности, и затова не бързах да ти повторя благодарността писмено. Ти нали помниш, че ний имаме съглашение да удържаш винаги от хонорара ми по десетина лева за хайвер. Продължавай в този дух.

Вчера изучих делото на Предо Петров, надявам се, че ще го спечелим.

Изучих също и делото № 18/96 за 3 май на х. Ив. Вълчев и др. с Георги х. Йончев за 4500 лева. Артък твойта апелационна жалба ми се видя доста... бош лаф. Ако е работата само да се печели време — пратете ми пълномощно.

Подадох заявление за препис от определението по мюфтийското решение и щом го получа, ще ви го изпратя.

Прегледах и Адамовското гражданско углавно дело (питай Алексия), вижда ми се, като че имате право.

От „Нравствените принципи на бай Ганя“ нямам препис, но ако настояваш, аз мога да ти пратя оригинала, за да ми го върнеш след прочитането.

Поклон Алексею.

Цункам те.
Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 4 май 1896 г.

Найчо,

Делото на Предо Петров се отложи за дознание, искано от апелаторите, за да установят, че те съвместно с Предо са владели нивата повече от 18 години. Съдът,

разбира се, не можеше да не уважи това искание. И аз като съдия би постъпил също. Въпрос е само доколко ще може да се установи това обстоятелство.

По-интересно е второто дело, на х. Ив. х. Вълчев с Георги х. Йончев. Аз, както знаеш, бях се отчаял и считах апелационната жалба за празна приказка, но като видях, че ти с ръце и крака я поддържаш, и аз се настроих воинствено и поведох една отчаяна борба с Данева. Като изчерпах всичката си боева амуниция, реших се да пусна и последния си патрон, състоящ в това, че предложих на Георги х. Йончев следующата решителна клетва: „Да се закълне, че не се е съгласявал да чака връщането на Евгеница х. Вълчева и че не я дочакал, а завел иска преждевременно само защото се е боял, че след изтичането на един месец от срока поръчителите се освобождават от задължението си“ (чл. 667 зад. и дог.).

Види се, че с тази клетва съм задал доста труд на съдиите, защото те вчера цял ден се съвещавали и едва днес в 11 1/2 преди пла[д]не се произнесоха, след като прегледали (секретарят ми каза) сума френски, руски и немски книги, и допуснаха клетвата приблизително в следующата форма: „Да се закълне Георги х. Йончев, че не се е съгласил за заменяването на стария запис с нов с отсрочка до 30 март 1896 г. и че не е обещал да чака заменяването до връщането на Евгеница х. Вълчева.“ А защо е завел иска си преждевременно, това, доколкото разумях, ще се подразумява, ако Йончев не положи клетвата. Постанови се да се призоват страните, но Йончев не е задължен да дохожда в София и може да положи клетвата пред Видинския съд. Остава сега на вас да го вразумите.

Хайверът бе чудесен, наистина. Благодаря. Ядохме го аз, Голованов, Илия Георгов и Тодоров Общия. Ако се удостоя друг път с подобна посилка, не ви задължавам да уведомявате за изпращането ѝ цялата столица, защото в един последующ случай ще искам да угостя Ангела Орукина и за това не трябва да знае останалата България.

Утре „Славянска беседа“ отива с увеселителен трен за Перник да се повесели до вечерта и да разгледа мините и брикетната фабрика.

Пращам ти тая част от „Нравствените принципи на

бай Ганя“, която четох на вечеринката. Всичкият ефект зависи от майсторското четение.

Поздрав на Алексея.

Цункам те.
Алеко

ДО МИРКО К. ПАВЛОВ

София, 9 юлий 1896 г.

Драгий Мирко,

Извини за безпокойството, което ще ти причиня с това писмо, и моля те имай добрината да ми направиш услугата, която тук ти излагам: преди няколко време един мой нов свищовски съсед, Киро Абаджиев, ме пита с писмо дали съм съгласен да му продам къщата си. Аз не му отговорих веднага, защото чаках да уредя сметките си с наследниците на Атанаса Каракашев. Сега вече стана една спогодба между мене и г-жа Ружа, тъй щото не срещам препятствия за продажбата на къщата. Преди няколко дни нени Матей, като се завърна от Свищов, съобщи ми, че Киро Абаджиев предлагал за къщата 15 000 лева златни. За тази цена е къщата оценена и по емлячните книги, но не ми се иска да я дам тъй евтино. Ти може би знаеш какво чудо пари се е похарчило за тази къща. Аз въобще не бих искал да продам къщата на частно лице и бих предпочел да я купи градът или правителството, понеже тя е къща с историческо значение, като първа българска къща, в която стъпи кракът на Царя Освободителя, но какво да се прави, когато в България не се ценят такива къщи.

И ако се решавам да я продам на частно лице, правя го само за това, че според нашите семейни нещастия още по-нещастният закон за наследството прави да се намесват в бащината ми къща хора от чужди род; та искам да разчистя всичко, да не ми остават само печални възпоминания от миналото. При всичко това аз ще продам къщата само ако се намерят добри мющерии. Моля ти се, братко, бъди тъй добър да влезеш в споразумение с Киро Абаджиев и виж дано откъснеш колкото е възможно повече, като почнеш да слизаш от 20 000 лева. Пращам ти пълномощно да вършиш всич-

ко, което е нужно за извършване на продажбата, която ще се извърши, разбира се, след като получиш предварително стойността. Разноските по продажбата ще бъдат за сметка на купувача. Ако може да намериш и други мющерии, тогава може да се повдигне цената, понеже Киро като съсед ще конкурира.

Пращам ти ключовете. Пиши ми за всичко, което направиш. Поздрави домашните си..

Здравей.

Алеко Константинов

P. S. Киро Абаджиев се бои, че къщата ще се обезцени, защото щели да режат от нея. Но това нищо не значи, защото, първо, господ знае кога ще режат и, второ, ако той не бъде доволен от оценката, която ще направи градският съвет, той може чрез съд да иска истинските си загуби.

ДО ПРОКОПИЙ КОНСТАНТИНОВ

София, 26 юлий 1896 г.

Драгий нени Прокопий,

Вчера получих от Българската народна банка чрез г. Тропчиева 221 лева златни за излезлия в тираж билет от турските железници и днес ти пращам с пощенски запис половината — 110,50 лева златни. Види се, банката, в която е инкасиран този билет, е задържала и сконто, защото тези билети при печалба или излизане в тираж се изплащат само след шест месеца. Дай боже в следующия тираж да спечелим първия приз.

Поздрави нарочно тетя Вержини и децата и приими братския ми поздрав.

Алеко Константинов

P. S. Отговори ми за получване на парите.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ

София, 9 септемврий 1896 г.

Алексей,

„Партия и организация няма. В името на какво и каква партия ще се явиш на изборите“ — казваш ти в последното си писмо. От няколко години насам и до днес ти имаше право, и то не съвсем, да кажеш горните думи, но знай, че от днес нататък, ако повториш тия думи, те ще паднат върху тебе и твоите приятели... В София отдавно се съзнаваше необходимостта за една организация не в името на смъртна личност, а в името на безсмъртна идея. Ти знаеш моята сладка мечта за организуването на тъй необходимата, тъй своевременната и тъй съответствующата с духа на нашия народ демократическа партия. Е добре, нека се поздравим взаимно: тази партия вече съществува. Нейният шеф е човекът, комуто най-малко може да се оспори правото да се нарече демократ, истинският борец за идеите и за тържеството на конституционните принципи, мощния дух на когото ценят и чувствуват повече неговите врагове, отколкото приятелите му. Госп. Каравелов е председател на централното бюро на демократическата партия, Белинов и Хр. Филипов са подпредседатели, Славейков, Калинков и К. Арсениев — членове, и Ил. Георгов — секретар. Като оставиш настрана своите лични възгледи и впечатления, вгледай се в тия лица и неволно ще признаеш, че поне повечето от тях представляват една група от най-честни и доблестни борци на демократическите начала. Няма между тях царедворци, любоугодници, пълзящи, жестокосърди, надменни и жадни за злато. Програмата на партията, подписана от членовете на Централното бюро, ще се появи напечатана в нашето славно „Знаме“ — орган на демократическата партия, издаването на който ще почне към края на този месец. При днешния упадък на духовете и при туй колебание и разнебитеност на партиите, при онуй отсъствие на ръководящи идеи и политически идеали — имаме вяра, че нашето „Знаме“ ще бъде посрещнато с голямо съчувствие; толкова повече, че ще бъде като страж за спазването и ненарушаването демократическите начала на нашата конституция, тъй безбожно тъпкана в те-

чение на толкова години. Появяването на такъв орган е необходимо именно сега, когато циркулират вече слухове, че консерваторите пак се готвят да направят опит да вложат властта в ръцете на княза. Консерваторите в течение на 15 години с едно постоянство, достойно за по-добра участ, крачка по крачка достигнаха до адския си план: жестоко отмъстиха за позорното си поражение след 81-а година; разкъсаха либералната партия, подиграха се с либерализма, превърнаха на смях самото име на българската конституция. И ти, Алексей, признай се, че отдавно време не си вземал в ръката тази хубава конституция и не си се освежавал от нейните чудесни начала. Вземи, о, Алексей, вземи си за обичай по-често да обновяваш твоя дух с прочитването на конституцията, чети и мисли, и мечтай, и бори се за нейното действително приложение в нашия политически и обществен живот; чети и сравнявай божествените ѝ демократически принципи с подлата действителност; чети и ще се убедиш, че всичките лоши страни на вътрешното ни управление се дължат именно на отклонението ни от основния закон; чети, вгледвай се и ще признаеш, че са имали право ония, които в началото на политическия ни живот указваха на конституцията като на светиня... Колко е опошлена сега борбата!... А идеали трябват, Алексей, те не са празна дума, както мисли жадната за облаги сволоч.

Аз зная твоето болно място: теб те интересува, без съмнение, защо аджеба не стане едно споразумение с тъй наречените цанковисти. На този въпрос аз ти отговорих преди няколко месеца и днес, за крайно съжаление, с още по-силно убеждение ти повтарям, че това е решително невъзможно. Няколко опита от наша страна, опити, правени с всичка[та] искреност за братско споразумение, ни убедиха в горчивата истина, че дервишите около остарелия Цанков са се превърнали в една наемна орда, която триста пъти по-скоро ще иде под аренда на Стоилова, отколкото да влезе в явна борба за тържеството на каквато и да е политическа програма. А Стоилов си знае цената — той не ги обикаля, те му се подлагат; той знае, че щом неговият план изиска тяхната помощ — те му са в ръката, всичката им цена е — два министерски кокала. Lasciate speranza...

С княза се помиряваме...

Ребята! Развийте демократическото знаме и подкрепете ни в благородната борба.

Каква почва за организация представлява вашият Видин. Като военна крепост той е славен, от вас зависи да го прославите и като крепост на българския демократически дух.

Поклон на приятелите.

Твой Алеко

НЕОФИЦИАЛЕН ОТДЕЛ

„Днес ти телеграфирах да приготвиш и подадеш частна касац. жалба..." Врёш, не си ми телеграфирал. Никаква телеграма не съм получавал. Тази вечер само получих телеграма, с която ме питаш дали съм подал жалбата. Да ти отговоря ли? — Да има да вземаш. Ти, толкова редовен човек, през последните дни на два пъти ми отрови кръвта. Първо с Делейченското дело и сега с тази частна жалба: в неделя преди обед получавам писмото с пълномощното. Какво да правя в неделя? Слава богу, че днес нямах градско дело. Още от 8 часа отивам в апелацията, дадох заявление за препис от определението, взех си бележки от делото — стана 10 часът, а трябваше в 9 часа да ида в заседание на училищното настоятелство. Помолих да ме освободят. Прегледах си в град. съвет текущата работа — стана обед. В 2 часа отивам пак в апелацията, допълвам си бележките, отивам в гр. съвет за разни стари закони от 79 и 80 год. и с този багаж връщам се дома и от 4 тъкмо до 8 часа си вадих очите да пиша и преписвам тази проклета частна касационна жалба. Преписа от определението ще ми дадат утре, утре ще внеса и касационния депозит, утре имам и едно градско дело и утре, според твоите думи, изтича срокът за подаване на жалбата. Дръж се! И представи си, голубчик мой, днес чак в 7 часа след пладне се сетих, че тая заран трябваше да се явя в апелацията да защищавам една бедна жена. Забравих! А колко ме моли, бедната! И все ти си виноват. А бе хей, човече, нали ме знаеш колко съм припрян, защо не ме уведомяваш по-рано за работите, нали знаеш, че аз не мога да върша работи през куп за грош, защо ме ка-

раш да се късам? Аз съм ви толкова задължен, на теб и на Найча, щото нищо не мога да ви откажа и затова именно ми е страшно мъчно, като мисля, че не ще бъда някога в състояние да ви услужа, както трябва. Ами ако бях имал случайно днес и утре дела, какво щеше да стане? Утрешното ми дело е малко, вярвам, ще го свърша по-рано и ще успея да внеса касационния депозит. За пръв път ми се пада случай да внисам касационен депозит — чорт его знает как это делают.

Сударь мой, извольте немедленно внести мне по нижеследующему счету:

За препис от определението	3 л. 40 ст.
За касац. жалба	5
За препис	1
За връчване	1
Касац. депозит	20
За тровение на кръвта	1000
Итого	1030 л. 40 ст.

P. S. Онзи ден поднесох моето учено съчинение върху „Правото за помилване“ на декана на Юридич. факултет. Съветът на Висшето училище ще се произнесе в началото на идущия месец и ако е рекъл господ, твоят покорен слуга в края на октомврий ще отпътува за Париж, за да се върне след една или две години като професор по углавното право. Ето защо моя милост не фигурира между членовете на централното бюро на демократическата партия, на която аз и без туй ще бъда верен служител.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

Господин
Николай Т. Цанов
адвокат
В и д и н

Клеймо
София, 25. IX. 96
Видин, 27. IX. 96

София, 23 септ. 96 г.

Найчо,

Получих 140 лева и хайвер. Благодаря; изядохме хайвера тържествено. На телеграмата на х. Ив. х. Вълчев е турена резолюция: „Към делото, защото е подадена късно и не остава време да се прати във Видин делото за полагание на клетвата“. Молих Карагьозова, но трябваше и аз да се съглася, че действително е вече късно и делото ще се отложи. Впрочем, вий аслъ нямате нищо против отлагането. . .

Решението на делото на делейчане още не е готово; ще чакам да го напишат, та тогава ще съставя касационна жалба. Делата за 1 и 3 октомврий изучих, имам надежда, че ще ги спечелим. И по второто дело прати ми писмено пълномощно, понеже съм зает през тия дни с много градски дела в разни съдилища, та може да стане нужда да наема друг адвокат на мое място.

Чакам Филипова с нетърпение, за да се обясним по политиката. От последното му писмо вее един студен вятър.

Здравейте.
А л е к о

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 22 октомврий 1896 г.

Найчо, Найчо!

„Ами какво е това съглашение с Радославова и Грекова. Ето какво значи да няма никаква организация, да се отбягва от естественото съглашение с цанковистите и когато ни заварят събитията неприготве-

ни, да отиваме да се съединяваме със стамболисти. И какъв резултат може да се получи от подобно съглашение? Такъв един съюз не е ли крайно безнравствен?“ — Да живееш, Найчо! Аз никога не съм се съмнявал, че именно такива чувства на благородно негодувание ще възбуди в тебе комедията, която тия дни се разигра между радослависти, стамболисти и... Цанкова! Аз не казвам „и цанковистите“, защото и най-близките приятели на този инвалиден старец са възмутени от неговата постъпка. Той извардил един момент, когато отсъствували неговите дервиши и окръжен от Генадиева и Йонков—Владикина, подписал поднесеното му от Радославова съглашение за съвместно действие по изборите. А г. Каравелов, след като изслуша мнението на своите приятели, отказа категорически да подпише подобно съглашение, защото действително това щеше да бъде крайно безнравствено. Ний решихме, че нашата — макар и неорганизирана още — партия трябва да запази поне оная морална мощ, която е била винаги нейната сила и която ни печели симпатиите на честните и младите хора. Щяхме да дадем един твърде низкопробен урок за възпитанието на народа, ако бяхме подали ръка на стамболистите и с това да способствуваме за тяхната реабилитация.

Последното неестествено съглашение не трябва да се смесва с колективната постъпка на четворицата в двореца, която имаше за цел с а м о да обезпечи свободата на предстоящите избори, като си задържаше всякой правото на свободно действие. Г. Каравелов, като предвиждаше, че даже тази колективна постъпка ще се експлоатира в смисъл на съглашение между партиите, както от правителствените, тъй и от опозиционните ограни — със съгласието на приятелите си състави един протокол, който се подписа предварително от четворицата водители.

Г. Каравелов тръгна вчера по агитационна обиколка. Той ще мине набързо Пловдив, Сливен, Бургас, сетне ще иде във Варна, Разград. По-нататък пътят му ще зависи от обстоятелствата. Но във всякой случай ний му препоръчахме непременно да обиколи Западна България.

...Прекъсвам тук писмото и тръгвам за апелацията. Май-май че ще допуснат клетвата по делото на Мутиш ефенди. Такава глупава практика се е установила. Аз съм приготвил в ума си силни аргументи против клетвата, но да видим...

Като се върна от съдилището, ще продължавам писмото.

(Продължение. 11 ч. 5 м. преди пладне.) Моите аргументи не отидоха нахалост: съдът отхвърли клетвата и потвърди решението. Сега спокойно ще похарча 150 лева, които ще ми изпратиш, защото ги заслужих — особено по делото на Цоло Братков.

Вчера, като изпращахме г. Каравелова за Пловдив и като гледах как този човек — който през целия си живот нито е ял, нито е спал като хората — с бодрост и младежко увлечение отива да нагази в областта на най-злите си и най-подли врагове — съединистите, — вярвай, че усетих душевно стеснение за нашето малодушие. Нека всички се проникнем от духа на този истински борец за тържеството на идеите. Каквито лични недостатъци и да има той, все пак не може да се отрече, че е най-светлата политическа личност у нас...

Викат ме от градския съвет, дявол да ги вземе. Трябва да прекъсна пак писмото...

(Продължение. 2 ч. 45 м. п[осле] пладне.) Събитията ни заварват, казваш, неорганизирани. Ами че кой е виноват за това бе, Найчо. Не е ли несъмнено, че вашата видинска група е съставена от най-почтени и най-уважавани личности не само във Видин, но и в целия окръг. Е добре, голубчик, организирайте се. Кой ви пречи? Опозореният Драмов ли? Неужели ще го оставите той да превъзмогне. Кой — Макавеев ли, който е изгубил съвсем почвата под краката си. Полуумният Добринович ли, който в добавка към всичко се омаскари с разни гешефтарства. Партийната сила винаги ще си остане в потенциално състояние, ако енергичната агитация не се устреми да я превърне в жива сила. Ний страдаем от неувереност в нашите сили. Неужели на вашата нравствена мощ един Младен Иванов ще импонира с това, че е украсил града ви с един бардак!...

Тия дни ще бъде разпратено до приятелите в про-

винцията едно окръжно за организирането ни. Два-три дни след него ще се прати друго окръжно по предстоящите избори. Най-важният пункт в последното се заключава в това, че избирателната борба трябва да бъде насочена против правителствените натрапени кандидати. Ний фактически, без да се обвързваме като Цанкова в съюз със стамболистите, не изключваме възможността на местни съглашения, и то пак за избор на лица неопозорени — а трябва да признаем, че такива ги има във всяка партия.

Пишете бе, братя, недейте чака само от нас сиромасите. Запитвайте за каквото обичате и нам ще ни бъде драго да ви отговаряме.

Ще се постарая да поместя пратените кореспонденции. Ний сега имаме нужда от агитационни дописки, пишете.

Поклон на приятелите.

Здравей.
Алеко

ДО ИВАН Д. ШИШМАНОВ

Госп. д-р Ив. Д. Шишманов,
професор и пр.
София

София, 26 ноември 1896 г.

Иване,

Получих от тебе писмо без дата, с което ме каниш да дойда утре у вас. За кое ли „утре“ аджеба е приказката! Ако е за днес (гл. датата на писмото ми) — не мога да дойда, защото имаме заседание на Македон. комитет. Имай добрината да ми определиш друг ден и при туй такъв, в който без опасност за душевното настроение да могат да се прегазят трите километра, които ни делят. Поклон на леля Лида и Мара.

Здравей.
Твой Алеко

ДО НАЙЧО ЦАНОВ

София, 31 март 1897 г.

На́йчо,

Здрасти! Мен още по́ ме е яд, че оня ден не можах да дойда на телефона, па да чуя само да ми кажеш: „Але́ко бе, ти́ ли си бе?“ — и толкова; повече не ми трябва; моята любима увертюра на „Вилхелм Тел“ не би могла да ми достави по-голяма услада. Па и аз да ти извикам едно: „На́йчо, голу́бчик!“, ама с такова ударение на „а“, че да ти писнат ушите.

Впрочем, аз накарах Илия да ми възпроизведе целия ви разговор.

— Ама чуваше ли се, разбираше ли се гласът на Найча?

— Разбираше се.

— Ама ясно ли се разбираше, ясно съвсем? а?

— Е ясно...

Ти остави мене, ами и хер Прайзер се е разтъжил за тебе. Не можеш да го познаеш; ходи като замаян, ту из градината, ту из коридорите, ту в зимника... В зимника по всяка вероятност ходи най-често. Но няма онова веселие. Зер няма сега кой с весели песни да го буди, няма кой ръченица да потропне, кой с цигулка да засвири, кой като барабан да затропа на вратата за чай.

Па остави Прайзера, ами и кученцето, и то се загуби някъде, изчезна. Няма сега кой да го погали и да му вика: „Куче бре, кученце бре, ох, ох, ох, ох, мойто кученце...“ Ти знаеш ли, че откато си заминал, на орела гласът не се чува. Честна дума.

Комшийката трябва да се чеше на сирмия, перде́тата и́ постоянно спуснати. Погрозняла е, очите и́ хлътнали.

Откато си заминал, само веднаж се събрахме у дома: Илия, Червениванов, Ляпчев, хер Прайзер и аз. Хер Прайзер тази вечер „случайно“ беше се нарязал като казак. Можеш да си представиш какъв хубавец е бил, като ти кажа, че през цялата нощ той все налиташе да танцува с Ляпчева. И Ляпчев му уйдиса на ума; но аз не мога да си представя как можа той да изтърпи дъха му. За да можеш по-нагледно да си

представиш картината на нашият гуляй, изпращам ти една рисунка: Прайзер и Ляпчев играят полка.

Изпращам ти един подлистник, който беше нареден за „Знаме“, но аз го оттеглих, понеже остана неразяснена случката, която се описва. Но когато и да е, този разказ ще бъде напечатан. Върни ми го.

За великденския брой на „Знаме“ ще приготвя един много интересен подлистник на тема: как трябва да бъде представена България на Всемирното изложение в Париж.

Ти ми писа за едно парично искание, но откъде трябва да се вземе: от Военното ли министерство или от Сметната палата. Разправи ми бе, Найчо, нали знаеш, че аз съм много прост в житейските работи.

Поздрави Грозданка и Златанова. Щастливци!

Трите дена преди Великден каним се цяла компания да ги прекараме на Черепишкия манастир.

Желая ти весело преминуване на светлите празници.

Поздрави Филипова, Витанова, Балева и пр.

Последните книжки на „Медицинска беседа“ ме накараха да се влюбя във Витанова. Молодец! Като четях препечатания там разказ за един доктор, аз в лицето на този доктор виждах самия Витанов. Стисни му ръката от моя страна.

Довиждане, Найчо!

Прегръщам те.
Алеко

Витски ми прати само 250 лева. Дали ще се ограничи само с тях? Не е ли грехота бе, Найчо, когато моят противник по този процес, Радев, няколко дена след процеса ми показа цяла шепа злато, получени като хонорар: 650 лева получил човекът само за това заседание.

Алеко Константинов след завръщането си от Одеса (1885 г.)

ракъ както ни оттърваха отъ V-вѣковното робство. За Българитѣ е милостивъ Богъ и милостивъ великій рускій народъ и бѣлій рускій Царь.

Защо?

Ній имахме червени, имахме и бѣли,
Но накъ това е нищо — бѣхме чисти;
А знаете ли, Българи, че вечь успѣли
Да са завъдятъ между насъ и нихилисти.
Нима, Българіо, захвана вече ти
Таквизъ неблагодарни синове да раждашь?
Но знай, че семето ти вмѣсто да цьвти
Съ тѣзъ синове въ пропасть гибелна проваждашь.

Защо сте между насъ, вій накостна отрода?
Защо ни тъпчете, безбожни, областьта?
Защо зацапвате очитѣ на народа?
Защо го гнусно срамите вій, предъ свѣта?
Защо ни клеветите віе предъ Европа,
Че ній сме подли и неблагодарни хора?
Защо „Работникъ" смѣло зема търнокопа
И гробница захваща да копае втора?

Защо на тъзи скърбь злорадствовате вій,
Която обладава сичкитѣ славяни?
И този, що успѣ Башата да убій,
Вій го въздигате, безочливи тирани.
За туй ли, че ни Царя отъ яремъ избави
И съ драгоцѣнината войнишка кръвь и потъ
Къмъ нжтя на животъ свободенъ ни управи?
Такъвъ ли нашта благодарность ражда плодъ?

О, Българи, ній трѣба да благоговѣемъ
Сега предъ Мжченика, Царь-Освободитель.
А ній? о, срамъ! — ній чухме гнусность, а нѣмеемъ.
Нѣмеемъ катъ четемъ „Работника-губитель".
Нѣмеемъ! о, уви! не виждаме, че туй
Е на Българія за срамъ и униженіе
И заради това Европа като чуй,
Тозъ часъ ще ни дарува съ слюнка и презрѣніе.

Николаевъ 29 Марта 1881 г.

А. Константиновъ.

СЪ КАКВО МОЖЕМЪ СА ПОХВАЛИ

(Продълженіт отъ брой 11.)

По правосѫдіето наистина у насъ имаше недостатъкъ въ хора, но не бѣше такъвзи голѣмъ тоя недостатъкъ. Безпорно, че ній Българитѣ немаме потрѣбното число юристи но при голѣмата оскудность, накъ числото на юриститѣ можѣше да възлѣзе на 20 души. Но има търговци и хора, които споредъ своята опитность и начитаность, не сѫ по-долу в отъ юристи, и такива можѣха да са събиратъ до 20. Ако да бѣше са вардила системата на Лукіянова, не която трѣбаше да са умали числото на окрѫж. сѫдилища, то можѣше да са икономиса много отъ тѣхъ персонала на сѫдиницитѣ. Освенъ това увеличеніето на жалованіето злѣ подѣйствува и сѣкій е искалъ да стане сѫдія. Турція, безъ тѣзи многосложни сѫдилища, управляваше цѣла Българія толкова години. Но че въ сѫдилищата днеска, които тъй скѫпо струватъ на държавата, въ тѣхъ са вижда голѣма недобросъвѣстность и неуваженіе къмъ законитѣ. Тукъ виждаме службаши, които, като са докопали до тѣзи тлъсти мѣста и, като получаватъ по 4 и 7 х. франка, не харчатъ почти за нищо вънкашно, не харчатъ даже за себе си, като за книги, газети и прч., а само събиратъ пари, като проститѣ селачи. . . . . И тъй въ късо време

тріотизма си ный бѫдемъ по-искренни и ако не са увличамы отъ личны страсти и

въсходны отвлеченности: отечество ще каже непрекѫснѫтъ редъ отъ челѣшкія родъ, който

Една от първите публикации на Алеко Константинов — стихотворението „Защо", поместено във в. „Свободна България" (1881 г.)

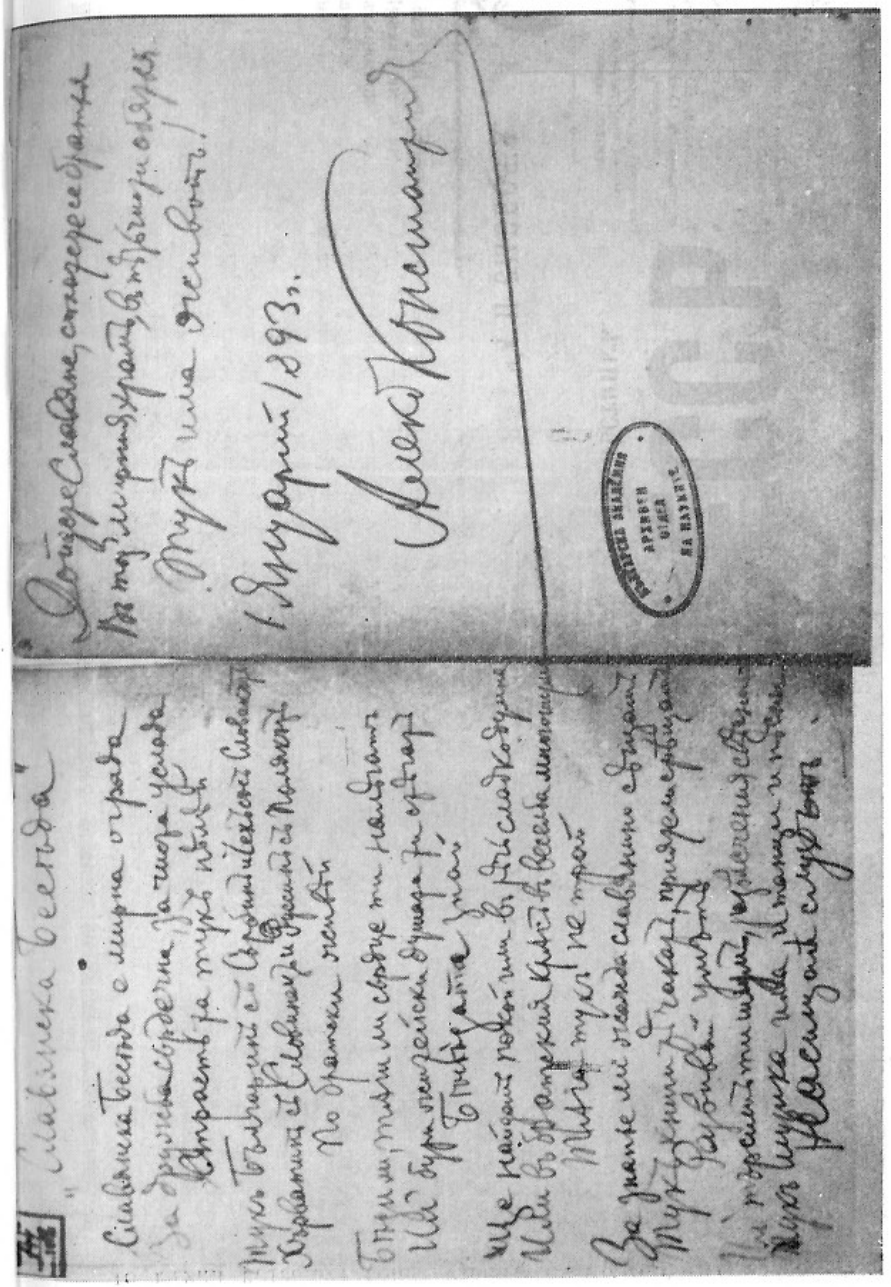

Ръкопис на стихотворението „Славянска беседа"

ПРОГРЕСЪ

ОБЩЕСТВЕННО-ЛИТЕРАТУРЕНЪ ВѢСТНИКЪ.

ИЗЛИЗА ДВА ПѪТИ ВЪ СЕДМИЦАТА: СРѢДА И СЪБОТА.

Пловдивъ, 2 Юлий 1894 г.

В. „Прогрес“, където Алеко Константинов помества цикъл от стихотворения под наслов „Проза в стихове“

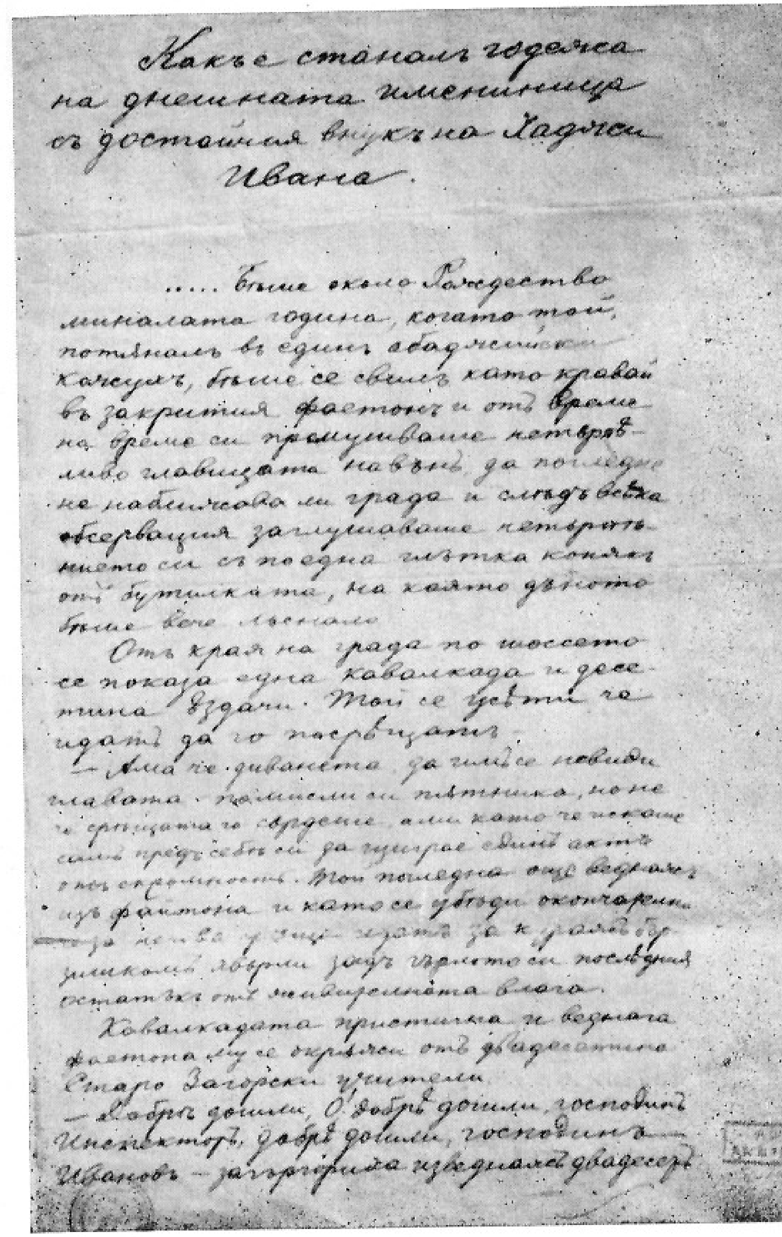

Какъ е станалъ годежа на днешната именинница съ достойния внукъ на Хаджи Ивана

..... Бѣше около Рождество миналата година, когато той, потъналъ въ единъ абаджийски кожухъ, бѣше се свилъ като кравай въ закрития файтонъ и отъ време на време си промушваше нетърпеливо главицата навънъ да погледне не наближава ли града и следъ всѣка обсервация заглушаваше нетърпението си съ по една глътка коняк отъ бутилката, на която дъното бѣше вече лъснало.

Отъ края на града по шосето се показа една кавалкада и десетина бѣгачи. Той се усѣти че идатъ да го посрѣщатъ.

— Ама че диванета да ги сѣ повиди главата — помисли си пътника, но не и сърдцето му сърдеше, ами като че искаше само предъ себе си да туира единъ актъ отъ скромность. Той погледна още веднажъ отъ файтона и като се угоди окончателно [illegible]

Кавалкадата пристигна и веднага файтона му се окръжи отъ двадесетина Старо-Загорски учители.

— Добрѣ дошли, О! добрѣ дошли, господинъ Инспекторъ, добрѣ дошли, господинъ Ивановъ — загърмиха изведнажъ двадесет

Ръкопис на разказа „Как е станал годежът на днешната именининица с достойния внук на хаджи Ивана“

Година II. София, 15 февруарий 1892 г. Брой I—0

ЗАГОВѢЗНИ

ВѢСТНИКЪ

За членоветѣ и гоститѣ на „Славянската Бесѣда“

ТЕЛЕГРАММИ

агенция Zagauveznique

Депутацията поднася адресъ на Генерала Маккарони

БѢДѢЩАТА ВЕЛИКА ВОЙНА ПРѢЗЪ 1892 Г.

DER LUSTIGE KRIEG.

(Продължение безъ начало).

Нижний Новгородъ. Щомъ се разнесе слухъ на приближаването на Италиянскитѣ войски, търговцитѣ се разбѣгаха. Ярмарката пропадна. Днесь частятъ и мнятъ оперния театръ.

Царевококшайскъ — Една депутация отъ старейшини поднесе адресъ на Италиянския пълководецъ Генералъ Маккарони съ слѣдующето съдържание: „*земля наша богата, но порядку въ ней нѣтъ, придите княжить и володѣть нами*“. Генералътъ се колебаеше и се обърна за съвѣтъ къмъ подпоручика Пинеркова: „да приема ли, да не приема ли?“ — „А бе, холанъ, приими, нейсе, какво ще ти правишъ“ — бѣше отговора на подпоручика

Хумористичният вестник „Заговезни“, подготвен от Алеко Константинов

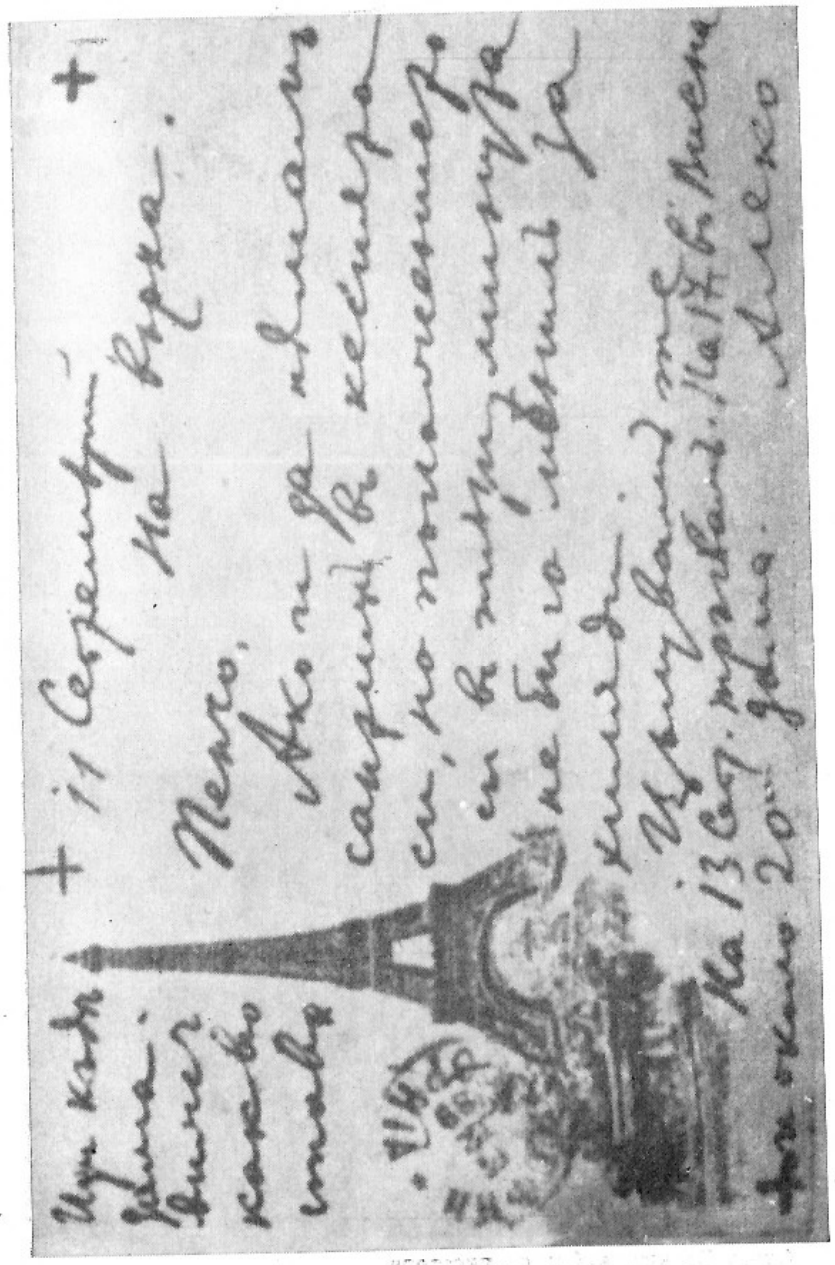

Картичка на Алеко Константинов до П. П. Славейков, изпратена от Париж, септември 1889 г.

Ангел Орукин, вуйчо на писателя

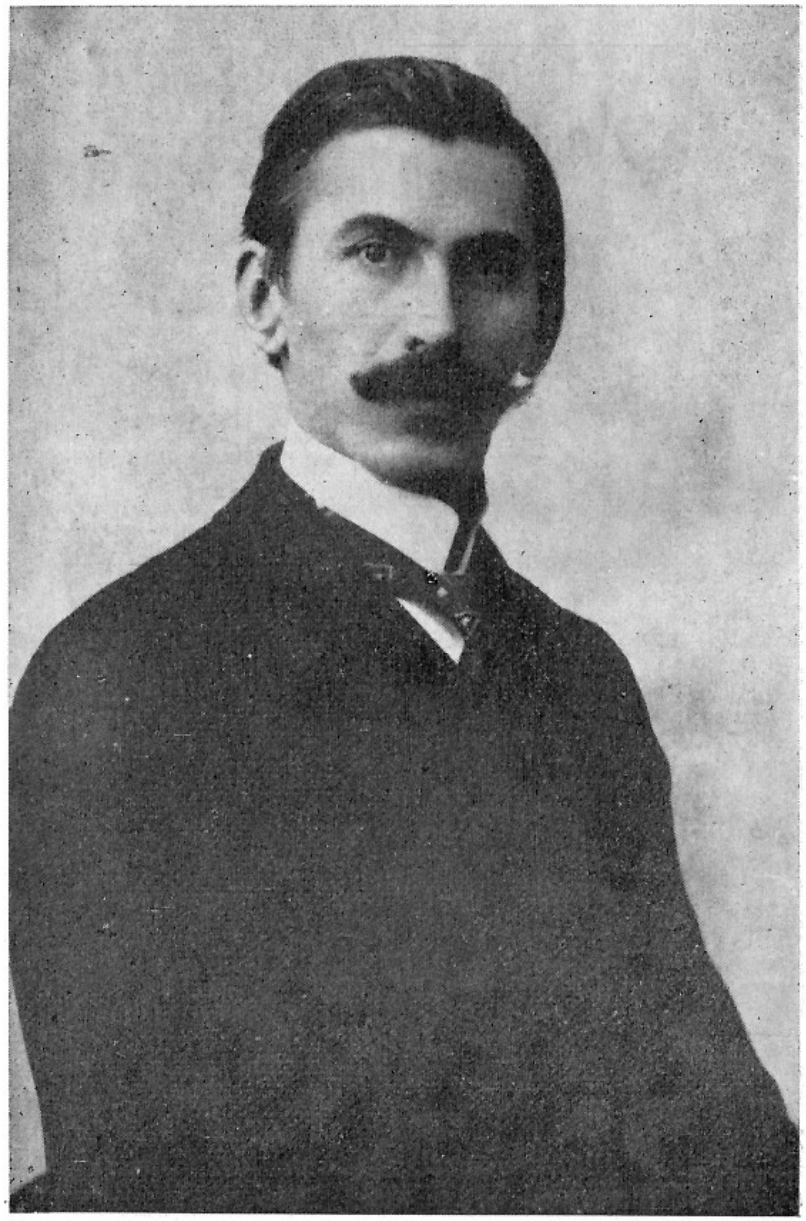

Ив. Д. Шишманов, близък приятел на Алеко Константинов

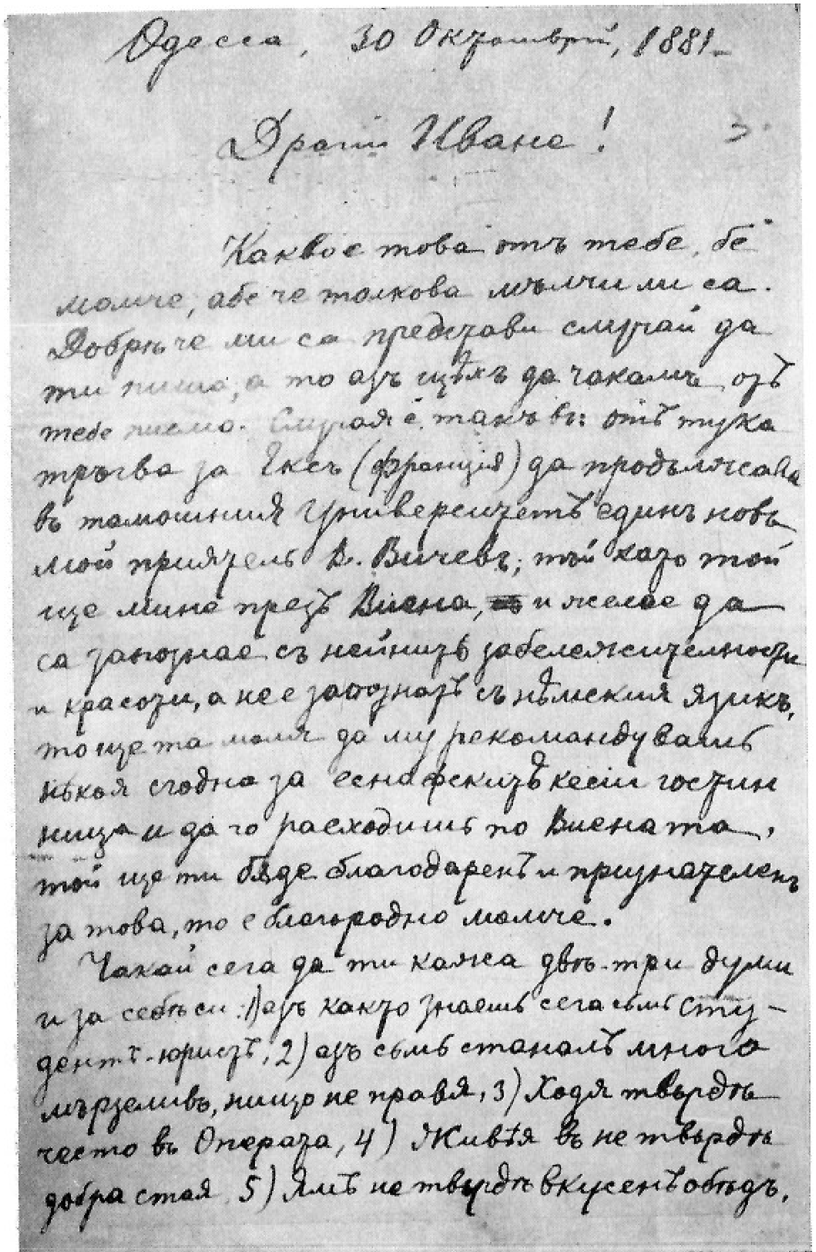
Одесса, 30 Октомврий, 1881.

Драги Иване!

Какво е това отъ тебе, бе момче, або че толкова мълчишь са. Добрѣ че ми са представи случай да ти пиша, а то азъ щѣхъ да чакамъ отъ тебе писмо. Случая е такъвъ: отъ тука тръгва за Гексъ (Франция) да продължава въ тамошний университетъ единъ новъ мой приятель В. Вичевъ; той като той ще мине презъ Виена, и желае да са запознае съ нейнитѣ забележителности и красоти, а не е запознатъ съ нѣмский язикъ, то ще та моля да му рекомандувашъ нѣкоя сгодна за ... кесии гостинница и да го расходишъ по Виената, той ще ти бѫде благодаренъ и признателенъ за това, то е благородно момче.

Чакай сега да ти кажа двѣ-три думи и за себе си: 1) азъ както знаешь сега съмъ студентъ-юристъ, 2) азъ съмъ станалъ много мързеливъ, нищо не правя, 3) ходя твърдѣ често въ Операта, 4) Живѣя въ не твърдѣ добра стая, 5) Ямъ не твърдѣ вкусенъ обѣдъ,

Едно от първите писма на Алеко Константинов до Иван Д. Шишманов

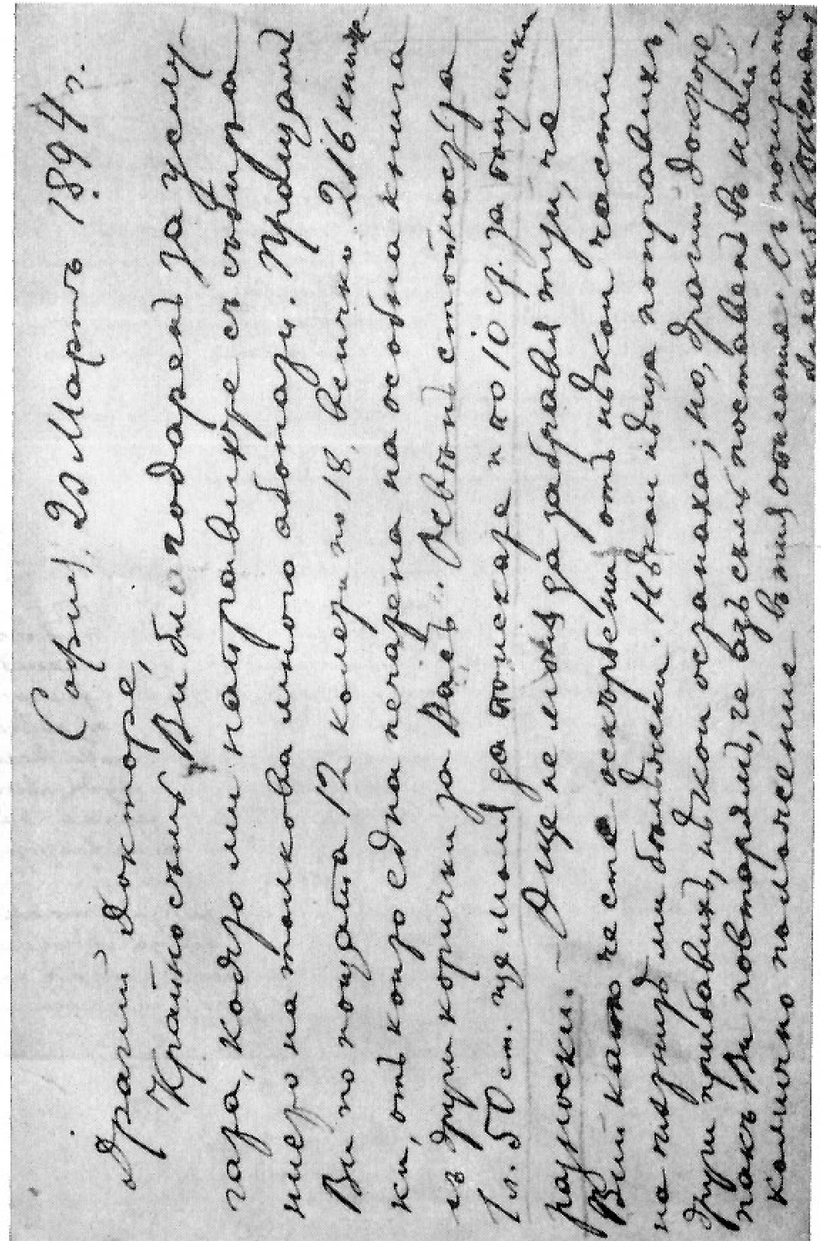
София, 20 Мартъ 1894 г.

Драги Докторе,

Крайно съмъ благодаренъ за услугата, която ми направи съ събирането на толкова много абонати. Пратихъ ти по пощата 12 колети по 18, всичко 216 книжки, отъ които една печатана на особна книга, а другите корички за васъ.

Писмо на Алеко Константинов до д-р Стоян Радославов

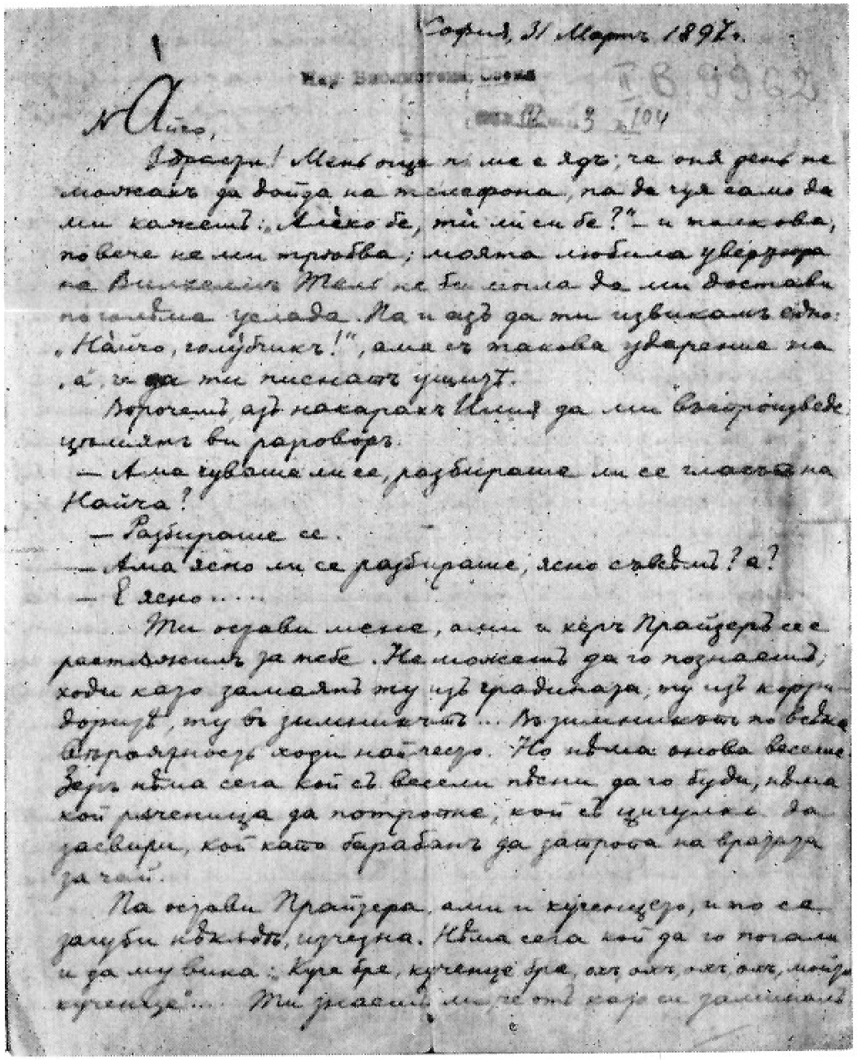

София, 31 Мартъ 1897.

Нар. Библиотека, София
ТВ 9962
12 3 104

Найчо,

Здрасти! Мене още ми е ядъ, че оня день не можахъ да дойда на телефона, па да чуя само да ми кажешъ: „Алеко бе, ти ли си бе?" — и толкова, повече не ми трѣбва; моята любима увертюра на Вилхелмъ Тель не би могла да ми достави по-голѣма услада. Па и азъ да ти извикамъ едно: „Найчо, гълъбчикъ!", ама съ такова ударение на „а", че да ти писнатъ ушитѣ.

Впрочемъ, азъ накарахъ Илия да ми възпроизведе цѣлия ви разговоръ.

— Ама чуваше ли се, разбираше ли се гласътъ на Найча?

— Разбираше се.

— Ама ясно ли се разбираше, ясно съвсемъ? а?

— Е ясно....

Ти остави мене, ами и кучъ Прайзеръ се е разтъжилъ за тебе. Не можешъ да го познаешъ; ходи като замаянъ ту изъ градината, ту изъ коридоритѣ, ту въ гимназията... Въ гимназията по всѣка вѣроятность ходи най-често. Но нѣма онова веселие вече; нѣма сега кой съ весели пѣсни да го буди, нѣма кой ръченица да потропне, кой съ цигулка да засвири, кой като барабанъ да затропа на вратата за чай.

Па остави Прайзера, ами и кученцето, и то се загуби нѣйдѣ, изчезна. Нѣма сега кой да го погали и да му вика: „Куче бре, кученце бре, охъ, охъ, охъ, охъ, мойто кученце"... Ти знаешъ ли, че отъ като си заминалъ

Последното писмо на Алеко Константинов до Найчо Цанов

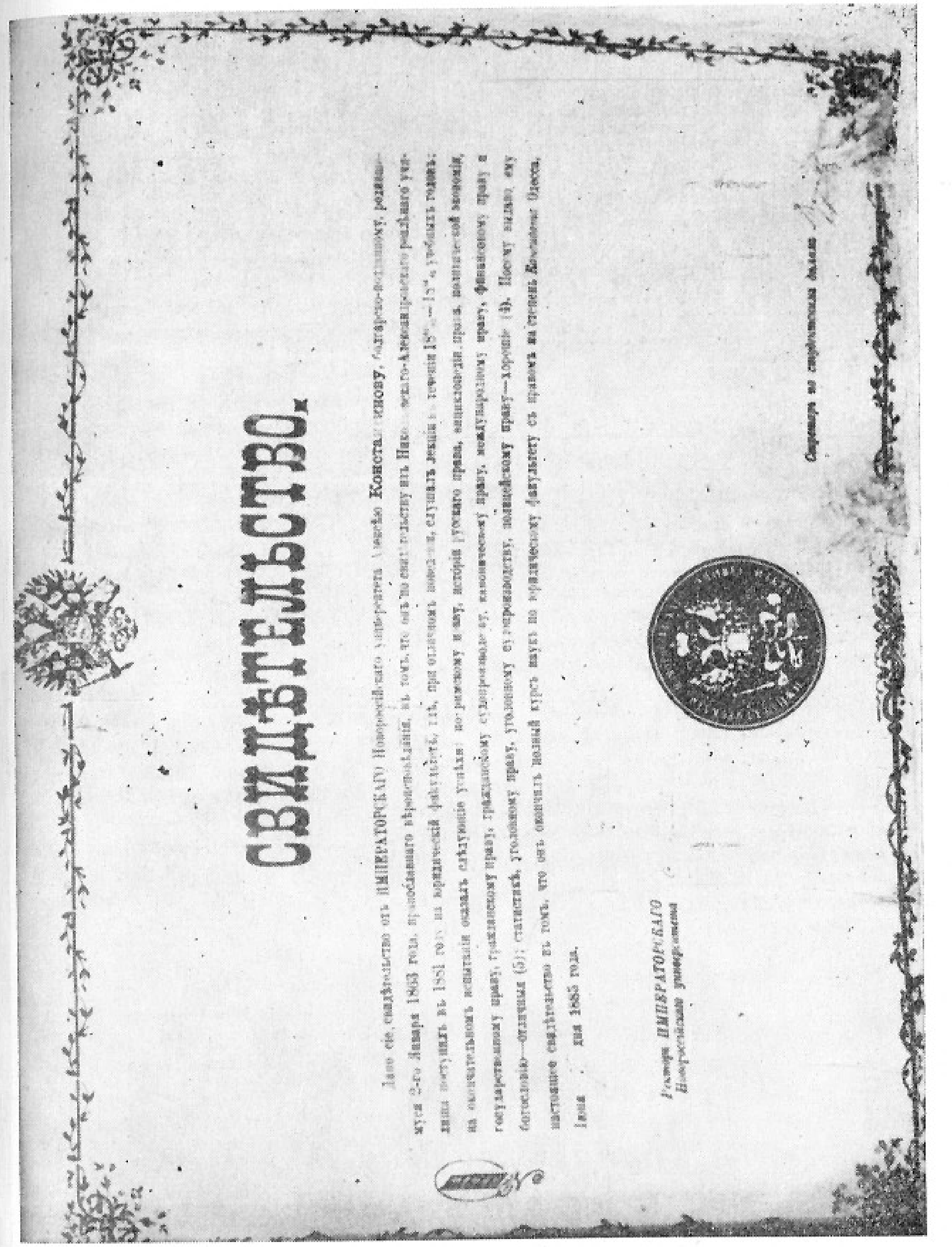

Университетската диплома на Алеко Константинов

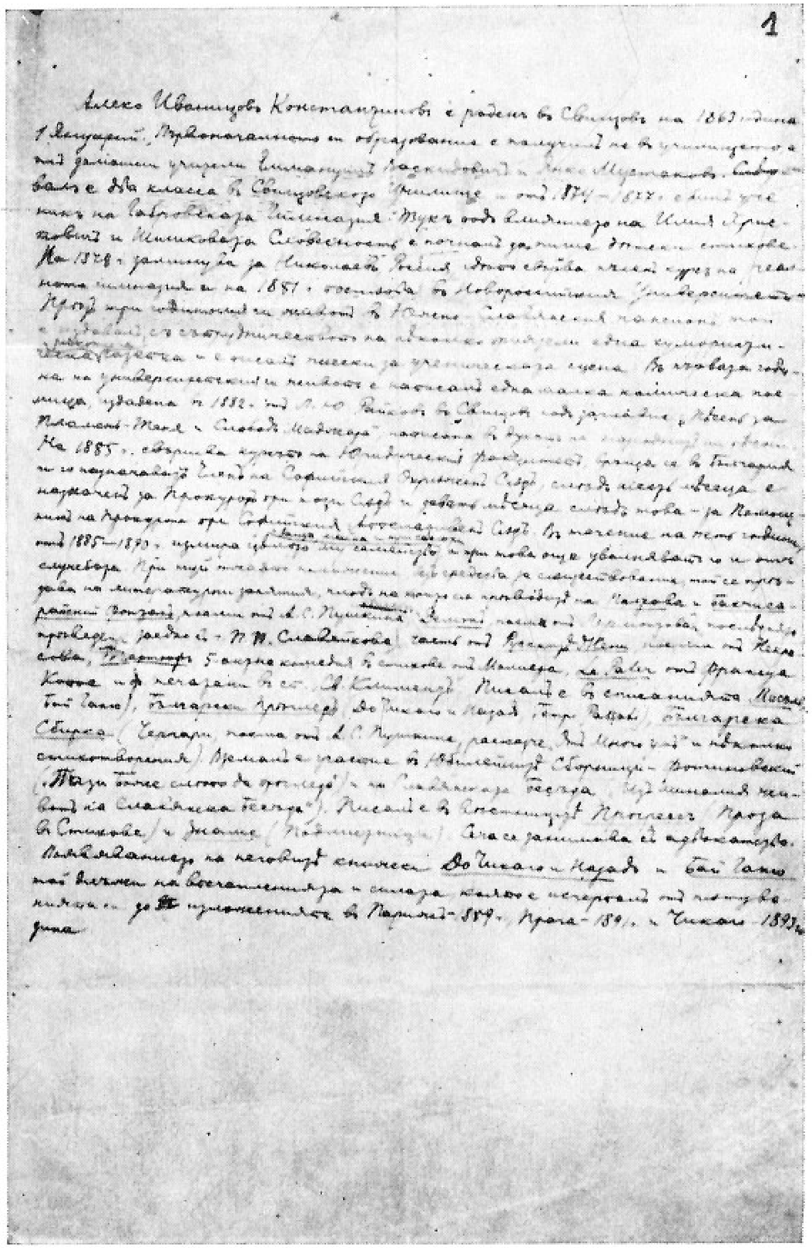

Автобиография на Алеко Константинов

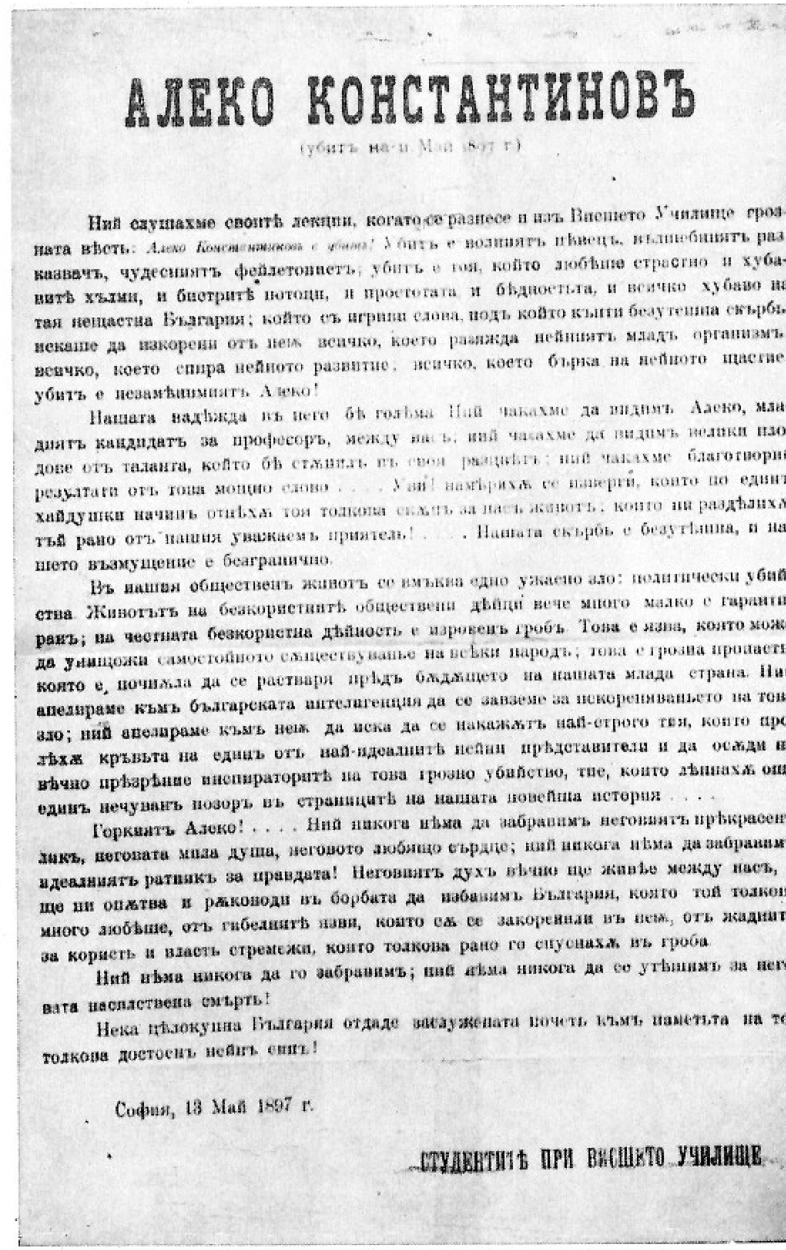

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВЪ

(убитъ на 11 Май 1897 г.)

Ний слушахме своитѣ лекции, когато се разнесе и изъ Висшето Училище грозната вѣсть: *Алеко Константиновъ е убитъ!* Убитъ е волниятъ пѣвецъ, възлюбениятъ разкавзачъ, чудесниятъ фейлетонистъ; убитъ е той, който любѣше страстно и хубавитѣ хълми, и бистритѣ потоци, и простотата и бѣдностьта, и всичко хубаво на тая нещастна България; който съ игриви слова, подъ който кътяи безутешна скърбь, искаше да изкорени отъ неѭ всичко, което ражда нейниятъ младъ организмъ; всичко, което спира нейното развитие, всичко, което бърка на нейното щастие; убитъ е незамѣнимиятъ Алеко!

Нашата надѣжда въ него бѣ голѣма Ний чакахме да видимъ Алеко, младиятъ кандидатъ за професоръ, между насъ; ний чакахме да видимъ велики изводе отъ таланта, който бѣ стаилъ въ своя рѫцѣтѣ; ний чакахме благотворни резултати отъ това мощно слово . . . . Уви! намѣрихѫ се изверги, които по единъ хайдушки начинъ отнѣхѫ той толкова скѫпъ за насъ животъ, които ни раздѣлихѫ тъй рано отъ нашия уважаемъ приятель! . . . . Нашата скърбь е безутѣшна, и нашето възмущение е безгранично.

Въ нашия общественъ животъ се вмъква едно ужасно зло: политически убийства. Животътъ на безкористнитѣ обществени дѣйци вече много малко е гарантиранъ; на честната безкористна дѣйность е изровенъ гробъ. Това е язва, която може да унищожи самостойното сѫществуванье на всѣки народъ; това е грозна пропасть, която е почнѫла да се разтваря прѣдъ бѫдѫщето на нашата млада страна. Ний апелираме къмъ българската интелигенция да се заземе за искореняваньето на това зло; ний апелираме къмъ неѭ да иска да се накажѫтъ най-строго тия, които пролѣхѫ кръвьта на единъ отъ най-идеалнитѣ нейни прѣдставители и да осѫди на вѣчно прѣзрѣние инспираторитѣ на това грозно убийство, тие, които лѣпнахѫ още единъ нечуванъ позоръ въ страницитѣ на нашата новейша история . . . .

Горкиятъ Алеко! . . . . Ний никога нѣма да забравимъ неговиятъ прѣкрасенъ ликъ, неговата мила душа, неговото любящо сърдце; ний никога нѣма да забравимъ идеалниятъ ратникъ за правдата! Неговиятъ духъ вѣчно ще живѣе между насъ, и ще ни опѫтва и рѫководи въ борбата да избавимъ България, която той толкова много любѣше, отъ гибелнитѣ язви, които сѫ се закоренили въ неѭ, отъ жаднитѣ за користь и власть стремежи, които толкова рано го спуснахѫ въ гроба

Ний нѣма никога да го забравимъ; ний нѣма никога да се утѣшимъ за неговата насилствена смърть!

Нека цѣлокупна България отдаде заслужената почесть къмъ паметьта на той толкова достоенъ нейнъ синъ!

София, 13 Май 1897 г.

СТУДЕНТИТѢ ПРИ ВИСШЕТО УЧИЛИЩЕ

Некролог за Алеко Константинов от студентите в Софийския университет

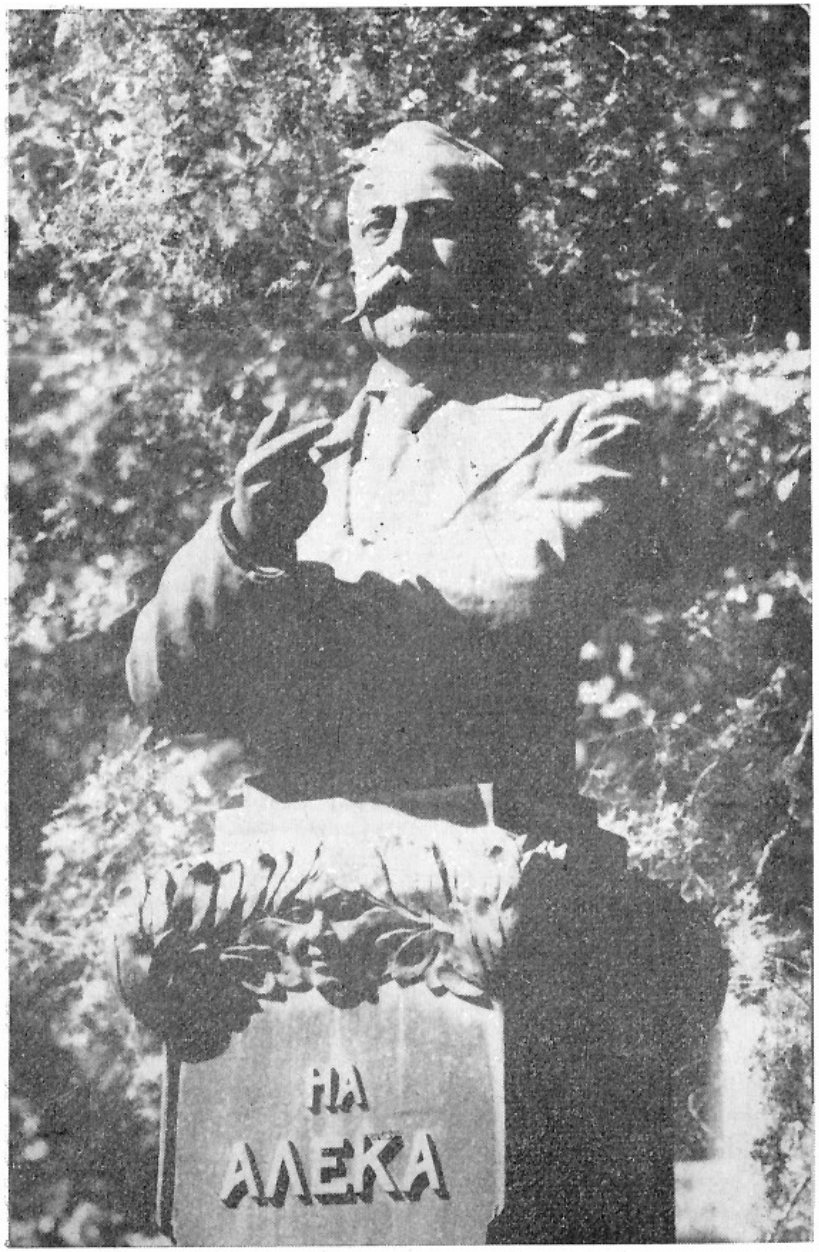

Паметник на Алеко Константинов в Свищов

ЛИТЕРАТУРНИ ОПИТИ

ОГЛЕДАЛО

(В ЕДНО КАЗИНО ДВАМА ДУШИ СИ ПРИКАЗВАТ, ЕДИНИЯТ МУ ПОКАЗВА НА НЯКОИ ЛИЦА И МУ РАЗПРАВЯ)

Видиш ли онзи, дет са прозява,
забележи го, плох е оратор;
но го подзело и размишлява
как мож да стане и губернатор.
Занят в таз мисъл, веч са прехласнал
и са забравил де са намярва,
всяко приличье от себе тласнал,
в къщи е сяка и са прозява.

Този отдясно също мечтае,
беше доскоро малък чиновник,
и пак го блазни, все си туй бае
да стане някой голям сановник.
Две е прошенья днеска написал
и взел е за тях цели два франка,
девет изчукал, грош му артисал,
държи го него до час за в банка.

Онзи оттатък — с свободни мисли,
червен го казват — цял либерал е,
министерството кат го отчисли,
другарите си тука събрал е,
та проповядва и им приказва
какво ще прави, как ще са бори,
много са кани и все разказва
министерството как ще събори.

А този тамо зад наш оратор,
що лимоната пие със сода,
той е умерен и консерватор,
мисли — дължи му много народа.
Видиш ли колко е меланхолен,
със вряла вода сякаш обсипан,
от яд и мъка пъшка кат болен,
излъган, кай са, че е съсипан.

Отляво онзи, що си попийва,
той полицмейстер в градът ни тука:
знаш ли какъв е парлив — коприва;
как са надува, та ще са спука;
дърто е конте, виж как са сгладил!
Покорен уж е, слуша съвети,
а скрито колко от ум извадил,
колко е смъкнал дърти рушвети!
Той иде тука да пий шампанско
и, видиш, кани, черпи другари,
а е забравил, че до по-ланско
ходил с цървули, с сини шалвари.

С брадата онзи, там дет са хили,
той оценител е пръв в гюмрука,
посмей да кажеш де са го били,
ще ти покаже тозчас юмрука.
Смей са, приказва; но яд го още,
и кавга търси, а защо, знаш ли?
Играй на карти, изигран снощи,
продал сюртука, остал по гащи...
Даянсън утре, оценка нова
и пак бакшиши, а утре вечер
вътре ги чака маса готова...
Но стига толкоз, късно е вече.

А онзи тамо, дето са мярка
насам-нататък и са вввира,
що за човек е, каква е звярка? —
Реиксис, безличен, не са отбира.
— Засега той е пръв витошарин
и с него вече не са хортува...
— Четох „Витоша“, за кокошарин
той по́ го бива, знае да псува...

З А Щ О?

Ний имахме червени, имахме и бели,
но пак това е нищо — бяхме чисти;
а знаете ли, българи, че веч успели
да се завъдят между нас и нихилисти.

Нима, Българио, захвана вече ти
таквиз неблагодарни синове да раждаш?
Но знай, че семето ти, вместо да цъфти,
с тез синове във пропаст гибелна проваждаш.

Защо сте между нас вий, пакостна отрода?
Защо ни тъпчете, безбожни, областта?
Защо зацапвате очите на народа?
Защо го гнусно срамите вий пред света?

Защо ни клеветите вие пред Европа,
че ний сме подли и неблагодарни хора?
Защо „Работник“ смело взема търнокопа
и гробница захваща да копае втора?

Защо на тази скръб злорадствувате вий,
която обладава всичките славяни?
И този, що успя бащата да убий,
вий го въздигате, безочливи тирани.

Затуй ли, че ни царят от ярем избави
и с драгоценната войнишка кръв и пот
към пътя на живот свободен ни управи?
Такъв ли нашта благодарност ражда плод?

О, българи, ний трябва да благоговеем
сега пред мъченика Цар Освободител,
а ний? О, срам! Ний чухме гнусност, а немеем,
немеем, кат четем „Работника"-губител.

Немеем! О, уви! Не виждаме, че туй
е на България за срам и унижение
и заради това Европа като чуй,
тозчас ще ни дарува с слюнка и презрение.

Николаев, 29 марта 1881 г.

ПЕСЕН ЗА СЛОБОД МАДЖАРА И ПЛАМЕН ТЕНЯ

Сбор са сбира в Росси-града
чета отборна и млада
от ергени, от учени,
от узрели и зелени.
Сбор са сбира, както казват,
за Драгана да приказват.
Сбрали са ся, наредили
и началник отредили,
Богдана — юнашка рода
са избрали за войвода.
Че си стана Богдан млади

и от място са обади:
„Чуйте, млади ми момчета!
на кого глава му смета,
нека са от стол изправи,
за Драгана да разправи."
Че си стана Пламен Теньо,
Пламен Теньо от Елена
със червената косица
и с акъл като лисица,
че наведи ум-главица,
па отвори мед-устица,
та продума Пламен Теньо,
с тези думи кат начена:
„Вий ма питате да кажа
за Драгана? — Ще разкажа.
Много хора ми разказват,
па и чорбаджии казват,
тоз човечец, таз гидия
ще съсипе България,
той ще всичко да направи,
само свойта да управи.
Помните ли вий, дружина,
в по-отколешна година,
като щеше Драгню наши
да ни стори папищаши,
че му римски папа даде
пълна кърпа с лири злати.
Ама господ ни избави
от делата му лукави.
Колко още поразия
ни е сторил тоз гидия!
Доде в Туна-велаята,
та сдружи се със Мидхада,
що разплака вси юнаци,
кат ги мъкна по конаци,
и затвори тма дечица

във русчушката тъмница,
че кат братя с него бяха,
България разораха.
Доде русин, отърва ни
от напрежните погани,
де са взе пак тоз машелник,
та го сториха начелник.
Пръждума му, да загини!
Разора ни, развали ни.
Дадоха им слободия,
те пък, цялата ордия,
кат са пръснаха в селата,
развалиха ни децата;
ама господ си го хвана,
та го хвърли във зандана...
нека там да си изплуе,
дума сладка да не чуе.
Тъй за Драгнюва душица,
що е гладна за парица...
. . . . . .
Стой!! . . . . . .

Артък туй бе извън мяра
за юнак Слобод Маджара,
че си скокна от миндеря,
та земята потреперя
и потегли си мустачки,
па извика с глас юнашки:
„Стой, не дрънкай, пъклен сине!
Не сърди с псувни дружина.
Да та грабне черна чума,
дето тез хорти издума.
Ех! дано е дроб изсъхнал
на тогова, що е пъхнал
тези думи във уста ти,
ако би ще и баща ти.

Грях ли нямаш, или срама,
да приказваш за Драгана
тези думи и греховни,
и гнуснави, и лъжовни.
Бе, то дявола да беше
май-май, че той не щеше
да го чуе. Диването,
то изгубило пердето.
Я ми ти кажи бе, Теньо,
ами откога начена
да се вдига България
от съня и простотия?
Ами школата, книжата,
па и черковата свята
откога ги ний добихме?
Ти и аз какво сторихме?
Нали бяха тези хора
от Драгановата пора,
но не бяха те таквизи
страхотливи, блюдолизи,
те не лижеха краката
на пашата и агата.
И в читашките обятья
не предаваха те братя,
те не бяха шпионджии
като някой чорбаджии,
до последното петаче
не ограбваха селачи;
ами те със трудовете,
кат издаваха газети,
ни отваряха очите,
па ни пълнеха главите.
Те повдигнаха народа
срещу гръцката порода,
та тогаз са вразумихме
и владици си добихме.

На царете те са дали
от народа харзували,
гато времето настана
да се дръпнем от султана.
И със тез дела юнашки,
ти със твоя ум просташки,
каза ни, че таз гидия
ще съсипел България.
Тфу! язък бе, Пламен Теньо,
ти си уж глава учена,
пък таквиз хорти хортуваш,
хич биля не ся срамуваш.
Я кажи ми, тъй ли беше?..“
Пламен Теньо тук мълчеше.
„Я кажи бе, Пламен Теньо —
пак Слобод Маджар начена, —
я кажи сега какво е,
лошо ли е, ил добро е,
гато пъхнаха Драгана
тъй безбожно във зандана?
Трийсет годин пред войната
той са би за слободата
и сега за туй са бори,
но венчаха го с затвори.
И на луд го те сториха,
сал че го не умориха.
И на старца побелелий,
вместо те да са не смели
да погледнат и в лицето,
те си скъсаха пердето
и с честта му си играха
и кат дяволи са смяха.
И кои ли бяха тези,
дали турци ил черкези?
Не, те българи са казват

и по български приказват,
но башибозуци клети
не дотолкоз са проклети...“
Тъй си го Слобод наука,
па мустака си засука,
че си на миндеря седна
и дружината погледна;
та ми стана вся дружина,
па си Теня-та проклина,
като с тез хорти начена:
„Пук да пукнеш Пламен Теньо,
да та грабне черна чума,
да са мъкнеш век по друма,
девет годин да болееш,
на десета да изтлееш.
Да са тътриш по селата
със торби на рамената,
да останеш сир-сираче,
никой да та не оплаче.“

Писано на гробищата,
25 юлий 1882 г.

В ПАМЕТ НА ЧЕТИРИДЕСЕТГОДИШНИНАТА И ИМЕННИЯ ДЕН НА ВУЙЧА АНГЕЛА

28 ОКТОМВРИЙ
8 НОЕМВРИЙ 1889 Г.

Вий слушайте — чудете се,
но моля не сърдете се.
Е, като хора грешни
по някой път сме смешни.

Нà, вуйчо ми, горкичкия,
е без наполеон,
имота си го всичкия
изхарчил за маншон.
Но вижте пак на масата!
Вуйка ми уважаем,
от банката от касата
пари е взел назаем,
но все да ни посрещне...
Е, като хора грешни
понякога сме-смешни.

А пък Манол комшията
ме гледа, без да мигне,
да е кабил за шията
гарафата да дигне
и да извика с нетърпенье,
без забикалки и стесненье:
„Е, пише, пише и Алеко,
но пак до Семкова й далеко“...
Е, като хора грешни
по някой път сме смешни.

Поглеждам къмто леля си,
че тихо ми се смей,
в сърцето определя си
акъла ми догде й:
„Възпитан е в Россията
и дъската му тропа,
башкъ са момчетията
от Западна Европа...“
Е, като хора грешни
по някой път сме смешни.

Манол не знай с граматика
красиво да говори,

но с чиста математика
той чудеса ще стори.
Той с сили си напреднали
достигнал е Нютона,
но грижи го налегнали —
обикнал Арпагона...
Е, като хора грешни
понякога сме смешни.

Величко дядов Марковий
сега ще се обади,
че всичките му чаркове
въртят се като млади.
Компаньята съгласна е,
но казва, че опасно е
с съмнителни барончета
върху зелена маса
да сей наполеончета
и без да съпикаса
кесията изпразнена,
главата му раздразнена...
Е, като хора грешни
по някой път сме смешни.

Маншончето от котките
и шала за разходките
молете домакинята
да каже на слугинята
на всички да посочи.
От злоба на лицето ви
вардете се сърцето ви
от завист да не скочи...
Е, като хора грешни
понякога сме смешни.

В Румъния принцесата
поет се счита веч,
но Катя поетесата
къде, къде-й далеч!
Талáнтливо тя пипала,
превела, знайте как?
Тя Пушкина съсипала
с полтавския казак.
И взел съм аз да се надувам
и аз уж за поет минувам...
Е, като хора грешни
по някой път сме смешни.

Роман и Мила зяпнали,
кат че мухи са лапнали.
Е, бисер поетически
да хвърлям на деца ли?
Те нека там комически
си мигат на парцали...
Е, като хора грешни
понякога сме смешни.

Мен сламките ми бъркали
на хората в очите,
а в мойте сини зъркали
не виждам и гредите...
Е, като хора грешни
по някой път сме смешни.

Алеко завалията
сираченце остана,
но мери се с валията
и даже със султана.
Спокоен със харема си,
доволен от корема си,
до гърлото е сит

с халва, с пилаф, с татлиит,
с боза, с ошаф, с яхниите,
с байрамския симит...
Е, като хора грешни
понякога сме смешни.

Нас всинца ни архангела
честити да направи,
сега за вуйча Ангела
да пиеме „наздрави".

8 ноември 1889 год.

ДВЕ СРЕЩИ

На младини го срещнах ази бодър;
с възторг той падна в моите обятья:
„Напред! Напред! За идеала святий
в бой да умреме ние като братья!"

Минаха се години. И наново
навъсен аз го срещнах меж тълпата;
на моя поздрав той едвам отвърна,
махна с ръка: „Да влеземе в кръчмата!"

В 20-ГРАДУСНА МРАЗ

От студ носът ми веч синее,
замръзват ми крака, глава:
но любовта ти ме не грее,
кат няма в печката дърва.

НА КОЛЯ

С драга воля
аз за Коля
ще напиша нещо.

Аз израснах
и угаснах,
веч не пиша вещо.

Ще се грижа
да нанижа
само рими гладки,

ни високи,
ни дълбоки,
за ухото сладки.

Но немее
и не пее
мойта Муза млада,

веч не ражда,
не обажда
що ми е в душата.

Кой не знае,
че жена е
Музата лукава.

Всички млади
тя ги глади —
старите остава.

Ти дете си
и доде си
с Музата безпечно,

помъчи я,
научи я
да те люби вечно.

5 август 1892 г.

СЛАВЯНСКА БЕСЕДА

Славянска беседа е мирна ограда,
за дружба сърдечна, за чиста услада
страстта тук немей.
Тук българин с сърбин и чех със словакът,
хърватин с словинец и русин с полякът
по братски живей.

Беди ли, тъги ли сърце ти налягат,
ил бури житейски душата ти стягат —
в Беседата, знай,
ще найдеш покой или в реч сладкодумна,
или в братския кръг в веселба многошумна,
тъга тук не трай.

За знанье ли жажда, славянино, сещаш,
тук книги те чакат, приятели срещаш,
развивай умът.
Ил търсиш ти шум, развлечения свесни —
тук музика има и танци, и песни,
насищай слухът.

Дойдете, славяне, сплотете се, братья,
в тоз мирния храм, в тез чисти обятья,
тук има живот!

1 януарий 1893 г.

СЪБРАНИ, ОТБРАНИ ОТ ВИСШИТЕ КРЪГОВЕ...

Събрани, отбрани от висшите кръгове двадесет дами
с достойнство в салона на Лидия Ш. заседаваха;
а в ъгъла сврени, Алеко и Харцер едва се подаваха
и двамата свити: един от друг повеч се срами.
Алеко издигне очи и погледва уж дамите смело,
но пот го избива и бърше ли, бърше той потното чело.
И ето, подобна на Семирамида като от престола
изправи се Лидия Ш. скромно и плавно от стола
и рече: „Сега председателка временна да изберем.“
И Лидия всички избраха, а пък с секретарский ярем
Алека опрегнаха. Взеха избраните свойте места.
Тогава Алеко с пресъхналите от стесненье уста
прочете устáва на „Българското музикално събрание“.
И слушаха всички почтени госпожи с похвално внимание.
Щом шум се повдигнеше, Лидия Ш. знакове прави
с звънеца подобен на тези, що носят швейцарските крави.
И звукът на този звънец със пресъхналий глас
секретарски
се сливаха в чудна хармония . . . . . .

ПТИЧКА

На Пенча Славейков

Хвъркай, птиче красно,
хвъркай на свобода,
в пъстрата природа
редом е прекрасно.

Кацай по скалите,
в хладните усои,
птички-песнопои
чувай по горите,

в теснини дълбоки
тихите потоци,
буйни водоскоци
по скали високи.

Най пази от всичко
да не срещаш хора,
никому на двора
ти не кацай, птичко.

Щом пред теб излягат
зверове и птички,
обади на всички
от човек да бягат.

Не кълве очите
врабка на врабчета —
хората без чета
си трошат главите.

Дал ни господ, птичко.
хубава природа —
хорската порода
осквернила всичко.

Дето спрели хора,
спрял и сатаната,
разпрострял крилата
и посял раздора.

ЕЙ, ГОСПОЖО!...

Вестовия се изправил,
без да мигне:
Госпожата, дребна, ниска,
да го зашлеви поиска
и не може да го стигне.

Тя се още повеч сърди
и му вика:
„Наведи се бре, магаре!“
И наниса му удàри,
и го мушка, и го тика.

С злоба бясна, затаена
във сърцето,
врат превил войникът клети,
сгънал на гърди ръцете
и навежда си лицето.

Ей, госпожо, съвземи се
и потрай!
Тоз войник не е изпратен,
за да бъде злобно млатен,
а да пази родний край!...

ЩАСТЛИВЕЦЪТ

С властта съм си винаги в дружба.
Жена ми Мимица
е, знайш, хубавица.

И денем, кога съм на служба,
тя много обича
по гости да тича.
И не, да речеш, в някой прости —
в началството ходи на гости.
Каква добродушна
и колко послушна!
За служба прошенье направа
и без да я моля,
по собствена воля,
тя ходи сама, че го дава.
И щом тя посочи записка,
или пък прошенье,
тозчас разрешенье...
и всичко получва, що иска.
Иди, че не се възхищавай!
Стопанка примерна
и страшно ми й верна!...
Иди, че не ме облажавай!...

ГУНЧО НАШ Е ПО-ПРАКТИЧЕН...

Той набързо се съблече,
поизми се и навлече
декорацията, фрака,
ръкавиците и клака,
тури бяла вратовръзка,
с муселин се понапръска,
настани се във колата
и потегли към палата.
Спря файтона под балкона,
слезе, даде си балтона,
спря се долу и не рачи
чак в салона да се качи.

Скромен е и се срамува:
гледа той, че заминува
кака Цона от Златарци,
кака Пена от Войнарци,
в деколтета полуголи,
с диаманти се наболи,
с ръкавици, с гривни злати,
с рокли дълги, опашати.
(Кака Цона зад ухото
не избърсала брашното,
а на кака Пена клета
кокал вирнал от корсета.)
Грациозни хубавици,
ще ги мислиш за девици.
Сбрани няколко младежи,
невъзпитани, невежи,
ту се мушкат, ту се тикат,
ту си шепнат, ту си викат:
— Бре кои са тези феи,
тез Венери, тез Психеи,
тъй изящни, толкоз млади,
толкоз хубави отзади?...
Бай ви Ганьо се обади:
— От фасул и от армея
не пониква, братко, фея.
Зная ги една и друга:
как Цона е съпруга
на Келешова Първанча,
кака Пена — на Стоянча.
И измежду всички хора,
сбрани долу в коридора,
се повтарят имената
на таз двойка непозната.
— Вйде ли госпóжа Цона?
— Где е? — Влезе веч в салона.
— Вйде ли госпóжа Пена

колко беше пременена?
И се шепна под салона
все за Пена, все за Цона...
И кат вижда тези дами,
нашия герой се срами
и не смее, и не рачи
чак в салона да се качи.
Той към танци й апатичен,
Гунчо наш е по-практичен:
в коридора той се вглежда —
вижда, маса се нарежда
със закуски, с питиета,
пирамиди от шишета.
Той ще събере компания
и с шампания
и с закуски
ще се налюлей по руски...

КЕ ГО ЛАЖЕМ

Я чувай бе, Първане, оти
днес „долу блудника“ крещеше,
нали и ти уж божем беше
в реда на наште п а т р и о т и?

Или ще кайш: „За кокал, брайно,
не чини убежденье трайно.“

Е, имаш право! Че и аз
като че сещам някой глас

да ми пошушва: „Тоз живот
не струва, братко, без имот;

туй — съвест, честност, убежденье
са думи, думи без значенье.“

И, вярвай, да ти се призная,
налита ме да се покая,

политиката да обърна,
със днешните да се прегърна.

Па майната му!... Ще покажем,
че уж сме техни, па ке лажем.
Ами!...

ЮШЧЕ КЕ ГО ЛАЖЕМ

Господин министре, аз?
Мигар аз не съм ви верен?
Че от мене по-примерен
где ще найдете? — За вас
винаги съм се аз борил.
Колко пъти съм говорил,
че Българья ще й честита,
ако вземете властта,
ще избегне пропастта,
за спасител ще ви счита.
Истина, че съм ви псувал,
писал съм антрефилета
в тяхната пачавра клета;
аз нарочно съм хитрувал.
И затуй тез калпазани
между свойте партизани
ме брояха, а пък аз
винаги съм бил със вас.
Берекят версин, ударих
някоя пара и друга,
настаних се, взех съпруга
(нейсе, с него я заварих...),

Слава богу, днес народа
диша вече на свобода,
честни времена дойдоха.
Долу мрачната епоха!...

КАКВО СЕ ЧУВА?

Ти към София пътува,
срещна се със наште хора,
е, от тях, от разговора
що разбра? Какво се чува?

Ще ли наште да успеят
в изборна борба юнашка,
или ще си свийм опашка
черните да ни владеят?

Ако даже от палата
нещичко не се съглежда —
да оставиме надежда,
да обърнеме колата...

БОРЕЦ

Щом сме само двама в стая,
мъчно е да те позная:
ей таквиз уста отвориш,
че кат почнеш да говориш
за печата, за свобода,
за правата на народа,
за разсипство на парата,
за моралът, за развrата,

като пламнеш, като станеш,
че кат почнеш да се каниш:
„Аз ли? Аз ще им докажа.
Ще ги срина, ще ги смажа,
ще познаят кой съм аз,
ще се чуй народний глас —
в тях е щикът, в мен перото...“
А пък избор щом настане,
ти се свийш кат животинка
и г о т о в а бюлетинка
пущаш при бюрото...

МИКРОФОН

Часът ето десет ударя.
Градината веч се затваря.
Надъхан с приятна услада,
излязох оттам на площада.
Луната спокойно си плава
и с сребърен бляск озарява
на Витоша гола гърдите,
на Гладното пòле полите,
палатите на големците
и глухия стан на дворците...
Тъга ми сърцето обхвана...
Достигам насред, до фонтана,
отдолу се шумно зададе
превесела група от млади.
Усетих ги по разговора,
че те са познати мен хора,
едвам се до тях приближих,
едвам ги поспрях, поздравих,
съгледах, че около нази
стои човек и ни пази,

навежда глава и се сгушва,
обтяга ухо и се вслушва.
От мойте другари тогаз
един му извика със глас:
„Ти тук ли намери да спираш,
що дириш, защо се тъй взираш?“
Но т о й, както всички ф е н е р и,
ответ не можа да намери
и без да се никак срамува,
той пак си стои и ни чува.
И чува: „Днес тез пазаванти
у нас ги зоват а д ю т а н т и.“
— У нас ф о н о г р а ф и ги славят,
защото те звукът улавят!
— По-вярно е тези галфони
да ги назовават м и к р о ф о н и —
те з в у к ъ т едвам-що го схващат,
а т а м го у с и л е н препращат...
Разсмяхме се с тез подигравки
и почнахме наште прощавки...
А т о й все стои и се сгушва,
обтяга ухо и се вслушва...

МИСЛИ ПРЕД КОЛЕДА

Луната да възпявам
не е по моя нрав.
Не зная кой е прав,
но аз се тъй смущавам,
кат гледам млади хора
с отчаянье в сърцето
и с бледност на лицето,
с въздишки към простора

с луната да се любят,
с росата по полето,
с звездите по небето
живота си да губят...

* * *

Буйно младо, ти възпявай
и прекрасната природа,
но и хорската порода
в свойте песни не забравай.

На луната ликът бледни
тук търси, на таз планета,
тя с печали е обзета,
тя е пълна редом с бедни.

Не възпявай ти росата
при сълзи на хора гладни,
при очи за правда жадни
не лети из небесата.

В твойте сили се нуждае
не природата надзвездна,
този хаос, тази бездна
е бездушна, та нехае.

От звездите, от простора
нека твоя дух да слезне,
между нази нека влезне,
между жаждущите хора.

Вдъхновенье да поищи
между жедни, между гладни,
между бедни — тялом страдни,
между сити — духом нищи.

Обади ни, о, човече,
дали в робското търпенье
е човешкото спасенье,
или има друг цяр вече.

Дали царствената тога
е божествено творенье,
има ли и днес значенье:
„Всяка власт е дар от бога."

Где е пътят към доброто,
где й честта и где — позора,
днес кои са честни хора
и кои — чада на злото?

Злият Дух ли днес царува,
днеска друг ли вятър вее,
друг закон ли днес владее,
божий глас не се ли чува?

Из коя потъна бездна
любовта на брат към брата?
За чадата на разврата
бичът божий где изчезна?

Целий свят ли е заплул
веч из този край тъжовен?
Ний ли сме на път лъжовен?!
Мигар прав е Велзевул??!!

Християнската епоха
заменена ли й с Молоха?
Подлостта ли й днес заслуга?
Съвестта ли й тъй упруга!...
. . . . . Обади ни! . . . . .

София, 24 декември 1896 г.

ПРОГРЕС

I

Бай Ганьо намираше вчера печала
да бъде борец за свободни начала.
Повей охранителна в миг атмосфера —
бай Ганьо нагазва във новата сфера.
Попитай защо се менява и той
ще каже, че мрази мъртвешкий покой.
Не може еднакъв да й вчера и днес —
това го изисква човешкий п р о г р е с.

II

Госпожа Н. Н. със кълчищена фуста
до вчера кълчища й тъкала във пруста.
Но днешният свят не стои, прогресира:
госпожа Н. Н. се отърсва, дресира;
преселва се в София, става столична,
субтилна, разкошна, изящна, прилична.
Парижкий „Прентан“ я превръща в принцеса.
А кой е виновникът тука? — П р о г р е с а.

III

Студентите наши през месец май
събираха лаври из нашия край;
герои те бяха — венци им плетяха,
но дните на мая, уви, отлетяха!
Настъпи епоха на мир и покой
и ето студентите ядоха бой!
Не зная доколко това ви хареса,
но що да се чини — такъв е **п р о г р е с а!**

IV

Джон Таннер в Америка вред се прочува,
че цели четирисет дена гладува.
Какви са тез янки, наивни и прости!
Четирисет дена! Това ли са пости?
Че нашите даскали в детските школи
по четверт година са гладни и голи.
Джон Таннер, кат постеше, беше в несвес,
а нашите траят — виж, туй е п р о г р е с!

V

Ний введохме западна цивилизация,
с проект за столичната канализация.
Но виждате, че само с чертежи на книга
желаната се чистота не достига.
И ето яви се веч нов архитект
да хвърля по дявола старий проект.
И вместо да харчи пари за канал,
измисли безплатни машини за кал:
превърна в клоака столичната преса.
Кажете, не е ли туй плод на п р о г р е с а?

VI

За нази се Австрия бащински грижи.
Тя казва: вий нямайте никакви грижи!
По мойте съвети вий само вървете
и таз Македония веч забравете.
Аз, аз ще ви пращам одежди, обуща,
дрънкалца, играчки, опинци, навуща.
Вий слушайте мен, ще живейте богато,
аз искам в замен само вашето злато,
изгонвайте всяка славянска намеса —
и вий ще сте първи чада на п р о г р е с а.

VII

Я вижте, погледайте дългата маса:
там, там е надеждата в младата класа.
Аз с радост поглеждам на нашта младеж,
там виждам енергия, виждам кипеж.
Я вижте как водят борбата юнашки
с закуските вкусни, с пенливите чашки.
Вий както обичате — туй ми хареса,
защото, безспорно, е плод на п р о г р е с а!

ВСЕ ОБСТОИТ БЛАГОПОЛУЧНО

Европа християнска тези дни празнува
денят на светлото Христово възкресенье.
Свободна и безгрижна, във буйно упоенье,
Европа днес гуляй, Европа днес беснува.

Навсъде е спокойно, всичкото мирува:
въстаналите в Крит, немирници несносни,
опасани са вред с кораби броненосни,
в Турция редом мир — Европа тържествува.

Стотина хиляди арменци са изклани,
арменският народ в последна е агония,
разсечена посред злочеста Македония
превива се на две от новите си рани.

С кръвта на беззащитни слаби християни
Европа християнска спази общий мир
и весела е днес на празничния пир,
доволна, че спасила грозните тирани.

Това го на Европа иска интереса,
а ти, нещастний роб, надявай се на бога,
мирувай си, търпи, не дигай веч тревога,
не спирай, клетнико, вървежът на п р о г р е с а...

София, 9-ий априлий 1897 г.

ФЕЙЛЕТОНИ

В. „Братски труд“

ПАК ЛИТЕРАТУРЕН ВЕЧЕР!

„Извършихми я!!“ Днес, казват, пак ще бъде важишки литературен вечер! Пък отде му дойде на ума на тойзи председател именно днес да прави литературен вечер; сякаш че не знай, че днес играят в театрът операта „Птички певчие“. Ей, господа, да видите какво нещо! Да ти е драго да гледаш, а особено когато испанците, циганина и циганката излягат: тя, т. е. циганката, с едно тъпанче, а той с една тамбуричка, че като наченат да пеят — само да спиш и да гледаш, а пък нищо да не чуваш! Таквоз нещо аз не съм виждал, господа, и ний диванета ще бъдем, ако не накараме председателя да отложи вечера. Вечери дал господ, колкото щеш, ама като изпуснем тази нравствена,поучителна опера, погледнеш, че ч-а-ак догодина по това време ще я играят. Не, господа, не! Непременно, непременно трябва да се каже и да се ходатайствува пред председателя, за да са отложи вечера. Че пък какво ли ще четат? Някой си щял да ми чете и разправя за Шекспира, Шилера и за Глинка, че те съчинявали драми, трагедии и опери! Сякаш че аз не мога да отида да ги видя в театрът, ами ще им слушам там какви им са драмите и трагедиите. По-добре ще отида да ги видя, както са настояще, отколкото да си блъскам главата да чета и слушам. Всичкото това е вятър!

Такива биват часто предисловията и триумфалните посрещания на нашите нещастни литературни вечери. Току чуваш почти на всеки стол, в деня, когато ще бъде вечера, гореказаните мъдри съвети и наставления, само с тази разница, че наместо операта „Птички певчие“ може би да бъде друга някой по-поучителна пиеса. И бедният председател, като не желай да са умразява с приятелите си, волею и неволею, отлага литературния вечер и търси сгоден случай или когато не играят в театрът, или пък направя вечера денем. То и денем май боли, ама няма какво да са прави, трябва да са отделят 1—2 часа, за да са послушат някой и други работи за цивилизацията и за великите хора и пр....

Тази картина са извършва вън от залата. Сега да влезем вътре в залата. „Тшшшш... тишина; вечера са начева, протокола вече четат, не чувате ли? Или искате да ви забележи публично председателя, не ви ли е срам? Я си гледай работата ти, какво се грижиш за другите; ще им са не види вечера, ха! Моля ви са, престанете, вече протокола са изчете, скоро четението ще са начене. Нà, ако ли не бяхте приказвали, щях да поправя нещо в протокола: сума погрешки имаше. (Туй го изказва един по-умен от тези, които приказват.)

Четат. Сé четат. И още, как четат, да ти е драго да слушаш, ама на някой им дотегна, пък си полузаспаха от нямание какво да правят. Ама, не дай господи, да ги почукне и да ги докачи человек в някой свое сочинение, тогаз всичките с четире уши ще слушат и си преглътват слюнката. Я погледайте онзиденшното стихотворение на г-на Матова, колко критици имаше, а не бой са, някой друго нещо тъй няма да критикуват. Я било тъй, или не било, мене ми сé едно; нали не ма докачава.

Слушай, има ли йоще много да четат; не знаеш дали ще свършат скоро? Идете и са питайте у председателя; той, като види, че вече ни дотегна, ще прекрати вечера, защото инак морската улица или булеварът ще са сърдят. (Аз не искам да кажа, че не трябва да са разхождаме, напротив, разходката е полезно нещо, но, както щете, господа, 1—2 часа могат да са отделят да послушаме какво четат нашите другари и да вземем от тях пример, че и ний да прочетем нещо, според силите си.) Председателят, като вижда нещастното положение на вечера, бърза сам и гледа как-годе да са прекарва; и да иска да си каже мнението върху тази или онази статия, той замлъква, или пък ако ли читающия е чел много, а освен това четението му е

накарало някои от слушателите да заспят, то той го тогаз проси да прекрати или пък да бърза.

Това са случи с г-на Райкова на 2-ият литературен вечер; ама кой му е крив, да е чел като хората. Неговото мълчание, неговите мелодии, манерите му и живото представление на Шилеровото положение, когато той е бил кахърен, накараха много да си заспинкат „в един сладкий“. Наистина, Смайлс казва колкото е възможно да са четат биографии, но не дай господи, ако ли нашите четци ще ни четат биографиите на великите хора, както г-н Райков. Но, впрочем, това не ми е работа, аз съвсем са отделих от предмета си. Бях наченал да ви описвам картината на литер. вечер. Разбира са, аз не мога ви я описа тъй, както Гогол е описал „Днепър“, но нали знайте изражението „според силите си“.

Струва ми се, скоро ще свършат, ти как мислиш? Ако питаш меня, трябва скоро да свършат, защото погледни: там няколко вече задрямаха, ако и да е дене; на друго място по-нататък 3—4-ма си слепили главите и си приказват къде после ще отидат да са разхождат; други пък, кое слушат, кое повъздишат... Е! Слава тебе господи, свърши ся и отидоха да са разхождат. Аз сега оставам самичък и да си изкажа мнението за нашето дружество! Цъфти, брей, нашето дружество, цъфти, тежко му на булгуря! Кога ще узнаят неговите членове целта му, а пък кога ще я достигват?! Не, господа, не са върши тъй работа! Ний това нещо по свойто желание го направихме, а следователно, защо да не са постарайме да си достигнем целта, ами тъй хладнокръвно са отнасяме към него? Време е вече и ний да кажем: „Брей, и ний сме хора с характер, и ний сме хора със способности, защо Драган и Първан направи таквоз съчинение, беки той по знае от меня?

Но ето ги, че си дойдоха от разходката, ще додат и ще мя видят какво пиша, че подир иди им отговаряй на критиките (?).

„Юноша, говорит г-жа Сталь, воспитанный скучными и гордыми воспитателями, получивши полную свободу, употребит ее во зло.“

Случай, к счастью, нас снабдил воспитателями далеко не скучными, воспитателями безценными, воспитателями, каких мы не имели и едва ли будем иметь. (Я говорю только о дежурных воспитателях.) В самом деле, господа, скажите прежде всего, как действуют на вас обращения, отношения и дружеские обхождения Михаила Александровича г-на Анненкова? Взгляните впервые всего на его обращения с маленькими! Посмотрите как он обходится с ними, как он с ними шутит, как он делает все то, что нужно делать с такими детьми, какие наши младшие товарищи.

Представьте себе такую картину: все наши младшие товарищи окружают Михаила Александровича и всякий распрашивает его о том или о другом. „Михаил Александрович, говорит один, Михаил Александрович, говорит другой, сколько мне поставите сегодня за поведение?“ Третий же обращается к нему с вопросом: „Михаил Александрович, а скоро вы будете полковником, или генералом?“ Подобные детские вопросы продолжаются несколько десятков минут. Обсыпаемый со всех сторон вопросами и окруженный, по его выражению, петачками, он не знает кому отвечать. В конце концов, увидя, что ни чем не кончится, разсмешит их до того, что они забудут все свои любимые вопросы, а он, воспользовавшись этим, ускользнет от круга, образованный петачками, и сам из далека смеется, что пошутил над своими, так сказать, младшими братьями.

Иногда он сам их собирает и рассуждают вместе. А дело в том, как и о чем они рассуждают? Не думайте, что Михаил Александрович читает им лекции по философии или по судопроизводству, судоустройству в России, или же по римскому праву? Нет, они рассуждают совсем о другом, они далеко от этого; политика, политика страдает от них, напр. кто из петачков заменит Каравелова, кто Славейкова и много ли завтра будут караулит в карцере (это тоже их политика). Многими, многими подобными рассуждениями заняты они

во время рекреационного времени. Я, бывало, когда вижу, что он их собрал, остановливаюсь возле и слушаю их, проговаривая: „Как все это естественно и оригинально.“ Короче сказать: не один из бывших наших воспитателей не соумел поставить себя так, как поставил себя Михаил Александрович г-н Анненков; ведь он, господа, также наказывает их; не думайте, что он их гладит по головкам; нет, он их также сажает в карцер, но они все таки привязаны к нему и любят его, и когда он не дежурный, маленькие скучают по нем. Так зачем же все это так? А за тем, что Михаил Александрович соумел поставить себя среди них, знает как нужно жить с такими детьми, угождает им своими любимыми для них шутками, не ставит себя выше них, не относится с ними грубо, а уважает их, любит их как своих братьев. Рассматривая все это, не скажите ли: „он настоящий педагог“. А спросите проходил ли и изучал ли он педагогию? Он вам тогда ответит очень наивно, как и мне: „Я понятия не имею.“

Об обращениях к нам, так сказать более старшим, нечего и говорить, потому что я думаю, что никто из нас не скажет, да и ему будет совестно сказать: „Я не доволен Михаилом Александровичем.“ Что касается до Петра Николаевича г-на Прибыльского, то от такая добрая душа, что даже не смею сделать о нем маленькую характеристику, боясь, чтобы не наговорить неправду, но впрочем, я в следующем номере нашего журнала обращу ваше внимание на него. Так вот, дорогие друзья, какими воспитателями снабдил нас бог! Держите их, господа, не упускайте, уважайте их так как и они нас уважают.

Как мне жаль, что я не обладаю хоть четвертью таланта Гоголя, чтобы описать все дела Михаила Александровича; мне не хочется оканчивать мою статейку, я хочу писать об его каждом обращении и поступке; я вижу, как он собрал моих товарищей и рассказывает с ними по дружески и как смешит их, но, к сожалению, я должен перестать, боясь, чтобы многими рассуждениями не испортить и выше написанное. Дай бог нам всегда подобных воспитателей.

СИРНИ ЗАГОВЕЗНИ

Бащино огнище не оставай.
Стари обичаи не презирай.

Раковский

Преднята неделя бяха месни заговезни, а тази неделя вече настъпват сирните заговезни. Макар преднята неделя в България са заговявали с пуйки, гъски и кокошки печени с армея, но аз, като си помисля, че тази неделя ще са яде на провала халва, забравям всякакви пуйки и гъски и си точа зъбите да ям халва. Но какво беше моето изумление, когато аз помислих, че съм в Московията, гдето този обичай не съществува! Какво трябва сега аз да правя? Че няма да ям халва, то това вече известно, като две по две четири, ами друго нещо, какво да са прави?!... Руските обичаи не зная; ям някакви си мекици (блини), но защо са ядат те през сирница, съществува ли някой си предание за това, дето ядат тези мекици, това, разбира са, не зная — дават ми и аз ям. (Някой може би да каже: беки и за ядението трябва да съществуват предания; но той много ще са сбърка. Я нека да попита някой българка-бабичка да му разкаже какви предания съществуват за това, дето в България на Андреювден ядат варени папури, а срещу новата година — платии и пр., тя ще му разкаже всичкото подробно.) И тъй, аз нямам какво да правя на сирница, а пък искам да изпълня някой български обичай; познанници, роднини и съседи нямам да отида с някакъв си дар, да ги поздравя и да им пожелая сладки заговезни и леки пости, а пък щението ми от час на час са уголемява. Но като виждам, че много из нас не само презират нашите обичаи, а още са присмиват на тези, които са стараят някога да изпълнят някой наш обичай, който им напомня милото отечество, то и аз ще са отрича от намерението си. (Аз, ако питате, не трябва да гледам другите, ама русите не напразно казват: „С волками жить, по волчьи вить.“) Ама аз какъв съм, ха! Колкото дълбоко залавям — зел съм да ги укорявам, че презират българските обичаи, а не видя как страдай нашия сиромашки език в

стените на пансиона; не видя, че той без време са обогати. Сиромашкинката! Той сега не може да си покаже значението и пъшка под ярема на русизми; вред, ей богу ще са пожалвам: вред ще си изпортиш очите (чудно, че глазата не съм чувал); вред смесено чернило с мастило, циркули с пергел, гладена рубаха със садиросана риза, перчатки с ръкавици; вред хотя аз да съм... по крайней мере, аз не шутя; нему му стана много дурно, чуть не заболя и пр. Но това, впрочем, от една страна, е добре, защото ще знайме един език повече, а именно руско-български; стига да имаме един човек като Ломоносова, който да го пообработи и да му състави граматика, а после, погледнеш, че нашият журнал са издава на ново руско-българския (?!). „Слава и чест, ще кажат тогаз, на южнославянските възпитаници, които с помощта на своя новосъставен език обогатиха и нашия."

Радвайте ся и тържествувайте, господа, тогаз и на нашия просташки език ще могат да са употребяват израженията: много ми е приятно с вас да са познакомя; позволете ми да протънцувам с вас първата кадрил; о! как ми е жал, дето вий не бяхте на прелестното и възхитителното гулянье (?!)

Навръх на сирница.

В. „Заговезни"

БЪДЕЩАТА ВЕЛИКА ВОЙНА ПРЕЗ 1892 г.

DER LUSTIGE KRIEG

(ПРОДЪЛЖЕНИЕ БЕЗ НАЧАЛО)

Нижний Новгород. Щом се разнесе слух за приближаването на италианските войски, търговците се разбягаха. Ярмарката пропадна. Днес чистят и мият оперния театър.

Царевококшайск. Една депутация от старейшини поднесе адрес на италианския пълководец генерал Маккарони със следующето съдържание: *„Земля наша богата, но порядку в ней нет, придите княжить и володеть нами."* Генералът се колебаеше и се обърна за съвет към подпоручика Пиперкова: „Да приема ли, да не приема ли?" „А бе, холан, приими, нейсе, какво ще ги правиш" — беше отговорът на подпоручика Пиперкова. Великодушието на последния просълзи всичките старейшини.

Тоболск. Италианската милиция, подкрепена с една дружина опълченци, предвождани от Кара-Искакия, днес премина благополучно Урал. Злато и платина не останало в рудниците — други съюзен отряд, играющец чардаш, минал по-рано оттука. Макароните са на свършване.

Томск. Кара-Искакия се установи с дружината си в зданието на университета. Уморените победители си подкрепиха силите със спиртовете от химическата лаборатория.

Архангелск. Москва и Петербург са вече в ръцете на австрийците. Очакват се скоро тука. Приготвена е доста сьомга за тях.

Владивосток. Днес нанесох окончателен удар на Российската империя. Макароните ги ядем без пармезанско сирене. Заминувам за Сахалин да освободя политическите заточеници. Кара-Искакия официално ми заявява, че тукашната ракия не може да се пие без мезе. Пратете ми последните броеве от „Папагало". Генерал Маккарони.

Владивосток. Освободените сахалински заточеници помолиха генерала Маккарони да не съсипва окончателно Россия, но да им отстъпи една част от Амурската област, за да си образуват една малка республика.

Петербург. Съюзът склони да отстъпи една част от Амурската област на русите, които във федерация с Манджурия да образуват република под название Манджуро-Россия.

Владивосток. Урра! Падлевский е избран за президент на новата република. Русите тържествуват. „Este Polska ne shinela" е приета за химн на републиката.

Хабаровка. Италианската армия е страшно раз-

палена. Генерал Маккарони се е спрял пред китайската стена и не знае да я прескочи ли, или да чака нови заповеди.

Р и м. Днес се изпрати на генерал Маккарони телеграма със следующето съдържание: „Стига, mio care generale Maccaroni; стига толкова победи; пожалейте поне бедните китайци. Изпращам ви транспорт с макарони, пармезанско сирене и няколко нови романси."

В редакцията ни по-рано беше се получила една телеграма, която ни тури в крайно недоумение и ний не се решихме да я напечатаме, догдето не видим края на войната. Ето тази телеграма: „К а з а н. Италианците в чест на победите си дадоха в театра операта „Cavaleria Rusticana". Всред действието влиза в театра волният казак Ашинов с нагайка в ръка и с вик „Смирррно! Губернатор идет". Италианците възмутени заявиха правата си на победители. „Что-о-о? По-бе-ди-те-ли! Кто! Вы? Ах, вы шарманщики!" — изрева волният казак Ашинов и завъртя нагайката над главите им: „Вон отсюда!"...

Тази телеграма ни се показа толкова невероятна и несъобразна с другите телеграми, щото ний не се решихме на времето да я напечатаме. „Добре — помислихме си ний, — италианците като италианци, ами че Кара-Искакия със сгърнати ръце ли е стоял? Но краят на войната ни успокои и показа, че тази телеграма е била чиста казашка измислица.

ИЗМЕНЕНИЯ И ДОПЪЛНЕНИЯ КЪМ УСТАВА НА „БЕСЕДАТА", НАПЕЧАТАН ВЪВ В. „ЗАГОВЕЗНИ", БР. 1, ГОДИНА I

За успеха на Беседата и за запазване на интересите ѝ счете се за необходимо да ѝ се даде вече една военна организация, с тази разлика от организацията на отечествената ни армия, че в Беседата пълководците изпълняват длъжността на солдати, а солдатите само командуват и критикуват: „Това на нищо не прилича", „това, да, това е ... да, хубавичко", и пълководците изслушват всичко под козирег, без да имат право да възразят: „ами е д н о в р е м е в Дивдядово по-хубаво ли беше"...

Беседната армия, като всяка армия, се дели на пехота, артилерия, кавалерия и флота. Председателят е началник на пехотата и е длъжен, между друго, да пази главния вход на Беседата, въоръжен от глава до пети, и да отразява енергичните нападения на разните трупи, трупове и многотворителни дружества, като се старае с оръжие или с думи да им внуши, че Беседата, ако и да е общеполезно учреждение, не е обаче общо достояние.

Библиотекарят на Беседата ще бъде същевременно и командир на осадната батарея, с която ще се укрепи читалнята, за да се запазят журналите от разграбление.

Флотата ще плава в хладните води, които изобилно се леят от солдатите на Беседата върху главите на разпалените пълководци.

Управителят на дома е същевременно и началник на арсенала. Той е длъжен да претопява в един казан всичките благочестиви и неблагочестиви пожелания на солдатите и от получения метал да сече монети, с които ще съградят на въздуха няколко аристократически салони.

Секретарите, като всеки секретари (pardon, не като всеки, понеже на нос Добра Надежда има един вид птици, наречени секретари, те са изключение от общото правило), ще изтезават търпеливата хартия за обща полза. Във военното си звание те ще се прекомандироват към генералния щаб.

Членовете на настоятелството, като всеки членове, ще изпълняват всекий своите функции в действующата армия, а допълнителните членове, като всеки допълнителни членове, ще се намират в резерва. (Имат думата специалистите.)

Касиерът ще се преименува в казначей.

Разсилните представляват кавалерията.

Председателят на забавителния комитет освен длъжността на телалин във военното си звание ще из-

пълнява службата на фейерверкер: ще пуща фитили, ракети и ще свиква солдатите на Беседата за сражения.

Сраженията биват няколко вида:

а) Едноборство или танцувална вечеринка, състояще в това, че един солдатин от мъжкия полк хваща за кръста (непременно за кръста — правило без изключения) друг солдатин от женския полк и почва да го върти из бойното поле дотогава, докогато самото бойно поле му се завърти пред очите.

б) Китайско сражение или бал с маски; става ето как: солдатите в подражание на китайците обличат се в страшни и грозни доспехи и почват да плашат неприятелите от нежния полк, но като видят най-сетне, че никой не се плаши, хвърлят страшните одежди и се почва едноборство.

в) Хипнотическо сражение или научно-литературни сказки, състоящи в следующето: измежду солдатите се избира най-храбрият, който излиза на бойното поле и почва да говори, като се старае с разни манипулации да приспи всичките солдати; а последните от своя страна употребяват всички усилия да не заспят. Едно от средствата за противодействование на съня е ръкопляскането.

г) Сражение с животните и растенията или семейни обеди, които стават по следующия начин: председателят на забавителния клон в качеството си на телалин и фейерверкер е длъжен да ходи при всякого от солдатите и коленопреклонно да моли и да пуща ракети: „Моля ти се, ела бе, гълъбче, чудесно ще бъде сражението.“ В такива случаи на солдатите се вменява в непременна обязаност да стоят на висотата на солдатското си величие, с вирната глава, като удостояват едва-едва с поглед през мустаките коленопреклонния телалин, да процеждат сам-там по някоя дума: „А с какво оръжие?“ „Леко бе, братенце, леко — за пет лева.“ „Ка-а-к!? Пет ле-ва!?“ и т. н. По този начин се свикват солдатите. В деня на сражението телалинът с командира на осадната батарея нареждат в боевой порядък неприятелския лагер — животните и растенията, като приготвят и допълнително оръжие за Беседната армия: ножове, вили и лопати

за флотата. Сражението става по следующия начин (има думата многоуважаемият солдатин г. Шише...):

Спокойна трапеза. Тук мирно седат
Наботков, Ножаров, а с тях и Паница,
Белов, Шишеджиев, Винаров. Ядат.

Във стройна шеренга пред тях са наред
Хлебаров, Шаранков и Бобчев Сесе,
до тях Сармаджиев и Гроздев насред.

Оджаков запален говори безчет,
но кой ли го чуй. Веселинов владее
във тази минута над общия ред.

И редом се чуе веселье и смях.
Но в миг Шишеджиев с Винаров изчезват
и ей Бъчеваров яви се след тях.

Връх бедний Бъчваров се спущат отвред
и той Бракалова на помощ повика,
тогаз Веселинов избяга...

И щом Бракалов и Бъчваров се сливат,
на сцена се Бойко и Боев явиха,
в съюз с Топузанова. Всички се сбиват.

Наботков Хлебарова мушка с сулица.
Ножаров Шаранкова коли в сърцето
и всичко се струпва връх бедний Паница.

. . . . . .

Но Мирков и Кротев подават сигнал
и идват Войников с покойний Запрянов...
след тях, то се знай, и Наумов... Финал.

ДОПЪЛНЕНИЕ II
ПРАВИЛА ЗА БЕСЕДНИТЕ ОБЕДИ

Чл. 1. Беседните обеди имат за цел да развият дружествений живот между членовете и семействата им и да изпитат техните стомаси.

Чл. 2. На тая изпитня се допущат само членовете и техните челяди. Нечленове могат да участвуват — щом като станат членове.

Чл. 3. Деца могат да довождат родителите си, стига последните да са членове на Беседата. Деца бозайничета се приемат, но гостинничарят не отговаря, ако те останат гладни, защото не е задължен от контракта си да държи дойки в заведението.

Чл. 4. Обедвач без обедвачка се приема, но обедвач без охота се не приема.

Чл. 5. Членове със слаб стомах се умоляват да оставят стомаха си у дома си, за да не развалят охотата на своите сътрапезници.

Чл. 6. Преди да влязат в салона, членовете трябва да оставят в гардероба връхните дрехи, галошите, политиката и меланхолията, като вещи, непотребни за един салон.

Чл. 7. Обедвачите и обедвачките трябва да бъдат облечени чисто, прилично и достатъчно, за да бъдат запазени от нескромните нападения на дъртия Еол, който, заедно със скромните стари момичета, Музите, си е избрал за жилище сцената на Беседата.

Чл. 8. Членовете трябва да ядат и пият тъй също чисто, прилично — и достатъчно. Тям се строго предписва да пазят от разни разливания и увалвания платната на трапезата, паркета на салона и скута на ближний си, а особено на ближнята си, които те трябва да обичат повече от своите.

Чл. 9. И през времето на обеда, и подир него длъжност на членовете е да бъдат развити и духовити, учтиви и красноречиви. Тяхната постоянна грижа трябва да бъде да оправдаят думите на един чужденец, който е рекъл, че в София само в беседний салон може человек да се научи да познава l'abcd (la Bésséde) du savoir vivre (азбукито на благонравието).

Чл. 10. Яденето се почва с мълчаливи молитви и се свършва с бездумни тостове.

Чл. 11. Додето трае обедът, музиката свири, а челюстите играят.

Чл. 12. Веселите разговори са задължителни. Песни, ако са хубави, с радост се приемат. Стихове, ако са кратки, с търпение се изслушват. Проза, каквато и да е, със строгост се забранява.

13. Оплаквания срещу яденето, пиенето, прислугата, отоплението и осветлението се приемат само през времето на обеда, и то посредством писмени обгербовани заявления.

14. За счупените столове, чаши и паници отговарят ония, които са ги счупили. За счупените глави отговаря гостинничарят, чиято длъжност е да мери водката и виното според главата на оногова, когото служи.

Чл. 15. Пушенето почват женените с позволение на госпожите, сетне неженените — и всички насядват край стените на салона, за да гледат как гори паркетът от хвърлените запалени кибрити и неугасени цигари.

Чл. 16. Настятелството се е разпоредило, щото през времето на обедите:

а) полицията да не пуща инфлуенцата в салона на Беседата;

б) пожарната команда да е готова да изгаси някакви случайни послеобедни пламвания.

НА ЕДИН ПРОВИНЦИАЛЕН БАЛ

(ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ)

При пътуването си по служебни дела, случи се да бъда в * през коледните празници. Благодарение на приятели, пребиването ми там беше приятно и даже на втория ден на Коледа присъствувах на благотворителния бал, даван всяка година за в полза на бедните ученици. След неуморими старания намерих в една книжарница бели вратовръзки, останали от окупацията, и си надянах рединготa и тъкмо в определеното време — нямаше и друго какво да правя — се намерих в училището, гдето се даваше балът. Училището беше построено по образеца на турските конаци и следователно за салон служеше пространен един коридор, открит към стълбите и наредените наоколо му стаи — класове за учениците, — бяха приготвени една за бюфет, а друга за гардероба и пр. Осветлението не беше толкова силно, защото лампите едва бле-

щукаха и немилостиво търканите дъски, за да се умият, бяха почти оскубани и цели клечки стърчаха по дюшемето, готови да препятствуват на данцуващите. Когато аз се явих в училището, комитетът за устройването на бала беше вече събран в пълния си състав и очакваше да приема и увежда гости. Целта ми е, като съобщавам за тоя бал, да изразя своето удоволствие от това особено обществено явление у нас, че при приеманието на чужди нрави и обичан ние все пак си запазваме оня национален характер, който ни крепи и вечно ще ни крепи като народ със своя физиономия, колкото и да не се лишаваме от удоволствието да си устройваме балове. Благотворителният бал беше бал, не ще сумнение, но при това многобройните участвующи — при всичко, че стойността на входа беше висока — имаха случай да се забавляват по своему, да си приказват искрено, без да имитират прибраните в тоя случай от Европа маниери.

Забележително е и това, че всичките поканени се явиха на бала със семействата, за които беше определена особена цена за вход, се явиха колкото е възможно в по-голямо количество членове. Един приятел ми съобщи че в * сматрят за най-голямо неприличие да се не явиш, като те поканят. От друга страна пък, понеже цената за входа се събира при поканата, то и всякой, който е дал пари, не може да изпусне случая да не се яви. За неприлично го имат, казват, да се извиняваш, че имаш малко дете кърмаче, или пък че госпожата се намира в положение, защото за жена не бивало да се говори освен с „да простите“. Ето защо аз забележих, че в определений час почеnаха да дохождат в бала цели тълпи. Имаше семейства от мъж, жена, майка на мъжа и майка на жената, малко дете, което носи слугинята, и десетгодишно момче, защото нямат кому да го оставят у дома. Но никой път не се води момиче на бала. Чудно ми се видя, че членовете на комитета не бяха изучили добре нравите на средата, в която живеят, ами се спущаха да подават ръка на дамите и да ги водят в салона, при всичко, че много дами им отказаха. Моят приятел, който беше един от кавалерите, се спусна да подаде рамото си на една дама, облечена във венчалните си дрехи, но има неприятността да му се откаже.

— Та не съм сляпа, не виждам ли стълбите, ами ще ме водите? — се обърна тя към приятеля ми и този се отдръпна настрани.

Майката на дамата, която вървеше подире ѝ, се обърна към приятеля ми и му забележи малко строго:

— Хем, Димитре, да не се спущаш тъй към булките. Те си имат мъже.

Колко сърдечно, колко искрено казано!

Друга една баба имá духовитата мисъл да забележи на едного от членовете на комитета, че гдето ще води булката, да вземе детето и да го изкачи по стълбите, защото слугинята била още проста и не могла да се качва по високи стълби.

Действително в * било обичай да се носят деца, които се кърмят, на балове и за тази цел, аз отпосле забележих , клас III, буква „б“ бил приготвен. Върху седалищата на два чина се полагат дъски и отгоре им дюшек, за да могат децата да се полагат на меко, и до чиновете стоят слугините и вардят спящите кърмачета. Ако някое заплаче, слугинята отива в салона, гдето се танцува, и подръпва госпожата да отиде да накърми детето. Госпожата и да танцува, оставя данца, за да изпълни длъжността на майката. Не можете да си представите колко се възхитих от тези явления. Сякаш че се намирах в едно първобитно общество с чисти нрави и наивни обноски. И на мене се случи една неприятност (ако гледаме от европейската гледна точка), но аз не се сконфузих, още повече даже се зарадвах, че имах случай да констатирам оригиналността на нашето общество. Отидох да поканя една дама, която познавах от по-преди, да танцуваме полка. Майка ѝ, която също ме познаваше, току се обади на мене чистосърдечно и с една ироническа усмивка:

— А бе, Петре, не виждаш ли на кой хал е Щилияна? Само игра ѝ е кусуря.

Аз не можах да разбера тутакси и забележих само, че госпожата се изчерви и не стана от мястото си. Но баба Марийка, майката на госпожата, не ме остави в недоумение и с още по-голям смях:

— Наведи се какво ще ти кажа!

Аз се наведох и баба Марийка ми пришепна на ухото:

— Щилияна е в шестия месец.

Тоалетите на дамите не бяха извънредни, нито пък приготвени за бала. Дамите се явиха повечето във венчални дрехи, а старите жени, нашите в истинска смисъл г а р д е д а м и, се явиха, както си ходят обикновено: с чисти чорапи по чехли, с джубета и с червени фесове без пискюл, но увити наоколо с ръченици от разни цветове. Освен ония младежи, които са бивали в Европа, или пък европействуват и които бяха в рединготи, другите господа посетители на бала бяха облечени в чисти шаячени дрехи, повечето в син или тъмен шаяк с червена или гивезена подплата. Наглед дрехите са прилични, но повечето от тях се чувствуваха да са облечени в camisoles de force.

Конверзацията или разговорът не беше принудителен. Тук липсуваше всяко ласкателство и преструвки. Бай Георги, който държи добри совати и коли по няколкостотин добитъка, се разговаряше с г-жа Д. и се възхищаваше, че тя аресваше неговите саксани. Други се разговаряха за градските акушерки, трети за платното, което изтъкали, и пр. Когато кавалерите канеха дамите, употребяваха прост, но чист български език, без всякакви забикалки, свойствени на неискрените хора. Аз често слушах: „Марийке, хайде да се подрусаме!“; или: „Цанке, я ела да ти видя мурафетя“, или пък просто се кимне с пръст, като се натегне показалецът и почне да се свива към кавалера в знак, че дамата тряба да дойде при него.

Освен това — но хайде догодина пак...

ВЪТРЕШЕН ОТДЕЛ

— С удоволствие се научаваме, че в някои училища е вече въведена книгата „Средство за постигание добра училищна дистанция“, написана на немски от Франц Иегър и преведена на български от Д. А. Голенски. В тия училища се е приела, както ни съобщават, дистанцията от 2 метра и половина.

— За любителите на вятъра се е открило едно заве-

дение в Бургас. Г-да Х. Христополус и Сие обявяват, че са отворили в Бургас „Търговски хотел“ с в е т р о в и т и с т а и, богато мобелирани.

— Според едно обявление във вестниците, занаятчийското училище в с. Княжево дава на търг о т о п л е н и е т о, о с в е т л е н и е т о и п р е х р а н а т а на д в а к о н я.

— Представителките на красния пол в Горна баня направили демонстрация пред общинското управление за построяване ново здание за баните, по моделя на новите Софийски бани. Тая демонстрация се от дава на агитации о т в ъ т р е.

— Знаменитий съперник на Айфеля, който се тъкми да построи колосалната кула за изложението в Чикаго, ще пристигне скоро в София, за да изучи стила и подробний план на пожарната кула.

— Редакцията на в. „Заговезни“ се научава, че на 7 март ще се даде вторий семеен обяд в Беседата с намалени цени.

КЪМ МОИТЕ СЪБРАТИЯ АРИСТОКРАТИ

Б р а т и я!

В бр. 729 на в. „Свобода“ от 30 януар. 1892 г. е напечатана една статия из областта на науките и изкуствата. Тази статия, като говори за езика на животните, свършва със следующите думи: „По такъв начин може да се предвиди, че и маймуните, а после може би всичките други животни, някога ще имат своя а р и с т о к р а ц и я.“ Не ще съмнение, че, от една страна, това ново явление е за нас твърде утешително, тъй като чрез размножението на аристокрацията и чрез сплътяването на повече е д н о р о д н и и р а з н о о б р а з н и групи ще се усили нашата класа и с общи напъвания ний ще можем да издържим окончателна победа над омразните демократи. Но, от друга страна, тази статия ме навожда на цял ред невесели

размишления, които желая да споделя с вас. Преди всичко аз мисля, че още отсега ний, аристократите, трябва да вземем сериозни мерки, за да можем да удържим първенството над бъдещите аристократи, от който и било род. Трябва отсега да решим ще считаме ли бъдещите аристократи наравно със себе си, или ще трябва да си удържим някои привилегии над тях. Не ще съмнение, че при действуването на анархическия принцип за общо гласоподаване те ще се ползуват от правото на избиратели, но дали трябва да им се допусне правото да бъдат избираеми?

Ами ако се избере някоя маймуна или... не дай боже...

Трябва да се съберем да поразмислим за всичко гореизложено.

„ОТЧЕ НАШ"

(ПО ЮГОЗАПАДНО НАРЕЧИЕ)

Татко наш, шчо си на нѐбето, да ти се просветит името, да ти дойдет царщината, да ти се сторит кефот овде на зе́мята, како на не́бето. Та̀инот, шчо ни го да̀еш, е́ксик да не ни го сто̀руваш. Батакчилуците наши кабул да ни ги сториш, па и ние ке опро̀стиме на батакчиите наши. Дженебетлуците наши су велики, ами во те́фтерот не ги клаай, да не се сто́руваме ре́зил. Пули се на са́тано да не ни клаат у врекето. Амин.

ОБЯВЛЕНИЯ

Преподобна Кассияна
няма да приема посещения на именния си ден, 29 февруарий, за да не би да изтълкуват лошо посещенията.

Д-р Инфлуенца Бабински
няма да приема визити от скъпотия.

Кассиян Затулков
ще приема посещения, ама няма кой да го посети.

Кассиян Маркизов,
за да запази реномето си на важна особа, известява, че няма да приема визити на именния си ден от страх да не узнаят хората домашния му ред и генеалогията му.

Обещаните, но неизпратени досега в редакцията кореспонденции остават като десерт към фасуля на чистия понеделник.

РАЗКАЗИ

[РАЗКАЗ НА ЕДИН ЮНКЕР]

Даскале!

Ний пишем, пишем, не стоим празни; пишем повести, разкази, каквото щеш го наречи, ама заглавията им са нечто зроде, так сказать:

Три години в „братската" Русия
(разказ на един юнкер)
от
Ълеку Ивъницуф

Убаво е ли, ли е лошо, не знайми, но като прочетохме на студентите, то мне сказали... Что сказали? — какое-то аглицкое слово: „машалла". Я написал евтой самой ихней, как бишь ее... Виктории, что евто мол, значит, слово „машалла". Они аворят, ето „сон" то исть означествует, ето гварит, что гварит болгарской литературе гварит и не снилось гварит подобное гварит то исть произведенствие.

Ний пишем още началото, а чем дальше, тем лучше, но туй, що бях си купил от Цариград, се свърши на втория ден; у мене нямаше ни една пара, за да си купя нещо; до Одеса оставаха 24 часа; а апетитът ми за ядение от час на час все повече се разиграваше; аз тръгнах да търся г. А., но где ще го намеря — първи клас в парахода беше за мене непристъпен. Настъпи нощта, пасажирите налягаха. В стомаха ми буйствуваше революция, която не ми даваше да спя. До мене спеше един евреин, който носеше една кошница с круши. Не зная по какво подбуждение аз изгледах още веднъж всичките спящи... Господи!... мигар аз... късно вече... Ръката ми беше в кошницата и аз с няколко круши в ръка побягнах на другата страна на парахода. Какво не прави гладът! Крушите, разбира се, бяха унищожени в един миг.

...Аз слязох на двора на хотела и забелязах от едната страна ресторант, а по-нататък — гостилница и тъй като не разполагах ни с една счупена пара, предпочетох да вляза във второто заведение, гдето готвачът с бели дрехи и бяла батистена шапка упражняваше изкуството си над изтънчените ястия. Тази картина възбуди в мен желание да вкуся от плода на неговите трудове.

— Господине! Дайте ми да си хапна нещо, щото съм гладен.

— С голямо удоволствие, заповядайте в ресторанта — отговори любезният готвач.

— Но... аз нямам пари, аз съм българин, и съм...

— Нà, вземи, пък си изляз, защото ми бъркаш — каза той, като ми подаде един къс варено месо и хляб.

... аз пак бях принуден на другия ден да се обърна за милост към любезния готвач, но този път трябваше с труд да си спечеля хляба. Той ме угости добре, но с условие, че ще му измия съдовете. Положението ми ме караше да бъда съгласен на всичко.

...Как турче! не може да бъде, где е то? — извикаха всички в един глас. Г. А. ме повика и ме показа на любезните си другари.

— Ты турок, а? — ме попита един от тях.

— Не, не, то е българче — отговори г. А. вместо мене, — аз се шегувам.

— Българче! — ами защо си взел — да го опитомяваш ли?

... и не забелязах кога се измина денят и потъмня по полето.

— Ст-о-ой! — изрева каручеринът и конете се спряха.

...или поне желаех да искам позволение да се разходя из родния му град за развлечение; но, уви!... когато аз пристъпих прага на кухнята, вдървих се на мястото си. Вместо град аз видях едно широко посеяно поле, заобиколено от трите страни с гора; отпреде ми беше къщата на г. А. и от страните още няколко прости здания. Това може би да ми се показа, защото съм сънен, помислих аз — отрих си очите, погледнах, наистина, няма град, няма село — само гора, нивя и две-три къщи. Аз почувствувах нещо като страх.

— Где съм аз? — си зададох въпрос.

— Недей стоя тука, иди горе, че те вика баринът — извика отзаде ми слугинята и ме стресна.

Аз бях забравил, че ме викат.

Алеко

КАК Е СТАНАЛ ГОДЕЖЪТ НА ДНЕШНАТА ИМЕНИНИЦА С ДОСТОЙНИЯ ВНУК НА ХАДЖИ ИВАНА

I

... Беше около Рождество миналата година, когато той, потънал в един абаджийски кожух, беше се свил като кравай в закрития фаетон и от време на време си промушваше нетърпеливо главицата навън да погледне не наближава ли града и след всяка обсервация заглушаваше нетърпението си с по една глътка коняк от бутилката, на която дъното беше вече лъснало.

От края на града, по шосето, се показа една кавалкада от няколко фаетона и десетина ездачи. Той се усети, че идат да го посрещат.

„Ама че диванета, да им се не види главата!“ — помисли си пътникът, но не че срещата го сърдеше, ами като че искаше сам пред себе си да изиграе един акт от скромност. Той погледна още веднъж из фаетона и като се убеди окончателно, че за негова среща идат, за кураж бързешком хвърли зад гърлото си последния остатък от живителната влага.

Кавалкадата пристигна и веднага фаетонът му се окръжи от двадесетина старозагорски учители.

— Добре дошли! О! Добре дошли, господин инспектор, добре дошли, господин Иванов — загъргорих изведнаж двадесет мъжки гърла, а господин Иванов, завит и отрупан така, щото само очите и носът му бяха останали на бял свят, в отговор на приветствията процеждаше през забрадката си един звук, от който можеше да се разбере само едно „бррръ“, но посрещачите трябваше да се досещат, че високият им гост иска да каже „благодаря“.

След краткия обмен на приветствията упътиха се към града, като пропуснаха начело инспекторския фаетон. Кавалкадата влезе в Стара Загора така тържествено, щото за бабите по чешмите не остана съмнение, че е пристигнал князът или най-малко поне някой министър.

Спряха в гостинницата. Не всякой от учителите имаше смелостта да предложи гостеприемство у себе си на господин инспектора — шега работа ли е? Но имаше и куражлии, които се стараеха да покажат пред по-малките си събратия, че те са, току-речи, приятели с гостенина, но предлагаха услугите си на последния с такива изящни фрази, които трудно е да ги предаде човек с всичките им тънкости.

— Господин Иванов — се разливаше един от тях с една до крайност подобострастна усмивка, — не смея да вярвам, но съм уверен, че вий ще бъдете тъй любезни да ощастливите скромното ми жилище с вашето присъствие, аз съм приготвил всичко...

Но увлеченият оратор не досвърши изучения си монолог, защото инспекторът, без много-много, кратко и ясно го пресече:

— Остави се бе, холан, не ща аз, аз ще спя на хана.

— О, не, господин Иванов, това не може да бъде — почна друга една фигура, — ний няма да ви оставим тука. Как може да бъде такова нещо! Ний с таквози нетърпение ви чакахме...

Всичко беше напразно. Инспекторът с няколко нетърпеливи движения даде на учителите да разберат, че той е уморен от пътя, желае да си почине, и те го оставиха.

II

Какво е това чудо, боже мой, защо Анасташа Тошева тъй суетливо се е разтичала насам-нататък из училището? Слуги и слугини си изпотрепаха краката да сноват по всичките посоки на града за провизия. Учители и учителки още от сутринта са се разпречили около голямата маса и нареждат, наместват, разправят, украшават — за кого е това, джанъм? Да седнеше един стенограф да записва колкото планове и програми се предлагаха за тази вечеря, то би излязъл един огромен том от глупости.

— Тука ще седне г. инспектора, тука госпожа Тошева, а отляво г-ца Зойка — вика един разпоредител.

— Не, не бива така — вика други. — По-добре тука г. инспектора, насреща му г-жа Тошева, а пък аз до него.

— Ба-а, да има да земаш, защо пък ти до него?

— Ами кой, ти ли?

— Защо аз — госпожиците. Те ще го забавляват.

— Е, нека тъй да бъде — съгласи се противникът и всички приеха тоя порядък: начело ще седне инспекторът, до него надясно г-жа Тошева, наляво г-ца Зойка, до нея Екатерина Козарева, а нататък вече редът се определяше по йерархическите степени. Но като наградиха двете учителки с честта да бъдат съседки на високия гост, компанията им възложи и някои обязаности, между които първо място заемаше длъжността им да залъгват господин инспектора и да не му оставят никога чашата празна. И наистина двете щастливици изпълняваха вечерта ролята си блестящо.

— Пийте, господин Иванов — подканва от една страна г-жа Тошева и допълнва току-що изпразнената чаша.

— Защо не пиете, г. инспектор? — обажда се от лява страна г-ца Зойка със срамежлива любезност и му пълни деликатно чашата.

Е, иди сега че не пий! Глътва той и тая чаша, но не успее да я сложи празна на масата, ето ти отново дясната съседка:

— Е, г. Иванов, ама вий нищо не пиете, дайте да ви налея.

Чашата се налива и изпразва. А учителите още недоволни и току мятат демонски сигнали с остъклени очи към съседките: „Наливайте, бре-е-е, наливайте, още, още, така, така, още...“ — говорят техните погледи.

— Гледай мари, Зойке, колко пие, пък нищо не му става! — шепне Козарева на ухото на лявата съседка.

— Отгде знаеш, че нищо не му става? Я му виж носа на какво прилича, а очичките му като две сълзи... — забелязва тая.

— Ами я виж, покапал си жилетката и по мустаките му масло от яхнията — шепне първата.

— А ти видя ли през ръкавите долнята му риза колко е мацана — съобщава втората и се обръща отново към госта да изпълни ролята.

— Аз ще ви нарежа ябълка, г. инспектор, ама изпийте още една чаша вино.

Инспекторът метва един стъклен поглед на младата си съседка, пооцапва си трите пръста в масления мустак и хем ябълката изяда, хем и виното изпива.

— Пия за здравието на почтения ни гост, урра-а! — извика от другия край един екзалтиран даскал и накара да се проточат двайсет и пет ръце към почтения гост и двайсет и пет пъти да разплискат разлюляната му чаша.

Цял ред безсмислени тостове се посипаха един след други.

Вечерята се свърши.

— Г-н инспектор — заговори г-жа Анасташа, като забележи някакво нетърпение у госпожиците, — тази вечер има във военния клуб вечеринка, не желаете ли да идем всинца там?

— Я холан, оставете са от тая вечеринка — отговори инспекторът, — какво ще правите там, чай ли ще пиете — че ний и тук можем да пием чай. Я налейте по едно вино, па нека изпеят учителките нещичко.

— Вярно, вярно, браво! — съгласиха се единодушно всички.

— Скоро самовара, самовара скоро! — развика се Анасташа и като се обърна към учителките, каза им: — Госпожици, г. инспекторът желае да изпеете нещо; вий, г-ца Козарева, като учителка на пението — произнесе Анасташа язвително, — и вий, г-ца Зойка, изпейте по нещо.

Учителките отпърво се посвиваха, поусукваха се,

извиняваха се ту че пресипнали през деня от студа, ту че не умеят да пеят, ту че се стесняват да пеят пред такова лице, каквото е г. инспекторът, който е ходил из Европа и е привикнал на хубави опери.

— Я холан, оставете оперите, изпейте нещо български — насърчи ги гостенинът и след няколко още гримаси два разтреперени гласеца, среди общо мълчание, се разнесоха из салона.

На инспектора в първия момент му идеше да се разкикоти, но той с голямо усилие се удържа, като изобрази една сериозно-съсредоточена физиономия, а по примера му и останалите се умъдриха благоговейно, като че ли в това време не се пееше, ами се извършваше някое тайнство. Но тишината не се продължи много. Някои нетърпеливи даскалчета, с претенции на артисти, присъединиха своето херувико към песента на учителките, тях ги последваха други и ето ти че двайсет и пет гърла зареваха за удоволствие на високия гост и за смях на слугините, които гледаха през дупката на вратата.

Но свършиха се песните и инспекторът стана да си отива. Наставаха всички. Гостът се разпрощава първо с учителките и им каза: „Сбогом, да се видим живо-здраво“; но той тъй бърже се ръкува с тях, щото думата „сбогом“ я изрече при ръкуването с Анасташа́, думата „да се видим“ се отнесе с г-ца Зойка и само „живо-здраво“ остана за сметка на Екатерина Козарева. И тъй, ако можеха да допуснат, че инспекторът е почувствувал симпатии към някои от учителките, то по-скоро можеше да се чака в полза на г-ца Зойка, защото към нея се отнесоха думите „да се видим“. Но съдбата инак решила.

III

Като излиза от училището, инспекторът отива в кафенето, придружен от учителя Стойкова. На всичкия учителски персонал е било известно, че г-н Иванов на утринта рано заминува за Сливен, и затова никой не е могъл да предполага, че през тази нощ ще се извършат събития, на които героят ще бъде техният уважаем инспектор.

От дума на дума, Стойков отваря приказка за женитба.

— Я да та оженим бе, Иванов, наистина.

— Я остави се, холан!

— Не, не, шегата настрана, ожени се наистина, ще ти намерим тука някоя мома. Не ти ли хареса някоя от учителките?

— А бе не зная какво, ама мене ми хареса тази другата, Катерина Козарева, аз май че таквози... Я иди я питай — решава моментално нашият герой.

— Браво, сега! — изгърмява Стойков, грабва си шапката и като стрела се мята вън из вратата.

— Ей, почакай... — успява да изговори подире му инспекторът, но Стойков вече летеше с високата мисия към къщата на баба Хаджийка, гдето живееше г-ца Козарева.

Пусто вино загорско — какъв кураж дава!...

— Ама че диване, кой знае какво ще каже там! — беше първата мисъл на Иванова и само за една минута като мълния пресече мозъка му неприятната мисъл: „Ами ако откаже?“ — Гледай сега, затича се като луд, защо го пратих, не беше ли по-добре да се приготви работата.

Аз съм не в сила да опиша душевното състояние на героя ни в тоя момент и затуй да видим поне онова, що се извършва в дома на баба Хаджийка.

— Где е госпожицата? — пита като трескав Стойков, щом влиза при баба Хаджийка.

— Ето я горе, ами какво има, има ли нещо? — любопитствува бабата.

— Има, бабо, има, после, после — изговаря Стойков и на две крачки взема стълбата, влиза с позволение в стаята на учителката, като оставя долу бабичката в недоумение.

Когато Стойков съобщи на госпожицата целта на своето дохождание, тя в първия момент беше поразена, пулсът ѝ се ускори до сърцебиение, лицето ѝ пламна, устните ѝ се разтрепереха.

Стойков приписа вълнението на избитъка от моментално нахлувание на щастливи чувства.

Но мина първият момент и той трябваше да се убеди, че има пред себе си едно сериозно, разсъждающе същество.

— Не мога да се съглася — беше първият отговор на момата.

— Ка-ак! — извика прекалено учуден Стойков. — „Чудни са тия жени — помисли си той. — Днес тази мома беше свидетелка на тържествената среща, която направихме на Иванова, тя с удоволствие занемаше място до него на трапезата, следеше и се възхищаваше от всичките му движения, считаше за чест да обмени с него няколко думи, изучваше маниерите и костюма му даже и уверен съм, че би позавидвала на всякоя другарка, към която той би оказал особено внимание и любезност, и сега, когато ѝ поднасяш щастието в ръцете, тя се колебае. Иди, че разбери женското сърце!“

Цели два часа се продължаваха преговорите. Стойков употреби всичкото си убедително красноречие, но положителен отговор не получи.

— Е, добре, госпожице, какъв отговор да нося най-сетне? — попита безнадеждно Стойков.

— Съгласете се, моля ви, че аз не мога да дам положителен отговор — каза развълнувано момата; — днес за първи път виждам този човек, отгде го зная кой е, що е, откъде е; истина, той е инспектор и ми прави чест с предложението, но съгласете се, че от една моя дума зависи цялата ми съдба, е, мога ли да се съглася аз, без да се посъветвам с някого от близките си?

— Е, тогава сбогом — казва с въздишка Стойков и се упътва с наведена глава към вратата. „Боже мой, как ще се явя сега пред човека“ ... — помисли той.

Ами да погледнеше в този момент някой самата Катерина Козарева — господи Исусе Христе! Как може туй човешко сърце да издържи тия удари, тия силни и честни удари, които биеха в гърдите ѝ в тоя момент! Где отиде кръвта на това младо лице? Где изчезна влагата от тия нежни устни?!...

— Стойков! — извика тя неестествено, със стиснати при сърцето ръце. — Стойков, елате най-после с г. Иванова тука, ще видим.

Стойков, засмян до уши, изчезна като дим из тъмните загорски улици.

IV

— Бе че ти луда ли си мари, Тинко! Ами как ще ги срещнеш така необлечена? — викаше на момата баба Хаджийка. — Скоро иди се обличай.

— Излез ти, аз няма да излизам пред тях — отговори госпожицата; но това не бяха думи от сърце, но беше вече галение на едно сияюще, щастливо сърце.

След няколко минути тя, облечена, чакаше в стаята си.

Чакаше! Каква нещастна дума, как бледно изражава тя онова неописуемо душевно вълнение, което бунтуваше и сърцето, и душата на младата мома! Чакаше! Истина, не се движеше нейното тяло, но духът ѝ летеше през хиляди картини, които създаваше възпалената ѝ фантазия...

„Е, добре, той ще дойде — мечтаеше си тя, — ами какво ли, как ли ще начене? Той в Немско е свършил... Колко са хладнокръвни тия немци. Той ще ме учи по немски. Как ли ще начене? Ех, че ми се е разтупкало сърцето! „Госпожице, аз съм решил да стъпя в брак и във вас намирам всички тия качества“... — Боже мой, боже мой!... Ами тамам се разчувствува, да му кажа „не“. Той ще ме изпъди на другия ден от учителството... В „Народни права“... „Известяват ни от Стара Загора, че е изключена учителката Е. Козарева, защото отказала...“ Госпожа Иванова... г-жа Иванова... Инспекторите трябва да ги канят в двореца... „La Bulgarie“... Известия от двореца... M-me Katherine Ivanoff... Свищовлия... Дали познава той Константиновите?... Ами зестра, а-а, аз ще му кажа отначало да не се надява... Ами Анасташа утре: „О, госпожице Козарева, на добър час, да знаете колко се зарадвах“... Радва се тя. Той трябва да знае брата ми... Ще известя в Сливен телеграфически... И той заминува за там... Той!... Кой е то „той“! Ох, божичке! „Сливен. Козарову. Сгодих се за инспектора Иванова, приемете го като син“... Ами Зойка? Аз ще му кажа да я премести в София... „На добър час! Честита си мари, Тинко“... Ух, че ми се пие вода...

„Чук, чук, чук!“ — се чува тропот на външните врата.

„Чук, чук, чук!“ — отговаря моминото сърце в гърдите.

— Идат! Боже, помогни ми! — И момата се затече в стаята на баба си.

Слугата отвори и влязоха Стойков и след него сам инспекторът с балтон и наметнат презглава с плед. В тоя ден беше ужасен студ. Парата от дишането беше посребрила брадите на гостите. В това време, когато те си събличаха горните дрехи и се приглаждаха, баба Хаджийка викаше отвътре:

— Мари, Тинко, ти луда ли си? Излез посрещни гостите! — Но като видя, че смаяната и развълнувана Тинка не разбира от думи, хвана я за плещите и полусериозно, полушеговито изтласка я в залата. Тя се спря неподвижно пред гостите, но в същия миг нейното нервно възбуждение се разрази с един увлекателен смях.

Инспекторът изтълкува в своя полза този неочакван смях и тържествено се изкачи след нея по стълбата, придружен от Стойкова.

Разговорът се начена с откъснати фрази, които нямаха нищо общо с целта на посещението.

— Много студено днес — процеди инспекторът между мустаките си и зъбите му тракаха, като че искаше да докаже, че и в стаята е студено, макар и да имаше двадесет градуса топлина.

— Да — продума кратко момата и замълчаха.

— Днес беше много весело в училището — начена момата.

— Да — ораторствува момъкът, и пак мълчание.

Стойков, като помисли, че тяхното мълчание произлиза из стеснение от неговото присъствие, под предлог, че ще си пали цигарата, тръгна да слезе при баба Хаджийка.

— Г-н Стойков, г-н Стойков! — извика с простени към него ръце момата и се препречи при входа на вратата. — Къде отивате, стойте, аз не ща... аз не мога... стойте тука...

— Недейте става на дете, госпожице, аз ще си запаля цигарата и ще дойда.

— Тука има кибрит, чакайте!

И тя, като остави вратата, упъти се към масата

да вземе кибрита, но Стойков изчезна зад вратата и се претъркули из стълбата надолу.

—Ах! — извика като уплашена момата и се спусна, та се улови за ключалката на вратата, но тук сам инспекторът й се препречи и с един таинствено подземен глас й каза:

— Почакайте малко, сега... седнете...

Ах, предателски език! Той не можеше да изцеди нито една дума повече...

Седнаха. Ама сърчицата им като два часовника... Мълчат. Момъкът си повдига полека очите и вижда, че на момата ръцете и устните треперят. Момата си повдига очите и забелязва, че на момъка краката и мустаките танцуват. И двамата едновременно съзнават трагикомизма на положението си и се заливат с нервически смях

Това дава кураж на момъка и той почва да си потътрева стола по-близо към момата, но момата завардва същата дистанция, като си тътри стола по-надалеч. Момъкът повтаря постъпателното движение, но момата поправя ситуацията. Това обстоятелство отново ги разсмива.

И дълго-дълго би се протегнала тази пантомима, ако самата мома, след като мина вълнението на първите минути, не начена един дълъг, предълъг разговор, който приличаше на инквизиционен допрос, който допрос хвърли инспектора в девет пóта, но, от друга страна, още повече го привърза към момата, като му даде да разбере, че той, като е идел да се годява, е знаел твърде малка част от добрите качества на бъдещата си годеница.

След този петчасов разговор ни един от събеседниците не можеше да каже, че не знае какво е и що е другият.

Стойков на няколко пъти дохожда при тях и вижда, че те са углубени в сериозен разговор — нещо, което му се виждаше странно. „Има си хас да й разправя за висшата математика“ — помисли си той и слизаше пак при баба Хаджийка да пие кафе.

Най-сетне възкачи се и сама баба Хаджийка.

— Мари, Тинко, още ли не си казала голямата дума? Ела, пиле, ела вън, аз ще та науча.

— Остави, бабо, аз, ако ща, сама ще я кажа.

Оставиха ги пак сами.

— Кажете ми най-сетне, г. Иванов, нещо за вашия характер, как сте вий като човек въобще? — продължи момата.

— Госпожице — каза момъкът развълнувано, но с благородно достойнство, — най-неудобно е да говори човек за себе си, но нека не се счете за похвала, ако ви кажа, че аз тъй гледам на себе си, щото желал бих много хора да бъдат като мене.

— Е тогава, г. Иванов, вий решително ли ми искате ръката?

— Решително — отговори тържествено Иванов.

— Да?

— Да.

— Ето я на́, аз съм съгласна и вярвам, че няма да остана излъгана.

Тия тържествени думи — за чудо и смайване — произведоха в инспектора такъв ефект, какъвто произвежда огънят в бомбата...

Създателю всевишний! Какво направи ти с Маноля? Това ли е Манол! Потънал в блаженство, той с бесен възторг отваря вратата и в радостно изстъпление крещи:

— Стойков! Бабо Хаджийке, бабо Хаджийке! Стойков! Скоро! Скоро! Тюх, дявола да го вземе! Забравих си пръстеня, Стойков, дай скоро пръстен...

След минута шум, веселие, „честито“, „на добър час“ и... finis...

За един само такъв блажен момент струва човек да живее.

Блазе на тия, които са преживели такъв момент и дай бог всякому да го преживее...

А сега налейте по чаша вино, да пием за здравието на нашата умна и добра именинница.

София, 24 ноември 1888 год.
5 часа вечерта

ДРАМИ

НА СВОБОДНА ПОЧВА

КАРТИНКИ ИЗ НАРОДНИЯ ЖИВОТ В ДВЕ ДЕЙСТВИЯ

ДЕЙСТВУЮЩИ ЛИЦА

Иван Стоичков — кмет селски.
Петър Цветев — учител.
Киле Дръвника — селянин.
Григорий Тестов — българин из Русия.
Гунчо Сопов — агитатор.
Ст. Камшиков — полицейски стражар.
Темидов — мировий съдия.
Кръчмарин.
Цонка Дончова — негова жена.
Двама сопаджии, разсилен, секретар, селяне.

Първото действие произхожда в селска кръчма; второто — при мировия съдия.

ДЕЙСТВИЕ ПЪРВО

Явление I

Сцената представлява селска кръчма. При повдигането на завесата сцената е пуста. След минута от две противоположни страни тичешком влизат Сопов и Камшиков.

Сопов. Видя ли го?

Камшиков. Кого?

Сопов. Бесарабеца.

Камшиков. Видях го.

Сопов *(скороговорка)*. Чувай, скоро ще пусне черква, тук ще се съберат селяните и Тестов, надявам се, ще си пъхне гагата да агитира или ще хване да се бъркa, когато аз ги надумвам, и тогава ще се постарая да го раздразня и ако ми каже нещо сепнато, ще го премеря с врачанската. Той ще вика — ти не се явявай; но дип ако видиш, че излезе по-ербап, тогава изскочи и състави акт; а после ний със съдията ще се споразумеем. Чуваш ли? Хайде сега иди вътре и се скрий. Хем отваряй си очите да не го скалпазаниш, че началникът е наш, ха-а... Скоро, ей ги идат!

(Изскачат двамата.)

Влизат учител Цветев, кмет Стоичков и няколко души селяне. Сценка между стражарина и кръчмарката.

Стоичков. Е, даскале, артък ти днес си спечели литрата. Ей — механджи, я дай да пием с даскала половин ока вино. Че право си казуваш, даскале, нашио бугарин работен народ (*налива*). Е, хад наздрави!

Цветев. Наздраве! Да дае господ здраве.

Стоичков. А че така а, у Немцко сааде барабой ядат.

Един от селяните *(се обажда)*. Ми че барабой лошо ли е бе? Нали и то за човеци е дадено?

Цветев. Да, братя, хубава е нашта земя, богата е нашата земя, ама нали ние не сме хора и си извъртаме очите. Дал ни господ всичко: и яденето ни си е ядене, и пиенето ни си е пиене, ама де-де, дека ще стоим мирно? По другите земи отглади мрат, по со-

каците се търкалят, а зер свят много, па землище малко. Па ний от боллук, от кръв сме пощръклели. Че ний хора ли сме?

Стоичков. Е па све сме си хора, оно не си е баш тамам, ама зер като човеци...

Един от селяните *(се обажда)*. Та па шчо че му чиниш... *(пие)*.

Цветев. Е сéга Боте Стоин и стока има, и бащина има и шеовете му шеове, ама де-де, нали дявола му ванал под кожата, земá та запали на човека сеното. Че дойде старшио — беля. Що че чиниш? Да го обадиш — не чини; Боте не си е баш сой — я че та запали, я че та утрепе. Море оно не си е хептен почтено да не казуеш на царщината, ама нейсе, селянин ни е, ке го вардиме.

Стоичков. Да заплати зараро, па тоа път че му простиме. Шче дáде пет окà вино; нали така? — Я попей бе, даскале, ама убав глас имаш, истина.

Цветев *(пие и начева да пее със сипкав тенор)*.

Де са е чуло-видяло
мома войвода да биде и пр.

Влиза Тестов.

Тестов. И-и-и-ха-а! Дай на тези господа още пят ока вино. Здрасти, братци, как поживавате. Страсть как обичам такъв разгулний народ.

Всички. Здравей, братушка.

Стоичков. Я са помръдни, даскале, направи место на човеко. Яла бе, седни. А тъй. Е, що правиш, що чиниш?

Тестов. Спасибо, ничево, добре съм. А ви славно кажетса поживавате. Ну, валяй, ребята! Наливай! *(Пият и се чукат.)* Вот кое са назовава славна жизън. Она, конечно, не е действително като у приспособени государства, морáла ни не е дотам с принципи, но все таки говоря по правда, удовлетворително. Ну, пей!

Стоичков. Е попей малко, даскале, попей на човека.

Цветев. Не бе, ти не разбираш, той ни дума да сръбнем. Така си имат те една лакардия; ние дека казуваме „пей“, те го думат „пий“...

Тестов. Как раз наоборот: „пей“ това значи „пей“,

тоест, значи, например „пий, а „пей“ сиреч по болгарскому ще вийде по нашему „пой“. Понятно ли ви е? Конечно, очень просто. Ну, хайда, пей! Е-де, скорей!

Стоичков. Ама чекай, язека май гаче ли го баш не рàзбрах...

Тестов. Ех ти, голова неочевидная; ну, земи вот стакана си и пий.

Един от селяните *(се обажда)*. А бе оно... да пинем казува. Сéга то иде като друго, ама не си е баш като по влашки, не знаа как инак иде. Е, наздрави.

Тестов. Удоволствието, господа, не е допълнително само с крепки напитки, защото, братци мои, не е, стало быть телесно-физическо; вот, например, някога пиеш, пиеш и ти се затумáни гарнизонта и „чортики пред глаза“, както казват по нас, и что приобретаваш? Тфу! Вот что. Съвсем особна статья е например, театер, а? Неправда ли? А? Чорт возми! Вот чувствително ей богу! Но конечно, тука всичко е в музиката — вод где е главното.

Стоичков. И моето хлапе е там при музиката, у Совйя, онаа зима го викóа, земáха го за война.

Един от селяните. И мóа го закарàха, па го съблéкоха, тà дòфторо го гледá и казувà, че му е много тесен кърсто, то го пущйха.

Влиза Сопов.

Тестов *(без да го забележи)*. А, вий сте дураци, че си давате синовете в армията. Каква вигода имате от това? Аз понимавам, ама да има триста тисячи корпуса бригадни ескадрона, а то с какви-нибуд восемнадцать девяти-фунтови орудия, няма, стало бить три четверти девизия. Не стóи да си тратиш времето напусто. И наконец, что е за наука таквази? Тфу! Плюнуть да и толко!

Сопов. Чувай! Хем ти да си отваряш очите, като плюеш, че ти ги отварям на четири, ха!

Тестов. Что такой?

Сопов. Как „что такой“! Защо ми наплю ботушите?

Тестов. А, извините, голубчик.

Сопов. Какво е това „извините“, не разбирам аз „извините“. Обърши си слюнката!

Тестов. А може бит аз не желая.

Сопов. Не желаеш ти, ама аз ще та накарам. Обърши го!

Тестов. Пажалуйста, какво си са раскричал? Вот важна птица! Много са ошибаваш, ако мислиш, че аз ще са испугàя. Ти са въображаваш за много високощатска особа. Знаем ги ний подобни, голубчик.

Сопов. Хайде, нейсе, на кеф си ма намерил, а то не щеше да ти мине тъй лесно. *(Към селяните.)* Братия, да оставим настрана дребните работи; положението е стратегическо. Много са заблуждавате вий, братя, ако мислите да са ослободите от тази критика, която владее на икономическото състояние. Вий, братя, аз няма да ви обяснявам какво значи костентуция, туй и малките деца го знаят вече, и тези, които са ся учили малко-много, и те го знаят, братя. О, братя, нашата татковина се разкъса по Сàнстèфанската България. Римската империя, господа, и тя също са е разкъсала и затова, братя, да са държим до последнята капка на кръвта си. Сега е вече деветнайсти век. България са простира, братя, и на изток, и на запад, а пък ако щете, и на север, и на юг, затова, братя, да се стремим относително заради костентуцията. О, да знаете вий колко е страдал българския народ, а оттука логически следва, братя, че ний трябва да презираме сички, които искат да изпият костите на началството; мразете ги, братя, презирайте ги, тъпчете ги, омаскарете ги, защото, господа, най-доброто нещо е свобода, равенство и братство. О, братя, дайте ми сто драма вино, защото ми пресъхнаха устата.

Стоичков. Е па как да не пресънат, много хоратйш; оно може тъй и трéбова, ама като не му разбираме. Я сèди, по-харно е. Сéди си — е така, па че си пиеме, па че си сборуваме.

Тестов *(тихо)*. По крайней мере да говори нещо с толком, а то чорт знает, что и кричи, като сумашедший. Вот дурак!

Сопов *(като изпива виното. Към Тестова)*. Какво бъбриш? Сбирай си устата! *(Към селяните.)* Братя, недейте обръща внимания на тогози, той е черна душа, защото той не ще да слуша моите проповеди. Аз, господа, тук гърдите ми са касат и то все за отечеството, за просвещение, за слобода и любов; ама

не за таквази любов, братя, проста, а за любов таквазинаки... да са обичаме, господа, като братия, а щом е това така, любезни братя, то вий трябва да заплюете този човек и да му пречупите свирките, да не стъпва вече в селото ви...

Жената на кръчмарина (*подава си главата*). Оти да го тепат човеко, гиди магаре недно!...

Кръчмаринът. Хàде, хàде, млъкни, гледай си там работата, че като вляга...

Тестов. Вот, дубина! И да не земеш ли такъв човек за шиворот да вон. Но бабата молодец — ей богу. Ха-ха! Той думаше да ма испугае като перепёлка с ружóто. Е-хе, брат...

Сопов. Да, братя, жените са прости, те не разбират...

Един от селяните. Ете, жена нали е — проста си е. И низека баш не та разбираме, ама се си е ýбаво така, да та гледаме, па да си пиеме; е, зер, що че каеш, човеци...

Сопов. Да, господа, трябва повечко човещина и съвест да имаме...

Същият селянин. Е па нали ти това казувам — човещина, като хора: ядеме, пиеме, хоратиме.

Сопов (*без да обръща внимание*). Да, братя, костентуцията е нещо благословено, нещо таквози, господа, което туйнака... ний трябва да се борим за запазването ѝ...

Стоичков. Море, оно не си е сой да са бориш; оня ден нали са бориха Стойчин Герги с Колето, та падна Герги, майке, па си строши крàко...

Цветев. Леле! Истина!

Един от селяните. Ете, Колето го турна на землята, ама оня дявол... е, зер хлапетии... що че им чиниш?...

Сопов. Имайте търпение, братя, да ма слушате докрай; тука са касае относително до нашето отечество и особно по причина на предстоятелните избори...

Стоичков. Бе ний като да са сещаме какво ти е зóро, ами не ти е хоратàта нашенска. Такива като теб доходят два-три пъти в гòдина; е зер царска работа, не е като ний да го мислим; има други сборуват по-чисто, не е тъй свързано. Я сéди, сéди, нá ти кърпа, óбърши са — си са изпòтил много...

Тестов (*тихо*). Вот молодец кмета, сряза го тъй — мой почтений.

Сопов. Времето, господа, не ни позволява да губим напрасно време, защото в неделя ще правим бюро, пък ний не сме още готови, затова, братя, както казва и в костентуцията, требва да изберете Пенча Телето.

Един от селяните. Ми че го избèрем, оти да го не избèрем, ама не го познаваме.

Стоичков (*тихо*). Ти мълчи, нека дàде двáесе окà вино, па че видим.

Един от селяните. Е ми че онó си е на хесапа.

Сопов. Да, братя, да го избереме, защото вий знаете хиляди примери от историята, дето Римската империя, както и относително Южна Америка са пропаднали, защото не са избирали, както гласи глава XXI от костентуцията. Пенчо Телето, господа, е един патриотин челяк, един таквозинаки... той е много страдал, братя, от туйнаке... на Зелено дърво беше, когато водеха робите от Шипка, затова той има право да ни заплюй, ако не го изберем такъв народен челяк. Дайте ми още сто драми вино.

Тестов (*тихо*). Той само това знае: плюй да плюй. И това са нàзивавало възпитателно понятие. Гарнизонта му слаб и затова, стало бит, са ругае като сапожник. (*Към селяните.*) Послушайте, братци мои, пять óка вино съм ви дал, още пять от кармана си ще заплатя, само недейте обръща никакое внимание, дето ви болтае този человек из пусто в порожно.

Един от селяните. Е та дай още пет окà, па он àко си хорати, нали не сака пари...

Тестов (*към кръчмарина*). Дайте, голубчик, още пять ока вино (*пият*). Виното, господа, не е крепки напиток, а вот водката — да, понятно. Изпиеш стакан и „голова без мозги“ — както казват у нас. Идеш на балаган — вий разбирате что такой балаган? Балаган, стало бит цирк — кòните полка танцуват, а там — акробати, трапеция таквази важна, после музика — чудо! Ей богу. Излезе мазòнка, че като закатай на рисàка, а там — сукина дочка, като свистне в галоп, мой почтений, прелест! И тъй, братци мои, съберемся някой път компания и валяй в цирк, а там дёрнеш му

два пол-щрофа „аж искри летят“, както казват у нас. Ех, това са назовава жизън...

Сопов. Братя, недейте слуша този пияница, от него нищо няма да научите. Времето, господа, е стратегическо и затова да оставим критиката за друга дистанция. Най-важното нещо е политиката и затова да са съединим, братя, с всичките си сили, защото режима относително костентуцията, братя, както ви е известно от науката и от историята, то е священо таинство и затова не може всякой да го таквозинаке... Вий трябва да знаете, братя, че стотини хиляди царства са ся противили относително заради свободата и затова, като имате пред вид моите документални убеждения, надевам са, че ще изберете Пенча Телето.

Тестов *(тихо)*. Вот сумашедши! Болтае като дурак, настоящи попугай. *(Към селяните.)* Братци, вий не са поддавайте, покажете са за молодци; той ви рекомандува какой-нибудь Пенчо Телето, вероятно настоящи телёнок без мозги. Недейте го избира, братци.

Сопов. Чувай, аз та моля да не са бъркаш, дето не ти е работа. Ти нямаш никакви интереси за просвещението и бъди малко по-логичен, защо касателно заради екстрени понятия ний разбираме малко повечко от тебе. А пък ти си пияница, разбираш ли?

Тестов. Вот, и разсуждава още! Ех ти, голова фарисейская!

Сопов. Я млъкни, хей, гарга, ще ма накараш да ти извърта една врачанска...

Тестов. Как! Что такой?

Сопов. Ей-я, виждаш ли я? *(Показва му сопата.)* Само три като ти стовара, ще та приспа.

Тестов. А ну, попробвай.

Сопов. Че мигар ще ма е страх бе, подлец, черна душа *(удря го веднъж. Тестов му хваща сопата с едната ръка, а с другата се впива в косите му)*.

Селяните. Бре, що чините, чекайте, оставте бре, братя, немойте така. Тюх, брее! Ми нали е срамота?

Тестов *(тегли го за косата)*. Вот тебе и врачанска...

Сопов. Чувай, пусни ма, е-ей! Предател!

Влиза стражаринът Камшиков, а след него и жената на кръчмарина.

Камшиков. Стой! Какво чините тука? *(Към Тестова.)* Ти кой си? Кой ти е дал право да биеш мирните хора, а? Свиня! *(Удря го.)*

Тестов. Послушайте, аз ви моля да имате малко по-сантиментални обръщения!

Камшиков. Какво? Я гледай диване, той има сурат още и да отговаря *(удря го)*.

Тестов. Ей, ви что такое есть за безобразие, аз ще подам нормален рапорт на началството.

Сопов *(тихо на Камшиков)*. Не бой са, удряй! Аз съм приятел с началника. Състави акт.

Камшиков. Чувайте, никой да не излиза. Ще съставя протокол и тогава ще видим този сарахошин на кого ще са жалова *(изважда хартия и мастило и сяда на масата)*. Ела сега ти тука и казувай каквото ще та питам.

Тестов. С болшим удоволствием.

Камшиков. Как та казуват?

Тестов. Григорий Афанасиев Тестов, Таврической губернии, Симферполского уезда, Павл...

Камшиков. Е хей, какво бъбриш като празна воденица? По-полека — Григор... Атанас... как каза?

Тестов. Григорий Афанасиев Тестов, Таврической...

Камшиков. Е, доста... Афанас... Какво е това Афанас, не можеш да хортуваш още по човешки, кажи Атанас да та разберат; е подире Тестов, тъй ли?

Тестов. Так точно.

Камшиков. Отдека си?

Тестов. Таврической губернии, Симферополского уезда, Павловской волости, села...

Камшиков. Чувай какво та питат! Аз искам да ми кажеш от кое село си — от Берковица ли, от Хаджооглу-Пазарджик ли, от Фисландия ли, отдека си?

Тестов. Никак нет. Аз съм от село Акчар, Павловской волости, Симферо...

Камшиков. Млъкни бе, сарахош! Какво бъбриш!

Тестов. Аз би покорно просил, господин городовой, да бъдете малко по-сантиментални. Аз собствено говоря, отвечавам на въпросите ви и болше ничево. Что за основателно пълно право имате да ма назовавате с разни безразлични предположения. Аз съм, сла-

ва богу, почтений человек и подати плащам своеобразно и как раз во-време, ведь аз не съм какой-нибудь мальчишка да са ругаете с мене.

Камшиков. Хайде, хайде, стига си лаял...

Тестов. Лаят собаките и вий нямате допълнително основание...

Камшиков. На колко си години?

Тестов. Може да са ошибавам, но кажется на святого Онуфрия как раз тридцать восемь.

Камшиков. Жена, деца имаш ли?

Тестов. Никак нет вопросително супружество, но една девочка имам.

Камшиков. Как? Говори по човешки.

Тестов. Аз ви отвечавам слава богу человеческим язиком. На счёт супружница — так нямам, а имам само един ребёнок от женски полк.

Камшиков. Е че как тъй?

Тестов. Тук няма нищо удивително за поражение, сплош и рядом са приключават таквизи дезинхвекции.

Камшиков. Бе че ти не знаеш какво говориш. Кой та пита за дизинфенкцията, че ти знаеш ли на кое казуват дизинфенкция.

Тестов. Пожалуста, на счёт деликатните слова и ний кое-что разбираме. Дезинхвекция, това стало бит, значи церемония, сиреч например, оказия.

Камшиков. Хей, диване с диване, разбираш ти дяволите: дезинфенкцията тя е влашка дума, по нашенски значи кога мерише нещо. Ти си дезинфенкция, че ти мерише дъха на возилница.

Край на I действие

ДЕЙСТВИЕ ВТОРО

Зала на мировото съдилище. Съдията и секретарят.

Съдията. Я да видим каква е тази визитна карта. *(Чете.)* „Г-н съдия, днес ще са гледа у вас делото на Гунчо Сопов, обвиняем в нанисание побой на някой си скакалец Григорий Тестов. Г-н съдия, този Тестов

е един отчаян пияница и без никакви политически убеждения, а тъй като нашия приятел Сопов ще ни бъде нужен тия дни, по причина на изборите, то моля, как да е, да го оправдаете. Регистратор Пантелеймонов.“ Ех, да им са не види главата и службата... *(Звъни.)* Заседанието е открито. Ще са гледа углавното дело № 1001, по обвинението на Гунчо Сопов в нанисание побой на Григорий Тестов. Разсилний! Викай Гунчо Сопов.

Разсилният *(със сипкав глас през вратата)*. Гунчо Сопов!

Сопов *(зад вратата се чува гласът му)*. Хем пополека да викаш; не ма ли познаваш. *(Влиза в залата небрежно и непочтително.)*

Тестов. Григорий Тестов!

Разсилният *(вика)*. Григорий Тестов!

Тестов. Я *(влиза скромно)*.

Съдията. Как ви казват?

Тестов. Григорий Афанас Тестов.

Съдията. Отгде сте?

Тестов. Таврическа губерния Симферополского уезда, Павловской волости, села Акчар.

Съдията *(към секретаря)*. Напиши Русия, то по са разбира. *(Към Тестова.)* На колко сте години?

Тестов. Ако не са ошибавам, на св. Онуфрия как раз тридцать восемь.

Съдията. Давани ли сте под съд?

Тестов. Никак нет, г. съдия.

Съдията *(към разсилния)*. Повикай свидетеля Иван Стоичкова.

Разсилният *(вика)*. Иван Стоичков!

Стоичков *(чува му се гласът зад сцената)*. Ей ма, почекай да си изтърса лулата.

Разсилният. Хайде, хайде, скоро.

Стоичков *(влиза)*. Ми, оти брзаш така?

Съдията *(звъни)*. Ш... ш...!

Стоичков *(сепнато се обръща към съдията и после с идиотска усмивка)*. Помага бог, даскале.

Разсилният *(мушка Стоичков по ребрата и го намества на надлежното място)*. Мълчи, стой тука.

Съдията. Как те казуват?

Стоичков. Леле! Ми забрави ли; нали сме, божем, комшии бе, даскале...

Съдията *(звъни)*. Чувай, тук не е кръчма, тук е съд.

Стоичков. Ми че суд е, оти да не е суд.

Съдията. Е, кога е тъй... Чувай какво ще та питам и отговаряй.

Стоичков. Ете нали казувам.

Съдията. Как ти е името?

Стоичков. Оти питаш? Е, нейсе... Йоване ма казуват.

Съдията. А на баща ти?

Стоичков. Баща ми умря, бог да го прости...

Съдията. Аз не та питам жив ли е, умрял ли е, аз...

Стоичков. Бе оти да ма питаш, нали знаеш, че беше са напил на смъртта му, като...

Съдията *(звъни)*. Мълчи или сега ще та извадя навън. Казвай, как викат баща ти?

Стоичков. Мóа ли баща?

Съдията. Да, твоя.

Стоичков. Ете, казуваха го Герге.

Съдията. А фамилията ти как е?

Стоичков. Споля́ети, жива-здрава, пупа ѝ са беше развил малко, та...

Съдията. Какво?

Стоичков. Ете пупо ѝ са онодел...

Съдиията. Стой! Аз та питам как ти е фамилията?...

Стоичков. Ете нали казувам, като жена...

Съдията. Презимето, прекора как ти е?

Стоичков. Ми че нали ми извади ти прекор Иван Червото, па и сега ми казуват така.

Съдията. Ти недей говори повече от това, за което та питам.

Стоичков. Бива...

Съдията. На колко си годин?

Стоичков. Е па може да имам два-трийс-педесе годин, повече немам.

Съдията. Колко?

Стоичков. Е па нали казувам, три-четирийс-педесе годин — толкова.

Съдията. Отдека си.

Стоичков. Ми че нали сме от Войнеговци.

Съдията. Даван ли си под съд?

Стоичков. Ете, кога ти открàднà...

Съдията. Мълчи! Ти́ даван ли си под съд?

Тестов *(настрана)*. Вот тебе и на! И судията стало бит, не проч на счёт чужди кармани.

Стоичков. Пази́л ма бог.

Съдията. Какво занятие имаш?

Стоичков. Земноделец, óра, кòпа.

Съдията *(към разсилния)*. Викай свидетеля Стоян Камшиков.

Разсилният *(вика)*. Стоян Камшиков.

Камшиков. Я! *(Влиза по солдатски.)*

Съдията. Как та казват?

Камшиков. Стоян Камшиков.

Съдията. Как — Камшиков?

Камшиков. Точно так.

Съдията. Отгде си?

Камшиков. От Татариново.

Съдията. Какво занятие имаш?

Камшиков. Старши полицейски стражар.

Съдията. Грамотен ли си?

Камшиков. Точно так.

Съдията. Даван ли си под съд?

Камшиков. Никак нет.

Съдията *(към разсилния)*. Викай свидетелката Цонка Дончова.

Разсилният *(вика)*. Цонка Дончова.

Дончова. Ей ма, тука съм. *(Влиза със страхопочитание.)* Добър ви ден!

Съдията *(звъни)*. Ш... ш...!

Разсилният я държи за раменáта и я тика до надлежното място.

Съдията. Как ти е името?

Дончова. А?

Съдията. Как те казуват?

Дончова. Мене ли?

Съдията. Да, тебе!

Дончова *(смее се)*. Ха-а, оти питаш?

Съдията. Казвай де, скоро, нямам време да са бавя.

Дончова. Какво да ти казувам? Името ли?

Съдията. Да, името.

Дончова. Чийо име? Моето ли?

Съдията. Да, казвай скоро.

Дончова. Ами оти така скоро ти требова?

Съдията. Мълчи, не разговаряй, казвай каквото та питам!

Дончова. Е па да ти кажем.

Съдията. Е кажи де!

Дончова. Какво да ти кажа?

Съдията. Името ти?

Дончова. Моето ли?

Съдията. Да.

Дончова. Мене ми казуват Цонке.

Съдията. Чия Цонка?

Дончова. Цонка Дончова.

Съдията. Отдека си?

Дончова. От Войнеговци. Ами ти, даскале, нали знаеш, оти питаш?

Съдията. Мълчи, аз не съм ти даскал, аз съм съдия.

Дончова. Ми че судия си, оти да не си судия.

Съдията. На колко си години?

Дончова. А?

Съдията. Колко години имаш?

Дончова. Кой?

Съдията. Ти.

Дончова. Язе ли?

Съдията. Да.

Дончова *(смее се идиотски)*. Ха-ха!

Съдията. Какво са смееш? Кажи колко си години.

Дончова. Е па нали ти казувам.

Съдията. Какво казуваш?

Дончова. Е та какво сакаш да ти казувам?

Съдията. На колко си години?

Дончова. Ми оти ми са смееш?

Съдията. Не разговаряй. Никой не ти са смее, аз та питам да ми кажеш колко си години.

Дончова. А бе отдека че зная на колко съм годин.

Съдията. Ами кой ще знае?

Дончова. Е па не съм са ро́дила язе сама, майка ми ма е родила, тя че знае на колко съм годин.

Съдията. Е кажи, имаш ли двайсет години?

Дончова. Може да имам дваесе годин.

Съдията. Как тъй може? А може да имаш и петдесет?

Дончова. Е па може и педесе да имам.

Съдията. Ами че ти не знаеш ли да четеш?

Дончова. Да чета? — Не зна́а.

Съдията. Не знаеш ли: едно, две, три...

Дончова. Четире, пет...

Съдията. До колко можеш да броиш?

Дончова. Ете до дваесе и седем гроша можем да броим...

. . . . . .

ПРИЛОЖЕНИЯ

АВТОБИОГРАФИЧНИ МАТЕРИАЛИ

[КРАТКА АВТОБИОГРАФИЯ]

Алеко Иваницов Константинов е роден в Свищов на 1863 година, 1 януарий. Първоначалното си образование е получил не в училището, а от домашни учители Емануил Васкидович и Янко Мустаков. Следвал е два класа в свищовското училище и от 1874—1877 г. е бил ученик на Габровската гимназия. Тук под влиянието на Илия Христович и Шишковата словесност е почнал да пише детски стихове. На 1878 г. заминува за Николаев, Русия, гдето свършва пълен курс на реалната гимназия, и на 1881 г. постъпва в Новоросийския университет. През тригодишния си живот в Южнославянския пансион той е издавал, със сътрудничеството на няколко приятели, една хумористическа ръкописна газетка и е писал пиески за ученическата сцена. В първата година на университетския си живот е написал една малка комическа поемица, издадена в 1882 г. от Л. Ю. Райков в Свищов, под заглавие: „Песен за Пламен-Теня и Слобод-Маджара“, написана в духа на народните ни песни. На 1885 г. свършва курса на Юридическия факултет, връща се в България и го назначават член на Софийския окръжен съд; след шест месеца е назначен за прокурор при този съд и девет месеца след това — за помощник на прокурора при Софийския апелативен съд. В течение на пет години, от 1885—1890 г., измира цялото му семейство — баща, майка и три сестри, а при това още уволняват го и от службата. При туй отчаяно положение, без средства за съществуване, той се предава на литературни занятия, плод на които са преводите на „Полтава“ и „Бахчисарайский фонтан“, поеми от А. С. Пушкина, „Беглец“ и „Демон“, поеми от Лермонтова (последната преведена заедно с г. П. П. Славейкова), част от „Руските

жени“, поема от Некрасова, „Тартюф“, петоактна комедия в стихове от Молиера, „Le Pater“ от Франсоа Копе и др., печатани в сп. „Св. Климент“. Писал е в списанията „Мисъл“ („Бай Ганьо“), „Български преглед“ („До Чикаго и назад“, „Tempi passati“), „Българска сбирка“ („Чергари“, поема от А. С. Пушкина, разказче „От много ум“ и няколко стихотворения). Вземал е участие в юбилейните сборници — Фотиновский („Пази боже сляпо да прогледа“) и на Славянската беседа („Из миналия живот на Славянска беседа“). Писал е във вестниците „Прогрес“ („Проза в стихове“) и „Зname“ (подлистници). Сега се занимава с адвокатство. Появяването на неговите книжки „До Чикаго и назад“ и „Бай Ганьо“ той дължи на впечатленията и силата, която е изчерпал от пътуванията си до изложенията в Париж — 1889 г., Прага — 1891 г., и Чикаго — 1893 година.

МОЯТА ИЗПОВЕД

Име и презиме?
— Алеко Константинов.
Месторождение?
— Свищов.
Място и дата на изповедта?
— С. Владая, 20 юли 1894 г.
1. Коя краска предпочитате?
— Краската на кожата a la soeur Clémence.
2. Коя е любимата ви миризма?
— Миризмата на параходите и железниците.
3. Кой цвят ви се вижда най-хубав?
— Бутон от роза и незабудка.
4. Кое животно ви е най-симпатично?
— Кучето.
5. Коя краска на очи и на коси предпочитате?
— Ясносини очи и руси коси.
6. Коя е според вас най-почтената добродетел?
— Любовта като сърдечна доброта.
7. Кой порок мразите най-много?

— Скъперничеството.
8. Кое е най-любимото ви занятие?
— Да пиша хумористични очерки.
9. Кое развлечение ви е най-приятно?
— Гуляй на чист въздух в мъжка компания.
10. Кой е според вас идеалът на земното щастие?
— Свободата от всякакави условности и задължения.
11. Коя съдба ви се вижда най за окайване?
— Да се разочароваш в силата на честността.
12. Може ли да ви попита човек на колко сте години?
— Тридесет и една година, 6 м. и 20 дни.
13. Кое кръстно име бихте си взели, ако бихте си го избирали сам?
— Пак Алеко, а като псевдоним нещо смешно.
14. Кой е най-хубавият момент в живота ви?
— Пътуването ми в Америка и когато ми хрумна идеята за „Бай Ганя“.
15. Кой е най-тъжният?
— Когато измряха домашните ми и аз останах без работа.
16. Коя е вашата главна надежда?
— Че кога да е, ще бъда оценен по достойнство.
17. Вярвате ли в приятелството?
— Да.
18. Кой е според вас най-хубавият момент през деня?
— Ранна сутрина, преди изгрев на слънцето.
19. Кое историческо лице ви е най-симпатично?
— Савонарола.
20. Коя личност от роман или театър?
— Лео на Шпилгагена.
21. В коя страна бихте предпочели да живеете?
— България.
22. Кой е любимият ви списател?
— Тургенев.
23. Кой живописец?
— Верешчагин.
24. Кой компонист?
— Верди.
25. Ако бихте желали да си имате девиза, коя бихте си взели?
— Свобода, честност и любов.

26. Кое е според вас майсторското творение на природата?
— Младо и здраво човеческо тяло.
27. От кое място ви е останал най-приятният спомен?
— От върха на Айфеловата кула и от Ниагара.
28. Кое е любимото Ви ястие?
— Пастърма и кисело зеле.
29. Предпочитате ли меко или твърдо легло?
— Меко умерено и хладно легло.
30. Кой чужд народ ви е най-симпатичен?
— Французите.

Напишете някоя ваша мисъл или цитат, смисъла на който вие одобрявате.

— Щастието е относително и аз съм дошел до убеждение, че цивилизацията не е направила един народ по-щастлив от други: животът сравнително е улучшен, но количественото отношение между доволни и недоволни едва ли се е изменило и едва ли ще се измени...

МЕЖДУ ИЗРЕЧЕНИЯТА, КОИТО СА МИ НАПРАВИЛИ ДЪЛБОКО ВПЕЧАТЛЕНИЕ в юношеските ми години, е приблизително и следнето: „Приучи се да намираш развлечение в дома си и тогава удоволствието ще бъде трайно и в зависимост от волята ти; ако ли дириш развлеченията вън от дома си, то ги туряш в зависимост от случайни обстоятелства."

ЗАЯВЛЕНИЯ

До господина Министра на правосъдието

Прошение
от Алеко Константинов, свищовски гражданин

Имам чест да Ви помоля, господине министре, да благоволите да ма назначите на една от вакантните длъжности при Софийския окръжен съд.

Прилагам при това свидетелство за свършване пълния курс на юридическите науки при императорския Новорусийски университет.

София, 4 юлий 1885 год.

Алеко Константинов

Прокуратура
при Софийския окръжен съд
№ 508
юни 4. 1886 год.
г. София

До господина
Министра на правосъдието

В допълнение към ведомостта за хода на делата в поверения ми прокурорски надзор през миналия месец май текущата 1886 год. чест имам да Ви представя и някои кратки обяснителни към ведомостта сведения.

Като приех възложената ми от Вас в началото на настоящата година трудна обязаност да управлявам прокурорския надзор при столичния окръжен съд, аз бях уверен, че ще разделям труда си с помощници, които предвижда бюджетът на Българското княжество, но недостатъкът на юристи беше причината да изпълнявам, с малки интервали, почти сам в продължение на пет месеца тази служба, която, смея да Ви уверя, гос-

подин министре, е несъразмерна със силите на едно лице. Ето в най-кратки чърти хода на моята деятелност: аз наследих между друго 24 свършени следствени дела, които очакваха далнейше направление и в продължение на месец януари постъпиха още 25 дела; при необходимостта да участвувам ежедневно в углавното отделение на съда, а твърде често и в двете отделения; същевременно да давам направление на канцеларските преписки, аз не бях в състояние да дам ход на повече от 8 дела, тъй щото в края на месеца в канцеларията се събраха вече 41 дела. Тази цифра ясно говори за необходимостта поне на един помощник, но по непредвидени обстоятелства аз и през месец февруари изпълнявах длъжността си сам, усилих занятията си доколкото беше възможно и успях да дам ход на 19 дела, тъй щото от останалите и постъпилите 59 дела към края на февруари имаше само 40 дела, т. е. с едно дело по-малко от миналия месец. През месец март аз се ползувах донякъде от г. Панова, временно командирования при мен помощник, и от събраните 53 дела дадохме ход на 32 дела, тъй щото към края на месеца в прокурорския паркет останаха 21 дела. През април с помощта на Данаилова дадохме ход на 37 дела и към края на месеца останаха висящи само 14 дела. Очевидно беше, че ако да се ползувах поне още 2 месеца от помощник, то столичният прокурорски паркет щеше да достигне до това желателно състояние, при което прокурорът има възможност да дава законен ход на всяко следствие в течение на една неделя от постъпването му, както това изисква ст. 517 от руското углавно съдопроизводство. Това последно требование аз съм се старал да го изпълнявам по отношение на арестантските дела и мога да Ви уверя, че арестантско дело у мен не се е задържало повече от 4—5 дни. Но что се касае до останалите дела, то, за съжаление, и физическа възможност не съм имал да им давам ход в такъв кратък срок. Настъпи месец май и след първите числа на месеца помощникът ми г. Данаилов, по известни Вам причини, се отправи за Лом. Каква е била моята деятелност през този месец, ясно се вижда от представляемата сега ведомост. Считам за нужно да дам следните бележки: през м. май постъпиха 48 дела, а заедно с останалите се събраха до почтената

цифра 62 дела. Без излишни преувеличения осмелявам се да Ви уверя, че аз дадох до максимума на възможността за силите ми деятелност и сам дадох ход на 33 дела, като участвувах при това ежедневно в заседания и независимо от другите постъпили преписки. Но когато в последния ден на месеца г. г. съдебни следователи ми поднесоха 16 дела, аз изгубих моментално всяка енергия и ясно видях своето безсилие да поддържам сам борбата с много сложната и подавляюща обязаност. Под такова впечатление пристигна и телеграмата за смъртта на майка ми и това известие окончателно ме лиши от възможността да продължавам службата, начната със скъпо за здравето ми увлечение.

При това признавам, г. министре, че аз не бях в състояние да изпълнявам тази сериозна обязаност тъй, както аз предполагах и както въобще е желателно. Моята деятелност беше чиновническа и канцеларска пар екселанс. Аз бях лишен от възможността да внисам научно-юридически разум в своята прокурорска деятелност, тъй като нямах необходимото за това време; а се ограничавах само с практическата, с шаблонната подготовка, което може да върши и един практикующ по съдебното ведомство. Аз нямах възможност да дам нито по службата, нито публично сведение за тия немалочислени недостатки, които забелязвах в продължение на кратковременната си служба. Всичко това парализира моята охота и енергия, а аз за съжаление съм поставен в необходимостта да Ви моля, г. министре, да ми се разреши за почивка един отпуск 40-дневен, после което аз се надявам, че ще заема отново същата служба, която при известни условия аз би изпълнявал, уверен съм, много по-съобразно със същността ѝ.

Приемете, г. министре,
уверенията от отличната ми към Вас почит
Прокурор: Алеко Константинов

До господина
Министра на правосъдието

Прошение
от Алеко Константинов, живущ в г. София

Като получих отказ от Софийското общинско управление на просбата ми да ме снабди със свидетелство за правоспособност, и то по причина, която не е била ръководяще правило при издаването на подобни свидетелства за много други лица, аз се обърнах към Свищовското общинско управление, но и там ми оказаха препятствия, които ако не са непреодолими, то поне изискват дълго време и труд за отстраняването им: независимо от други документи, искат ми още свидетелство от българско училище за удостоверяване в моята грамотност по български и метрическо свидетелство за доказателство за моето пълнолетие.

Моля ви покорно, господин министре, да направите разпореждане, за да ми се издаде едно удостоверение от Министерството на правосъдието, че зная да чета и да пиша по български и че службите, които съм заемал, не могат, по закона за съдоустройството, да се поверяват на лица непълнолетни.

София, 19 април 1888 година

С отлично почитание
Алеко Константинов

До господина
Министра на правосъдието

Прошение
от Алеко Константинов, български поданик, ж. в София

Тъй като според бюджета за 1890 год. се откриват вакантни места в някои съдилища на Княжеството, покорно Ви моля, господине министре, да благоволите и ме назначите на длъжност по съдебното ведомство. По причини, които носят чисто домашен характер и затова считам за неудобно да ги излагам писмено, аз съм

поставен в невъзможност засега да напущам г. София и затова, като има вакантни места при Софийския апелативен съд, моля Ви да ме назначите за член при този съд. Аз имам тригодишна практика като бивш член и прокурор при Софийския окр. съд и като помощник-прокурор при Софийския апелативен съд.

Прилагам при настоящето университетското си свидетелство под № 1291.

София, 15 януарий 1890 г.

С отлично почитание
Алеко Константинов

До почитаемий Комитет
на „Българско отечество“
при Министерството на народното просвещение

Заявление

от Алеко Константинов, софийски жител,
родом от Свищов

Предлагам услугите си на почитаемия комитет на „Българско отечество“ и моля най-настоятелно да благоволи и ми възложи съставянието на един малък отдел под титлата „Живописна България“ за бъдещето издание на „Българско отечество“. В този отдел аз се наемам да поместя отделни художествени описания на най-живописните местности в нашето отечество, които ще избера в съгласие с Комитета; към тия описания ще прибавя и фотографически снимки, от които ще се изработят клишета.

Описанията ще бъдат чисто художествени, без примес на разни претенциозни quasi- научни опашки. Лаская се с вярата, че на някои от господа членовете на Комитета е известна моята обич към природните хубости на нашата страна, а що се касае до умението да възпроизвеждам с перо и да вдъхвам любов към картините на мъртвата природа — то не на мен подлежи да се оценявам.

Този труд предлагам да го изпълня през летните ваканции в течение на 4—5 години.

София, 26 август 1896 г.

С особно почитание
Алеко Константинов

До господина Декана
на Юридическия факултет
при Висшето училище в София

Заявление
от Алеко Константинов, софийски жител

В допълнение към заявлението ми от м. май тази година при настоящето си прилагам: а) едно свидетелство, от което се вижда, че след свършването курса на Николаевската реална гимназия съм минал пълен четиригодишен курс на юридическите науки в Новороссийския университет с право на степен кандидат и б) един ръкопис, съдържащ кратка студия върху „Правото за помилване по повод на новия Наказателен закон". Тази студия е писана в течение на последните два месеца, като се е имало пред вид, че въпросът за снабдяване Висшето училище с преподавателски сили за вакантните катедри ще се решава в началото на предстоящата учебна година, независимо от числото на явившите се кандидати. Но ако съветът на Висшето училище има намерение да пристъпи към оценка на кандидатите само след като се представят поне по трима за всяка катедра, което е равносилно с протакание въпроса с цели години — то и самите кандидати няма защо да бързат с представляването на своите конкурсни тези и могат, от своя страна, също така с години да приготовляват изискваните съчинения. Ако е вярно това, както ме уверяваше един от преподавателите на Висшето училище — че необходимостта да бъдат налице най-малко трима кандидати била толкова неминуема, щото при няманието на такива трябва да се поканят ако ще би и фигуранти, само и само да се допълни „законното" число, — ако е

вярно това, то аз моля ръкописът ми да се върне веднага, без даже да се подвърга на обсъждание, понеже бъде ли или не бъде одобрено моето съчинение, ако няма доста кандидати, въпросът няма да бъде разрешен сега; а ако конкурсът се остави за догодина, то аз може би ще бъда в състояние да представя някое по-капитално съчинение.

Приимете уверение в отличното ми към вас почитание.

София, 7 септ. 1896 г.

До господина Кмета
на Софийската градска община

Заявление

от Алеко Константинов, адвокат и юрисконсулт
на Софийското общинско управление

Като Ви изразявам крайна благодарност за доверието, което Софийското общинско управление оказа към мене с назначението ми за адвокат и юрисконсулт на повереното Ви управление, чест имам да Ви моля, господин кмете, да имате добрината да приемете оставката ми от края на текущия месец, а заедно с това Ви моля, ако е възможно, да ми посочите още отсега лицето, което ще ме замести временно или постоянно, за да почна своевременно сдаването на делата. Понеже аз съм назаначен с приказ № 404 от 10 май 1896 г. по личното разпореждане на госп. кмета, то и приемането ми ще стане по същия ред, толкова повече, че според закона за градските общини за назначението или уволнението на адвокат не се изисква решение на общинския съвет.

Като заявявам, че нямам никакви причини да бъда недоволен от поверената ми длъжност, моля Ви да приемете уверение в отличното ми почитание.

София 19 декември 1896 г.

Алеко Константинов

МАТЕРИАЛИ ВЪВ ВРЪЗКА С ДЕЙНОСТТА НА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

Проект

УСТАВ НА КЛУБ „МУСАЛА“

1. В София се основава клуб от туристи любители на българската природа, под название „Мусала“ — името на най-високия връх на Балканския полуостров.

Цел

2. Целта на клуба е: а) да възбужда и поддържа взаимно между членовете си любов към приятни и полезни обиколки на живописните местности из България, при които ще става по възможност научно изследование на тия местности; б) да възбужда любов към подобни пътувания между цялото общество.

Средства

3. Целта си клубът достига със следующите средства:

а) Със събрания на членовете, в които се съобщават сведения и впечатления от направени обиколки; разискват се въпроси за начина, средствата и времето за извършването нови обиколки; вземат се решения за общи турове или се препоръчват частични обиколки на отделни групи.

б) Клубът дава сведение и на нечленове, желающи да посетят известни местности, за да добият право да бъдат членове.

в) Клубът ще се старае да провежда чрез правителството необходимите мерки за улеснение на пътуванията и предупреждение на заблудяванията из непроходими и непристъпни места.

г) Ще се държат публични сказки за интересните пътувания, за да се пропагандира между обществото идеята на клуба.

д) Ако има материална възможност, клубът ще издава свой печатен орган, в който ще се излагат отчетите за извършени обиколки и проекти за бъдещи пътувания.

е) Ще се пропагандира отварянието на клубове със същата цел и в другите градове на България.

Членове

4. Лицата, които се запишат при основаването на клуба, ще се считат основателни членове.

5. Член на клуб „Мусала“ може да бъде всякой, съвършенолетен български гражданин, който се ползува с граждански и политически права и който се е качил поне на Черния връх на Витоша.

6. За да се възбуди охота към надпреварвания, членовете се делят на три разряда: 3-и разряд — тия, които са се качили само на Черния връх; 2-и разряд — които са възлизали на Царев връх, Попова шапка или Елени връх; и 1-и разряд — които са се качили един или няколко пъти на Мусала. Ще се вземат в съображение и други съпрежени с трудност и опасност пътувания.

7. За членовете на клуба ще се изработи една подходяща за целта униформа.

8. Всякой член внася в касата на клуба по шест лева ежегодно.

Управление

9. Управлението делата на клуба се поверява на един комитет, състоящ от председател, подпредседател, касиер, секретар и трима членове, които се избират по болшинство на гласовете от общото събрание на всичките членове.

ОСОБНО МНЕНИЕ

По повод на сказката „Какво нещо е социализъм“, държана от учителя Петър Джидров в софийското околийско учителско дружество „Неофит Рилски“, моето

мнение като софийски училищен настоятел е следното:

Тази сказка има без съмнение научен характер преди всичко и разгледва историческото развитие на социализма като важно обществено явление. Едно, което бие в очи, то са грубите донякъде епитети, с които лекторът изобилно обсипва носителите на идеи, несъгласни със социалистическите, но за този недостатък на сказката не е виновен толкова той, колкото авторите на книжките, от които във форма на цитати е черпил своите сведения.

Туй, което не е запретено, е позволено. Законът за народното просвещение не запретява на лица със социалистически убеждения да бъдат учители. Ако правителството намира, че проповядването на социализма влияе вредно на възпитанието на учениците, то може и трябва да запрети тези проповеди и учителят, който не се съобрази с такова запрещение, ще търпи последствията.

Но не трябва да се смесва деятелността на един учител в учителското дружество с неговите учителски обязаности. Четението сказка пред учителите не значи и проповядване на заключающите се в нея идеи и пред самите ученици, както не може да се признае, че един интимен разговор между учители може косвено да влияе на учениците им.

Социализмът като учение не се преследва от нашите закони и държанието на сказка по социализма, обективно гледано, не е нито престъпно, нито безнравствено и затова ний не разполагаме със законни средства, нито пък имаме нравствено право да преследваме носителите на тези идеи, макар и да са учители, щом те не се отклоняват от изпълнението на своите обязаности като такива.

Не ще никакво съмнение, че в едно дружество от учители по̀ е естествено да чуваме сказки по педагогиката, по разните клонове на положителните науки, като по-близки до кръга на тяхната професионална деятелност; но от туй никак не следва, че на учителя трябва да се запрети всяко обсъждание на обществени, икономически въпроси и явления.

По тия съображения, накратко изложени, аз не съм на мнение да се запрещава безусловно на г. Джидрова да говори в учителското дружество по социални въпро-

си, както не съм съгласен и да му се предлага да се откаже от социализма. Също така мисля, че било би жестоко да се отстрани той от занимаемата длъжност само за туй, че (не пред учениците, а) пред учителите е излагал идеи не престъпни и не безнравствени, но несъгласни с нашите идеи.

Затова на мнение съм училищното настоятелство по този повод да вземе следующето решение:

„Препоръчва се на софийските народни учители в сказките, които те държат в дружеството си, да се придържат по-близко към кръга на тяхната педагогическа деятелност в най-широкия смисъл на тая дума."

София,
4 април 1896 г.

Софийски училищен настоятел:
Алеко Константинов

ПРАВОТО ЗА ПОМИЛВАНИЕ ПО ПОВОД НА НОВИЯ НАКАЗАТЕЛЕН ЗАКОН

КРАТКА СТУДИЯ

I

Приетият от VIII обикновено народно събрание Наказателен закон, приложението на който почна от 1 май 1896 г., ако и да не е чужд на някои недостатъци, състоящи главно в несъответствието на известни наказания със самите престъпления, недостатъци, които са имали за мотив по-скоро углавната политика, отколкото строго научната класификация на престъпленията и наказанията — този закон все пак ще остане като един блестящ паметник на нашата законодателна деятелност и може да претендира, че е почти изражение на всичко ново, което е могла до днес да изработи европейската наука и практика в областта на углавното право.

Между другите нововъведения цял преврат е направен с урегулирване правото за помилване и в свръзка с него — което е още по-важно и без съмнение по-модерно — с отдела за замяната на наказанията, а също и в постановленията за предсрочното освобождение. Не остава освен институтът на условното осъждание и ний можем да считаме нашия Наказателен закон в числото на най-съвременните и най-съвършените[1].

Правото за помилване е нормирано с чл. 86 от Наказателния закон, който член гласи: „Наложеното на осъдения наказание може да се отмени или смени по помилване от държавний глава.“ При всичката сила на принципа, че никой не може да се извинява с незнанието или кривото разбирание на закона, принцип, осветен и от новия Наказателен закон (чл. 47), очевидно е, че правото за помилване, тъй както е изразено в цитирания член, не може без разяснение да бъде ясно за непосветените нито в размерите, нито в начина на приложението му. За начина, по който ще се упражнява това във висша степен важно право, ще бъде и трябва да бъде изработен специален правилник, който и ще служи донякъде като пояснение на чл. 86. В задачите на настоящата студия лежи между друго и указването на началата, които могат да послужат за основа на този правилник.

Естествено е, че не е чл. 86 от Наказателния закон, който санкционира правото за помилване. Това право е осветено от Основния ни закон, който трябва да служи за база на всичките други закони. Но като се обръщаме към чл. 14 от Конституцията, хвърля се в очи явното несъответствие на този член със съдържанието на чл. 86 от Наказателния закон. Член 14 от Конституцията гласи: „Князът има право да смекчава или да отменява наказанията спроти начина, който е определен в правилата на криминалното съдопроизводство.“ Произхождението на този член лесно се обяснява, като се вземе във внимание, че създаването на Основния ни закон е станало при действието на отоманския наказателен закон и Временните съдебни правила. Според турския наказателен закон (чл. 47) само по особен царски указ се заменяват: смъртното наказание с окови, оковите с поставяне в крепост; вечно поставяне в крепост с вечно заточение или временно поставяне в крепост или временен затвор с временно заточение; а без да има особен царски указ и без особено разпореждане в закона, по никакъв начин не е дозволено да се опрости, замени или олекчи едно наказание. С тази строгост на закона, даже и в правото за замяна на наказанията при наличността на извънредно смекчителни обстоятелства, се обяснява въвеждането и у нас института на съдебното ходатайство, изразен в чл. чл. 816 и 835 от Временните съдебни правила. Но щом новият Наказателен закон предоставя при съществуването на известни обстоятелства замяната на наказанията на самите съдилища, то очевидно е, че съдебното ходатайство по правилата, изложени в углавното съдопроизводство, губи

[1] В парламентарната комисия по правосъдието при разглеждание проекта на Наказ. закон във II сесия на VIII обик. народ. събрание повдигнал се е въпрос за въвеждането на този новейши институт, но е изоставен пред вид на това, че не са още оценени резултатите от въвеждането му в другите европейски държави.

своето основание и чл. чл. 816 и 835 трябва да се считат отменени с новия Наказателен закон фактически; а заедно с това излиза, че и втората половина на чл. 14 от Конституцията остава без значение, но, разбира се, не може да се счита за отменена, понеже никой отделен закон не може да отмени основния. Едно бъдеще Велико народно събрание ще има да се занимае с поправката или даже с пълната отмяна на този член, толкова повече, че същинското право за помилване е напълно санкционирано с чл. 15 от Конституцията, който гласи: „Князът има право за помилване в криминалните дела. А правото за амнистия принадлежи на княза, заедно с Народното събрание." При наличността на този член съществуването на чл. 14 е могло да има основание само при действието и под непременното влияние на чл. 47 от отоманския наказателен закон в свръзка с чл. 816 от Временните съдебни правила.

След тези встъпителни бележки нека пристъпим към анализа на правото за помилване, тъй както е установено в чл. 15 от Конституцията и чл. 86 от Наказателния закон.

1) Князът има право за помилване в криминалните дела (чл. 15 Конст.).

2) Наложеното на осъдения наказание може да се отмени или смекчи по помилване от държавний глава (чл. 86 Наказ. зак.).

Последният член допълня и разяснява съдържанието на първия. Чл. 15 от Конст. по своята редакция и съдържание приближава се към чл. 3 на френския loi constitutionnelle du 25 fevrier 1875, който гласи: „Le Président de la République a le droit de faire grâce, les amnisties ne peuvent être accordées que par une loi". При всичкото видимо сходство на тия два члена между тях съществува една значителна разлика, състояща в това, че правото за помилване, което френският народ е дал в ръцете на председателя на републиката, е без всяко ограничение, а чл. 15 от Бълг. конст. ограничава правото за помилване само за осъдените по криминални дела. Но както ще се постараем да разясним по-сетне, нито във Франция това право е тъй безгранично, нито пък в България упражнението му от държавний глава търпи някакви съществени ограничения. Неясности и вследствие на това разногласия съществуват и могат да се пораждат във всички страни по този въпрос.

Член 86 от Наказат. закон е сходен с определението на правото за помилване в Белгийската конституция: „Le Roi peut remétre ou reduire les peines prononcées par les juges sauf ce que est statué relativement aux ministres."

Понеже се коснахме тука до въпроса за помилването във Франция и Белгия, то не ще бъде излишно да кажем с няколко думи какви са постановленията за това право и в други някои цивилизовани държави с разни държавни устройства, за да няма нужда да се повръщаме към това при предстоящия анализ на правото за помилване. В Русия това право се упражнява направо и изключително по самодържавната воля на царя, с допустима делегация на главнокомандующия, и това право е там толкова широко, щото обема и амнистията, и същинското помилване, и даже реабилитацията. В Германия за забелязване е това, че вън от упражнението правото за помилване от държавните глави и въпреки началото, че това право е изключителна прерогатива на короната, висшите военни власти, с изключение на Бавария и Вюртенберг, при утвърждение присъдите на военните съдилища имат право да смекчават или намаляват наказанието.[2] В Швеция кралят в Държавния съвет може да помилва, след като вземе мнението на Върховното съдилище, и най-интересното е това, че самият основен закон предоставя право на осъдения да приеме помилването или да си

---

[2] Според чл. 118 от нашия Военнонаказателен закон помилването и опрощаването на виновните в никой случай не зависи от съда. То непосредствено излиза от княза. С властта да се опрощават виновниците могат да бъдат облечени от княза само главнокомандующий и лица, които се ползуват с равни нему права.

Очевидна е разликата между това постановление и онуй на германските военни закони: според последните смекчението на наказанията принадлежи в известни случаи на висшите военни власти по право, а според нашия Военнонаказ. закон — само по делегация, и то ограничена с известни лица. Но все пак постановлението на чл. 118 съставлява изключение от началото, че правото за помилване е изключително и неделегируемо право на короната.

претърпи наказанието. В Англия тази прерогатива на короната е ограничена в случая, когато вдовицата или по-близките роднини на убития преследват виновния. В Испания, за да се упражни правото за помилване на убийца, иска се предварително прошка от близките на убития. В Холандия конституцията задължава краля при упражнение правото за помилване да консултира съдебната власт. В Съединените щати всякой губернатор на щатите има право за помилване освен по известни престъпления, които се косват до общия ред на целите щати; но в Пенсилвания например губернаторът няма право да помилва, преди да му се представи една писмена препоръка от комисията, състояща от четворица сановници, която мотивирана препоръка се прочита в публично заседание.

Ний поменахме накратко само за ония държави, в които правото за помилване представлява някои особености. Във всичките европейски държави[3] правото за помилване е изключително право на (държавните глави) короната и във Франция — на президента на републиката. Само Швейцария е, която в това отношение прави изключение, като предоставя правото за помилване на законодателната власт: на Федералното събрание, когато се касае до присъда, издадена от федералните съдилища, и на главния или кантоналния съвет за всички други присъди.

И тъй, както у нас, тъй и във всички — с едно изключение — цивилизовани държави правото за помилване е изключително право на държавний глава, което не може да бъде упражнено от никоя друга власт в държавата. При все това в някои страни са допуснати малки изключения от това начало. Тъй например ний видяхме, че в Германия висшите военни власти могат да смекчават или да намаляват наказанията, наложени с присъди от военните съдилища. В Белгия административната власт има право да видоизменява не само глобите за нарушение митническите и акцизни постановления, но може да се косне също до специалната конфискация, до затварянието на заводи, фабрики, работилници и даже до арестуването, ако съществуват някои смекчителни обстоятелства, небрежност или погрешка. В Англия се е запазила старата практика, която дава право на министъра на вътрешните работи да смекчава или отменява наказанията за някои полицейски нарушения.

[3] За иностранните законодателства по този въпрос гледай най-пълно изложение в I. Legoux, Du droit de grâce en France comparé avec les législations étrangères, p. 219—245; Louis Gobron. Le droit de grâce sous la Constitution de 1875, Paris, 1893, p. 162—169.

За облекчение участта на подсъдимите новият Наказателен закон предоставя на съдилищата правото за замяна на наказанията при наличността на известни обстоятелства, и то в следующите точно определени случаи: 1) За неполнолетните от десет до седемнадесет години, които са действували с разумение; 2) за пълнолетните престъпници от седемнадесет до двадесет и една година; 3) за лицата, които са навършили повече от шестдесет и пет години в началото на изпълнение присъдата (заменява им се смъртното наказание с доживотен строг тъмничен затвор); и 4) при съществуването на важни или многобройни смекчающи вината обстоятелства съдът може: а) да слезе изпод най-ниския предел на наказанието, предвидено в закона за престъпното деяние, с една трета; б) ако ли не е предвиден най-ниският предел, то да премине към други род наказание по такъв ред: от смъртното наказание към строг доживотен или временен тъмничен затвор на петнадесет години; от доживотен строг тъмничен затвор — към временен строг тъмничен затвор не по-малко от десет години; от временен строг тъмничен затвор — към тъмничен затвор и в) да намали глобата до най-ниския ѝ размер според чл. 28 (чл. чл. 57 — 61 от Наказат. закон). Всичко тук изложено из гл. VI от общата част на Наказат. закон говори само за замяна на наказанията. Последният, чл. 62, установява възможността и начина за зачитване предварителния арест. За смекчаване на наказанията в строго юридически смисъл на този термин не може тук да става и дума, тъй щото озаглавването гл. VI на общата част с думите: „За замяната и смекчаването на наказанията", трябва да се счита за неправилно. Да допуснем противното значи да приемем, че новият Наказателен закон е създал за съдилищата правото да разделят с короната единствено ней принадлежащото право за помилване, а това освен че явно противоречи на чл. 86 от Наказ.

закон, но е и против Основния ни закон. За да усвоим добре същността и съдържанието на правото за помилване, трябва старателно и строго да отделим понятието за з а м я н а на наказанията, от една страна, и понятията за о т м я н а или с м е к ч е н и е — от друга. Правото за замяна на наказанията може да бъде упражнено от съдилищата, и то само при точно определените в закона случаи, когато отмяната или смекчението на наказанията е изключителна прерогатива на короната. До влизането на новия Наказат. закон в действие и правото за замяна на наказанията е било изключително право на държавний глава, както това ясно е изложено в чл. 47 от действувавшия у нас отомански наказателен закон и съдилищата даже и при наличността на извънредно смекчающи вината обстоятелства, даже и при констатирване на нещастно за подсъдимия стечение на обстоятелства не са могли да се движат освен между максимума и минимума на предвиденото наказание, а при отсъствието на максимум и минимум не са имали друга възможност за облекчение участта на подсъдимия, освен да ходатайствуват пред държавний глава за помилвание (замяна, смекчение или отмяна), след като изложат като неразделна част от присъдата мотивирано мнение както за самото основание за помилвание, тъй и за размера му. Единствена замяна на наказанията, която турският наказ. закон предоставя на съдилищата, то е замяната на наказанията за непълнолетните по реда, изложен в чл. 40, и замяната на глобата със запирание. Новият же Наказателен закон, като дава на съдилищата право за замяна на наказанията при констатирването на важни смекчающи вината обстоятелства, правото за съдебно ходатайство за помилвание губи вече своето основание, защото съдът, като установи наличността на важни или многобройни такива обстоятелства, може сам да облекчи участта на подсъдимия, като слезе под минимума на наказанието с една третя или като премине към друг род наказание по определения в чл. 61 ред. Щом съдилищата имат право да заменяват едно по-тежко наказание с друго полеко, то по обикновените понятия излиза, че те като да имат право да смекчават наказанията; но това от юридическа гледна точка не е вярно, не е този строго юридическият смисъл на понятието смекчавание на на-

казанията. Съдът няма ни най-малко право да смекчава наказанието, което с л е д в а да се наложи на подсъдимия за извършеното от него престъпление. Случаите за невменяемост ний оставяме настрана. Съдилището, щом признае едного за виновен, трябва да му наложи предвиденото наказание, като взема за размера му в съображение отегчающите или смекчающите вината обстоятелства. Съдът не може да признае едного за виновен и в същото време да го оправдае — това би било превишение на властта, едно крупно беззаконие. Едничко, което може да направи съдът, то е да наложи минимума на наказанието, да слезе под минимума с една третя или да премине към следующия род наказание, и то по строго определен ред. Но и това право на съда не е безусловно, защото то може да се упражни с а м о след като се констатира изрично и мотивирано наличността на важни, на многобройни, на извънредно смекчающи вината обстоятелства; без констатирването на такива обстоятелства един съд не може нито да минава към друг род наказание, нито да слиза под минимума на определеното за престъплението наказание. Постановлението за замяна на наказанията не е изразено в императивна форма и на пръв поглед излиза, като че ли законодателят е предоставил това на пълното усмотрение на съдилищата. Но такова тълкование не може да бъде вярно: изражението „съдът м о ж е..." е употребено, за да се запази свободата за обсъждание значението на представляваните смекчителни обстоятелства, да се запази свободата на съдийската съвест. Законът не може да предвиди и изчерпи всички ранообразни обстоятелства, които могат да се считат като смекчающи вината, макар и да указва на някои от тях. (Интересен е в това отношение чл. 153 от руското „Уложение о наказаниях", който гласи, че наказанията могат да се намалят и зад пределите на съдийската компетентност, и то пак по ходатайство пред царя, в следующите случаи: а) в случай на пълно и искрено признание, ако виновният съобщи за някой друг престъпен заговор против държавата, или за едно или няколко лица, или открие своите съучастници; б) в случай на преминавание в православна религия от друга нехристиянска религия през време на следствието; в) когато подсъдимият е издържал продължителен предва-

рителен арест; и г) когато подсъдимият е принесъл някои изключителни услуги. Същото почти, с изключение на п. б., е възпроизведено в чл. 116 ал. II п. 1 и 2 от нашия Военнонаказателен закон в свръзка с чл. 117 от същия.) Тъй като законът не може да предвиди всички смекчающи или отегчающи обстоятелства, които съпровождат извършването на престъпленията, то законодателят е предоставил оценката на тия обстоятелства — вън от предвидените в закона — на съвестта на съдиите. Тъй щото съдът може да признае и да не признае за смекчающе или отегчающе едно или няколко обстоятелства, които му се представят за такива от страните в процеса; но щом еднаж констатира съществуването на важни или многобройни такива обстоятелства, съдът е д л ъ ж е н при налагание на наказанието да вземе в съображение тия обстоятелства и да приложи мерките, изложени в чл. чл. 60, 61 от Наказат. закон. Оттук излиза, че п р а в о т о на съдилищата за замяна на наказанията, при наличността на известни обстоятелства, се явява в същото време и като тяхна о б я з а н о с т, а в такъв случай не може да става и дума за с м е к ч е н и е на наказанията в юридически смисъл, защото смекчението като една от формите, в които се проявява правото за помилвание, предполага упражнявание по свободна воля на милост, на милосърдие; а съдилищата могат само да съдят, да раздават правосъдие, а не и милости. Последното е изключителна прерогатива на короната. Щом едно наказание е н а л о ж е н о вече на осъдения, никоя власт няма право да отменява или смекчава това наказание освен княза. Тук се изпречва въпросът за предсрочното освобождение, за който ще говорим по-после.

Ний поменахме, че правото за помилвание като изключително право на короната (за ограниченията ще говорим сетне) не може да се делегира на друга власт, на друго учреждение или лице. Нека разясним с още няколко думи това положение. Правото за помилвание като упражнение на милост, на человеколюбие, на милосърдие е съществувало безгранично или в ограничена форма във всички времена и народи[4], то съществува и

[4] Ний няма да говорим за предшествующия период на личното отмъщение и прошка.

днес като необходимо допълнение, като поправка в несъвършенството на человеческия съд. Прието е за начало, че съдилищата не могат да изменяват, да преразглеждат еднаж постановените си присъди. Да се допусне противното значи да се подрови доверието в съдилищата, да се подрине авторитетът на правосъдието. Само в строго определените в углавното съдопроизводство случаи може да се допусне възобновявание на едно углавно дело. Вън от тия случаи е безусловно недопустимо един съд да преразглежда постановената от него присъда. Но нито законите, нито тяхното приложение са достигнали до такова съвършенство, щото погрешките да са станали невъзможни; а щом съдилищата не могат, макар и в твърде редки случаи, да избягнат присъщите на несъвършения человечески ум грешки, то при строгото приложение на началото, че съдилищата не могат да преразглеждат еднаж поставените си присъди, какво ще бъде положението на осъдения, каква ще бъде и вярата в правосъдието, ако при постановяването на присъдата е допусната грешка и тази грешка е вън от случаите, в които се допуска възобновявание на делото? Като изход от такова трудно положение, като поправка в несъвършенството на человеческия съд се явява именно правото за помилвание. Но не са само случаите на съдийските несъвършенства и погрешности, не са само и извънредно смекчающите вината обстоятелства при конкретни случаи, когато би могло да има приложение правото за помилвание. Твърде често съображения от висши държавен и обществен интерес изискват едно смекчавание в строгостта на приложението на законите, както са случаите за крупни осъждания в престъпления от политически характер. Но тъй като в оценката на тия обстоятелства не трябва да се примесват съображения от партиен интерес, то и правото за помилвание, като е отнето от съдебната власт, отнето е също от изпълнителната и законодателната власт и е предоставено изключително в ръцете [на] държавний глава, който стои и трябва да стои, понеже това обусловва свещеността и неприкосновеността на неговата особа, над всички партийни интереси. Ето защо това право не може да бъде делегирано на никое друго учреждение, на никое друго лице. Регентството, което управлява държавата при непълнолетието на княза както в

другите случаи, тъй и при упражнение на правото за помилване, действува винаги от името на княза (чл. 30 от Конст.). В случаите, поменати в чл. 151 от Конституцията, правото за помилване принадлежи на Министерския съвет, но в тия извънредни случаи съветът е облечен с властта на държавний глава. (За изключението, което се създава с чл. 118 от Военнонаказат. закон ний вече споменахме.)

Освен правото за помилване както в нашето, тъй и в другите европейски законодателства са приети и други институти, които имат за цел смекчение участта на извършившите деяния, запретени от закона под страх на наказание; но за да не смесваме тия установления с правото за помилване, ний трябва да ги укажем и да посочим съществената помежду им разлика.

Чл. 15 от Конституцията, като говори, че князът има право за помилване в криминалните дела, добавя, че правото за а м н и с т и я принадлежи на княза заедно с Народното събрание. Главната и съществената разлика между помилването и амнистията се заключава в следующето: 1) Амнистията има за предмет самото престъпно деяние или цял ред престъпни деяния и прави да се заличат тия деяния с всичките им последствия; амнистията предполага пълно забравяние на извършеното (оттам си е получила и названието: amnestia — забравяние), такова забравяние, като че престъплението съвсем не е било извършвано. Щом се постанови една амнистия, тя, като заличава самото деяние, има за последствие прекратявание на преследването както против известните дейци, тъй и против неоткритите, против преследваните и непреследваните, против осъжданите и неосъжданите, против главните дейци и всичките им съучастници в разните им подразделения — ето в какъв смисъл амнистията няма за предмет личностите, а самото престъпно деяние. А помилването има за предмет личността и се косва само до смекчавание или отмяна на наложеното наказание, без да влияе на самото осъждание. Извършеното от помилвания престъпление не се предава на забравяние, осъждането остава да тежи върху него и ако той извърши друго подобно престъпление, първото

осъждание се взема в съображение, той се счита за рецидивист, а това влече тежки последствия за престъпника, последствия, които имат отношение между друго и към правото за помилване, както ще видим по-сетне. 2) Втора съществена разлика между амнистията и помилването състои в това, че амнистията може да бъде постановена във всяко време след извършване на деянието — преди осъждането, преди предварителното следствие и даже преди почването на каквото и да било преследване; а пък помилването може да се упражни само след окончателното осъждание на престъпника. Като казваме, че амнистията може да има място във всякой момент след извършване на деянието, ний разбираме, че може да се постанови и след осъждането, както това става при амнистиите, които обемат един период от време, през което са се извършили цял ред престъпни деяния, от които едни могат да бъдат съдени, други още не съдени и трети съвсем непреследвани. Но, разбира се, амнистията не може да има място за престъпленията, след извършването на които се е изминала определената в закона давност, понеже в този случай углавното преследване само по себе си се изключава. Амнистията, дадена след осъждането и помилването, макар и съвсем пълно — имат разни последствия, както казахме и по-горе: първата предполага пълно забравяние на престъпното деяние и заличаване на всичките му последствия, като да не е било никога извършвано това деяние и то не може да бъде зачетено или взето в съображение, нито даже да бъде припомнено на амнистирания в случай, че той извърши друго подобно престъпление; а, обратно, помилването не се косва до самото осъждане. 3) Третя съществена разлика между амнистията и помилването се заключава в това, че помилването е право на короната и се дава с указ, а амнистията се дава със законодателен акт[5], понеже има за последствие отменение на закона,

[5] В Русия смесват амнистията и помилването. Там както всяка власт, тъй и властта за амнистия (abolitio generalis и abolitio specialis) и помилване е в ръцете на всеросийския самодержец. Нашите военносъдебни капацитети, като превеждали от руски Военносъдебния закон, гдето срещнали титлата „государь император", задоволили се да я заместят с „княз" и са считали може би, че с туй те приспособяват руските закони към нашия държавен строй, без да вземат във внимание грамадната про-

на неговото приложение към дадения специален случай, налага мълчание на закона за този случай или ред случаи, а пък никой закон не може да се отмени инак освен пак със закон[6]. Като указахме разликата между амнистията и помилването, сега е вече ясно в какво се заключава тяхното сходство — то е, че и помилването, както и амнистията могат да имат за последствие непретърпяване на наказанието[7].

Между амнистията и помилването стои друго едно право, което при известни моменти на сходство с тях, от една страна, от друга — съществено се различава и от двете права. Това е р е а б и л и т а ц и я т а. Всякой осъден за престъпление с лишение от граждански пра-

паст, която дели държавното устройство на България с това на Руската империя. (Гледай например чл. 129 п. 4 от Военносъдебния закон, който въпреки чл. 15 от Конституцията създава за княза право на abolitio). Тук не знае человек кому повече да се чуди, дали на ученитe преводачи, дали на Народното събрание, което сляпо е вотирало тия закони, или на пазителя на държавния печат, който е удрял печата, без да съобрази, че е негова длъжност да преглежда всички закони, които облича с държавния печат, и ако има между тях противоконституционни или противоречиви с другите закони на страната, да възбужда законодателна инициатива за отмяна или изменение на тия закони. Впрочем, може би да не му е тук редът да са ринат авгиевите яхъри... и, освен това, нека не зачекваме въпрос, с който рискуваме да изгубим спокойния тон на едно научно изследване.

[6] G a r r a u d, Traité du droit pénal francais, Paris, 1888, t. II, стр. 143.

[7] Н. Д. С е р г е е в с к и й, Русское уголвное право. Часть общая. Спб., 1890, стр. 382—384, смесва помилването с амнистията, като го дели на помилване във време на уголвното преследване и помилване след встъпването на присъдата в законна сила или след почване на наказанието; И. Я. Ф о й н и ц к и й, Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. Спб., 1889, стр. 125—128, дели помилването на: а) помилване до следствието и съда и го нарича а б о л и ц и я, която разделя на обща и частна; първата нарича амнистия, а втората — частно помилване; б) помилване след присъдата, но преди изпълнението; и в) помилване след претърпяване част от наказанието и това той нарича възстановяване на правата. Като отдаваме всичко уважение на известния учен криминалист, трябва да отбележим, че г. Фойницкий излага въпроса от гледището на руското държавно устройство и практика, които съществено се различават от онія на конституционните държави. Впрочем това старо деление на abolitio, aggratiatio plena vel minus plena и restitutió ex capite graciae ний срещаме и у немските криминалисти (А. Б е р н е р. Учебник по уголвното право. Част обща. Руското издание от 1865, стр. 908—913).

ва, и който е претърпял наказанието си или е бил помилван, може да бъде възстановен в правата си, а това възстановление се заключава в заличаване осъждането и в отменяване за бъдеще всички лишения от права, които са били следствие на това осъждане. Тази пълна и точна дефиниция на реабилитацията според нашия Наказателен закон прави очевидни и сходството, и разликата на това право с амнистията и помилването. Тъй като в нашата задача влиза само изследването на правото за помилване, то, за да не излизаме от рамките на настоящия труд, ще се ограничим само с указание на разликата, която съществува между реабилитацията и помилването, и то само дотолкова, доколкото е необходимо, за да се очертае още по-ясно последното. Реабилитацията не се косва, както помилването, до отмяна на материалните наказания, а само до възстановление на правата, от които е бил лишен осъденият, и то само след като е претърпял наказанието си или е бил помилван и при това помилван не с частично смекчение на наказанието му, а с отмяна на цялото или целия остатък от наказанието, понеже молбата за възстановление на права се подава само след пет години от деня на освобождението от затвора или от деня на помилването. (Срокът за осъдените само на тъмничен затвор е три години; за рецидивистите и за ония, които, след като са получили възстановление, отново са осъдени на строг тъмничен затвор, срокът е десет години; за осъдените на тъмничен затвор — шест години). Реабилитацията заличава осъждането, а помилването, както видяхме, не се косва и не влияе на самото осъждане. Реабилитацията отменява за бъдеще всички лишения от права, които са били следствие на осъждането, а пък с отмяната на наказанието с помилване не е свързана отмяна на лишенията от известни права. И, най-сетне, помилването е право на короната, а реабилитацията е дело на съдебната власт.

Облекчение участта на престъпника може да се достигне и по д а в н о с т, чрез изключване на уголвното преследване, ако то не е било възбудено в течение на давностните срокове (чл. 72 Наказ. зак.) или чрез изключаване изпълнението на наложеното наказание, ако престъпникът е бил осъден и наказанието му не е било приведено в изпълнение в указаните срокове за дав-

ност на наказанието (чл. 77 Нак. зак.). Тук, както виждаме, не трябва да се смесват давността на престъплението с давността на наказанието, защото тия два вида давности имат някои различни последствия за престъпника: при давност на престъплението изключава се самото углавно преследване, тъй щото след давностния срок престъпникът не може да бъде ни осъждан, нито даже преследван, а следователно, не може да бъде лишен и от известни права, когато при давност на наказанието изключава се само изпълнението на самото главно наказание, но правото по давност в този случай не се простира и до лишенията от известни права, ако такива са предвидени или определени с влязлата в законна сила присъда (чл. 79 Нак. зак.). Давността на престъплението има туй външно сходство с амнистията, че и двете изключават углавното преследване. А давността на наказанието се схожда с правото за помилване, и то само в това отношение, че и двете могат да имат за последствие изключаване на наказанието. Но разликата между тях както по същност, тъй по последствия е значителна: а) давността на наказанието създава едно право за престъпника, което е негово лично право, а не му се дава във вид на милост, на благодеяние, както е при помилването; б) помилването не изключава реабилитацията, а давността на наказанието я прави невъзможна, понеже след изтичането на давностния срок наказанието не се привежда в изпълнение, а пък възстановление в правата може да получи онзи осъден, който е претърпял наказанието си или е бил помилван.

По-горе ний споменахме за общоприетото начало, че съдилищата не могат сами да пререшават еднаж постановените си присъди, понеже това би разклатило авторитета на съда и вярата в правосъдието. Но от това строго правило съставляват изключение точно определените случаи за възобновяване на углавните дела. Член 536 от Временните съдебни правила предвижда в твърде неясна и непълна форма случаите и начина за възобновяването. На 25 ноември 1878 г. появи се на бял свят един закон, кръстен с името „Учреждение на Върховен съд"; в чл. 11 на този закон са натрупани в десет пункта всевъзможни случаи и за касация, и за преглед на решенията, и за отмяна

по молба на неучаствували в делото лица, също и за отмяна и за преглед на присъдите. Членове 705 и 707 от гражданското съпроизводство туриха на един ред въпроса за преглед на решенията по граждански и търговски дела, а за углавните присъди тази материя си остава в хаос, и при това до такава степен, щото на пръв поглед положително не е възможно да се проумее дали учреждението на Върховен съд предвижда, вън от обикновените случаи за отмяна на окончателните присъди, и правила за възобновяване на углавните дела, толкова повече, когато чл. 17 от този закон гласи, че решенията на Върховний съд не могат да подлежат на никое преглеждание отново. Изтълкуван повърхностно, този член още повече сгъстява мъглата около разгледваната тук материя. Но не може да бъде никакво съмнение, че нашата углавна процедура, макар и в неясна форма, допуска възобновяването на углавни дела в известни случаи (чл. 536 угл. съдопр.), защото в противен случай трябва да приемем, че няма процесуално средство да се поправят ужасните грешки в случаите, когато някой е осъден за убийство на човек, който после се окаже, че е жив, или се открият доказателства, които явно установяват невинността на осъдения, или се докаже, че документите, на които е основана присъдата, са фалшиви, или че показанията са лъжливи, или че съдиите или съдебните заседатели са постановили присъда по корист или други лични изгоди и това се докаже с присъда, влязла в законна сила. Като се обърнем към руския Устав уголовного судопроизводства, източника на нашата углавна процедура, ний намираме ясното разрешение на този въпрос в чл. чл. 934 до 940 включително[8]. Правилата в тия статии напълно са възпроизведени и в нашия военносъдебен устав, чл. чл. 864—873. Разглеждането на тази процедура не влиза в нашата задача и ний само споменуваме за нея, понеже има момент на сходство между последствията от възобновяването на углавни дела и ония от помилването и ний, като отбележим това сходство, трябва — все с цел да очертаем по-ясно същност-

[8] Гледай по този въпрос подробната студия на В. Маринов, Възобновението на углавни дела. — Юридич. списание. Год. II, 1889—1890, кн. IX, стр. 409—423; кн. X, 453—462; кн. XI, 501—525.

та и съдържанието на правото за помилване — да укажем и разликата между тях. С никакво друго средство не могат да се достигнат последствията от възобновяването на едно углавно дело. Да вземем за по-голяма ясност един от случаите, при които се допуска възобновяване, например случая на осъждане с присъда, основана на документи, фалшивостта на които се докаже по съдебен ред. Възобновяването на делото ще има за следствие оправданието на погрешно осъдения. Този резултат не може да се достигне с помилване, защото то може да отмени наказанието, но не се косва до самото осъждане; не може да се достигне с амнистията, защото тя предполага извършване на престъпно деяние, а пък оправданието предполага или недоказаност на деянието, или невменение по законни причини, или ненаказуемост на деянието, или че последното не е извършено от подсъдимия; този резултат не може да се постигне и с реабилитация, понеже последната се косва само до възстановление на правата на един осъден и излежал вече своето наказание, или пък помилван. Съществена разлика между помилването и възобновяването на углавни дела се заключава още и в това, че първото може да се упражни само когато осъденият претърпява своето наказание или до привеждането на присъдата в изпълнение, а възобновяването може да стане винаги, дори и след смъртта на осъдения, по молба на близките му роднини (чл. 537 угл. съдопр.).

За разликата между съдебната замяна на наказанията и между правото за помилване ний вече говорихме. Остава ни да кажем няколко думи още за един вид облекчение участта на осъдените, предвиден в новия Наказателен закон. Думата е за във висша степен целесъобразния и хуманния институт на предсрочното освобождение. Нека си позволим, и то само за ония, които нямат на ръка Наказат. закон, да изложим с няколко думи в що състои предсрочното освобождение: по разпореждането на министъра на правосъдието, основано върху мнението на един комитет, състоящ по право от председателя на местния окръжен съд или неговия заместник, от прокурора при същия съд, директора на тъмницата, тъмничния свещеник и един член от местното общинско управление по назначение от кмета — мнение, което трябва да почива вър-

ху несъмнени доказателства от тъмничното началство и от местния прокурорски надзор за примерното поведение и прилежание на затворника, — може да се допусне предсрочно освобождение от затвора при следующите условия: а) осъдений на строг тъмничен затвор от пет години нагоре да е претърпял три четвърти от наложеното му наказание и да е заслужил при това за доброто си поведение да бъде преместен от категориите на тежките работи към работи по свой избор; б) осъдений на строг тъмничен затвор до пет години или на тъмничен затвор да е излежал поне една година в тъмницата и да е претърпял също три четвърти от наложеното му наказание. И осъдений на строг тъмничен затвор до живот може да бъде предсрочно освободен, след като излежи не по-малко от петнадесет години в затвора. Не могат да бъдат предсрочно освободени само вторично осъдените за кражба, грабеж, изнудване, обсебване, укривание, измама и палеж. Не може и вторично да бъде предсрочно освободен онзи затворник, на когото предсрочното освобождение е било отменено; той се повръща към първото си състояние в тъмницата според присъдата. А предсрочното освобождение може да бъде всякога отменено, ако освободений наруши условията, под които е бил освободен, и времето, изтекло от деня на предсрочното освобождение до отмяната му, не се смята в срока на наказанието. Но този срок се счита вече за свършен, ако изтече, преди да бъде отменено предсрочното освобождение. Предсрочно освободените се нахождат под надзор на полицията, догдето трае срокът на наложеното им с присъдата наказание. На предсрочно освободените се дават отпустителни свидетелства, формата на които ще се урежда с особен правилник от Министерството на правосъдието. Изложеното тук е съдържанието на чл. чл. 20—25 от Наказател. закон. Предсрочното освобождение има толкова пунктове на сходство с правото за помилване, щото, догдето не беше узаконен у нас първият институт, помилването в много случаи се е упражнявало от държавний глава при същите условия, наличността на които се изисква сега за предсрочното освобождение. Тъй като за последното ще имаме случай да споменем и по-после, сега отбелязваме само следующата му разлика с помилването: а) за упражне-

ние правото за помилване не са необходими условията, които се изискват за предсрочното освобождение; и б) еднаж даденото помилване не се оттегля назад, а предсрочното освобождение може да бъде отменено, ако освободеният наруши условията, под които е бил освободен.

Да минем сега към друг въпрос: доколко са безспорни основанията за самото съществуване на правото за помилване. Това право и днес, както и в по-отдавни времена е имало своите противници, в редовете на които личат най-светлите представители на философската мисъл в XVIII век. Техните аргументи, макар и твърде основателни в някои отношения, взети в цялост, не са могли да разрушат основанията за съществуване на правото за помилване[9] и ний виждаме, че във всичките цивилизовани държави това право не само че съществува в една или друга форма, но упражнението му според специалните статистически данни взема все по-големи размери, което без съмнение се дължи на попълното съзнаване несъвършенството на законите и невъзможността да се предвидят и нормират необемлимо разнообразните обстоятелства и индивидуалности, които предизвикват и съпровождат извършването на деяния, запретени под страх на наказание, а, от друга страна, дължи се и на по-голямото развитие на хумани чувства.

По-главните аргументи на противниците на правото за помилване се заключават в следующето[10]: Правото за помилване противоречи на основните правила на обществото и съставлява за всичките му членове отказ в правосъдие, защото в една цивилизована страна личността, ако се отказва от правото си за частно отмъщение, прави това, като е уверена, че ако стане жертва на едно престъпление, властта ще вземе делото в ръцете си по негова инициатива и ще му даде възможност да получи моралното и материално удовлетворение, което има право да изисква. А като оставя ненаказани виновниците, обществото дава с това на личността правото за частно отмъщение.

Този аргумент щеше да бъде не само верен, но и неотразим с никакви доводи, ако беше вярно положението, че с упражнение правото за помилване виновниците остават ненаказани. Преди всичко правото за помилване не се заключава само в отмяна на наказанията, а и в тяхната замяна или смекчение и ако се взрем в действителността, ще забележим, че са твърде редки, почти изключителни случаите, когато се е упражнило помилването, преди осъденият да е излежал поне част от наложеното му наказание, но и при тези редки случаи помилването не се раздава произволно, а все се изисква наличността на известни условия. Помилването не се косва до самото осъждане, при това няма за следствие отмяна на лишенията от права и освен това не се простира върху вредите и загубите, присъдени в полза на третите лица и на държавата. При туй положение на въпроса не може да се каже, че чрез помилването виновниците остават ненаказани. Инак стои работата при упражняването на частната аболиция.

Намират даже, че правото за помилване съставлява една опасност за обществената сигурност, защото, ако законите са установени за безопасността на гражданите, за застрашаване на злосторниците, за покровителство на невинността, каква ще бъде целта на правото за помилване, когато следствието от него е да наложи мълчание на наказателния закон и да покровителствува виновния?

И в този аргумент срещаме същата грешка, както и в първия: че помилването оставя ненаказан и покровителствува виновния. Като противопоставим същите възражения и тук, ний трябва да се съгласим, че и двата тия аргументи остават верни за случаите, когато с правото за помилване се прекалява и ако такова злоупотребление се превърне в система, то, разбира се, наказателният закон ще изгуби своята сила и значение.[11] Но отделните случаи на прекалено упражнение

---

9 Това право е било отменено във Франция в 1791 година, но след десет години пак е възстановено.

10 Louis Gobron, Le droit de grâce sous la constitution de 1875, Paris, 1893, p. 6—22; Dalloz, Répertoire de législation, T. 26, v. Grâce et commutation de peine, 12, p. 515; Gouraincourt, Traité du droit de grâce, Paris, 1881, p. 6—7.

11 Като говори за необходимостта на крайна предпазливост за помилвания по частни престъпления, Бернер бележи: „Съветниците на короната са длъжни да съдействуват, щото свещеното

правото за помилване, които са подвъргнати на оценката на общественото мнение, а също и на контрола на законодателната власт, не могат да служат за достатъчно основание да се унищожи самото право. Да се признае за излишно правото за помилване значи да се допусне съвършенството на закона и непогрешимост в неговото прилагане. Наистина, сам законът дава право на съдилищата при наличността на известни обстоятелства да заменяват по-тежкото наказание с по-леко, но това право е ограничено в доста тесни рамки; наистина след замяната върви предсрочното освобождение, но и за него се изискват нелеки условия — претърпяване три четвърти от наказанието; а пък животът ни представлява случаи, гдето едно лице извършва деяние, запретено под страх на наказание, при стечение на такива нещастни обстоятелства, щото и най-лекото наказание, което неумолимият закон не може да отбегне, ще бъде жестокост в очите на обществото — ето в какви случаи блясва благодетелното значение на правото за помилване. А за такива случаи не може да се поддържа алтернативата на Филанджиери: „Ако помилването е правилно, значи, законът е лош; ако законът е добър, то помилването ще бъде насилване на закона. В първия случай трябва да се отмени законът; във втория — да се унищожи помилването.“ Още по-категорически се произнася Бентам: „Правете добри закони, а не създавайте (с помилването) една магическа пръчица, която има сила да ги унищожава.“ „Правете добри закони“ е една прекрасна идея, но не е тъй лесно нейното реализирване. Науката на углавното право се разработва и развива с векове, много са и знатни са жреците, които принасят жертвите си в храма на тази наука[12], и при всичко това никак не изглежда, че теорията е много надпреварила самите углавни закони, а това по-

право за помилване нищо да не губи от възвишения си блясък. Всяко пристрастие към партия, всяка личност, всяка раздразнителност трябва да замлъкнат и се заличат, ако искаме да проявим с акта за помилването висша справедливост. Нищо не е тъй близко към божественото, както излиянието на милост; но затуй пък нищо не изисква толкова добросъвестност, колкото ползуването то с това право“ (Бернер, цит. стр. 113, б. 3).

[12] За новите течения в углавното право и социология гл: Garroud, Traité théorique et pratique du droit pénal français. Paris, 1888, t. I, стр. 1—16.

казва, че законодателната деятелност е възприемала всичко делно, което науката е създавала и се е стремила да не остане назад от изискванията на времето, стремила се е все повече и повече към съвършенство, което не може да се достигне по самото свойство на човеческата природа.

Правото за помилване освен като поправка в несъвършенството на закона служи и като необходимо допълнение към една от целите на наказанието — поправянието на престъпника, като туря в зависимост упражнението на това право от поведението на осъдения. Надеждата, която питае затворникът, че от неговото разкайване, от доброто му поведение зависи да получи смекчение или отмяна на наказанието, много повече може да повлияе за неговото поправяние, отколкото най-тежкото наказание. При някои наказания, както например при строгия тъмничен затвор до живот, затворникът не би имал никакъв повод да обуздава своите престъпни наклонности, да подобрява своето поведение, ако не му блещукаше надеждата, че рано или късно неговото поведение ще бъде взето във внимание и че ако той достатъчно се е поправил, за да може да бъде не само безопасен, но и полезен член на обществото — той може да получи чрез помилване замяна на своето тежко наказание, а след време даже и пълна отмяна. Надеждата му за предсрочно освобождение едва ли може да усмири неговия дух, понеже петнадесет години го делят от момента, когато той може да очаква освобождение. Разбира се — нека го повторим пак, — правото за помилване само тогава достига своята благородна задача, когато с него не се злоупотребява, когато не се прекалява, защото в последния случай то става опасно оръдие, с което върховний глава на изпълнителната власт ще обезсилва делата на съдебната власт и с чрезмерно смекчаване на наказанието ще прави невъзможно достигането на главните му цели — застрашаването и поправяне на престъпника.

Не е лека задачата на държавний глава в упражнение правото за помилване, не е леко да се спази мярката, изисквана ту от справедливостта, ту от обществената полза. Наистина, докладите за помилване и мотивите към тях облекчават самата работа, но те не

могат да отстранят душевното вълнение, което възбуждат особено присъдите със смъртно наказание. Кое да се предпочете — милосърдието ли, справедливостта ли, или обществената полза? Ето момент на колебание, на душевно вълнение, толкова повече че туй е изключително право на държавний глава, което той може да упражни и да не упражни. Но ако той не помилва осъдения на смърт, за помилването на когото се ходатайствува, и падне главата на престъпника, общественото мнение едва ли ще счете, че тази глава пада само от меча на Темида. Наистина, личността на княза е свещена и неприкосновена, но коя сила е в състояние да наложи запрет на стоустата мълва.

Както тук, тъй и по-горе споменахме, че упражнението на правото за помилване е подвъргнато на оценката на общественото мнение, като добавихме още, че подлежи и на контрола на законодателната власт. Това е едно твърде важно положение, което ний ще се постараем да разясним. Член 15 от Конституцията гласи: Князът има право за помилване в криминалните дела. Това помилване става с княжески указ, а пък всякой официален акт, *какъвто и да е*, като се подпише от княза, трябва да бъде също подписан или от всичките министри, или само от надлежний министър (чл. 154 от Конституц.). Още по-категоричен е чл. 18 от основния ни закон, който гласи, че наредбите и разпорежданията, които излизат от княза, *имат сила в такъв случай, когато те са подписани от надлежните министри, които приематна себе всичката за них отговорност*. Значи, и указите за помилване като официални актове, подписани от княза, като наредби и разпореждания, изходящи от княза, като прерогатива на короната трябва да бъдат под страх на недействителност приподписани от надлежния министър в дадения случай от министъра на правосъдието, както е установено във всичките конституционни държави, с изключение на Англия, гдето това върши министърът на вътрешните работи, и на Швейцария, гдето правото за помилване е предоставено на законодателната власт. Тъй щото правото за помилване, макар да е изключителна прерогатива на короната, то не може да се упражни произволно, а трябва да има налице и съгласието на министъра на правосъдието, понеже, щом министърът не намира основателни причини за помилване, той няма да приподпише указа, а без приподписването на надлежний министър никоя наредба, никой официален акт, изходящ от княза, не може да има сила. Министрите, като подписват изходящите от княза и подписани от него актове, приемат на себе всичката за них отговорност — това е основната гаранция на конституционното управление, понеже за държавните глави се е запазил принципът на неприкосновеността. Но в кои случаи на упражнение правото за помилване могат да бъдат отговорни министрите, собствено министърът на правосъдието? Тук се представят следующите главни положения:

1. Министърът намира основания за помилване на някой осъден и представлява мотивиран доклад. Князът не се съгласява да помилва. И това е негово пълнейше право. В този случай министърът не подлежи на никаква отговорност, на никакво запитване от законодателната власт, или по-точно от Народното събрание, понеже всяко запитване в този случай ще бъде намек за неупражнение или неправилно упражнение правото за помилване от държавний глава, а пък в тая прерогатива на короната никоя власт не може да има намеса.

2. Министърът не намира за основателно ходатайството за помилване на някой осъден (не съдебно ходатайство) или не намира целесъобразно неговото помилване и не представлява доклад на княза. В този случай той може да бъде отговорен и могат да му искат обяснения от Народното събрание, защото, ако е имало основателни, безспорни поводи за помилване, непредставлението на доклад може да носи характер на произвол. За този случай министърът е отговорен също и пред княза.

3. Министърът поднася доклад за помилване на лице, за което няма основания да бъде помилвано. В този случай той е отговорен и пред княза, и пред Народното събрание.

4. До княза по какъвто и да е начин постъпва, помимо Министерството на правосъдието, ходатайство за помилване. Князът настоява пред министъра да му представи доклад за помилване. Министърът изслед-

ва работата и намира, че няма основание за това помилване. Ако въпреки това той представи доклад и приподпише указа за помилването, той е отговорен пред Народното събрание. Ако не представи доклад при всички настоявания на княза, министърът или ще си подаде оставката, или князът ще упражни правото, което му дава чл. 152 от Конституцията — да уволни министъра. Но ако за помилването се настоява без всякакви основания, то и всякой последующ министър ще откаже да приподпише указа и ето тук именно е гаранцията, че няма да се злоупотреби с правото за помилване, че няма това право да се превърне в опасно оръдие. Тази гаранция я няма в монархиите със самодържавно управление.

Указания четвърти случай трябва да го считаме като една аномалия, произлязла от това, че на ходатайството е дадено направление не по законния му път — чрез Министерството на правосъдието, в което трябва непременно да се стичат всички ходатайства за помилване, от каквито лица и учреждения да изхождат. Министърът на правосъдието иска сведения за осъдените и данни за помилването им чрез прокурорите, а последните събират тия сведения от тъмничното началство за поведението на затворниците и от общинските власти чрез околийските началници, за семейното и материалното състояние на осъдените. Тъй щото по всяко ходатайство за помилване се събират дастат[ъчно] данни, за да може да се съди заслужва ли и в каква степен заслужва помилване известен осъден. Министърът на правосъдието оценява тия данни и може да представи и да не представи доклад за помилване под своя отговорност — този е и трябва да бъде сега нормалният ред за всички ходатайства за помилване. Друг беше редът на работите в тоя случай при действието на отоманския наказателен закон, когато даже за замяната на наказанията се изискваше съдебно ходатайство по правилата на углавното съдопроизводство. Съдебното ходатайство, като неотемлима част на присъдата, бе задължително за министъра на правосъдието в такъв смисъл, че той трябваше да го представи с доклад на княза, но и в този случай не е бил лишен от правото да представи в доклада си мотиви против размера на помилването, ако счита, че поста-

новеното от съда ходатайство е основано на недостатъчни или несъстоятелни доводи.

Преди да изложим как се прилага у нас на практика правото за помилване, трябва да си разясним и важния въпрос: за кои осъдени и за какви осъждания може да се упражни правото за помилване.

Князът има право за помилване в криминалните дела, казва чл. 15 от Конституцията, а чл. 16 пояснява, че това право не се простира върху присъдите, по които са осъдени министри за някакво нарушение Конституцията. Постановленията на този член се явяват непълни и в очевидно противоречие с чл. чл. 155, 158 и 159 от основния ни закон и чл. чл. 18 и 19 от специалния закон за съдение министри. Правото на княза да помилва не е ограничено само за случаите, когато министри са осъдени за нарушение на Конституцията, а и в случаите, когато са осъдени за всички престъпления, които изброява чл. 155 от Конституцията, а тия престъпления са: измяна на отечеството или на княза, нарушение на Конституцията, предателство и вреда, причинена на Княжеството за лична полза. Във всичките тия случаи князът не може да опрости един осъден министър без съгласието на Народното събрание. На осъдените от особения Държавен съд министри се предоставя право да подават молба за помилване и тази молба се представя на усмотрението на Народното събрание, което, ако признае молбата за уважителна, препраща я чрез министъра на правосъдието до княза за утвърждение. Също тъй се постъпва и в случаите, когато самият Държавен съд намери основание съгласно чл. чл. 816 и 835 от Временните съдебни правила да ходатайствува за помилването или намаление наказанието на осъдения министър. Мислим, че ще бъде криво тълкование на чл. 19 от закона за съдение министри, ако допуснем, че ролята на княза в този случай е чисто пасивна, макар да е казано, че щом Народното събрание даде съгласието си за помилване, молбата или ходатайството се препраща чрез министъра на правосъдието до княза **за утвърждение**. Едно само е безспорно: князът в тези случаи **не може да помилва** без съгласието на Народното събрание, но

макар и да има такова съгласие, князът може да не помилва — това е негово изключително право. По всички други присъди министрите, съдят ли се те от Върховния касационен съд (за престъпления), или се съдят от обикновените съдилища (за нарушения, наказуеми със запирание до три месеца или глоба до 300 лева) — подлежат на помилване на общо основание.

Указаното изключение стои горе-долу еднакво във всички европейски държави. Във Франция коментаторите считат, че това изключение вече не съществува, понеже не било споменато в конституцията от 1875 година[13].

Като разгледва исторически развитието на правото за помилване във Франция, Луи Гоброн дохожда до следующето заключение: 1) Всякой път, когато конституцията е искала да ограничи правото за помилване, тя е правила това изрично; 2) Конституцията от 1875 г. не съдържа никакво ограничение на това право. Ний можем да твърдим á priori, че правото за помилване при действующата конституция е безгранично и че всяко покушение, направено от законодателната или съдебната власт за ограничението му, ще бъде неконституционно[14].

Във всички по-важни съчинения във френската юридическа литература, посветени изключително на този въпрос, се забелязва една явна тенденция да подведат под сферата на помилването всички наказания, били те главни или допълнителни, без да изключават от сферата на това право нито лишенията от права, нито дисциплинарните наказания. Най-новото и най-пълното френско съчинение по този въпрос е цитираната вече книга на Луи Гоброн. Този автор на цели 80 страници с маса доводи, като полемизира с противниците, при всичкото си старание да установи, че правото за помилване не търпи никакво ограничение, все пак е принуден да се съгласи да изключи някои преки или допълнителни наказания, тъй например той прави изключения за глобите, наложени от съдилищата по заявления на административните власти по нарушение законите за горите, митниците, октроато и пр.; за конфискацията; за публикуване на присъдите; за личното задържание и др. Както по тия изключения, тъй и по лишенията от права и дисциплинарните наказания въпросът не може да се счита положително разрешен във френската литература. Всичкият този хаос на възгледи произхожда по нашето мнение от две причини: 1) четия автори[15] теглят заключенията си от отсъствието на изрично изразени в конституцията от 1875 г. ограничения и 2) от неправилната постановка на въпроса, от това, че казаните автори, като се впущат в детайлни анализи на всичките родове наказания отделно и се старяят да оправдаят приложението на правото за помилване към всякое от тях, изпускат из пред вид най-главното, именно — целта и задачите на правото за помилване в свръзка с ония на наказанието. Ний мислим, че ако вземем последното за изходна точка, ще можем да установим едно начало, което ще послужи като основа за разрешение на всички отделни случаи по въпроса спрямо кои наказания може да се упражни правото за помилване.

„Князът има право за помилване в криминалните дела“ — е едно установление, изказано в обща форма, и се нуждае от разяснение. Криминални са всички дела, които имат за предмет едно деяние или бездействие, запретени от закона под страх на наказание. От кой закон? Преди всичко не ще съмнение — от Наказателния закон. Но не е само този закон, който предвижда деяния или бездействия, запретени под страх на наказание. Наред с общото углавно право действува и тъй нареченото специално углавно право — първото се нормира с Наказателния закон и всички други закони, които го допълнят (закон за печата, закон за наказанията от селските съдилища и др.); второто обема специалните закони по всички клонове на управлението, които съдържат наказателни разпореждания (избирателен закон, закона за гербов сбор, за митниците, за пощите и телеграфите, за горите, за тютюня, за бериите върху питиетата, за миниите и др.), а също и специалните наказателни закони за отделни корпорации, напр. Военнонаказателний закон.

[13] За този въпрос в чуждите държави гледай цит. книга на Louis Gobron, стр. 148—152.

[14] Също, стр. 69—74.

[15] I. Legoux, цит. стр. 75—125; L. Gobron, цит., стр. 75—158; G. Breuillac, Des recours en grâce, стр. 6—9. Против: P. Gouraincourt, цит., стр. 29—59; Dalloz, Rep., 26, Grâce, § 4.

Държавний глава може да отмени или смекчи по помилване наложеното на осъдений наказание. Кой може да наложи наказание? На този въпрос ясен отговор дава чл. 73 от основния ни закон: „Никой не може да бъде наказан без присъда от надлежний съд, която е добила вече законна сила[16]. Съдебната власт във всичката нейна ширина принадлежи на съдебните места и лица: на мировите съдии, на окръжните и апелативни съдилища и на Върховний касационен съд (чл. 13 от Конст. и чл. 1 от съдоустр.).[17] Значи, държавний глава може да отмени или смекчи по помилване наказанието, което е наложено от съдебните места и лица с присъда, влязла в законна сила. Но правилно ли е това заключение? То е правилно, но не е пълно, защото, строго тълкувано, не обема всичките случаи на наказания, при които може да се упражни правото за помилване. Смъртното наказание, строгият и обикновен тъмничен затвор, а също и допълнителните наказания — лишението от права и обнародване на присъдата, могат да се налагат само от съдебните места; но освен тия наказания има и други две главни — запиранието и глобата — и едно допълнително — конфискацията на определени предмети, които освен от съдилищата могат да бъдат наложени от административно-полицейските власти, както е изложено например в наказателните разпореждания на законите за горите, за тютюня. Това изглежда да е едно отстъпление от началото, че съдебната власт принадлежи на съдилищата, изглежда да е една аномалия — но тази аномалия се диктува от временните обществени и фискални нужди и тук не че на административните власти принадлежи по право съдението на известни нарушения и налагането на наказания, но тям се възлага тази съдебна власт в специалните случаи —

16 Чл. 81 от закона за народното просвещение предвижда една крупна глоба от 100—1000 лева за учители, които са напуснали училището в течение на годината. За тази глоба се „произнася“ окръжният училищен съвет. Но ако наказаният не пожелае да плати доброволно глобата, „произнасянието“ на училищния съвет няма да има никаква сила. Работата пак ще се отнесе до съдилището.

17 Тук не влизат специалните съдилища: военни, селски и държавний съд.

те се явяват като първостепенни съдилища и наложените от тях наказания подлежат на отмяна от съдилищата. Тъй щото направеното горе заключение ще бъде по-пълно, ако включим и наказанията, налагаеми от временно облечените [в] съдебна власт места и лица. Тук се разбират само действителните глоби и замяната им със запирание, а не и сумите, на които се осъждат нарушителите и които представляват еквивалент на нанесените от тях вреди и загуби.

Като говорим тук за наказанията, ний разбираме само ония наказания, които се явяват като резултат на едно съдение за деяние или бездействие, запретени под страх на тия наказания, а не и за ония, които се налагат със силата на дискреционната власт на лицата от съдебното и административно ведомства. Например, според чл. 68 от закона за съдоустройството председателят в съдебното заседание има право да арестува до 24 часа всякого от публиката, който не се подчини на заповедта му да пази тишина. Арестът е едно наказание, но в този случай то не се явява като резултат на едно специално съдение и осъждане за известно запретено деяние, а изхожда от изключителното право, с което е облечен председателят, на чието пълнейше благоусмотрение е предоставено да се възползува или да не се възползува от това си право, той може да видоизмени или съвсем да отмени разпореждането си; а щом е така, то правото за помилване не може да има приложение в този случай. Нека вземем сега друг пример: член 63 от закона за тютюня казва, че ония, които продават дробен небандерован тютюн, наказват се с глоба от 100 до 500 лева и намереният тютюн се конфискува. Тук имаме едно определено деяние, запретено под страха на също тъй определено наказание. Туй наказание се налага с постановление, което има характер и сила на една първоинстанционна присъда; таза присъда подлежи на обжалване пред по-горните съдилища. Наказанието тук не може да не се наложи поне в минимум, щом се установи виновността. Съдящият има само едно право: да замени глобата със запирание на общо основание; но едното и другото е наказание, което съдът не може нито да отмени, нито да смекчи. И ето тук вече, когато смекчението или отмяната на наказанието се налага или от обществената полза, или

от изключителното положение на осъдения, или от очакването на по-благотворно въздействие върху него на мекостта и милостта, отколкото строгостта на закона — тук настъпва добрият момент за приложение на правото за помилване[18]. Помилването в указания случай ще се косне само до действителното наказание — глобата, а не и до конфискуваний предмет, понеже тази конфискация се явява като възмещение на вредите и загубите на Съкровището, а не като същинско наказание, а пък върху присъдените в полза на държавата и в полза на частни лица вреди и загуби не може да се простре помилването. Въобще конфискацията на определени предмети не подпада под правото за помилване. Трябва да отбележим, че конфискацията на имоти е изрично запретена с чл. 75 от Конституцията и при все това Наказателният закон предвижда като допълнително наказание конфискуването на определени предмети; но за да се убедим, че тук няма никакво противоречие, ний се обръщаме към чл. 37 от този закон и виждаме, че тази конфискация се заключава само: а) в отнемане намерените у виновния предмети, на които направата, проданта, разпространението, притежанието или пазенето са забранени и б) в отнемане вещите, които са били предназначени или са служили за извършване на престъплението и ако те не подлежат на изтребление, продават се в полза на държавните тъмници. Очевидно е, че правото за помилване не може да се простре нито върху една от тия категории конфискувани предмети; противното би значило да се даде на престъпниците привилегия да разполагат с предмети, на които направата, проданта, разпространението, притежанието или пазенето са забранени за всички граждани; то би значило още да се възвърнат на престъпниците ножовете, с които те са убивали, инструментите, с които са разбивали зидове и каси, машините, с които са изливали фалшиви монети. Макар конфискацията на определени предмети и да е предвидена в реда на допълнителните наказания, но очевидно е, че и самият Наказателен закон не сматря тази

[18] Всичките цитирани френски криминалисти не считат глобите по фискалните закони като наказания, подлежащи на помилване, като смесват еквивалента на загубите с глобата като отделно наказание.

наредба за наказание, понеже ал. II от цитираний чл. 37 ясно гласи, че наредбата за конфискация се приспособява от съда и тогава, когато подсъдимият бъде оправдан или освободен от наказание. А на един оправдан не може да се наложи наказание, следователно конфискацията не е наказание, и оттук следва, че правото за помилване не се простира върху конфискацията.

Да пристъпим към другото от тъй наречените допълнителни наказания — обнародването на присъдата — и да видим дали то може да се счита за наказание, подлежаще на помилване. Член 38 от Наказателния закон гласи, че в предвидени от закона случаи, ако съдът определи, присъдата — когато встъпи в законна сила — може да бъде обнародвана за сметка на виновний. Обнародване на присъдата не може да се счита за същинско наказание, между друго, за това, защото не се налага в една императивна форма, а пък правилото е, че щом съдът признае едного за виновен, трябва неминуемо да му наложи предвиденото за деянието му наказание. Обнародването на присъдата не може да се счита за наказание и по самата си същност и целта, която преследва. Предвиден от Наказателния закон случай за обнародване на присъдата съдържа чл. 203, според който, ако някой бъде осъден за набедяване, присъдата може да бъде обнародвана, ако потърпевший поиска — а от това трябва да заключим, че на обнародването не се гледа като на наказание, а като средство, като мярка за възмещение материалните и особено моралните вреди, които изпитва потърпевшото от престъплението лице. Същата цел преследва и обнародването на присъдите за престъпления по закона за печата, макар чл. 44 от този закон да налага обнародване на присъдата, когато е издадена срещу периодическо списание или вестник. Туй допълнително постановление не може да се счита за наказание още и за това, защото не може да бъде наложително приведено в изпълнение, само че неизпълнението му влече отделно наказание, а последното като такова подлежи вече на помилване[19].

[19] Gouraincourt, цит., стр. 39—40, е на мнение, че помилването е применимо при задължителното обнародване на присъдата, но указва на случай, какъвто нашият закон не предвижда.

Остава ни да разгледаме последното и най-важното от тъй наречените допълнителни наказания — лишението от права. Постановленията на Наказателния закон по тази материя не ни се виждат достатъчно ясни. Ний ще се постараем да направим накратко една класификация на тези лишения. Лишението от права е поставено на първо място между допълнителните наказания и у нас няма случаи, гдето каквото и да било лишение от права да се налага като самостоятелно наказание. Член 30 от Наказателния закон предвижда следующите лишения: а) от права, със силата на които всякой гражданин участвува в управлението на страната, сиреч от политически права: да бъде избирател или избираем при каквито и да е избори, които стават по разпореждание на надлежната власт; б) от публични права: да заема държавни или обществени длъжности изобщо или определени длъжности; да носи знакове на отличия; да упражнява определени звания, изкуства, занаяти или търговия, да бъде началник, възпитател или учител в каквото и да е училище; да бъде свидетел при извършването на всякакви актове и договори, които според закона трябва да бъдат скрепени със свидетели; в) от семейни права: да бъде член на роднински съвет, управител по назначение от съд, настойник над невъзрастни и на лица, лишени от гражданските си права. Осъдените на смърт или строг тъмничен затвор за не по-малко от пет години губят своите родителски и съпружески права, и то само в случаите, точно от закона определени. Независимо от лишенията осъдените на строг тъмничен затвор се турят под запрещение и могат да разполагат с имота си само чрез завещание. Сроковете за лишения от права се определят от съда и надминуват сроковете на главните наказания най-много с пет години; само осъдените на смъртно наказание или на строг тъмничен затвор до живот губят определените от съда права завинаги. Нека разгледаме сега изложените тук лишения от права, да видим кога и как те се отменяват и сетне ще извадим заключение дали е применимо към тях правото за помилване.

Що се касае до запрещението, то е една мярка, която следва самото наказание и спада сама по себе си, щом осъденият претърпи наказанието си или бъде по-

милван. Запрещението на осъдения да разполага с имота си се оправдава със следующите основания: а) законът, като лишава осъдения от свобода, трябва да се постарае да запази поне имота му и за тази цел урежда настойничество; без това наказанието не би било еднакво за богатите и бедните, за имеющите близки и неимеющите такива; б) запрещението на осъдения да разполага с имоти го лишава от възможността да намалява чувствителността на наказанието и да развращава окръжающите го в затвора. Пред вид на тия задачи на запрещението очевидно е, че то не може да подлежи на помилване, преди да престане самото наказание; а пък щом наказанието престане, то престава и запрещението, и в такъв случай помилването не може да има вече място.

Новият Наказателен закон отхвърля тройното деление на злодеяния, престъпления и нарушения. Деянията, запретени под страх на наказание, са престъпления или нарушения. Последните никой път не се съпровождат с лишения от права. У нас също тъй няма деление в наказанията на криминални и поправителни и вследствие на това не е установено някое начало, според което известни наказания да се съпровождат по закона с лишения от права, а други — по наложение от съда. Едно и също наказание, даже и смъртното, в едни случаи се съпровожда непременно с лишение от известни права, в други случаи може да се съпровожда по наложение от съда, и то в такива близки и еднородни престъпления, каквито са например измяната и предателството. Не може да се каже, че нашият законодател за по-важни престъпления е предвидил като допълнение на наказанието и лишение от права, а за сравнително не тъй важни е предоставил това допълнение на съда, защото например умишлено да лишиш от живот държавний глава или насилствено да присъединиш част от държавната територия към чужда държава са престъпления несравнено по-важни, отколкото със заплашване да възпрепятствуваш на един депутат да гласува или да присъствува в Народното събрание, обаче ний виждаме, че за първите две престъпления осъденият може да бъде лишен от същите тия права, от които той по закона се лишава за последното престъпление. Бъдат ли лишенията от права предвидени

или бъдат наложени от съда, те имат еднакво значение, еднакви последствия и едничък начин за възстановяването им: чрез реабилитация. А за да добие един осъден възстановление на права, трябва да отговаря на следующите условия: а) да е претърпял наказанието си или да е помилван (от което следва, че с помилването не е съпрежена реабилитацията); б) молбата да бъде подадена само след пет години от деня на освобождението от затвор или от деня на помилването му (за особените срокове гледай чл. 89 Н. з.); в) осъденият на строг тъмничен затвор да е живял поне три години в същия окръг, от които двете последни в същата община; г) да удостовери, че е платил съдебните разноски, глобата и обезщетението или че му са били опростени; ако няма подобно удостоверение, длъжен е да установи, че е претърпял вместо това лично задържание според изпълнителното съдопроизводство, или пък че потърпевшото лице се е отказало от този способ на изпълнение; д) ако е бил осъден за измамливо банкрутство, той трябва да удостовери, че е платил пасива на несъстоятелността в капитал, лихви и разноски или че дългът му е бил опростен; е) трябва да се съберат сведения где колко е живял, какво е било поведението му, с какво се е поминувал. След всичко това апелативний съд може да възстанови правата му. В случай че молбата се отхвърли, нова молба може да се подаде само след две години. Ний приведохме всички условия, които се изискват за реабилитацията, за да можем сега да попитаме: когато се изискват толкова много условия, за да може един осъден да бъде възстановен в правата, как може да се допусне да става такова възстановление чрез едно помилване?

При всичкото си старание да избягваме в текста цитати ний не можем да се въздържим от желанието да приведем тук прекрасните думи, изказани по същий повод от Gouraincourt в неговото често цитирано и от френските автори съчинение[20]: „Тази доктрина върху лишенията от права, произтекающи винаги от известни криминални осъждания, утвърдена от юриспруденцията, произтича явно от чл. чл. 619 и 634 на Code d'instruction criminelle, които гласят следното: чл. 619 — „Всякой осъден на едно тежко или позореще наказание, или на едно поправително наказание, който е претърпял наказанието си, или е бил помилван, може да бъде реабилитиран"; чл. 634 — „Реабилитацията заличава за бъдеще, в лицето на осъдения, всичките лишения от права, които произтичат от осъждането." — Ако лишенията, за които тук е думата, биха могли да се заличават чрез помилване, двата цитирани члена не биха имали вече смисъл и не оставаше, освен да се изхвърли от кодекса всичко, което се отнася до реабилитацията. И наистина, за какво са всички тия срокове, всички тия условия, изисквани от желающия да получи реабилитация, ако помилването може също така да му възвърне всички права граждански и политически, както го освобождава и от претърпяване на корпоралното наказание, което си е навлякъл? Наистина, ще бъде абсурд да допуснем, че законодателят е окръжил реабилитацията с толкова сложни мъчнотии и с толкова многобройни гаранции, за да допусне в същото време на осъдения да получи, тъй да кажем, ери ведна-plano га същото с помощта на помилването"[21]. И тъй, както за другите тъй наречени допълнителни наказания — конфискацията и обнародване на присъдите — също и за лишенията от права трябва да заключим, че не впадат в сферата на правото за помилване.[22]

[20] Gouraincourt, цит., стр. 33—34.

[21] Legoux, цит., стр. 103—117; Garraud, цит., т. I, стр. 534—537; Dalloz, Grâce. Против: Gobron, цит., стр. 94—111; Merlin (нямам под ръка „Questions de droit").

[22] В Белгия този въпрос стои сега съвсем инак благодарение на art. 87 de Code pénal belge, който гласи: „Les incapacités prononcées par les juges ou attachées par la loi a certaines condamnations cessent par la remise que le roi peut en faire, en vertu du droit de grâce". Белгийските коментатори считат, че art. 619 и 634 du code d'istruction criminelle, които определяха формалностите за реабилитацията, са вече отменени и че разликата между реабилитацията и помилването вече не съществува. Последното е свързано с първото и остава прерогатива на короната. Тук, разбира се, не влиза законното запрещение. J. — S. — G. Nypels, Le code pénal Belge. Bruxelles, 1867, стр. 200—202; J. — J. — Thonissen, La Constitution Belge. Bruxelles, 1879, стр. 230—234; Thiry, Fernand, Cours de droit criminel. Liége, 1892, стр. 245—249. Съжалявам, че нямам на ръка „Principes généraux du droit pénal belge" от Haus.

Голям спор е възбуждал и възбужда въпросът дали дисциплинарните взискания подлежат на помилване. Във френската юридическа литература основа за този спор дава главно широката, неограничената форма, с която се регламентира в основния им закон правото за помилване. Не е обаче тъй в нашата Конституция: чл. 15 казва, че князът има право за помилване в криминалните дела. Самото туй ограничение явно говори, че правото за помилване не се простира и върху дисциплинарните дела, които строго са разделени от углавните в нашите закони, дето се срещат постановления за дисциплинарни взискания. Ний вече поменахме, че според чл. 73 от основния ни закон никой не може да бъде наказан без присъда от надлежний съд, която е вече добила законна сила. А пък според закона за чиновниците непосредственото началство на всякой чиновник в случай неизпълнение обязаностите може да му прави напомняние или мъмрение, или пък надлежний министър без право на апел налага: а) мъмрене със записване в послужний списък; б) лишение от половината на платата най-много за шест месеца; и в) понижението му на непосредствено по-долня служба, което, впрочем, става с княжески указ, ако чиновникът е бил назначен с такъв. Щом тия взискания не се налагат от съд, значи, че те не могат да се сматрят като наказания, следователно не подлежат на помилване. Но те не могат да се считат за същински наказания и по самата си същност. Наказанието, независимо от другите условия, на които трябва да отговаря, необходимо е да служи за запазване на обществений ред, да бъде еднакво за всички граждани и приложимо за всички. Отговаря ли дисциплинарното взискание на тия условия? — Ни на едно от тях. Преди всичко то не може да бъде приложимо към всички, не може да се косне освен до един тесен кръг лица, принадлежащи към известна корпорация, и се налага не за запазване на обществений ред, а само на вътрешний ред на тази корпорация. Дисциплинарните взискания се налагат от началството или от съвета на корпорацията, които действуват в качества на семейна, на домашна власт и в повечето случаи това става скрито от обществото, тайно, заключено в кръга на корпорацията. Наистина, дисциплинарните взискания на лица от съдебното ведомство се налагат от съдилищата, но не че те действуват като обикновен съд, предназначен да съди и наказва престъпленията и нарушенията, а защото членовете на корпорацията са съдии. Те съдят дисциплинарно своите членове, както адвокатский съвет съди адвокатите, както министърът на просвещението — учителите, както министърът на правосъдието — прокурорите, и пр. Няма никакво основание да се прави разлика между дисциплинарните взискания, налагаеми на лица от съдебното ведомство и на лица от другите ведомства и корпорации и заключението ни за всички изобщо ще бъде, че дисциплинарните взискания не подлежат на помилване от държавний глава[23].

За пълнота на изследването остава ни да споменем още за някои случаи, при които може да се породи въпрос за приложение на помилването. Член 22 от Наказателния закон казва, че предсрочно освободените се нахождат под надзора на полицията, догдето трае срокът на наказанието, определен в присъдата. Наистина, полицейският надзор е едно ограничение свободата на личността, но не се налага като наказание, а е административна мярка за осигурявание изпълнението на условията, под които осъдений е предсрочно освободен. Отменяването на това ограничение чрез помилване би попречило на целта, която гони предсрочното освобождение, като се има пред вид, че това освобождение може да бъде всякога отменено, ако освободений наруши условията, под които е бил освободен. Полицейският надзор в този случай преследва две цели: а) под окото на полицията освободений ще се старае да изпълни условията на предсрочното си освобождение, за да не падне отново в затвор; б) като наруши условията, полицейский надзор го лишава от възможността да се отклони и избегне повторното затваряние.

Член 42 от Наказателния закон на малолетните до десетгодишна възраст и непълнолетните до седемнадесет години, ако са действували без разумение, не

[23] Gouraincourt, цит., стр. 46—57; Против: Legoux, цит., стр. 117—125; Gobron, цит., стр. 111—146.

вменява във вина извършените от тях престъпления и предвижда за тия лица, между друго, да се настаняват в някое възпиталище (maison de correction?). Срок не се предвижда. Това настанявание не може да се счита за наказание, понеже се прилага към лица, на които деянията не се вменяват във вина, а следователно и правото за помилване не може да има място спрямо настанените във възпиталища малолетни, извършивши престъпни деяния.

Сходство с наказанието има и тъй нареченото лично задържание; но всъщност то е едно средство за погашение на дълга, начин на изплащание или мярка за принуждение да се изплати дължимото. Приложението на тази мярка е в зависимост от волята на кредитора. При това личното задържание само по себе си престава, щом се изплати дългът. Тъй щото очевидно е, че правото за помилване не може да има тук приложение. Но не трябва да се смесва личното задържание, като част на изпълнителното производство, със замяната на глобата със запирание, като факултативно постановление на закона, или при случаите на несъстоятелност на глобения. Последното, както казахме по-горе, е наказание, подлежащо на помилване.

Преди да свършим с теоретическата част на правото за помилване, нека отговорим и на повдигания въпрос: може ли един помилван от държавний глава да не приеме, да отхвърли помилването? Този въпрос добива голямо значение особено за осъдените по политически престъпления, понеже в известни случаи прошката може да изглежда по-унизителна от самото наказание. Но такива случаи могат да бъдат само тогава, когато помилването се дава под условия, изпълнението на които се налага на осъдения. Щом помилването е поставено в зависимост от условия, то осъдений може да не ги изпълни и помилването остава без ефект. Ний не говорим тука за условия, които нито от обективно, нито от субективно гледище не съдържат нищо унизително, не представляват никаква морална загуба за помилвания, каквито са условията: да бъдат изплатени съдебните разноски, вредите и загубите, присъдени в полза на държавата или на трети лица. Аргументът, че който се съгласява на помилването, съгласява се и потвърдява самото осъждане, не може да се противопостави на задължителността на помилването, защото невинно осъдений си запазва правото както за реабилитация, тъй също, при наличността на известни условия, и за възобновявание на углавното дело. Въпросът юридически се заключава не в това, дали осъдений постъпва добре или зле, като приема помилването, а дали има той право на избор, когато помилването му се дава без условия. Осъдений не го питат дали той желае или не желае да го наказват; наказанието му се налага без и въпреки неговото искание. Наказанието и неговий размер се диктуват не само от възмездието за извършеното деяние, но и от обществената полза, а тази полза ако в някои случаи изисква приложението на закона във всичката му строгост, в други случаи диктува мекост и милост; а пред обществената полза трябва да отстъпят частните разчети на осъдений и ето защо той няма право да настоява да седи в тъмницата, когато общественият интерес изисква да му се отворят вратата на затвора. Тъй стои и трябва да стои въпросът относително пълната отмяна на наказанието чрез помилване[24]. Що се касае до замяната на наказанията чрез помилване, то в случаите, когато замяната е правилна, сиреч когато едно по-тежко според закона наказание се заменява с по-леко и при това не с по-продължителен срок, тогава помилването не може да бъде отказано; а, наопаки, не може да се наложи на осъдения като помилване замяна с по-леко, но по-продължително наказание или замяна с по-кратковременно, но по-тежко, каквато и да бъде разликата в сроковете. За замяна или смекчавание чрез налагание на непредвидено в законите наказание не може и дума да става, понеже това изрично се запретява от чл. 75 на Конституцията.

За да направи по-осезателно и нагледно заключението си, че осъденият няма право да отблъсне помилването, Гоброн привежда една цитата, от която и ний ще се възползуваме: „Ако екзекутират нещастника, когото милосърдието на държавний глава е помилвало,

[24] В Швеция, както видяхме, осъдений има факултативно право да приема или да не приема помилването.

напразно вий ще казвате, че той се е отказал от помилването; това ще бъде едно самоубийство, от една страна, и едно убийство, от друга.“

СПИСЪК

НА ВЕЩИТЕ, НАМЕРЕНИ В КВАРТИРАТА НА ПОКОЙНИЯ АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ, КАКТО И ПРИ НЕГО ВЪВ ВРЕМЕ НА УБИЙСТВОТО МУ

1. Един диамантов пръстен (100 лв.)
2. Един венчален пръстен (15 лв.)
3. Един сребърен медал (5 лв.)
4. Една малка сребърна кутия за пари (1 лв.)
5. Един златен женски часовник № 4121 (100 лв.)
6. Един златен женски часовник № 9/32106 (60 лв.)
7. Една кесия с разни монети (колекция от пари на разни държави, бакърени и никелови, разни сребърни) (3—4 лв.)
8. 15 различни турски златни монети (махмудийки), около 2 1/2 драма (25—30 лв.)
9. Един чифт златни обици (10—15 лв.)
10. 7 парчета от стари украшения (15—20 лв.)
11. Един златен (с опал или сапфир) пръстен (150 лв.)
12. Една позлатена кибритница за джеб (2 лв.)
13. 65 лева сребро
14. Един меч
15. Един куфар с разни книги
16. Една връзка бели дрехи
17. Една връзка горни дрехи
18. Един турски лоз № 0722115 (по 120 до 130 лв.)
19. Един турски лоз № 0227493
20. Един турски лоз № 0096201
21. Един турски лоз № 07221114
22. Два лоза от парижкото изложение, серия 273 № 9809 и серия 112 № 4355 (по 20 лв.)
23. Писма, съд. книжа и ръкописи
24. Една сребърна табакера (50 лв.)
25. Един никелов часовник (10 лв.)
26. Един златен пръстен (120 лв.)

27. Едно портмоне с 55 л. и 52 ст. и 3 стари монети
28. Дрехи пътнически, омбрела, шапка, ключове.

Освен горните вещи от покойния Алеко остана още една стара желязна каса, която той бе оставил в хранение в дома на приятеля си Ник. Пантилова. В долнята дървена част на касата се намериха някои документи по свищовската къща на покойния, една сбирка от посребрени стари вилици, лъжици и ножове с надпис Д. Х. И., един бакърен тас, две дървени икончики и атестатът на покойната Елена Ив. Константинова.

Обяснения

1. Вещите под т. 1 до 23 включително се намериха в квартирата на Алеко, а тия под т. 24—28 при него във време на убийството му. За намерените в квартирата неща се състави акт, подписан от хозяина, един негов приятел и други 5 души роднини и приятели на покойния. Другите неща са приети от Софийското градоначалство с разписка на Ем. Иванова.

2. От намерените в квартирата на Алеко 65 лв. и у него 55 лв. и 52 ст., всичко 120 лв. и 52 ст., се плати на хозяина му 87 лв. 35 ст. и на гостинницата „Средня гора“ 33 лв. Разписките срещу тия платежи са у Ем. Иванова.

3. Дрехите, намерени при убийството на Алеко, се оставиха в Софийското градоначалство, за да се дадат на някой беден човек. От намерените в квартирата му дрехи някои се дадоха на бедни ученици, другите се съхраняват в дома на лелята на покойния Анастасия В. Маркова.

4. Относително 4-те турски лоза има документ, от който се вижда, че половината от тях са принадлежали на покойния Алеков чичо Алеко Хаджиконстантинов, а че отпосле са преминали на г. Прокопия Хаджиконстантинова.

5. Всички горни вещи, с изключение на дрехи и книги, се намират на хранение у Ем. Иванов, вуйка на покойния Алеко.

6. В горния списък по-ценните неща са придружени с приблизителната им стойност според оценката на

напразно вий ще казвате, че той се е отказал от помилването; това ще бъде едно самоубийство, от една страна, и едно убийство, от друга."

СПИСЪК

НА ВЕЩИТЕ, НАМЕРЕНИ В КВАРТИРАТА НА ПОКОЙНИЯ АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ, КАКТО И ПРИ НЕГО ВЪВ ВРЕМЕ НА УБИЙСТВОТО МУ

1. Един диамантов пръстен (100 лв.)
2. Един венчален пръстен (15 лв.)
3. Един сребърен медал (5 лв.)
4. Една малка сребърна кутия за пари (1 лв.)
5. Един златен женски часовник № 4121 (100 лв.)
6. Един златен женски часовник № 9/32106 (60 лв.)
7. Една кесия с разни монети (колекция от пари на разни държави, бакърени и никелови, разни сребърни) (3—4 лв.)
8. 15 различни турски златни монети (махмудийки), около 2 1/2 драма (25—30 лв.)
9. Един чифт златни обици (10—15 лв.)
10. 7 парчета от стари украшения (15—20 лв.)
11. Един златен (с опал или сапфир) пръстен (150 лв.)
12. Една позлатена кибритница за джеб (2 лв.)
13. 65 лева сребро
14. Един меч
15. Един куфар с разни книги
16. Една връзка бели дрехи
17. Една връзка горни дрехи
18. Един турски лоз № 0722115 (по 120 до 130 лв.)
19. Един турски лоз № 0227493
20. Един турски лоз № 0096201
21. Един турски лоз № 07221114
22. Два лоза от парижкото изложение, серия 273 № 9809 и серия 112 № 4355 (по 20 лв.)
23. Писма, съд. книжа и ръкописи
24. Една сребърна табакера (50 лв.)
25. Един никелов часовник (10 лв.)
26. Един златен пръстен (120 лв.)

27. Едно портмоне с 55 л. и 52 ст. и 3 стари монети
28. Дрехи пътнически, омбрела, шапка, ключове.

Освен горните вещи от покойния Алеко остана още една стара желязна каса, която той бе оставил в хранение в дома на приятеля си Ник. Пантилова. В долнята дървена част на касата се намериха някои документи по свищовската къща на покойния, една сбирка от посребрени стари вилици, лъжици и ножове с надпис Д. Х. И., един бакърен тас, две дървени иконички и атестатът на покойната Елена Ив. Константинова.

Обяснения

1. Вещите под т. 1 до 23 включително се намериха в квартирата на Алеко, а тия под т. 24—28 при него във време на убийството му. За намерените в квартирата неща се състави акт, подписан от хозяина, един негов приятел и други 5 души роднини и приятели на покойния. Другите неща са приети от Софийското градоначалство с разписка на Ем. Иванова.

2. От намерените в квартирата на Алеко 65 лв. и у него 55 лв. и 52 ст., всичко 120 лв. и 52 ст., се плати на хозяина му 87 лв. 35 ст. и на гостинницата „Средня гора" 33 лв. Разписките срещу тия платежи са у Ем. Иванова.

3. Дрехите, намерени при убийството на Алеко, се оставиха в Софийското градоначалство, за да се дадат на някой беден човек. От намерените в квартирата му дрехи някои се дадоха на бедни ученици, другите се съхраняват в дома на лелята на покойния Анастасия В. Маркова.

4. Относително 4-те турски лоза има документ, от който се вижда, че половината от тях са принадлежали на покойния Алеков чичо Алеко Хаджиконстантинов, а че отпосле са преминали на г. Прокопия Хаджиконстантинова.

5. Всички горни вещи, с изключение на дрехи и книги, се намират на хранение у Ем. Иванов, вуйка на покойния Алеко.

6. В горния списък по-ценните неща са придружени с приблизителната им стойност според оценката на

софийския търговец бижутер Кр. Пеев. Желязната каса е от стара система и едва би могла да се продаде за стотина лева.

7. Печатните книги, намерени в квартирата на Алеко, повечето с юридическо съдържание, се намерват в дома на г-жа Анастасия В. Маркова. Оставените от Алеко ръкописи (повечето черновки от подлистниците му в „Знаме“) са предадени на най-близки Алекови приятели, за да ги прегледат и уредят издаването на всичките Алекови произведения.

Предложение

Всичките означени в горния списък неща, с изключение на лозовете, книги и дрехи, имат значение и стойност само за роднините на покойния Алеко; при оценката им се е имало това пред вид. Тия неща, изнесени на пазар, няма да хванат нито четвъртината от означените цени. Ето защо е желателно тия неща да се разпределят между роднините на Алеко. Но понеже едно разпределение по начин, щото всякой да остане доволен, е невъзможно, защото нещата са твърде разнообразни по вид и по стойност, а и самите роднини не се намерват на едно място, за да се спогодят, то предлага се следнето: Всякой Алеков роднина, на първо място и меющите право на наследство, според състоянието си да откупи по една вещ от означените в списъка неща; парите, събрани по тоя начин, да се употребят за поста[вяне надгробен паметник на Алеко от неговите] роднини. Умоляват се прочее всички роднини на Алеко да съобщят, всякой отделно, на Ем. Иванова в София мнението си за горнето предложение, като евентуално означат каква вещ (под кой номер в списъка) желае всякой да има.

Колкото се отнася до турските лозове, то само два са обща принадлежност на наследниците; другите два са принадлежали на покойния Алеко Хаджиконстантинов, а сега са минали, както се вижда, в притежание на г. Прокопия Хаджиконстантинова в Свищов.

БЕЛЕЖКИ

Повечето от включените в настоящия том материали не са помествани в досегашните издания на съчиненията на Алеко Константинов. Тук са събрани за пръв път неговите стихотворни опити, ранните му фейлетони, някои от статиите и адвокатските му речи, много от писмата, хабилитационният му труд върху правото за помилване, някои автобиографични документи и пр. Няма съмнение, че това ще допринесе за по-пълното запознаване с живота и творчеството на писателя. Трябва обаче да се има пред вид, че по редица причини извън настоящия том и изобщо извън изданието останаха някои материали, които въпреки положените усилия засега не успяхме да издирим: произведенията от подготвяното през 1878—1881 г. от Алеко Константинов ръкописно ученическо списание и от издадения от него през 1891 г. бр. 1 на в. „Заговезни", някои изложения, писани от него като член на Върховния македонски комитет, редица стихотворения, писма и автобиографични материали, за чието съществуване разполагаме с известни указания, и пр. (по-подробни сведения посочваме в съответните раздели на бележките).

Материалите са разпределени в четири основни дяла: а) статии и речи; б) писма; в) литературни опити; г) приложения (последният дял фактически трябва да се разглежда като приложение не само към този том, а изобщо към цялото издание). Поради разнообразието на включените материали в повечето от дяловете се наложи обособяването на по-малки раздели, в рамките на които произведенията и документите са подредени хронологично.

СТАТИИ И РЕЧИ

Поместените в този дял материали разкриват интересни страни от дейността на Алеко Константинов като гражданин и общественик. Досега на тези материали не е обръщано достатъчно внимание — нито в изследванията върху живота и творчеството на писателя, нито в изданията на неговите съчинения. Повечето от тях се печатат тук за пръв път след смъртта на автора.

За да бъдат по-добре разбрани поместените статии и речи, е необходимо да се държи сметка за някои дати, свързани със служебната дейност на Алеко Константинов. Писателят получава първото си назначение като член на Софийския окръжен съд на 5 юли 1885 г. След като току-що е завършил висшето си образование по право в Одеския университет, пред него се разкриват перспективите за една завидна служебна кариера в областта на съдебното ведомство. Младият юрист започва твърде бързо да се изкачва по стълбата на служебната йерархия: на 4 януари 1886 г. е назначен за прокурор при Софийския окръжен съд, а на 9 октомври с. г. — за помощник-прокурор при Софийския апелативен

Повечето от включените в настоящия том материали не са помествани в досегашните издания на съчиненията на Алеко Константинов. Тук са събрани за пръв път неговите стихотворни опити, ранните му фейлетони, някои от статиите и адвокатските му речи, много от писмата, хабилитационният му труд върху правото за помилване, някои автобиографични документи и пр. Няма съмнение, че това ще допринесе за по-пълното запознаване с живота и творчеството на писателя. Трябва обаче да се има пред вид, че по редица причини извън настоящия том и изобщо извън изданието останаха някои материали, които въпреки положените усилия засега не успяхме да издирим: произведенията от подготвяното през 1878—1881 г. от Алеко Константинов ръкописно ученическо списание и от издадения от него през 1891 г. бр. 1 на в. „Заговезни“, някои изложения, писани от него като член на Върховния македонски комитет, редица стихотворения, писма и автобиографични материали, за чието съществуване разполагаме с известни указания, и пр. (по-подробни сведения посочваме в съответните раздели на бележките).

Материалите са разпределени в четири основни дяла: а) статии и речи; б) писма; в) литературни опити; г) приложения (последният дял фактически трябва да се разглежда като приложение не само към този том, а изобщо към цялото издание). Поради разнообразието на включените материали в повечето от дяловете се наложи обособяването на по-малки раздели, в рамките на които произведенията и документите са подредени хронологично.

СТАТИИ И РЕЧИ

Поместените в този дял материали разкриват интересни страни от дейността на Алеко Константинов като гражданин и общественик. Досега на тези материали не е обръщано достатъчно внимание — нито в изследванията върху живота и творчеството на писателя, нито в изданията на неговите съчинения. Повечето от тях се печатат тук за пръв път след смъртта на автора.

За да бъдат по-добре разбрани поместените статии и речи, е необходимо да се държи сметка за някои дати, свързани със служебната дейност на Алеко Константинов. Писателят получава първото си назначение като член на Софийския окръжен съд на 5 юли 1885 г. След като току-що е завършил висшето си образование по право в Одеския университет, пред него се разкриват перспективите за една завидна служебна кариера в областта на съдебното ведомство. Младият юрист започва твърде бързо да се изкачва по стълбата на служебната йерархия: на 4 януари 1886 г. е назначен за прокурор при Софийския окръжен съд, а на 9 октомври с. г. — за помощник-прокурор при Софийския апелативен

съд. Но междувременно в страната назряват тревожни събития — над нея пада черната сянка на Стамболовия режим. Установеният груб терор се съпътствува от интриги, клевети и шантажи, по улиците кръстосват политически шайки и тайни агенти, инсценират се съдебни процеси. Верни привърженици на Стамболовото правителство се опитват да въвлекат в тази игра и Алеко Константинов, но той не се поддава на натиска и запазва гражданската и професионалната си чест. Поради това на 30 март 1888 г. писателят е отстранен от длъжност и близо две години остава без работа. На 15 януари 1890 г. Алеко Константинов отново подава молба за назначение. Един месец по-късно той получава скромната длъжност член на Софийския окръжен съд, но след две години е отново уволнен — този път завинаги. Оттогава до края на живота си Алеко Константинов упражнява свободната адвокатска професия.

СТАТИИ

Някои от поместените тук статии са познати на читателите от досегашните издания на Алековите съчинения: двете обширни рецензии за книгите на Стоян Михайловски „Поема на злото“ и „Novissima verba“ бяха печатани в специален раздел „Литературни статии“, дописката от Свищов се помещаваше в бележките към фейлетоните, а статията „15-годишният юбилей на „Славянска беседа“ в София“ бе отнасяна към самите фейлетони. Останалите три статии: „До редакцията на в. „Търновска конституция“, „Едно обяснение“ и „Българин оперен певец в Русия“ се включват сега за пръв път в съчиненията на Алеко Константинов.

Събраните тук статии са твърде разнообразни по своето съдържание: две от тях са фактически отворени писма, с които писателят публично отхвърля несправедливи обвинения по негов адрес, други две са подробни рецензии, в които се подлагат на анализ първите стихосбирки на Ст. Михайловски, следващата е дописка за свищовските избори, предпоследната — подробна информация за предстоящия 15-годишен юбилей на дружество „Славянска беседа“, а последната — кратък отзив за една новоизлязла книга.

Статиите са публикувани в различни периодични издания: във вестниците „Търновска конституция“ и „Знаме“ и в списанията „Мисъл“, „Периодическо списание на Българското книжовно дружество“ и „Български преглед“. При това положение, затруднени да ги групираме въз основа на тематиката им или на периодичните издания, в които са поместени, ние предпочетохме да ги подредим в един общ ред според хронологията на тяхното написване и публикуване.

Може да се постави въпросът: това ли са всичките статии, които Алеко Константинов е написал и публикувал? Както при другите дялове от този том, така и тук след време са възможни известни допълнения, но по всичко личи, че те няма да бъдат многобройни. Поне засега липсват данни за други Алекови статии. Впрочем трябва да отбележим, че преди няколко години Иван Радев публикува научно съобщение с интригуващото заглавие „Страница от публицистичното наследство на Алеко Константинов“ (сп. „Език и литература“, 1978, кн. 1, стр. 103—105). Всъщност това

бе само едно предположение за Алековото авторство на анонимно напечатания в сп. „Мисъл“ некролог за Петко Славейков. Позовавайки се на едно изказване на Пенчо Славейков от 1901 г., че авторът на този некролог бил „един млад писател — вече и той покойник“, Ив. Радев прибързано заключава: „Естествено е авторът да бъде един от близките сътрудници на списание „Мисъл“. Естествено е той да има — и това личи от текста — творческо или емоционално-ангажирано отношение към делото на дядо Славейков. Знае се, че Алеко Константинов е един от активните сътрудници на списанието. Тук той публикува фрагментите от „Бай Ганьо“, в същата тая 1895 г. отпечатва двата си разказа — „Из миналия живот на „Славянска беседа“ и „Бай Ганьо прави избори“. Самият той се движи в кръга на сътрудниците на „Мисъл“ — в близки отношения е с д-р Кръстев, Пенчо Славейков, К. Христов и др., като първите двама са едни от най-големите ценители на неговия талант и на гражданската му позиция тогава. Особено близки са контактите му с Пенчо Славейков — свързва ги лична дружба, творческо сътрудничество и прояви в сп. „Библиотека „Свети Климент“, общи политически възгледи. Алеко Константинов по всяка вероятност е бил чест гост в дома на Славейковци и т. н. Не случайно още през 1901 г., т. е. четири години след трагичния случай край Пещера, който от своя страна е послужил за създаването на стихотворението „При гроба на убития другар“, Пенчо Славейков ще се заеме с издаването на неговите съчинения и ще напише очерк-въведение, чиито наблюдения и оценки в по-голямата си част са запазили и сега своята стойност. Сам Алеко Константинов е сътрудничил във вестника на дядо Славейков „Търновска конституция“, симпатизира на неговите политически възгледи. И още нещо — справката показва, че през периода 1895—1901 г. — от смъртта на Петко Славейков до написването на очерка от Пенчо Славейков — няма друг български писател освен Ал. Константинов, който да е починал през това време и да има вероятност да е автор на въпросната статия. От факта с доста обширния цитат личи, че Пенчо Славейков цени намерилото израз в статията отношение, че в неговото съзнание се е вбила ненавременната кончина на нейния автор. И затова го цитира старателно. А това може да бъде само близкият му и близък на цялото Славейково семейство създател на „Бай Ганьо“. Смъртта на никой от българските писатели през годините 1895—1901 не ни дава основание да свържем името му със статията за Петко Славейков. Най-вероятният й автор е Алеко Константинов.“

По-нататък Ив. Радев търси подкрепа на своето предположение в съдържанието на статията и дори в стила и езика, без обаче да посочва убедителни доводи в подкрепа на Алековото авторство. Разбира се, върху основата само на подобни най-общи съображения ние не можехме да включим тази статия в съчиненията на писателя. Всеки, който познава отблизо неповторимия му стил, би се стъписал пред това наистина съвсем чуждо за неговото перо произведение. Впрочем и самият Ив. Радев не е сигурен напълно в своите аргументи: „Пиша тия редове — подчертава в заключение той — със съзнанието, че авторството на Алеко Константинов на статията „Петко Р. Славейков“ е само едно предположение, базиращо се на косвени данни. Необходимо е да

се направят допълнителни уточнения — от фактологично и стилистично естество — и едва тогава тя да се включи като пълноценна проява на неговото публицистично наследство. А това е необходимо, защото знаем, че Алеко Константинов ни остави едно незавършено белетристично и публицистично дело, един трагично прекъснат творчески път и всяка страница от тях хвърля допълнителна светлина върху неговото отношение към нашата литературна и гражданска действителност."

При направените справки се оказа, че истинският автор на тази статия е посочен още през 1905 г. от Алберт Гечев в неговата „Библиография на история на новата българска литература в българския печат до 1900 г.", поместена в „Известия на семинара по славянска филология" (т. 1, С., 1901, стр. 415—463). Това е рано починалият публицист и общественик Гавраил М. Баламезов (1857—1897), сътрудник на сп. „Лъча" и редактор на вестниците „Прогрес" и „Свободно слово". Обстоятелството, че Пенчо Славейков го нарича „писател", не бива да ни учудва, тъй като в миналото това понятие е било употребявано в много по-широко значение, отколкото днес.

В изданието на Алековите съчинения не поместваме още една статия, свързана с неговото име — предговора към стихосбирката на Никола Балабанов „Въздишките на бай Ганьова син" с дата 25 март 1897 г. и подпис: Алеко Константинов. Всъщност тук се касае за литературна мистификация, разобличена още на времето от Пенчо Славейков чрез специална рецензия в сп. „Мисъл" (г. IX, 1899, кн. 2, стр. 236—237). „За нищо на света — подчертава той — аз не вярвам, че Алеко би написал предисловие на една идиотска книжка стихове. А и самото това предисловие е тъй глупаво, та от пръв поглед се вижда, че то е оригинално съчинение на г. Никола Балабанов. Много неща са ставали и стават у нас, но поне досега не се е кощунствувало с имена на благородни писатели — а ето че се почва и тая мръсна байганьовщина." Показателно е, че Никола Балабанов дори не се е опитал да опровергае думите на Пенчо Славейков.

ДО РЕДАКЦИЯТА НА В. „ТЪРНОВСКА КОНСТИТУЦИЯ" (стр. 7) — в. „Търновска конституция", г. IV, бр. 14 от 7 април 1888 г., с подпис: Алеко Константинов.

При разправата си със своите политически противници Ст. Стамболов и неговите привърженици не подбирали средствата. За тях всичко било позволено — от физическите изтезания в полицейските участъци до съдебните фарсове. Един такъв съдебен фарс бил организиран през март 1888 г. срещу отговорния редактор на току-що основания вестник „Народни права" Георги Риболовски, подведен под отговорност „за оклеветяване" на министър-председателя Ст. Стамболов по повод на уводната статия в бр. 1 от 6 февруари 1888 г. Пенчо Славейков разказва в предговора към редактирания от него т. 1 на Алековите съчинения, че Захари Стоянов, един от видните стамболовисти, се опитал да въздействува на Алеко Константинов, изпращайки му визитната си картичка със следния текст: „Умолявате се, г. прокуроре, да се постараете за строгото осъждане редактора на в. „Народни права" (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXVII—XXVIII). Чужд на подобни задкулисни машинации, Алеко посрещнал с възмущение тези думи и по време на делото, което се гледало на 24 март 1888 г., се явил едва ли не в ролята на защитник вместо обвинител. Ето впрочем какво съобщава по този повод правителственият орган в. „Свобода" (г. II, бр. 137 от 26 март 1888 г.):

„Завчера се е разглеждало първото дело на в. „Народни права" в апелативния съд. Ние не присъствувахме там, но хора, които са имали търпението да присъствуват, ни казват, че прокурорът на тоя съд, някой си Константинов, се е явил в съда повече като защитник на „Народни права", отколкото прокурор — блюстител на законите. Той на основание на своите юридически познания поддържал в съда, че престъпление никакво нямало било, че клеветата на министра нямало и че следователно отговорникът Георги Риболовски трябвало да бъде без друго оправдан. За голяма чест обаче на нашите съдебни учреждения съдиите не са се поддали на исканията на прокурора, те не са искали да станат по тоя начин орган за унижението на печата и узаконението на клеветата: те са застанали на висотата на своето положение и са потвърдили присъдата на окръжния съд, с което Риболовски се осъжда на един месец затвор. Остава на правителството да размисли доколко е тактично в днешните времена да държи и хрантути хора, които явно пред съдилищата го подкопават. Не трябва да се повтарят някогашните погрешки. Който иска да служи, трябва да служи честно; ако не, свободен е да се улови с Манол Ненова под ръка и да се целува с Тодора, но тогаз да не дири държавна служба, защото държавата не трябва да храни хора, които я подкопават."

Само след няколко дена заканата била изпълнена — на 30 март 1888 г. Алеко Константинов е уволнен от заеманата отговорна длъжност. Но това се оказало недостатъчно за отмъстителните управници. За да злепоставят младия човек пред обществото, и този път те прибягнали до изпитаното оръжие — клеветата. Още на другия ден след уволнението му във в. „Свобода" (бр. 140 от 31 март 1888 г.) се появява нова статия, изпълнена със злостни клевети и обиди по негов адрес. Ето впрочем пълния текст на тази статия, сама по себе си достатъчно красноречива:

„В. „Народни права" в една дълга уводна статия нает се и излязъл да защищава осъдителното поведение на помощник-прокурора при столичния апелативен съд някой си Константинов, поведение, което беше държал по случай разглеждание политическото дело на отговорния редактор на „Народни права". Естествено беше да се очаква едно застъпвание на бозаджия за халваджия, както казва поговорката, и за нас не е важно обстоятелството кой за кого се застъпва, сиреч дали статията е писана от честния гражданин Илия Вълчев в полза на „съвестния чиновник" Константинова, или пък от самаго Константинова за същаго же Константинова. Важното за нас е, че този неизвестен досега Константинов като помощник-прокурора е разигравал рол не на обществен обвинител и пазител на закони, а на аркадашин и единомисленик на Илия Вълчева и Манол Ненова, като е искал оправданието на един вестник, главната цел на който е да хули и клевети безпощадно и да подкопава съществуването на България. Но най-грозно и най-справедливо опровержение относително „съвестното изпълнение на обязаностите си" г-н Константинов

е приел от апелативния съд, който, въпреки домогванията на прокурора, осъди отговорния редактор на в. „Народни права“ на едномесечен затвор.

Но понеже стана вече дума по вестниците за г-на Константинова, ний мислим да напомним на столичните жители и да кажем на провинциалните си читатели един от многото епизоди от „съвестната деятелност“ на г-на Константинова като прокурор. Известно е, че някой си Божидаров, заселен тук в София, е обвинен в насилствено обезчестяване същата си дъщеря и днес вече е осъден за това престъпление, който и лежи в Черната джамия. Най-главна обвинителка по това дело се яви потърпевшата. Г-н Константинов по това дело беше прокурор в окръжния съд и обвинител на Божидарова пред първата инстанция и после помощник-прокурор при апелативния съд и пак обвинител на Божидарова и пред втората инстанция, а в същото това време, както преди, така и след извършването на приписаното Божидарову престъпление г-н Константинов живееше в същата къща, собственост на г-на Божидарова, гдето беше станало престъплението и гдето живееха така също обвиняемият и обвинителката. Божидаров, за свое оправдание, донесе пред апелативния съд писмени и неопровержими документи, от които се видя, че обвинителката му имала твърде чести свиждания с г-н Константинова, който в тези документи наместо име носеше „№-ро 17“, обстоятелство, което за негова чест и слава сам г. Константинов призна. Има и други някои епизоди, но ще ги оставим за друг път.

Ето защо ний, като говорехме за г-на Константинова, бяхме казали „някой си“ Константинов. Другояче не можехме да сторим, защото на мнозина в София г-н Константинов е познат под „№-ро 17“. Ето и защо ний мислим, че г-н №-ро 17 по своето възпитание и отнасяние към служебните си обязаности не заслужава да занимава сегашния си важен пост в магистратурата. Неговото място е между Калъпова, Ненова, Иванчова и Вълчова, гдето скоро се надяваме да го видим, за да си поотдъхне правосъдието и да се избави от подобен честен и безпристрастен бранител на законите.

Това вярваме, че ще зарадва сойките и те с гордост ще могат да се провикнат: „В нашему полку прибыло.“ Халал да им е. Чуваме, че той вече там.“

За да опровергае тези злобни измислици, Алеко Константинов решава да разобличи публично клеветниците чрез отвореното си писмо „До редакцията на в. „Търновска конституция“. Този отговор обаче предизвиква нови заплахи и още по-жестоки нападки по негов адрес в един от следващите броеве на в. „Свобода“ (г. II, бр. 143 от 9 април 1888 г.):

„Тю, дявол да го вземе, ходим, ходим, и все негде ще да сбъркаме. Ето на, изтървахме „съвестния“ и „честния“ Алеко Константинов. Язък! Когато не умеем да се ползуваме от хората си, тъй то. А какво добро и симпатично момче беше тоя Константинов Алеко. Просто прелест! Наведе главичката си надоле и като каже две думи, цяла България се развълнува. Ний хич да не подозираме, че негова милост Божидарова №17, т. е. Алеко, бил таял в своя организъм живот, че той човека измислювал големи работи, ама нямало нито двама души да го поддържат.

Възмущава се той, че във всички владеяло апатия и че никой не го поддържал. Ай, сиромаха Алеко! Възмутил се той сега и пише в „Т. К.“ писмо върху тоя предмет, осъжда „Свобода“, че не му дала живот да съществува, плаче и оплаква главата си и по всяка вероятност мисли да стане мъченик! Де бе, Алечко, де бе, чоджум, ха да та видим и тебе. Морал смешен се видяло на негова дребна милост, че сме казали: „Който иска да служи, трябва да служи честно.“ А бе, чоджум, ами ти как мислиш, зер ще да оставят хората и тебе да злоупотребяваш с положението си? Можеш ли се обърна ти на припек? Знаеш, от тебе ще се уплаши правителството. Колко атове са го ритали, та нищо, че от дългоухите ли ще се уплаши? Ще та видим и тебе утре с „Вр. съд. правила“ под мишка да ходиш и да се свиваш. Беки от тебе ще се плаши, мислиш, правителството? Плюй си в пазвата ти, чоджум. Утре ще видиш, че ти се размахали краката към Свищов...“

„ПОЕМА НА ЗЛОТО“ ОТ СТ. МИХАЙЛОВСКИЙ, СОФИЯ, 1889 (стр. 10) — „Периодическо списание на Българското книжовно дружество“, 1889, кн. 31, стр. 149—157, с подпис: А. К.

Стр. 14. *Бочка меду, да ложка дёгтю* (рус.) — бъчва мед и лъжица катран.

Стр. 15. ... *тъмните летни гости в Бельовската гора* — намек за македонските четници (вероятно от името на с. Бельово, Самоковско).

„NOVISSIMA VERBA“, СТИХОТВОРЕНИЯ ОТ СТ. МИХАЙЛОВСКИЙ, ТОМ ПЪРВИ, ЧАСТ ПЪРВА, 1889 (стр. 21) — „Периодическо списание на Българското книжовно дружество“, 1890, кн. 32—33, стр. 376—389, с подпис: А. К.

Стр. 26. *Les slaves ne bougent pas, ils se recueillent* (фр.) — славяните не се движат, те събират силите си.

Стр. 27. *Pour se recueille seulement* (фр.) — само за събиране на силите.

Стр. 28. ... *гения на песимистите Шопенхауера* — Артур Шопенхауер (1788—1860), немски философ-идеалист, известен като теоретик на песимизма; страданието според него е присъщо на самия живот.

Стр. 28. ... *оптимистическите парадокси на Макс Нордау* — Макс Нордау (1849—1923) е унгарски писател и литературен критик, писал на немски, лекар по професия; една от най-известните му книги е „Парадокси“ (1885).

Стр. 30. *Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas* (фр.) — от великото до смешното има само една крачка (думи приписвани на Наполеон Бонапарт след оттеглянето му от Русия — според архиепископ Прад, посланик на Наполеон във Варшава).

Стр. 31. *Ah ça, mon cher, mais tu est fou!* (фр.) — Ах, скъпи мой, но ти си луд!

Стр. 33. *„La nuit d'octobre“ от Алфред дьо Мюсе* — „Октомврийска нощ“ е последната от цикъла лирически поеми „Нощи“ на видния представител на френския романтизъм Алфред дьо Мюсе (1810—1857); тези поеми, проникнати от чувството на самотност и меланхолия, са общопризнати шедьоври на поезията на романтизма.

Стр. 35. *Влъхва* — разбойник.

Стр. 37. *Фино-чудският поет* — в „Novissima verba“ Стоян Михайловски си е послужил с литературна мистификация, приписвайки свои творби на несъществуващия поет Себак Адзи.

ЕДНО ОБЯСНЕНИЕ (стр. 39) — сп. „Мисъл“, г. III, 1894, кн. 2, стр. 216, с подпис: Алеко Константинов.

В сп. „Български преглед“ (г. I, 1894, кн. 8, стр. 176—180) е поместена рецензия за последните две книжки на сп. „Мисъл“ (кн. 11 от месец февруари 1894 г. и кн. 12 от месец март с. г.). Авторът, подписан с инициалите А. Т. (очевидно Александър Теодоров-Балан), разглежда в критичен план поместените в кн. 11 и 12 епиграми и други стихотворения на Ст. Михайловски и Величковия превод на шеста песен от Дантевия „Ад“, поместен в кн. 12. Между другото той изразява недоволството си от К. Величков и поради факта, че започнал да печата своя превод в сп. „Български преглед“, а след това го продължил в „Мисъл“. По този повод, ни в клин, ни в ръкав, рецензентът напада и Алеко Константинов, защото издал пътеписа си „До Чикаго и назад“ в отделна книга, без да се допита до редакцията на сп. „Български преглед“, където той за пръв път бил напечатан: „Когато едно списание повярва един книжовник, па почне да печата труда му по части, според както той ги изработва, и редовно го възнаграждава, мислим, че тоя книжовник си допуща над списанието обир, като пресече да продължава там труда си, а го даде другаде, гдето без позволение препечатва и излязлата вече част. Такъв обир си е позволил и г. Константинов: купеният и платен негов материал „До Чикаго и назад“ още не се е хванал добре върху хартията на „Български преглед“, а той без думица поне за известие го препечатва и не казва отде го е извадил. Не му ли тежи на съвестта поне заглавието на материала, което е дадено от редакцията на „Български преглед“? Чрез статията си „Едно обяснение“ Алеко Константинов отхвърля неоснователните обвинения по негов адрес.

Стр. 39. *„Български преглед“* — научно, литературно и обществено списание, издавано от септември 1893 до юни 1900 г. от редакционен комитет, в който влизали професори в Софийския университет (оттук и определението на списанието като „професорско“); между участниците в редакционния комитет били Д. Д. Агура, А. Д. Пюскюлиев, Ем. Иванов, Л. Милетич, А. Теодоров-Балан, Ив. Георгов, Беньо Цонев, Ив. Д. Шишманов, Д. Матов и др.

Стр. 40. ... *съучастник на правописната комисия* — през 1893 г. по инициатива на министъра на просветата Г. Живков се учредява правописна комисия, съставена от преподаватели във Висшето училище, която подготвя проект за фонетичен правопис върху основата на 26 букви; през септември 1893 г. излиза първата книжка на сп. „Български преглед“, напечатана с новия правопис; в резултат на съпротивата на общественото мнение наскоро след това редакцията била принудена да се откаже от този правопис.

Стр. 40. *Ив. Георгов* (1862—1936) — известен в миналото философ и педагог, действителен член на Българското книжовно дружество, професор в Софийския университет, доктор на Йенския университет, един от редакторите на сп. „Български преглед“.

Стр. 40. *Ем. Иванов* — вж. тук, стр. 364.

[ПИСМО ОТ СВИЩОВ] (стр. 40) — в. „Знаме“, г. I, бр. 9 от 20 септември 1894 г., стр. 2, кол. 1—2, без подпис. Авторството е разкрито от самия Алеко Константинов във фейлетона му „По „изборите“ в Свищов“ (вж. т. 2, стр. 9).

Статията е написана по повод на изборите за VIII обикновено народно събрание, които се състояли на 11 септември 1894 г. Алеко Константинов се бил кандидатирал за народен представител в родния си град Свищов, но пропаднал при избора поради машинациите и насилията, упражнени от представителите на управляващата партия (вж. бележките към фейлетона „По „изборите“ в Свищов“, т. 2, стр. 220—222).

Стр. 41. *Стоилов* — вж. т. 2, стр. 220.

Стр. 41. *Начович* — вж. т. 2, стр. 222.

Стр. 41. ... *окръжният управител Марков, героят на кървавите събития в Кутловица през 1887 г.* — вж. т. 2, стр. 221, 226.

Стр. 41. *От този митинг имаме фотографическа снимка* — Снимката е била приложена като веществено доказателство към доклада до VIII обикновено народно събрание със следния обяснителен текст на гърба: „Изгонените от полицията и шайката избиратели, около 5000 души, събрани на митинг на съборната площад. Фотографическият апарат е обнел само една част от избирателите. Павилионът е в средата на площадта, зад него има още толкова място до църквата; освен това, улиците на ляво и на дясно са пълни с избиратели. Тук са направени протестите за насилията и се почна подписването. Тук не се вижда нито един жандарм; всички са в изборното място при пияната тълпа. Снетата тук огромна маса народ телеграфира на г-на министра-председателя да заповяда на полицията да допусне избирателите да гласуват, но не се получи никакъв отговор и избирателите потеглят пак към изборното място да упражнят избирателното си право или поне да подадат законните протести. Часът е 12 — пладне.“ (Дневници на VIII обикновено народно събрание, XXX заседание от 30 ноември 1894 г., кн. II, С., 1895, стр. 757). Снимката днес се пази в сбирката „Портрети и снимки“ в Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“.

Стр. 41. ... *депешира до княза* — изпратената телеграма е имала следния текст: „Ваше царско височество! Пет хиляди избиратели на Свищовската околия, преброени в присъствието на прокурора, чакат пред телеграфо-пощенската станция заповедта на Ваше царско височество да бъдат допуснати до избирателното място, отгдето сме изгонени от конни и пеши жандарми и една нарочито упоена бясна тълпа, предводителствувана от окръжния управител и околийския началник, които казват, че такава е волята на Ваше царско височество и правителството. В тая минута в избирателното място беснее само една пияна шайка, подстрекавана и поддържана от властта. Молим Ваше царско височество, заповядайте да пуснат свищовските избиратели да упражнят своето свещено право. Ние се оплакахме по-рано на министър-председателя, но окръжният управител каза на избирателите, че имал тайни инструкции от министра да действува по тоя престъпнически начин“ (Дневници на VIII обикновено народно събрание, XXX заседание от 30 ноември 1894 г., кн. II, С., 1895, стр. 777—778).

Стр. 41. *„Свободно слово“* — един от популярните на времето вестници, официоз на правителството на К. Стоилов; излиза от 13 юни 1893 г. до 24 септември 1894 г. (замества временно в. „Народни права“.)

Стр. 41. *„Знаме“* — политически вестник, основан след падането на Стамболовото правителство от привържениците на Петко Каравелов. Излиза от 18 август 1894 г. до 27 юни 1898 г. След основаването на демократическата партия през 1896 г. става неин орган. По-късно продължава под название „Пряпорец“.

Стр. 41. *„Съгласие“* — седмичен политически, икономически и литературен вестник, неофициален орган на прогресивно-либералната партия; излиза от 18 юни 1894 г. до 6 февруари 1895 г.

Стр. 41. *От тази сцена също имаме фотографическа снимка* — тази снимка също е била приложена като веществено доказателство към доклада до VIII обикновено народно събрание; на гърба ѝ е имало следния обяснителен текст: „Народът втори път отива при избирателното място, но конните жандарми, които се виждат на дъното на картината, в пълно въоръжение, образуват една внушаща ужас барикада и не пропускат никого. Околийският началник иска да избегне фотографията и се сгушва зад другите, но избирателите, по молбата на водителите си, коленичват моментално и цялата полиция лъснува с всичкото си потресающе величие. Околийският началник едва благоволява да пусне двоица да подадат протестите, и то под конвой на пълно въоръжени жандарми. След тоя опит избирателите мирно се разотиват. Часът е 12 и 35 минути около пладне“ (Дневници на VIII обикновено народно събрание, XXX заседание от 30 ноември 1894 г., кн. II, С., 1895, стр. 757).

Стр. 41—42. ... *болшинството в Народното събрание ще касират свищовските разбойнически избори* — предложението за касиране на свищовските избори е разгледано от VIII обикновено народно събрание по време на неговото XXX заседание от 30 ноември 1894 г.; с 62 срещу 34 гласа изборите са признати за редовни (вж. Дневници на VIII обикновено народно събрание, XXX заседание от 30 ноември 1894 г., кн. II, С., 1895, стр. 751—782).

Стр. 42. *A tout prix* (фр.) — на всяка цена.

Стр. 42. *„Кутловски герой“* — т. е. окръжният управител Марко П. Марков (вж. т. 2, стр. 221, 226).

Стр. 42. *Стамболов падна преди четири месеца, но стамболовщината, както видяхте, още живей...* — тези думи са допълнително доказателство за Алековото авторство на отнесения към раздела DUBIA в т. 2 фейлетон „Долу Стамболов! Да живее стамболовщината!“

15-ГОДИШНИЯТ ЮБИЛЕЙ НА „СЛАВЯНСКА БЕСЕДА“ В СОФИЯ (стр. 43) — в. „Знаме“, г. I, бр. 71 от 17 май 1895 г., с подпис: Алеко Константинов.

За отношението на Алеко Константинов към дружество „Славянска беседа“ вж. тук, стр. 351.

Стр. 44. ... *европейски артисти (Зауер, Волска, Мазини и др.):* Оскар Зауер (1856—1918), прочут немски актьор; Бранислава Волска (1840—1926), видна полска актриса; Анжело Мазини (1844—1926), известен италиански оперен артист, един от най-големите

тенори на XIX век (в публикацията е допусната наборна грешка „Пазини“ вм. „Мазини“, която тук поправяме).

Стр. 44. *„Сълза и смях“* — вж. т. 2, стр. 240.

Стр. 44. ...*съборния площад пред църквата „Св. Крал“* — днешният площад „Ленин“ в София.

Стр. 44. ...*един Юбилеен сборник* — Във връзка с 15-годишния юбилей на „Славянска беседа“ бил издаден „Юбилеен сборник на „Славянска беседа“ (1880—1895), С., 1895, 108 с.;специално за този сборник Алеко Константинов е написал разказа си „Из миналия живот на „Славянска беседа“ (вж. т. 2, стр. 190—194), който обаче станал причина да се спре разпространението на сборника (подробности вж. в т. 2, стр. 240, 287).

БЪЛГАРИН ОПЕРЕН ПЕВЕЦ В РУСИЯ (стр. 46) — сп. „Български преглед“, г. III, 1896, кн. 3, стр. 161, в рубриката „Книжовни и научни вести“, с подпис: А. К.

Константин Иванович Михайлов—Стоян (1853—1914), комуто е посветена тази статия, е известен певец и режисьор, един от основоположниците на българския оперен театър. Той е роден в с. Голям Боялък (Бесарабия) в бедно семейство на преселници от Елховско. Първоначално учи в родното си село, а по-късно (1872 г.) завършва със стипендия VI гимназиален клас в Одеса. Тук за пръв път той проявява своите музикални способности като солист в хора на университетската църква. Поради липса на средства способният младеж не могъл да продължи образованието си и станал прогимназиален учител. Едва през 1876 г. той успял да постигне заветната си цел — постъпил в Петербургската консерватория. Но само след четири месеца — пак поради липса на средства — той трябвало да напусне консерваторията. Следват години на продължителна и упорита самоподготовка. Започнал като артист в частната оперна трупа в гр. Симферопол, само след няколко години К. Михайлов—Стоян се извисява до върховете на музикалния живот в Русия — през 1888 г. е приет чрез конкурс в московския Болшой театър, където се налага като един от най-добрите изпълнители. До 1899 г. той не слиза от оперните сцени в Москва и Петербург.

Първото си посещение в България Константин Михайлов—Стоян предприема през есента на 1899 г. След като изнася самостоятелен концерт в София, той посещава заедно с певицата Катя Стоянова и пианистката Мара Черен градовете Видин, Лом, Русе и Враца. Още по онова време К. Михайлов—Стоян се обръща към Министерството на просветата с предложение да се организира оперна трупа. Предложението му обаче не било прието и той се връща в Русия, където продължава концертната си дейност. През 1907 г. Константин Михайлов—Стоян посещава за втори път България и заедно с Иван Вулпе и Богдана Гюзелева предприема концертна обиколка из страната. На следващата година голямата му мечта се осъществява — създадена е Българската оперна дружба, която започва своята дейност под негово ръководство.

РЕЧИ

Поместените тук три речи от адвокатската практика на Алеко Константинов не само хвърлят светлина върху една почти непозната днес страна от неговата дейност, но и допринасят да се до-

изясни позицията му на гражданин и общественик. Те се включват за пръв път в съчиненията на писателя.

Първите две речи са свързани с шумния на времето процес по делото за убийството на финансовия министър Христо Белчев (1857—1891), който фактически паднал жертва вместо Стефан Стамболов (истинския прицел на убиеца) по време на една тяхна разходка. Убийството послужило на Стамболов за масови репресии срещу политическите му противници. Били са привлечени под съдебна отговорност 18 души, между които известните политически дейци Петко Каравелов и Трайко Китанчев. На Алеко Константинов се паднала тежката задача за тяхната защита. Делото се гледало от 18 юни до 7 юли 1892 г. от Софийския военнополеви съд. По време на процеса и наскоро след него в правителствения вестник „Свобода" били напечатани част от стенографските протоколи, съдържащи разпита на обвиняемите и на свидетелите, както и веществените доказателства (бр. 839 от 19 юни 1892 — бр. 891 от 24 август 1892). Малко по-късно всички материали по делото били издадени в един внушителен том под наслов: „Делото по заговора за убийството на негово царско височество княза и министър-председателя Стамболова и убийството на министра Белчева" (Издава Г. Цукев, С., 1892, 924, LXXXIX стр.).

Третата реч също е във връзка с репресиите по повод убийството на Христо Белчев, но тя вече се отнася към друг, допълнителен съдебен процес — срещу Илия Георгов, обвинен като съучастник в убийството. Започнат по времето на Стамболовия режим, този процес завършва след неговото падане при относително по-голямата свобода по време на управлението на Константин Стоилов.

[В ЗАЩИТА НА ПЕТКО КАРАВЕЛОВ И ТРАЙКО КИТАНЧЕВ] (стр. 48) — Делото по заговора за убийството на негово царско височество княза и министър-председателя Стамболова и убийството на министра Белчева. С., 1892, стр. 744—754.

Прави впечатление, че Алеко Константинов е схващал своята задача в този процес не само като защитник на Петко Каравелов и Трайко Китанчев. По всичко личи, че той се е стремял да се намеси в цялостния ход на процеса и да се опита да провали замисъла на неговите организатори. Така например още в самото начало, позовавайки се на чл. 643 от военносъдебния закон, той настоява „да се въведат в залата всичките обвиняеми, за да слушат и те прениятa"; предложението му е прието (в. „Свобода", бр. 839 от 19 юни 1892 г.). Пак през първия ден, в началото на следобедното заседание, той отново взема думата, но бива прекъснат от председателя на съда. За да се добие известна представа за поведението на Алеко Константинов, тук ще цитираме съответната част от стенограмата според публикацията ѝ във в. „Свобода", г. VI, бр. 840 от 20 юни 1892 г.:

„II заседание на 18 юни 1892 г.
(начето в 3 ч. и 20 м. после пладне)

Председателят. Г-н деловодител! Прочетете обвинителния акт.

Защитникът Ал. Константинов. Моля да ми се да-

де думата преди четенето на обвинителния акт. Искам да кажа няколко думи относително приложението в случай на чл. 13 от закона за разбойничеството.

Председателят. Искате да говорите относително подсъдността на делото?

Защитникът Ал. Константинов. Относително лицата от гражданското ведомство.

Председателят. На основание ст. 581 от военносъдебния закон съдът не може да влиза в разглеждане подсъдността или неподсъдността на делото, щом един път е направено разпореждане за внасянието му във военнополевий съд. На това основание съдът постанови да се не допуща разбирателство по тоя въпрос.

Защитникът Ал. Константинов. Ст. 581 от военносъдебния закон се отнася само за лица от военното ведомство, тя казва (чете): Ст. 150. Лицата от гражданското ведомство, освен случаите на смесената подсъдност, се предават и съдят от военните съдилища само в местности, които са обявени във военно положение, и то само за тия престъпления, които са преброени изрично в издаваемия по тоя случай „Височайший указ". Туй е относително обикновените военни съдилища, а пък 999 ст. от военносъдебния закон също така говори за лицата от гражданското ведомство...

Председателят (прекъсва го). Този въпрос е вече разрешен от съда.

И през следващите дни Алеко Константинов често взема думата, задавайки важни за изясняване на делото въпроси както на обвиняемите, така и на свидетелите. Опитите му обаче да промени цялостния ход на процеса не сполучват, тъй като фактически съдебен процес в истинския смисъл на думата не е имало: това е бил един предварително режисиран съдебен фарс за сплашване противниците на Стамболовия режим.

Стр. 49. *На първо място от тия доказателства стоят показанията на т.-пазарджишкия жител Ал. Здравков, който чул от Джуджева* — при показанията на обвиняемите Алеко Константинов е задал следния въпрос: „Да каже подсъдимия Стою Джуджев, като е бил с Димитър Попстайкова в Шишмановий хан, говорил ли е той на Здравкова, че имало съставен комплот по инициативата на Каравелова и д-р Моллова и че остава само да се вербоват доверени лица да го извършат?"; на този въпрос Стою Джуджев отговаря: „Не съм говорил такова нещо" (Делото по заговора..., стр. 157). При разпита на свидетелите защитникът Алеко Константинов посочва някои важни противоречия в показанията на свидетеля Н. Стоименов: „Въпросът беше да се установи противоречието на свидетеля, между показанията му на предварителното следствие и онния, които даде сега. На предварителното следствие свидетелят е казал, че заговорът му е бил съобщен на 19 август, а тук каза, че му бил съобщен на 14 август; пак на предварителното следствие е казал, че най-напред Бобеков е съобщил на Здравкова за заговора, а тук казва, че най-напред Джуджев бил съобщил на Здравкова. Нека каже свидетелят, кое е вярно?" Свидетелят е принуден да признае: „Тия работи ги казах." След малко Алеко Константинов отново подчертава: „В протокола свидетелят казва, че Бобеков пръв съобщил на Здравкова за заговора, а сега казва, че Джуджев пръв

път съобщил на Здравкова. Това е грамадно противоречие" (Делото по заговора..., стр. 441).

Стр. 49. *Ouï-dire* (фр.) — мълва, хорски приказки.

Стр. 49. *...показанията на Лепавцова, които имали цена по обвинението на Каравелова и Китанчева* — Спас Лепавцов, родом от Прилеп, подведен под отговорност по делото, посочил имената на Петко Каравелов и Трайко Китанчев като замесени в заговора. Във връзка с това Алеко Константинов му е задавал някои допълнителни въпроси в хода на делото (вж. Делото по заговора..., стр. 209, 227).

Стр. 52. *Паница* — майор Коста Паница (1855—1890), осъден на смърт за организиране на заговор срещу Фердинанд.

Стр. 52. *Ризов* — Димитър Ризов (1863—1918), виден общественик, публицист и дипломат, известен като противник на Фердинанд и на Стамболовия режим.

Стр. 53. *д-р Вълкович* — Георги Вълкович (1833—1892), виден общественик и дипломат, произхождащ от известната възрожденска фамилия Чалъкови от Пловдив; като един от верните привърженици на Стамболовия режим бил убит от политическите емигранти в Цариград, където бил на дипломатическа служба.

[ОПРОВЕРЖЕНИЕ ПО ПОВОД НА ОБВИНЕНИЯТА СРЕЩУ ПЕТКО КАРАВЕЛОВА И ТРАЙКО КИТАНЧЕВ] (стр. 58) — Делото по заговора за убийството на негово царско височество княза и министър-председателя Стамболова и убийството на министра Белчева. С., 1892, стр. 825—828.

В хода на процеса, разбирайки добре безперспективността на борбата, Алеко Константинов постепенно се отказва от първоначалните си намерения и насочва усилията си главно към оправдаване на Петко Каравелов и Трайко Китанчев, чиято защита му е поверена. Това обаче също се оказва невъзможно, тъй като присъдите са предопределени: четирима души, известни като русофили и непримирими противници на политиката на Ст. Стамболов и Фердинанд (Светослав Миларов, Тома Георгиев, Александър Карагюлев и Константин Попов) трябва да бъдат осъдени на смърт чрез обесване, а повечето от останалите обвиняеми — на различни срокове затвор. Между осъдените са и доверениците на Алеко Константинов Петко Каравелов и Трайко Китанчев. Тук цитираме съответното извлечение от присъдата, прочетена на 7 юли 1892 г.:

„8. Петко Каравелов, българин, православен, женен, 47-годишен, софийски жител, под съд и следствие не е бил, на основание ст. 58, алинея втора от Отоманския наказателен закон да се накаже с поставяне пет години в крепост, но на основание касационните решения на Главния военен касационен съд това му наказание да се замени с петгодишен обикновен тъмничен затвор" (Делото по заговора..., стр. 916).

9. Трайко Китанчев, българин, православен, неженен, 35-годишен, от с. Подточени, Македония, жител търновский, под съд и следствие не е бил, на основание ст. 58, алинея втора от Отоманския наказателен закон да се накаже с поставяне три години в крепост, но на основание касационните решения на Главния военен касационен съд това му наказание да се замени с три години обикновен тъмничен затвор" (Делото по заговора..., стр. 917).

[В ЗАЩИТА НА ИЛИЯ ГЕОРГОВ] (стр. 61) — в. „Знаме", г. I, бр. 36 от 23 декември 1894 г., стр. 5, кол. 1, 2 и 3.

Във в. „Знаме", г. I, бр. 35 от 19 декември 1894 г., е поместена обширна редакционна статия във връзка с делото на Илия Георгов, обвинен като участник в убийството на Хр. Белчев. Като се има пред вид близкото участие на Алеко Константинов в списването на в. „Знаме" и обстоятелството, че той по-добре от всеки друг сътрудник е запознат с това дело, не е изключено статията да е излязла от неговата ръка или поне да е написана при неговото близко участие. Тази статия допълва произнесената на 16 декември 1894 г. от Алеко Константинов защитна реч и фактически допринася тя да бъде днес по-добре разбрана. Ето защо тук изцяло я цитираме:

„Миналий четвъртък се разгледа делото на Илия Георгов по убийството на министра Белчева. Както знаят читателите, Илия Георгов беше предаден на нашите власти във време на Стамболова от властите в Мюнхен, гдето той следваше курс по правото, с условие да бъде съден от компетентните власти на Княжеството, а не от изключителните военни съдилища на Стамболова. Ако днес г. Георгов е между живите, това се дължи изключително на туй обстоятелство; инак въжето и за него беше готово, както и за Тома Георгиева. Г. Георгов беше осъден от първата инстанция и оправдан от апелацията още във време на Стамболова. Алчний за кръв и невинни жертви бивш премиер не остана доволен от оневинението на г. Георгова и заповяда да се касира делото, което и стана благодарение на зетят на г. Стамболова в касацията, който, за срам и позор на правосъдието в България, е още върховен съдия в касацията, както и благодарение на натиска, употребен от правителството.

Сега г. Георгов е имал случай не само напълно да се оправдае от тежкото обвинение, но и в защитата си да посочи на свидетели, от показанията на които се хвърля силно съмнение, че убийцата на нещастний Белчев е Спас Антонов, стражаринът на г. Стамболова, който е вървял подир двамата министри, и че г. Стамболов е негов пряк съучастник. Голямата публика, събрана да слуша делото, следеше с втренчено внимание твърде интересните и компрометирующи показания на свидетелите, повикани от г. Георгова, между които днешний и тогавашний градоначалник и съпругата на г. Белчева. Същата тази публика изказа своето задоволствие, като посрещна с шумни ръкопляскания присъдата на апелативния съд, с която г-н Георгов се призна за невинен.

Тъй като разкритията на нови обстоятелства по делото, известни на мнозина още във времето на г. Стамболова, но които тогава поради съществующий терор не можеха да излязат наяве, дават нова посока за издирването на действителните убийци на г. Белчева, остава да видим дали съдебните власти ще се възползуват от тях, за да ги намерят. Ако делото беше изследвано от компетентните власти, а не от самаго Стамболова и неговите административни и полицейски чиновници, ако беше разгледано от компетентните съдилища, а не от екстрените военни, ний напълно сме убедени, че ни един от ония, които паднаха жертва на кръвожадието и зверското

ожесточение на г. Стамболова, не щяха да бъдат окачени на бесилката.

Като сърадваме г. Илия Георгова, един от постоянните бивши и настоящи наши сътрудници, че се избави от таквоз едно обвинение и се тури край на неговите толкозгодишни страдания по затворите и участъците, ний се надяваме, че правителството ще се възползува от новите излезли наяве обстоятелства, за да направи ново следствие по това дело, да се разкрият потайностите на мистериозното убийство на Белчева, да се издирят същинските убийци (макар и да няма съмнение, че те са стражарят и Стамболов) и да се възстанови честта на невинно осъдените. Тук има хора, които не само невинно са лежали с години в затвор, но и които невинно са обесени и обществото има интерес да настои за по-голяма светлина върху нечистите дела и мошенически съчиняваните комплоти и съзаклятия от един велик престъпник и злодей, какъвто е бил и е г-н Стамболов.

Тъй като публиката не само в столицата, но и в провинцията ще се живо интересува да узнае новите обстоятелства, разкрити в апелацията по делото на Белчева, ний даваме засега кратък отчет на съдебното заседание, станало на 15-ий, а по-после може да се повърнем да кажем още нещо изобщо по самото дело, от което Стамболов се възползува да всели страх и трепет в обществото, като изпозатвори всичките свои противници, като обеси едни, а други тикна да лежат с години в тежък затвор."

В същия брой на в. „Знаме" е поместено началото на подробна информация за делото на Илия Георгов, което започнало на 15 декември 1894 г. в 9 ч. сутринта и продължило до 12 ч. на другия ден. Като защитници в делото взели участие адвокатите Ст. Данев, Ал. Константинов и Г. Орошаков; прокурорството се ръководило от помощник-прокурора при Софийския апелативен съд Зъбов, а в състава на съда влизали съдиите Славов (председател), Транов и Ничев (членове). През първия ден били разпитани свидетелите М. Радославов, ротмистър Морфов, Добри Ганчев, д-р Табурнов, Стефан Петков, Наум Тюфекчиев, Антон Чолаков, Иван Пчелински и Мара Белчева (всички привлечени допълнително в делото по решение на Софийския апелативен съд от 10 ноември 1894 г.). През втория ден били произнесени речите на помощник-прокурора и на трите адвокати, била дадена последната дума на обвиняемия и била прочетена оправдателната му присъда, която се посрещнала от присъствуващите с ръкопляскания. Трябва да се отбележи, че от речите на трите адвокати в „Знаме" е поместена единствено речта на Алеко Константинов; съдържанието на другите две е предадено в резюме.

Стр. 61. ... *някой си Варга* — Имре Варга (1863— неизв.), унгарски карикатурист.

Стр. 62. *сладкарницата на Панаха* — известно кафене в София от края на миналия век и първите десетилетия на нашия век, което се е намирало на бул. „Дондуков" на мястото, където днес се намира сградата на Държавната планова комисия; носело е името на своя съдържател.

Стр. 64. ... *че убийците са ...(председателят пресича защитника)* — очевидно недоизказаните думи са: „стражаринът Спас Антонов и Стефан Стамболов".

ПИСМА

В настоящето издание са намерили място всички известни на редакцията писма на Алеко Константинов. Наред с писмата, имащи непосредствено отношение към творчеството на писателя, тук са включени и редица други писма, свързани в повечето случаи с адвокатската му практика, които, макар и по-малко интересни по съдържанието си, допълват картината на неговото ежедневие и хвърлят светлина върху личността му. Събрани заедно, тези писма разширяват представата за живота и дейността на Алеко Константинов.

Интересът към кореспонденцията на Алеко Константинов датира още от 1897 г., когато, непосредствено след трагичната му гибел, С. С. Бобчев помества на страниците на сп. „Българска сбирка" (г. IV, 1897, кн. 6, стр. 656) едно негово писмо от 4 декември 1894 г. във връзка с работата му над превода на Пушкиновата поема „Цигани". Две години по-късно във видинския в. „Народен лист" (г. III, бр. 8 от 7 март 1899 г.) е публикувано друго Алеково писмо от 9 септември 1896 г., адресирано до Алекси Филипов (писмото, свързано с организирането на демократическата партия, е препечатано след няколко дена във в. „Пряпорец", г. I, бр. 71 от 11 март 1899 г.). През есента на същата година С. С. Бобчев помества в „Българска сбирка" (г. VI, 1899, кн. 9—10, стр. 451—452) още едно Алеково писмо пак във връзка с превода на Пушкиновата поема „Цигани", препечатвайки същевременно първото писмо от 4 декември 1894 г.

Наскоро след това, съзнавайки важното значение на кореспонденцията за осветляване на живота и творчеството на писателя, първият издател на Алековите съчинения Пенчо Славейков се заема с издирването и проучването на неговото епистолярно наследство. В своя увод към първия том от изданието на съчиненията му той цитира изцяло или частично 12 писма, а други само мимоходом отбелязва. За съжаление обаче събраните от Пенчо Славейков материали днес са разпръснати. Можеше да се очаква, че част от тях ще бъдат запазени в неговия архив в къщата-музей „Петко и Пенчо Славейкови" в София, но при една справка, направена по наша молба от сътрудниците на музея през юни 1980 г., се оказа, че там няма нищо от ръката на Алеко Константинов. Между изчезналите документи са не само писмата до Илия Киселов от 26 декември 1895 г., до видинските приятели на Алеко от началото на 1896 г. и др., но и Алековите писма до самия Пенчо Славейков, които — ако се съди по близката дружба, която е свързвала двамата писатели — са били твърде интересни.

Няколко години по-късно, във връзка с десетгодишнината от убийството на Алеко Константинов, в сп. „Мисъл" са публикувани три негови писма до Ал. Филипов и две от писмата му до Найчо Цанов (г. XVII, 1907, кн. 2, стр. 179—190); пак тук в публикуваните по същия повод спомени на Найчо Цанов е цитирана част от друго Алеково писмо до него (стр. 39). Нова група писма на Алеко Константинов, адресирани до неговия приятел Ст. Бешков, са публикувани от В. С. Константинов през 1917 г. във връзка с двадесетгодишнината от трагичния 11 май 1897 г. (в. „Пряпорец", бр. 114 от 23 май 1917 г.). Две ранни Алекови писма обнародва през

1920 г. Ив. Д. Шишманов в сп. „Слънце“ (г. II, 1920, кн. 5, стр. 369—371).

През 1943 г. по повод на осемдесетгодишнината от рождението на Алеко Константинов Любомир (Емил) Стефанов помества на страниците на сп. „Изкуство и критика“ (г. VI, 1943, кн. 1, стр. 34—40) специална статия, в която обръща внимание върху значението на неговата кореспонденция, като същевременно публикува пет Алекови писма до Найчо Цанов. Други шест писма са напечатани през 1947 г. в сп. „Изкуство“ (кн. 4, стр. 321—325) във връзка с 50-годишнината от убийството на писателя.

Интересът към кореспонденцията на Алеко Константинов се засилил още повече през 1957 г. В сп. „Пламък“ (кн. 3, стр. 71—72) Ст. Великов публикува извадки от осем негови писма до Найчо Цанов и Ал. Филипов. Други четири писма (до Ив. Д. Шишманов, С. С. Бобчев и д-р Кръстев) бяха обнародвани във в. „Литературен фронт“ (бр. 22 от 30 май 1957 г.). През същата година излезе от печат и вторият том от изданието на Алековите съчинения под редакцията на Л. Кацкова, където бяха поместени 43 писма (част от тях са публикувани за пръв път в самото издание).

През следващите години в печата се появиха още няколко Алекови писма. В статиите си „Неизвестна страница от живота на Алеко Константинов в Одеса“ (сп. „Език и литература“, 1958, кн. 5, стр. 383—390) и „Нови данни за николаевския период от биографията на Алеко Константинов“ (сп. „Език и литература“, 1953, кн. 3, стр. 219—225) Ал. Ничев обнародва две от ранните писма на Алеко Константинов. Други две негови писма той напечата в статията „Кой е „докторът“ от „До Чикаго и назад“?“ (сп. „Литературна мисъл“, 1958, кн. 1, стр. 108—112). Едно неизвестно Алеково писмо до Хр. Килифарски напечата по същото време и Хр. Дудевски (сп. „Литературна мисъл“, 1958, кн. 1, стр. 107—108). Друго неизвестно писмо на Алеко Константинов обнародва по-късно Г. Минчева в статията си „Из дневника на един Алеков племенник“ (сп. „Литературна мисъл“, 1976, кн. 4, стр. 121—126). Едно от писмата на Алеко до А. Филипов, публикувано преди това само частично, бе напечатано изцяло от М. Орукин във в. „Правна трибуна“, бр. 145, от 17 май 1977 г.

Основавайки се на посочените публикации и преглеждайки същевременно някои архивни фондове, ние събрахме и подредихме тук в един общ хронологичен ред 90 писма на Алеко Константинов. Трябва обаче да се има пред вид, че тези писма далеч не изчерпват цялостната кореспонденция на писателя. Те са само част от едно значително по-богато епистолярно наследство, което с течение на годините е било пръснато и унищожено. Вече споменахме за някои изчезнали Алекови писма от архива на Пенчо Славейков. Подобна е била съдбата и на някои от писмата му до други негови приятели: Ив. Д. Иванов, Ст. Бешков, Трайко Китанчев, П. Каравелов, както и на писмата му до неговите родители и до най-близките му роднини. Съществували са несъмнено и цяла редица писма до други адресати, останали засега неизвестни. За едно такова писмо съобщава например Илия Миларов, обръщайки се на 16 февруари 1939 г. към Кирил Христов: „Имам едно много мило писмо от Алека, в което ме моли да напиша в „Свобода“ едно антрефиле за един концерт, който щели да дадат някои наши музикални дейци.

Ще ти пратя това писмо да се приложи в архивата на Алека. Забележих сега, че Алеко имаше също така четлив и красив почерк като тебе“ (Централен държавен исторически архив, ф. 131, оп. 1, а. е. 543, л. 8б). Разбира се, трябва да се надяваме, че след време ще бъдат открити и обнародвани и други непознати засега Алекови писма, които ще допълнят очертаната картина.

По-голямата част от включените тук писма на Алеко Константинов (48 от всичко 90) са адресирани до неговите приятели във Видин Найчо Цанов и Алекси Филипов, известни общественици и публицисти, редактори на излизащия във Видин в. „Народен лист“, юристи по образование и адвокати по професия. Тъй като Алеко е бил упълномощаван да защищава делата им в по-горните съдебни инстанции в София (в апелативния и в касационния съд), твърде често в тези писма става дума за хода на едно или друго дело, за трудности от материален или друг характер, но понякога се засягат и важни политически въпроси. Найчо Цанов е не само приятел, но и близък роднина на Алеко Константинов, а Алекси Филипов — негов състудент и приятел от Одеския университет.

Друга група писма са адресирани до видните обществени и литературни дейци Ив. Д. Шишманов (9 писма) и С. С. Бобчев (7 писма). С Ив. Д. Шишманов Алеко е свързан с роднински връзки и близко приятелство, особено силно през юношеските им години, а писмата му до С. С. Бобчев са във връзка със сътрудничеството му в сп. „Българска сбирка“, издавано по онова време в Пловдив. Пет писма са адресирани до Стоян Хаджианастасов Бешков, приятел на Алеко от ученическите години, певец и композитор, учител по музика във Варна, а три други до Иван Д. Иванов (1864—1949), най-малък брат на Алековата майка и същевременно негов най-близък другар от детските и юношеските години. По две писма са запазени до д-р Стоян Радославов, Алеков спътник в пътешествието до Чикаго, Димитър Тончев, състудент на писателя от Одеса, Ангел Орукин, негов вуйчо, и до Прокопий Константинов, свищовски търговец, първи братовчед на Алеко по бащина линия. Останалите адресати са представени с по едно писмо: Пенчо Славейков, Софица и Яков Петкович, Хр. Килифарски, Юрдан Иванов, д-р Кръстев, Н. Константинов, Ив. Евст. Гешов, Илия Киселов и Мирко К. Павлов (данни за тях посочваме в бележките към съответните писма).

Писмата, които поместваме, се съхраняват днес в следните архивохранилища: в Българския исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“ — 49 писма в архивните фондове на Найчо Цанов (ф. 192), С. С. Бобчев (ф. 255), Ю. Иванов (ф. 186), Ив. Евст. Гешов (ф. 272) и в сбирката „Портрети и снимки“ (СА 138); в Научния архив на Българската академия на науките — 20 писма в архивните фондове на Ив. Д. Шишманов (ф. 11), Алеко Константинов (ф. 91), д-р К. Кръстев (ф. 47) и в архивната колекция XI; в Централния държавен исторически архив — 9 писма във фонда на Найчо Цанов (ф. 79) и в къщата-музей „Алеко Константинов“ в Свищов — 8 писма. Четири писма се възпроизвеждат по техните публикации, тъй като сегашното им местонахождение е неизвестно. Във всички останали случаи писмата се печатат според оригиналите им, като в бележките са посочени новите сигнатури, получени при окончателната обработка на архивните фондове.

ДО ИВАН Д. ШИШМАНОВ — НИКОЛАЕВ, 18 ЯНУАРИ 1881 (стр. 67) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 580 — заедно с писмо на Ив. Д. Иванов. Публикувано най-напред от Ив. Д. Шишманов в статията „Две писма от юношеските години на Алеко Константинов“ (сп. „Слънце“, г. II, 1920, кн. 5, стр. 370).

Стр. 67. ... *твоето произведение „Мъглиж“* — Публикувайки писмото в сп. „Слънце“, Ив. Д. Шишманов е отбелязал: „Една балада, „Мъглиж“, която напечатах във в. „Марица“ (тогавашните редактори бяха, за нещастие, много достъпни за опитите на начинаещи „поети“), даде първия повод да се сближим пак.“ Стихотворението на Ив. Д. Шишманов е поместено във в. „Марица“, бр. 160 от 12 февруари 1880 г.

Стр. 67. ...*някои от моите в българските газети* — вж. тук, стр. 338.

ДО ИВАН Д. ШИШМАНОВ — НИКОЛАЕВ, 7 ФЕВРУАРИ 1881 (стр. 67) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 580 — заедно с писмо на Ив. Д. Иванов. Публикувано за пръв път от Ал. Ничев в статията „Нови данни за николаевския период от биографията на Алеко Константинов“ (сп. „Език и литература“, 1959, кн. 3, стр. 224).

ДО ИВАН Д. ИВАНОВ — [ОДЕСА, ЕСЕНТА НА 1881] (стр. 68) — Научен архив на Българската академия на науките, сб. XI, оп. 1, а. е. 634. Публикува се за пръв път.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ — ОДЕСА, 30 ОКТОМВРИ 1881 (стр. 68) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 744, л. 1—2. Публикувано за пръв път от Ив. Д. Шишманов в статията „Две писма от юношеските години на Алеко Константинов“ (сп. „Слънце“, г. II, 1920, кн. 5, стр. 370—371).

Във връзка с това писмо Ив. Д. Шишманов отбелязва: „Второто писмо е писано след ваканциите на 1881 година. Алеко, тогава на 18 години, бе студент в първия курс на Одеския университет и вече такъв, какъвто го знаем, особено от духовитите му фейлетони: жизнерадостен, пълен с хумор, отличен другар, страстен любител на музиката и театъра, вечен бохем, в джобовете на когото рядко се намираха по-едри монети. За биографа и критика това второ писмо на Алека е цяло откровение. То дава да се проследи далеч в миналото ембриогенията на „Бай Ганя“.

Стр. 69. *Мемлекет* (тур.) — роден край.

Стр. 69. *Иван Димитракюф* — Иван Д. Иванов (вж. тук, стр. 309).

Стр. 69. ...*дъ ресевуар ме салютасион* (фр. непр.) — да приемеш моите поздрави.

Стр. 69. *„Фра Дяволо“* — комична опера в три действия: либрето на френските писатели Огюстен—Еужен Скриб (1791—1861) и Казимир Делавин (1793—1843), музика на Даниел—Франсоа—Еспри Обер (1782—1871), представена за пръв път в Париж през 1830 г.

Стр. 69. *Сара Бернар* (1844—1923) — прочута френска артистка, играла в различни парижки театри, гастролирала в Европа и Америка; заемала едно от първите места в европейския театър от края на XIX до началото на XX в.

Стр. 69. ...*не можах да си доизкарам завракулката* — при първия подпис в писмото перото е отскочило.

Стр. 69. *Алеку* — името в края на писмото е написано с примитивния почерк на бай Ганьо Балкански; в този смисъл Ив. Д. Шишманов говори за ембриогенията на „Бай Ганьо“: като че ли още тогава Алеко Константинов е носил в подсъзнанието си идеята за бъдещия литературен герой.

ДО ИВ. Д. ИВАНОВ — ОДЕСА, 1 СЕПТЕМВРИ 1882 (стр. 70) — Научен архив на Българската академия на науките, сб. XI, оп. 1, а. е. 637. Публикувано за пръв път частично от Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XVIII—XIX). Пълния текст обнародва по-късно Ал. Ничев в статията си „Неизвестна страница из живота на Алеко Константинов в Одеса“ (сп. „Език и литература“, 1958, кн. 5, стр. 387—388).

Стр. 70. *Даскале!* — обръщение към Ив. Д. Иванов (вж. тук, стр. 309).

Стр. 70. *Топот, ржанье, стон ∽ со всех сторон* — цитатът е от третата песен на поемата „Полтава“ от А. С. Пушкин.

Стр. 70. *По теорията на словесността ми рекомендуваха Филонова* — А. Г. Филонов (1831—неизв.) — виден руски педагог, автор на учебници и съставител на христоматии; в случая очевидно става дума за неговия „Учебник по словесности“ и по-специално за ч. 2 „Теория прозы“ и ч. 3 „Теория поэзии“ (учебникът е издаден за пръв път през 1877 г. и след това многократно препечатван).

Стр. 70. *Моя „Слобод Маджар“* — поемата на А. Константинов „Песен за Слобод Маджара и Пламен Тоня“ (вж. тук, стр. 345—349).

Стр. 70. *„Независимост“* — орган на либералната партия, издаван в Пловдив от емигрираните след суспендирането на конституцията нейни водачи: Петко Каравелов, П. Р. Славейков и др.; излизал е в продължение на една година — от 10 окт. 1881 до 9 окт. 1882 г.

Стр. 70. *Райкова* — Лазар Ю. Райков (вж. тук, стр. 346, 356).

Стр. 70. *Вчера един юнкер ∽ може би да са опитам* — вж. тук, стр. 363.

Стр. 70. ...*У славна—града, гроба—града* — намек за Свищов, където в началото на юли 1881 г. било свикано така наречено Велико народно събрание, гласувало на Батенберг извънредни пълномощия и по същество погребало демократичната Търновска конституция.

Стр. 70. ... *аз четох „Искендер бея“* — разказ от Захари Стоянов, където в алегорична форма се критикува извършеният от Александър Батенберг държавен преврат; произведението е издадено в отделна брошура под наслов „Искендер бей“ (Разказ из българския живот). Написал Х. З. Издава Н. Г. Обретенов (Русе, печатница на Н. К. Жейнов, 1882, 38 стр.); брошурата била забранена от властта.

Стр. 70. ...*преведох Сукнаровата брошура* — Никола Сукнаров (1885—1895), един от дейците на либералната партия; за да оправдае обвиненията, които консерваторите отправяли срещу либералите, написал специална брошура под наслов „Искрена реч на

времето си“ (С., 1882); тази именно брошура превежда Алеко Константинов с намерение да я издаде на руски език.

Стр. 71. ... *даскал Ивана ↔ другия даскал, този дето на нен' Такя момчето* — очевидно Иван. Д. Шишманов; сам той отбелязва: „Такев — това беше моето име: от Таки, както наричаха баща ми“ (Ив. Д. Шишманов, Две писма от юношеските години на Алеко Константинов — сп. „Слънце“, г. II, 1920, кн. 5, стр. 371).

Стр. 71. ...*даскал Гряди-вона и да-скълца Волковская* — не успяхме да идентифицираме лицата, за които става дума тук.

Стр. 71. ...*Финиверсде* — изопачено, т. е. в университета.

Стр. 71. *Алеку Кустъдинову* — името е написано с примитивния почерк на бай Ганьо Балкански (срв. тук, стр. 311).

ДО ИВ. Д. ИВАНОВ — СОФИЯ, 29 НОЕМВРИ 1888 (стр. 71) — Научен архив на Българската академия на науките, сб. XI, оп. 1, а. е. 635. Публикувано частично за пръв път от Ал. Ничев в статията му „За първия разказ на Алеко Константинов“ (сп. „Септември“, 1958, кн. 5, стр. 151—153).

Подробности във връзка с това писмо вж. тук, стр. 364—365.

Стр. 71. *Манол* — Емануил Д. Иванов (вж. тук, стр. 364).

Стр. 71. *Катя* — Екатерина Иванова (вж. тук, стр. 364).

Стр. 71. *Ангел* — Ангел Д. Орукин (вж. тук, стр. 350).

Стр. 71. *Мария* — първата жена на Ангел Орукин.

Стр. 71. *Величко и Анастатия с децата* — Величко и Анастасия Маркови и техните деца Роман и Мила.

Стр. 71. *Манол А. Шишманов* — Емануил Александров Шишманов, Алеков родственик по майчина линия.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ — ПАРИЖ, 24 АВГУСТ 1889 (стр. 72) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 744, л. 3 (илюстрована картичка с изображението на Айфеловата кула). Публикува се за пръв път.

Стр. 72. *„Руските жени“* — вж. т. 3, стр. 88—124, 346—348.

Стр. 72. *„Тартюф“* — вж. т. 3, стр. 215—319, 356—357.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ — ПАРИЖ, 11 СЕПТЕМВРИ 188[illegible] (стр. 72) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 744, л. 4 (илюстрована картичка с изображението на Айфеловата кула). Публикува се за пръв път.

Стр. 72. ...*първото ми писмо* — писмото от 24 август 1889 г.

Стр. 72. *Лидия* — Лидия Шишманова, съпруга на Ив. Д. Шишманов (вж. тук, стр. 351).

Стр. 72. *Лучше поздно, чем никогда* (рус.) — по-добре късно, отколкото никога.

ДО ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ — ПАРИЖ, 11 СЕПТЕМВРИ 1889 (стр. 73) — Илюстрована картичка с изображението на Айфеловата кула, с неустановено днес местонахождение. Факсимиле от нея вж. А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. LIX (допълнителна емисия, която се различава от основната главно по илюстративните материали). Друг екземпляр от същото факсимиле се намира в архива на Боян Пенев, съхраняван в Научния архив на Българската академия на науките (ф. 37, а. е. 3276). Печата се по текста от факсимилето.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ — СОФИЯ, 5 СЕПТЕМВРИ 1891 (стр. 73) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 744, л. 5. Публикувано за пръв път от Л. Кацкова (А. Константинов, Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 237).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 20 МАРТ 1892 (стр. 74) — Централен държавен исторически архив, ф. 79, оп. 1, а. е. 1. Публикувано за пръв път с известни съкращения от Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXXIII).

Стр. 74. ...*новия министър* — Ив. Салабашев (1853—1924), виден политик и общественик, член на Българското книжовно дружество, математик по специалност, през 1882—1884 г. бил министър на правосъдието в Източна Румелия, а през 1888—1890, 1892—1894 и 1908—1910 г. — министър на финансите в Княжеството; през 1892 г. за кратко време бил министър на правосъдието.

Стр. 74. ...*бай Илия* — Илия Цанов (1835—1901), по-голям брат на Найчо Цанов; преди Освобождението обществен деец на турска служба, официален защитник при съденето на Ботевите четници през 1876 г., а след Освобождението депутат, дипломатически представител в Цариград, окръжен управител и министър на външните работи в правителството на Петко Каравелов (1884—1886 г.).

ДО ДИМИТЪР ТОНЧЕВ — СОФИЯ, 16 МАЙ 1892 (стр. 74) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 91, а. е. 6, л. 1—2. Публикувано за пръв път от Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXXVIII—XL).

Стр. 75. ... *от това на Станлея „Dans les ténèbres de l'Afrique“* — „В дебрите на Африка“, известна книга на английския пътешественик Джон Станлей (1841—1904).

Стр. 75. *Василовци* — село на територията на днешния Михайловградски окръг.

Стр. 75. ...*где царь пешком ходит* (рус.) — където царят ходи пеша (отходно място).

Стр. 75. *Риналдо Риналдини* — вж. т. 2, стр. 278.

Стр. 75. *„Лопушанци“* — жители на с. Лопушна, Михайловградско (днес с. Георги Дамяново).

ДО ПРОКОПИЙ КОНСТАНТИНОВ — СОФИЯ, 30 СЕПТЕМВРИ 1892 (стр. 76) — Къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов. Публикувано за пръв път от Г. Минчева в статията „Из дневника на един Алеков племенник“ (сп. „Литературна мисъл“, 1976, кн. 4, стр. 125).

Стр. 76. *Нени* — звателна диалектна форма, употребявана със значение „бай“, „чичо“ и т. н.

Стр. 76. *Коля* — Никола Прокопиев Константинов, Алеков родственик, починал на 16-годишна възраст от туберкулоза. Нему именно е посветено стихотворението „На Коля“ (вж. тук, стр. 160).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 29 ОКТОМВРИ 1892 (стр. 77) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 50—51. Публикува се за пръв път.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 10 НОЕМВРИ 1892 (стр. 78) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 52—53. Публикувано частично от Ст. Великов в сп. „Пламък“, 1957, кн. 3, стр. 71. Печата се за пръв път с пълния си текст.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 28 НОЕМВРИ 1892 (стр. 79) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 54—55. Публикува се за пръв път.

Стр. 79. *Бай Илия* — Илия Цанов (вж. тук, стр. 313).

Стр. 79. *Хюджет* (тур.) — съдебен акт; документ-решение по някаква сделка.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 18 ДЕКЕМВРИ 1892 (стр. 79) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 56—57. Публикува се за пръв път.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 27 ЯНУАРИ 1893 (стр. 80) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий, ф. 192, а. е. 3, л. 58—59. Публикува се за пръв път.

ДО СТОЯН БЕШКОВ — СОФИЯ, 13 ФЕВРУАРИ 1893 (стр. 81) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11. оп. 3, а. е. 1813. Публикувано частично (само текстът на стихотворението) от Пенчо Славейков в увода към първото издание на Алековите съчинения (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXIV—XXV).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 19 МАРТ 1893 (стр. 81) — Централен държавен исторически архив, ф. 79, оп. 1, а. е. 3. Публикувано за пръв път без последните няколко изречения от Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXXVI—XXXVIII).

Стр. 82. с. *Брегово* — днес селище от градски тип във Видински окръг.

Стр. 83. *Cholera Nostra* — вж. тук, стр. 342—343.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 22 МАРТ 1893 (стр. 83) — Централен държавен исторически архив, ф. 79, оп. 1, а. е. 3. Публикувано за пръв път от Любомир Стефанов в сп. „Изкуство и критика“, г. VI, 1943, кн. 1, стр. 36—37.

Стр. 83. *Калеме гелди* (тур.) — така ми дойде на перото.

Стр. 83. *Cholera Nostra* — вж. тук, стр. 342—343.

Стр. 84. *Честит ви окръжен управител ∽ Свищов благоденствува под неговото крило 6—7 години* — Марко П. Марков (вж. т. 2, стр. 221, 226).

Стр. 84. ...*бай Илия* — Илия Цанов (вж. тук, стр. 313).

Стр. 84. ...*тетка Ката* — Екатерина Цанова, съпруга на Илия Цанов.

Стр. 84. *Вана* — Вана Бичева, дъщеря на Екатерина и Илия Цанови.

Стр. 84. *Зора* — Зора Димитрова, дъщеря на Екатерина и Илия Цанови.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 30 АПРИЛ 1893 (стр. 84) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 60—61. Публикува се за пръв път.

Един ден преди да напише това писмо, на 29 април 1893 г., Алеко Константинов е изпратил следната телеграма до Найчо Цанов: „От всичките ли сесии искаш протоколите?“ (Телеграмата се намира в Окръжния държавен архив във Видин, ф. 19 к, а. е. 11, л. 2.) Очевидно става дума за стенографските дневници от сесиите на Народното събрание, които Алеко изпраща на своя приятел.

ДО ДИМИТЪР ТОНЧЕВ — ЧИКАГО, 14/26 юли 1893 (стр. 85) — Факсимиле от тази пощенска картичка се намира в Българския исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, сбирка „Портрети и снимки“, албум на Иван Енчев—Видю „Българска съкровищница“ (СА 138, л. 82). Същото факсимиле вж. А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. LIX (допълнителна емисия, която се различава от основната главно по илюстративните материали). Печата се по текста от факсимилето.

Стр. 85. *Инфузории (лат.)* — микроскопични низши животни.

ДО СОФИЦА И ЯКОВ ПЕТКОВИЧ — ЧИКАГО, 14/26 ЮЛИ 1893 (стр. 85) — Илюстрована пощенска картичка с образа на Христофор Колумб, с неустановено днес местонахождение. Факсимиле от нея е публикувано в сп. „Алеко“. Известия на софийския клон „Алеко Константинов“ на БТС, 1940, кн. 11, стр. 8; в същата кн. на стр. 15 има следната бележка: „Алековият поздрав от Америка, от който даваме факсимиле на стр. 8, представлява отворена карта, изпратена от Алеко Константинов от Чикаго в 1893 г. до леля му София д-р Петкович. Картичката неотдавна бе подарена за нашия музей от Алековата братовчедка Надя пол. Николова, която сега живее в гр. Пловдив.“ На факсимилето личи българското клеймо от Харманлий, август 1893 г. Печата се по текста от факсимилето.

ДО АНГЕЛ ОРУКИН — ПАРИЖ, 2/14 АВГУСТ 1893 (стр. 86) — Илюстрована пощенска картичка, съхранявана в Научния архив на Българската академия на науките, ф. 91, а. е. 4, л. 1. На картичката е изобразена Айфеловата кула, на чийто връх Алеко е поставил малък знак (кръстче) и е отбелязал „от тука“, т. е., че пише от върха на кулата. Публикува се за пръв път.

Стр. 86. ...*с Голованова* — вж. т. 2, стр. 287.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 10 СЕПТЕМВРИ 1893 (стр. 86) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 62 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 25 СЕПТЕМВРИ 1893 (стр. 87) — Централен държавен исторически архив, ф. 79, оп. 1, а. е. 4, л. 1—2. Частично писмото е публикувано за пръв път от Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXXV—XXXVI). Пълният му текст е поместен най-напред от Лю-

бомир Стефанов в сп. „Изкуство и критика“, г. VI, 1943, кн. 1, стр. 38.

Стр. 87. *...това ме накара да те помоля да изпратиш остатъка телеграфически ∽ последната телеграма* — на 23 септември Алеко Константинов е изпратил следната телеграма до Найчо Цанов: „За документите искат 112 лева. Прати телеграфически. Аз нямам.“ (Окръжен държавен архив във Видин, ф. 19 к, а. е. 11, л. 3). Два дена по-късно, на 25 септември 1893 г., той изпраща нова телеграма до своя приятел: „Защо не пратиш пари за документите бе, човече, срамота от консулатото. Разбери, чорбаджи, аз нямам ни сантим.“ (Окръжен държавен архив във Видин, ф. 19 к, а. е. 11, л. 4).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 9 ОКТОМВРИ 1893 (стр. 88) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 63 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 11 ОКТОМВРИ 1893 (стр. 89) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 64 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ — СОФИЯ, 16 ОКТОМВРИ 1893 (стр. 89) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 744, л. 6. Публикувано за пръв път в „Литературен фронт“, бр. 22 от 30 май 1957.

Стр. 89. *...ти си там големец* — редакционната колегия на сп. „Български преглед“, където Алеко Константинов публикува пътеписи си „До Чикаго и назад“ (вж. тук, стр. 298).

Стр. 89. *...защо не кажеш на Цонева* — Беньо Цонев (1863 — 1926), виден български филолог, един от редакторите на сп. „Български преглед (вж. тук, стр. 298).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 4 НОЕМВРИ 1893 (стр. 90) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 65—66. Публикува се за пръв път.

Стр. 90. *...ако стане нужда за помощник, ще взема Иванчова* — Сава Иванчов (вж. т. 2, стр. 221).

Стр. 90. *...бай Илия* — Илия Цанов (вж. тук, стр. 313).

ДО С. С. БОБЧЕВ и М. МАДЖАРОВ — СОФИЯ, 6 НОЕМВРИ 1893 (стр. 91) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 255, а. е. IIД 3571. В края текстът е повреден и не се чете. Съобщавайки за това писмо в сп. „Българска сбирка“ (г. IV, 1897, кн. 6, стр. 656), С. С. Бобчев отбелязва:

„Когато основахме това списание, аз с другаря си Маджарова изпроводихме по една покана за сътрудничество до по-личните български писатели. Ний ги молехме да ни изпроводят по нещо за тази „Българска сбирка“, която искахме да направим истинска такава, в която желаехме да видим произведения от всички книжовни сили в отечеството ни и така да я поднесем като една полезна книга с отбор четмо на българското общество.

Един от първите поканени беше и покойний Алеко. На писмото ни от 4 ноември 1893 г. той побърза да отговори на 6 ноември. Той съжаляваше, че не бил предупреден по-рано, в какъвто случай „по всяка вероятност — пишеше той — моите пътни бележки „До Чикаго и назад“ щяха да се появят в новото ви списание „Българска сбирка“. Той ключваше с обещанието, че ще се постарае да ни достави нещо.“

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 13 НОЕМВРИ 1893 (стр. 91) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 67—68. Публикувано за пръв път частично от Ст. Великов в сп. „Пламък“, 1957, кн. 3, стр. 71. Пълният текст поместен най-напред от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 252).

Стр. 91. *Делото за 22 того ∽ Прати пълномощно по-скоро* — Няколко дена по-късно, на 18 ноември 1893 г., Алеко Константинов изпраща следната телеграма до Найчо Цанов във връзка със същото дело: „Утре последен ден за изучване на делото 22. Ако няма да пратиш пълномощно, да не карам хората да изучват напразно делото. Отговори.“ (Телеграмата се съхранява в Окръжния държавен архив във Видин, ф. 19к, а. е. 11, л. 5).

Стр. 91. *...ще взема Иванчова за другар* — Сава Иванчов (вж. т. 2, стр. 221).

Стр. 92. *Cholera Nostra* — вж. тук, стр. 342—343.

Стр. 92. *Беранже* — Пиер Жан дьо Беранже (1780—1857), виден френски поет, автор на патриотични и революционни песни.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 29 НОЕМВРИ 1893 (стр. 92) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 69 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО С. С. БОБЧЕВ и М. МАДЖАРОВ — СОФИЯ, 4 ДЕКЕМВРИ 1893 (стр. 93) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 255, а. е. IIД 3572. Долният край на писмото е откъснат. Публикувано е за пръв път от С. С. Бобчев в сп. „Българска сбирка“ (г. IV, 1897, кн. 6, стр. 656). Две години по-късно отново е поместено в същото списание (г. VI, 1899, кн. 9—10, стр. 451—452). При първата публикация на писмото С. С. Бобчев подчертава: „То е доста характерно за незабравимия писател и ний му даваме място изцяло. От него писмо читателят, а особено критикът и историкът ще почерпят материал за оценка на неговата работа и преводната му в особеност.“

ДО СТОЯН БЕШКОВ — СОФИЯ, 21 ДЕКЕМВРИ 1893 (стр. 93) — Къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов, инв. № 422. Публикувано за пръв път частично във в. „Пряпорец“, бр. 114 от 23 май 1917 г.). Цялостният текст напечатан най-напред в сп. „Изкуство“, г. III, 1947, кн. 4, стр. 321—323.

Стр. 93. *Четох наистина в „Свобода“ едно обявление...* — Музикалният конкурс, за който става дума, е обявен чрез в. „Свобода“, г. VIII, бр. 1265 от 4 декември 1893 г.

Приложените в края на писмото стихотворения „Птичка“ и

„Отговор“, които Алеко изпраща на Стоян Бешков, за да му послужат при написването на песни за конкурса, са публикувани в сп. „Българска сбирка“ г. I, 1894, кн. 2, стр. 107—109. Те са поместени в съответния раздел на настоящия том (вж. тук, стр. 162—164).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — 23 ДЕКЕМВРИ 1893 (стр. 95) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 70—71. Публикувано за пръв път от Л. Кацкова (А. Константинов. Събрани съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 253—254).

Стр. 95. *Олмадъ* (тур.) — не стана.

Стр. 95. ...*днешния финансов министър* — министър на финансите по това време бил Ив. Салабашев (вж. тук, стр.313).

Стр. 96. ...*с. Калугер* — днес с. Гранитово, Видинско.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 20 ЯНУАРИ 1894 (стр. 96) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 72—73. Публикувано за пръв път частично от Ст. Великов в сп. „Пламък“, 1957, кн. 3, стр. 71—72. Пълния му текст помества най-напред Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 255—256).

Стр. 97. ...*аз ще издам на отделна книжка моите пътни бележки с разни допълнителни комедии* — става дума за замисленото отделно издание на пътеписа „До Чикаго и назад“.

Стр. 97. ...*документите по Акчарското блато* — по повод на същото дело Алеко Константинов е изпратил на 28 февруари 1894 г. следната телеграма до Найчо Цанов: „Какво можеш да очакваш за благото? Другите дела отложени. Филипов телеграфира, че пратил възнаграждението за делото на Бадика. Аз не получих нищо“ (Окръжен държавен архив във Видин, ф. 19к, а. е. 11, л. 6).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 22 ЯНУАРИ 1894 (стр. 97) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 74. Публикувано за пръв път частично от Ст. Великов в сп. „Пламък“, 1957, кн. 3, стр. 72. Пълния текст помества най-напред Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 256).

Стр. 98. *Има и за Холера Ностра и много други любопитни добавки* — очевидно Алеко Константинов има пред вид пасажите, липсващи в първата публикация на „До Чикаго и назад“ в сп. „Български преглед“ (срв. Варианти в БП — т. 1, стр. 244—246).

ДО СТОЯН БЕШКОВ — СОФИЯ, 22 ЯНУАРИ 1894 (стр. 98) — Къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов, инв. №423. Публикувано за пръв път от В. С. Константинов във в. „Пряпорец“, бр. 114 от 23 май 1917 г.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ — СОФИЯ, 24 ЯНУАРИ 1894 (стр. 98) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 744, л. 7. Публикувано за пръв път в „Литературен фронт“, бр. 22 от 30 май 1957.

ДО С. С. БОБЧЕВ — СОФИЯ, 12 ФЕВРУАРИ 1894 (стр. 99) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 255, а. е. IIД 10222. Публикувано за пръв път от С. С. Бобчев в сп. „Българска сбирка“, г. VI, 1899, кн. 9—10, стр. 452. Публикацията на С. С. Бобчев е придружена със следната бележка: „Както се знае, Пушкиновата поема „Чергари“ („Цыганы“) се появи в мартовската книжка на „Българ. сбирка“. Бележките на редакцията, за да промени някои и други думи, Константинов посрещна с голямо внимание и с аргументацията на един убеден в правотата на делото си защитник той настоя, че трябва да си остане писаното от него, както е, освен думата „тълпата одрана“, която се съгласи да замените с „тълпа изподрана“ — а за негово отчаяние напечата се по погрешка „тълпа исодрана“.

Стр. 99. *Чардафонщина* — намек за Захари Стоянов (от заглавието на книгата му „Чардафон Велики“, издадена в Русе през 1887 г.); отрицателното отношение на Алеко Константинов към Захари Стоянов е плод на личните им взаимоотношения и на различията в обществено-политическите им възгледи (вж. тук, стр. 294—295).

Стр. 99. *Вашите статии за Т. Икономов* — Алеко Константинов има пред вид статията на С. С. Бобчев „Из цариградските ми спомени“, поместена в сп. „Българска сбирка“, г. I, 1894, кн. 1, стр. 11—24; кн. 2, стр. 84—96 (частта, поместена в кн. 1, има подзаглавие „Моето запознаване с Т. Икономова“, а частта, поместена в кн. 2 — „Т. Икономов и статията му „Една стъпка напред“).

ДО СТОЯН РАДОСЛАВОВ — СОФИЯ, 18 ФЕВРУАРИ 1894 (стр. 100) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 91, а. е. 5, л. 1. Публикувано за пръв път от Ал. Ничев в статията „Кой е „докторът“ от „До Чикаго и назад“? (сп. „Литературна мисъл“, 1958, кн. 1, стр. 109).

Стр. 100. *Книжката малко ще закъснее...* — става дума за подготвяното отделно издание на „До Чикаго и назад“.

Стр. 100. *Всички питат — кой е „доктора“? Желаете ли да открия. името Ви на края?* — Очевидно „докторът“ не е пожелал да бъде открито името му и десетилетия наред той остана непознат. Преди откриването на двете Алекови писма до д-р Ст. Радославов и на екземпляра от „До Чикаго и назад“, който той му е подарил, се смяташе, че става дума за друго лице. Установявайки истината в цитираната статия, Ал. Ничев посочва следните сведения, съобщени му писмено от В. Димова, сътрудничка в Русенския окръжен музей: „Името на „доктора“ е Стоян Радославов. Произхождал от семейство на търговец, в което бил единствено дете. Завършил медицина във Виена. Бил лекар по вътрешни болести. В Русе, където служил, се радвал на всеобща почит. Наричали го „батинката“, понеже бил старши лекар. Не се оженил, нямал близки и тежко понасял самотията си. Бил в приятелски връзки със семействата на търговеца Васил Радев и на адвоката Янко Попов.“

ДО С. С. БОБЧЕВ — СОФИЯ, 21 ФЕВРУАРИ 1894 (стр. 100) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 255, а. е. IIД 3573 (пощенска карта). Публикувана за пръв път във в. „Литературен фронт“, бр. 22 от 30 май 1957 г.

Във връзка с това писмо вж. бележката на С. С. Бобчев към писмото от 12 февруари 1894 г.

ДО СТОЯН БЕШКОВ — СОФИЯ, 21 МАРТ 1894 (стр. 101 — Къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов, инв. № 424 (пощенска карта). Публикувана за пръв път от В. С. Константинов във в. „Пряпорец“, бр. 114 от 23 май 1917.

Стр. 101. *Ашколсун кьопоолу* (тур.) — браво, кучи сине (любим израз на бай Ганьо — вж. т. 1, стр. 146).

ДО С. С. БОБЧЕВ — СОФИЯ, 21 МАРТ 1894 (стр. 101) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 255, а. е. ПД 3574. Публикувано за пръв път от С. С. Бобчев в сп. „Българска сбирка“, г. VI, 1899, кн. 9—10, стр. 451—452.

Стр. 101. *д-р Генадиев* — Никола Генадиев (1866—1923), виден държавен и обществен деец, привърженик на стамболовистката партия; по-късно бил министър в кабинетите на Рачо Петров и д-р Гудев (1903—1908) и в кабинетите на В. Радославов (1913—1915). Поради това, че се изказал против участието на България в Първата световна война на страната на централните сили, бил хвърлен в затвора (1916—1918). Убит в София от политическите си противници.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 23 МАРТ 1894 (стр. 102) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 75 (пощенска карта). Публикувана частично за пръв от Ст. Великов в сп. „Пламък“, 1957, кн. 3, стр. 72. Пълния текст помества най-напред Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 257).

Стр. 102. *...пращам ти само 108* — В течение само на един месец Найчо Цанов е успял да разпространи по-голямата част от изпратените му екземпляри от „До Чикаго и назад“. На 28 април 1894 г. той привежда на Алеко Константинов сумата за 60 екземпляра от книгата (разписката се съхранява в Окръжния държавен архив във Видин, ф. 19 к, а. е. 11, л. 8).

Стр. 102. *В следующата книжка на „Мисъл“ се почва едно ново мое произведение* — Новото произведение, което започва да се печата в сп. „Мисъл“, е „Бай Ганьо“ (г. IV, 1894, кн. 1, 2, 3, 4 и 5).

ДО СТОЯН РАДОСЛАВОВ — СОФИЯ, 23 МАРТ 1894 (стр. 103) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 91, а. е. 5, л. 2 (пощенска карта). Публикувано за пръв път от Ал. Ничев в статията му „Кой е „докторът“ от „До Чикаго и назад“? (сп. „Литературна мисъл“, 1958, кн. 1, стр. 110).

Стр. 103. *...една печатена на особна книга с други корички за Вас* — екземплярът от „До Чикаго и назад“, предназначен за д-р Ст. Радославов, с посвещение от автора е запазен днес в Научния архив на Българската академия на науките, ф. 91, а. е. 10 (факсимиле от посвещението е поместено в приложенията към т. 1 от настоящото издание).

ДО ХРИСТО КИЛИФАРСКИ — СОФИЯ, 4 АПРИЛ 1894 (стр. 103) — Научен архив на Българската академия на науките, сб. XI, оп. 1, а. е. 636. Публикувано за първи път от Хр. Дудевски в сп. „Литературна мисъл“, 1958, кн. 1, стр. 107—108.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 2 МАЙ 1894 (стр. 104) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 77. Публикувано за пръв път от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 257).

Стр. 105. *...бай Илия* — Илия Цанов (вж. тук, стр. 313).

Стр. 105. *С. Иванчов* — вж. т. 2, стр. 221.

ДО С. С. БОБЧЕВ — СОФИЯ, 5 МАЙ 1894 (стр. 105) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 255, а. е. ПД 10223 (пощенска карта). Публикувана за пръв път от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 224).

Стр. 105. *...мойто бедно разказче* — разказът „От много ум“, поместен в сп. „Българска сбирка“, г. I, 1894, кн. 5, стр. 366—369.

Стр. 106. *...за VII ще гледам да Ви доставя някакъв материал* — в кн. 7 на сп. „Българска сбирка“ не откриваме материал от Алеко Константинов.

ДО СТОЯН БЕШКОВ — СОФИЯ, 17 МАЙ 1894 (стр. 106) — Къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов, инв. № 425. Публикувано за пръв път от В. С. Константинов във в. „Пряпорец“, бр. 114 от 23 май 1917 г.

Стр. 106. ... *избаловали, голубчик, совсем избаловали меня* (рус.) — разглезиха ме, гълъбче, съвсем ме разглезиха.

Стр. 106. *Вот уже в Гоголи произвели* (рус.) — ето вече и за Гогол ме обявиха.

Стр. 106. *Едно от учените докторчета ↄ да критикува „Бай Ганя“* — В сп. „Български преглед“ (г. I, 1894, кн. 9, стр. 158—163) Александър Теодоров—Балан публикува критичен отзив за новоизлязлата книжка 1 на сп. „Мисъл“, където е поместено началото на очерка „Бай Ганьо тръгна по Европа“. Признавайки някои качества на новото произведение на Алеко Константинов, критикът все пак смята, че то е неиздържано в художествено отношение. „Наблюдателност у автора има, а не по-малко и умение да увлича, докато предава своите наблюдения като обстановка на действие и характеристика на момент; често видиш и чувства от благородна тъга и негодувание, от кротък хумор; ала щом г. К. досегне образа на своя герой, художеството не му се удава“ — заключава той.

Стр. 106. *Укорява мз докторчето, че от краен реализъм дохождам до гнусотия* — „Не по-малко сме уверени — подчертава Ал. Теодоров—Балан, — че с тоя разказ г. К. завлича насила тия читатели там, дето и нему трябва да е жалко и отвратително да гледа своя Ганьо. Искаме да кажем, че реалистичният замах на автора е слишил в посока тъкмо противна на оная, каквато си определя едно здраво словесно произведение. Причината на това е, че в „Бай Ганьо тръгна по Европа“ няма художест-

вена концепция: тая концепция в един разказ, който има претенция на поезия и на реален образ на живота, не се постига само с чудати и една от друга по-гнусно наличени сцени. Вече в описанието си „До Чикаго и назад“ г. К. беше показал „своята натуралистична манiера дори и с побуждане на читателя да бълва!“ (сп. „Български преглед“, г. I, 1894, кн. 9, стр. 159—160).

Стр. 106. ...*„За малкия ер в Дивдядовска околия“* — вж. тук, стр. 360.

Стр. 106. ...*готвя една сбирка от съвременни стихотворения* — вж. тук, стр. 352.

ДО ЮРДАН ИВАНОВ — СОФИЯ, 21 МАЙ 1894 (стр. 107) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 186, а. е. II В 9421 (пощенска карта). Публикувана за пръв път от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 289).

Юрдан Иванов (1862—1907) е виден общественик, библиограф, журналист и икономист, дългогодишен началник на отделение в Министерството на финансите и в Българската народна банка. Известен е като пръв изследовател на българския периодичен печат. Сътрудничил е на вестниците „Селянин“, „Македонски глас“, „Знаме“ и „Пряпорец“ и на сп. „Дело“ на В. Благоева. Редактирал е в. „Югозападна България“.

Стр. 107. *Ив. Ев. Гешов* ∽ *новата му длъжност* — Ив. Ев. Гешов (1849—1924), изтъкнат политически деец и общественик, дългогодишен председател на Българското книжовно дружество. Бил е министър на финансите в кабинетите на В. Радославов (1886) и на К. Стоилов (1894—1897) и министър-председател (1911—1913). В случая става дума за встъпването му в длъжност в правителството на К. Стоилов.

Стр. 107. *Анверското изложение* — от името на гр. Анверс, пристанищен град в Белгия и първостепенен търговски център.

Стр. 107. ...*един биографически очерк за Фотинова* — статията на Юрдан Иванов „Константин Г. Фотинов“ е поместена в „Юбилеен сборник по случай петдесетгодишнината на българската журналистика и честването паметта на основателя ѝ Константин Фотинов“ (С., 1894, стр. 3—21). Публикацията е придружена със следната редакционна бележка: „За написване биографията на Константина Фотинов беше помолено друго едно лице, което, поради многото работа не можа да я приготви, за това редакционният комитет се обърна към г. Юрдана Иванов, който в твърде късото време, що му оставаше за това, успя да напише настоящата статийка.“

ДО С. С. БОБЧЕВ — СОФИЯ, 14 ЮНИ 1894 (стр. 107) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 255, а. е. II Д 102224. Публикувано за пръв път от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 244).

Стр. 107. *Вашият „Очерк на бълг. период. печат“* — трудът на С. С. Бобчев „Преглед на български печат“ е поместен в „Юбилеен сборник по случай петдесетгодишнината на българската журналистика и честването паметта на основателя ѝ Константин Фотинов“. С., 1894, стр. 1—116.

ДО Д-Р К. КРЪСТЕВ — СОФИЯ, 4 ОКТОМВРИ 1894 (стр. 108) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 47, а. е. 259. Публикувано за пръв път в „Литературен фронт“, бр. 22 от 30 май 1957.

Известният литературен критик д-р К. Кръстев (1866—1919) е ценил високо литературното дело на Алеко Константинов: приживе на писателя той е печатал с готовност негови произведения в сп. „Мисъл“, а след убийството му е написал специална, изпълнена с дълбоко възмущение статия под наслов „Пред кървавия труп на Алека“; по-късно той е публикувал няколко проникновени изследвания върху неговото творчество.

ДО НИКОЛА КОНСТАНТИНОВ — СОФИЯ, 10 ОКТОМВРИ 1894 (стр. 108) — Къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов, инв. № 239. Публикувано за пръв път в сп. „Изкуство“, г. III, 1947, кн. 4, стр. 323—324.

Никола Константинов е бил един от кандидатите за народни представители, провалени поради машинациите и насилията на управляващата партия по време на свищовските избори на 11 септември 1894 г. (вж. т. 2, стр. 220—222).

Стр. 108. *Д. Буров* — виден член на консервативната партия.

Стр. 109. *Блюдолизеца* — намек за К. Стоилов (вж. т. 2, стр. 292).

Стр. 109. — *Велзевула* — намек за Григор Начович (вж. т. 2, стр. 222).

Стр. 109. ...*в последния брой на в. „Съгласие“* ∽ *съглашението между консерватори и русофили* — в. „Съгласие“ (г. I, бр. 18 от 8 окт. 1894 г.) посочва седем условия, предложени от консерваторите на либералите-русофили, между които на трето място: „да се касират свищовските, плевенските и куртбунарските избори“; последното седмо условие е: „допълнителните избори, които има да стават, да се оставят свободни, без никакви агитации и морални влияния“. Същият вестник в предишния си брой (г. I, бр. 17 от 2 окт. 1894 г.) помества обширна дописка от Свищов с подпис „Един гражданин“, в която се описват свищовските избори и се отправя призив до Народното събрание да бъдат касирани.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 21 ЯНУАРИ 1895 (стр. 110) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 76 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 9 МАРТ 1895 (стр. 111) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 78 (пощенска карта). Публикувана за пръв път частично от Ст. Великов в сп. „Пламък“, 1957, кн. 3, стр. 72. Пълният текст издаден от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 258—259).

Стр. 111. *Аз продадох за 1500 лева златни моя „Бай Ганьо“ на един книжар...* — отделното издание на „Бай Ганьо“ е осъществено през 1895 г. от софийския книжар Пенчо В. Спасов.

Стр. 111. *Статията в „Народен лист“ за отпразнуването на*

28 февруарий — във връзка с 25-годишнината от създаването на Българската екзархия, която била отбелязана на 28 февруари 1895 г., видинският вестник „Народен лист“, редактиран от Найчо Цанов, поместил специална статия — в бр. 36 от 4 февруари 1895 г.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 24 МАРТ 1895 (стр. 112) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 79 (пощенска карта). Публикувана за пръв път частично от Ст. Великов в сп. „Пламък“, 1957, кн. 3, стр. 72. Пълният текст издаден от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 270).

Стр. 112. ...*подлистник „Малко сравнение“, ако обичате, препечатайте го в „Народен лист“* — Алековият фейлетон „Малко сравнение“ (вж. т. 2, стр. 47—49) е препечатан във видинския вестник „Народен лист“, г. I, бр. 41 от 16 април 1895, стр. 2.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 11 АПРИЛ 1895 (стр. 112) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 80 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 17 АПРИЛ 1895 (стр. 113) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 81 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 22 АПРИЛ 1895 (стр. 114) — Централен държавен исторически архив, ф. 79, оп. 1, а. е. 8 (пощенска карта). Публикувана за пръв път от Л. Стефанов в сп. „Изкуство и критика“, г. VI, 1943, кн. 1, стр. 39.

Стр. 114. *Днес съставих план за една петиактна комедия от съвременния ни живот* — такава комедия на Алеко Константинов не е известна; за неговите опити в областта на драмата вж. тук, стр. 367—368.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 8 МАЙ 1895 (стр. 114) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 82. Публикува се за пръв път.

Стр. 114. *Чорт их дёрнул* (рус.) — дяволът ги накара.

ДО ИВ. ЕВ. ГЕШЕВ — ОТ 1 ЮНИ 1895 (стр. 115) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 292, а. е. 2007, л. 7. Писмото е посочено на редакцията от архивистката Елисавета Миладинова. Публикува се за пръв път.

За Ив. Евст. Гешов вж. тук, стр. 322.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 15 ЮНИ 1895 (стр. 116) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 83 (пощенска карта). Публикувана за пръв път от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 260).

Стр. 116. *Драснете нещо и по македонските работи* — Алеко

Константинов е проявявал жив интерес към борбата за освобождаване на българите в Македония. По времето, когато пише това писмо, той участвува дейно в живота на Софийското македонско дружество начело с Никола Иванов (вж. „Знаме“, бр. 68 от 4 май 1895 г. и „Млада България“, бр. 13 от 6 май 1895 г.)

Стр. 116. ...*председателя на Мак. дружество в София г. Никола Иванов* — Никола Иванов (1861 — 1940), известен в миналото военен деец, родом от Калофер. Завършил софийското военно училище през 1879 г. и генералщабната военна академия в Петербург през 1885 г. Участвувал в Сръбско-българската война. През Балканската война командувал Втора българска армия, която завладяла прочутата Одринска крепост.

Стр. 116. *Депутацията днес замина ∽ Без въодушевление* — В състава на делегацията, за която става дума, са влизали: митрополит Климент (Васил Друмев) и архимандрит Василий — като представители на българската църква, председателят на Народното събрание Т. Теодоров и депутатите Т. Минчевич, председател на клуба на народната партия, д-р Моллов, кмет на София, П. Наботков и Иван Вазов. Нейната цел е била да съдействува за подобряване на отношенията между България и Русия, влошени след продължителната русофобска политика на Ст. Стамболов. Тя заминала за Петербург на 15 юни 1895 г. през Виена.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 22 СЕПТЕМВРИ 1895 (стр. 116) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 84. Публикува се за пръв път.

Стр. 116. *Хюджет* (тур.) — вж. тук. стр. 314.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 13 ОКТОМВРИ 1895 (стр. 117) — Български исторически архив, ф. 192, а. е. 3, л. 85—86. Публикува се за пръв път.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 2 ДЕКЕМВРИ 1895 (стр. 117) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 87 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО ИЛИЯ КИСЕЛОВ — СОФИЯ, 26 ДЕКЕМВРИ 1895 (стр. 118) — Оригиналът днес не е запазен. Публикувано за пръв път от Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XLIII). Печата се според публикацията на Пенчо Славейков.

Стр. 118. ...*една идея до такава степен грандиозна, за каквато никой българин досега не е мечтал* — към края на 1895 г. Алеко Константинов замисля околосветско пътешествие.

ДО ПРИЯТЕЛИТЕ ВЪВ ВИДИН — [СОФИЯ, НАЧАЛОТО НА 1896] (стр. 118) — Оригиналът днес не е запазен. Публикувано частично от Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XLIII—XLIV). Печата се според публикацията на Пенчо Славейков.

Стр. 118. *По случай Новата година не можах да ви „раз-*

смея" — т. е. да напише фейлетон „Честита нова година!" (за 1895 и 1897 г. има фейлетони под това заглавие).

Стр. 118. *Кале-Мегдан* — историческа местност, известна със своите крепостни съоръжения; намира се в непосредствена близост до мястото, където р. Сава се влива в Дунава.

Стр. 118. ... *аз съм член на Върховния македонски комитет* — в края на 1895 г., по време на Втория конгрес на македонските дружества, Алеко Константинов е избран за член на Върховния македонски комитет начело с ген. Данаил Николаев.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 8 ЯНУАРИ 1896 (стр. 118) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий", ф. 192, а. е. 3, л. 88 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 26 ЯНУАРИ 1896 (стр. 119) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий", ф. 192, а. е. 3; л. 89 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 7 ФЕВРУАРИ 1896 (стр. 119) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий", ф. 192, а. е. 3, л. 90—91. Публикувано за пръв път в сп. „Мисъл", г. XVII, 1907, кн. 2, стр. 178—182.

След посещението през лятото на 1896 г. на българската делегация в Петербург (вж. тук, стр. 325) отношенията между България и Русия започнали бързо да се подобряват. Руският император Николай II признал Фердинанд за законен български владетел и дори станал кръстник на престолонаследника Борис, който приел православието. Официалната церемония се състояла на 2 февруари 1896 г. Написано непосредствено след това, писмото на Алеко Константинов изразява неговото недоволство от този ход на събитията, който фактически е закрепил разклатения трон на Фердинанд. Във връзка със същите събития вж. фейлетоните „Торжествующая България", „Смерть оппозиции" и „Материалы для изучения Болгарии", поместени в т. 2 от настоящото издание.

Стр. 120. *Даже в. „Мир" ∽ призна с едно антрефиле ∽ само в хронологически ред* — Съобщението, което има пред вид Алеко Константинов, е поместено във в. „Мир", г. II, бр. 205 от 1 февруари 1896 г., в рубриката „Вътрешен отдел". „Събитията — се казва тук, — едно от друго по-неочаквани и по-знаменателни, вървят с такава бързина, щото не остава време у хората да ги оценят и да им се нарадват. Всичко се движи по указанието на една невидима магическа пръчка и учудва дори и най-неверующите. Ето защо ние решихме да отбелязваме хода на работите хронологически, без да се впущаме в оценения и дълги коментари."

Стр. 120. ... *телеграмата Ви до Кутузова* — граф Голенищев—Кутузов, до когото Ал. Филипов и неговите приятели от Видин са изпратили телеграма, е бил генерал-майор от свитата на руския император Николай II, негов специален пратеник в България, упълномощен да извърши тържествения обред на кръщението.

Стр. 120. ... *Телеграмата на Белинова* — Иван Белинов (1857 — 1902), адвокат, един от ръководните дейци на демократическата

партия, редактор на вестниците „Законност", „Народна дума" и „Пряпорец".

Стр. 120. ... *труповете на Панова, Узунова, Миларова* — вж. т. 2, стр. 224, 229.

Стр. 120. ... *ще тръгнат руски кореспонденти да агитират и възхваляват княза* — вж. т. 2, стр. 250—251.

Стр. 120. *А какой милый человек ваш князь, прелесть, и умница какой. Жаль что мы раньше этого не знали. Вы виноваты, ну... ничего, царь вам простил!* (рус.) — А какъв мил човек е вашият княз, прелест, и колко е умен. Жалко, че ние по-рано не знаехме това. Вие сте виновни, е... нищо, царят ви прости! (Почти същите думи откриваме и във фейлетона „Торжествующая Болгария" — вж. т. 2, стр. 92—93, 251).

Стр. 120. ... *ничего, я вам прощаю и в знак своего благоволения дарю ваш престол принцу Кобургскому* (рус.) — нищо, аз ви прощавам и като израз на своето благоволение подарявам вашия престол на кобургския принц.

Стр. 121. *Рачо Петров* — вж. т 2, стр. 240, 253.

Стр. 121. *Андреев ∽ Драндаревски* — не открихме данни за посочените лица.

Стр. 121. *Мечконев* — вж. т. 2, стр. 226.

Стр. 121 ... *днес Д. Марков пее „Руский цар е на земята най-велик, над всички пръв"* — вж. т. 2, стр. 96, 257.

Стр. 121. *Стефанаки Савов* — вж. т. 2, стр. 234.

Стр. 121. *Дамян Ц. Вълчев* — обществено-политически деец, член на либералната партия, близък приятел на Драган Цанков и Ал. Люцканов.

Стр. 121. *Трайко Трайкович* — вж. т. 2, стр. 253.

Стр. 121. *За Станчева ли ви е думата...* — може би Димитър Станчов (1864—1940), известен в миналото общественик. От 1887 до 1895 г. бил на служба в двореца: първоначално като частен секретар на Фердинанд, а после като началник на тайния му кабинет. През 1895 г. бил изпратен на дипломатическа служба в Букурещ, през есента на същата година — във Виена, а от 1896 г. е преместен в Петербург. През 1906 г. става министър на външните работи.

Стр. 121. *За Данева и Балабанова:* Стоян Данев — вж. т. 2, стр. 224; Марко Д. Балабанов (1837—1921) — виден политически и държавен деец, преди Освобождението участник в черковно-националната борба, а след това в управлението на страната: първоначално принадлежи към умереното крило на консервативната партия, от 1882 г. минава в либералната партия, като през 1883—1884 г. участвува в правителството на Драган Цанков.

Стр. 122. *За Людсканова ∽ седнал на врата на дяда си* — Александър Люцканов (1855—1822), виден политически деец, един от основателите на прогресивно-либералната (цанковистката) партия, зет на Драган Цанков; бил е няколко пъти министър.

Стр. 122. *Белизар Яковов ∽ Янко Ковачев ∽ Буботинов* — малко известни днес политически дейци.

Стр. 122. *10 000 000 извънреден кредит на Рача Петрова* — в случая Алеко Константинов има пред вид приетия от VIII обикновено народно събрание закон за допълнение въоръжението, снаряжението, припасите и пр. на войската (Дневници на VIII обикновено народно събрание. Втора редовна сесия, VI заседание

от 29 януари 1896, кн. 3, С., 1896, стр. 534—548). Рачо Петров по това време бил военен министър (за него вж. т. 2, стр. 240).

Стр. 122. *Грозния закон за печата* — вж. т. 2, стр. 253—254.

Стр. 122. *Голубчик* (рус.) — гълъбче.

Стр. 123. *...обещаваните реформи* — за отношението на Върховния македонски комитет, в който Алеко Константинов бил член, към проектираните реформи вж. писмото на Върховния македонски комитет от 22 март 1896 г. до В. Кънчев в Цариград, писмото на Върховния македонски комитет до Централния комитет на ВМОРО в Солун от 23 март 1896 г. и Окръжно № 141 на Върховния македонски комитет до македонските дружества в България от 18 май 1896 г., в което се излага историята на проекта за реформи (Македония. Сборник от документи и материали. С., 1978, стр. 344—400).

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 11 ФЕВРУАРИ 1896 (стр. 123) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий", ф. 192, а. е. 3, л. 92 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

Стр. 123. *Харзухалджийница* — от тур. „харзухал" (писмена молба, заявление).

Стр. 123. *Т. Тодоров* — вж. т. 2, стр. 249—250.

Стр. 123. *Начевич* — вж. т. 2, стр. 222.

Стр. 123. *За сериозни кандидати се считат Н. Бенев, Д. Цанков (и Георги Анастасов, правителствен)* — вж. т. 2, стр. 257—258, 262—263.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 16 ФЕВРУАРИ 1896 (стр. 124)— Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий", ф. 192, а. е. 3, л. 93 (пощенска карта). Публикува се за пръв път.

Стр. 124. *..,кандидати за народни представители на вакантното място са Георги Анастасов, правителствен; Др. Цанков и Христо Филипов, нейтрален* — вж. т. 2, стр. 257—258.

Стр. 124. *...видни цанковисти, като Балабанов, Данев, Грозев:* Марко Д. Балабанов (вж. тук, стр. 327); Стоян Данев (вж. т. 2, стр. 224); Ив. Грозев (вж. т. 2, стр. 282).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 27 ФЕВРУАРИ 1896 (стр. 124) — Централен държавен исторически архив, ф. 79, а. е. 5, л. 1. Публикувано частично от Найчо Цанов в неговия „Спомен за Алеко" (сп. „Мисъл", г. XVII, 1907, кн. 2, стр. 173), а след това изцяло от Любомир Стефанов в сп. „Изкуство и критика", г. VI, 1943, кн. 1, стр. 39—40.

Предния ден, на 26 февруари 1896 г., Алеко Константинов е изпратил следната телеграма до Найчо Цанов: „При всичките старания Балов без последствие" (Окръжен държавен архив във Видин, ф. 19 к., а. е. 11, л. 7).

Стр. 125. *..неизлизането на „Знаме"* — в началото на 1896 г. в. „Знаме" (вж. тук, стр. 300), около който са групирани привържениците на Петко Каравелов, временно спира да излиза. След възстановяването си той става орган на основаната демократическа партия.

Стр. 125. *...при Панаха* — вж. тук, стр. 306.

Стр. 125. *Т. Георгиев (от редакторите на „Борец")* — в. „Борец", издаван в Бургас от 26 март 1895 г. до 31 януари 1896 г., е местен орган на либералите-радослависти след излизането им от правителствената коалиция. В редактирането му са участвували Богдан Вълев, Димитър Ралчев, Т. Георгиев и др. Излезли са всичко 39 броя. Срещу в. „Борец" били заведени повече от 20 дела по закона за печата.

Стр. 125. *Има заплашвания и против други лица от опозицията* — подробности за тези заплахи вж. в писмото до Ал. Филипов от 5 март 1896 г. В едно друго писмо от 16 септември 1896 г., което не успяхме да открием, Алеко споделя във връзка с тези заплахи: „Преди офицерчетата ме дираха да ме тупат, сега други пък ме следят да ме притупат. От няколко места ме предупреждаваха вече за това, но аз не вярвам да отидат дотам" (пасажът е цитиран от Пенчо Славейков в увода към първото издание на Алековите съчинения: А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. LXII). Това писмо е адресирано „до един другар на чужбина" — очевидно самия Пенчо Славейков.

ДО АНГЕЛ ОРУКИН — СОФИЯ, 2 МАРТ 1896 (стр. 125) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 91, а. е. 4, л. 2. Публикува се за първи път.

За Ангел Орукин вж. тук, стр. 350.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 5 МАРТ 1896 (стр. 126) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий", ф. 192, а. е. 3, л. 94. Публикувано за пръв път от Найчо Цанов в сп. „Мисъл", г. XVII, 1907, кн. 2, стр.182—183.

Стр. 126. *...трите либерални фракции ⇔ сливането им е необходимо* — сливането на трите фракции на либералната партия (цанковистка, каравелистка и радославистка) не е станало.

Стр. 126. *...биенето и избиването на опозицията* — намек за поместената във в. „Мир" редакционна статия под наслов „Опозицията" (г. II, бр. 204, от 30 януари 1896 г.).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 6 МАРТ 1896 (стр. 127) — Централен държавен исторически архив, ф. 79, оп. 1, а. е. 6, л. 1. Публикувано за пръв път от Любомир Стефанов в сп. „Изкуство и критика", г. VI, 1943, кн. 1, стр. 40 (малка част от текста цитира преди това Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXXVI).

Стр. 127. *Помянов* — д-р Константин Помянов (1850—1913), известен политически деец, министър на правосъдието в кабинетите на Драган Цанков (1884) и Ст. Стамболов (1893—1894); завършил право във Виенския университет; бил е дългогодишен столичен адвокат.

Стр. 127. *Миларов* — Илия Миларов (1859—1948), по-малък брат на Светослав Миларов (вж. т. 2, стр. 224), писател, юрист по образование; бил съученик на Алеко Константинов в Южнославянския пансион в Николаев. Завършил право в Загребския уни-

верситет. След завръщането си в България служил в съдебното ведомство: в градовете Лом, Русе и София. През 1895 г. бил принуден да си подаде оставката. Оттогава става адвокат и същевременно започва да се занимава с литературна дейност. Автор е на нашумялата на времето драма „Апостол“.

Стр. 127. *Данев* — Стоян Данев (вж. т. 2, стр. 224).

Стр. 127. *...някаква си статия на Милан Шишманов в Юридическо списание ∽ ужасни мерзости* — Милан Шишманов (1855—1919), юрист, родственик на Алеко Константинов, е редактор, заедно с Георги Згурев и Антон Каблешков на „Юридическо списание“, което излиза в София от 1889 до 1899 г.; вероятно тук става дума за статията „Предложение за отменение ст. ст. 3, 5 и 7 от Допълнението към Врем. съд. правила“ (г. VIII, 1896, стр. 65—68).

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 16 МАРТ 1896 (стр. 128)) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 95—96. Публикувано със съкращения най-напред от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1952, стр. 276). Пълния текст помества за пръв път М. Орукин във в. „Правна защита“, бр. 145 от 17 май 1977, стр. 7.

Стр. 128. *...с Иванчова* — Сава Иванчов (вж. т. 2, стр 221).

Стр. 128. *...към Тончева* — Димитър Тончев (вж. т. 2, стр. 226).

Стр. 128. *Октроа* (фр.) — общинско мито върху предмети за консумация.

Стр. 129 *...с моите башибозушки фейлетони* — очевидно става дума за фейлетоните, които Алеко Константинов помества с подпис „Башибозук“ на страниците на в. „Млада България“ от 25 октомври 1895 до 13 март 1896 г. (вж. т. 2, стр. 64—101).

Стр. 130. *Каравелов* — Петко Каравелов (вж. т. 2, стр. 223).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 12 АПРИЛ 1896 (стр. 130) — Централен държавен исторически архив, ф. 79, оп. 1, а. е. 7, л. 1. Публикувано за пръв път от Л. Стефанов в сп. „Изкуство и критика“, г. VI, 1943, кн. 1, стр. 142.

Стр. 130. *Сакънтия* (тур.) — немотия.

Стр. 130. *„Нравствените принципи на бай Ганя“ произведоха фурор ∽ по антрефилетата в „Мир“* — във в. „Мир“, бр. 230 от 9 април, стр. 3, са помесени две тенденциозни съобщения за концерта на студентите в „Славянска беседа“, изнесен на 7 април 1896 г. В първото от тях, поместено в рубриката „Вътрешен отдел“, се казва: „В неделя вечер биде даден един концерт в „Славянска беседа“ от г-да студентите при Висшето училище за в полза на библиотеката им. Както всякога софийската публика, като имаше пред вид благородната цел на тоя концерт, притече се в голямо множество; така щото салонът беше пълен. Програмата на концерта бе доста обширна и разнообразна — нещо, което причини задържанието на публиката до един часа сутринта. Ако да не беше партизанския отпечатък на тоя концерт, с малки изключения, той щеше да излезе твърде сполучлив; но за съжаление, трябва да признаем, че нашите студенти, които в повечето

случаи са се показвали доста тактични, в тоя случай не можиха да избягнат всепоядающето политиканство. Може би някои ще си помислят, че говорим като заинтересовани; но ние бихме желали да ни се кажеше какво търсеха „Нравствените принципи на Бай Ганя“ или по-добре казано, личните дертове на г-н Алеко Константинов в един сериозен концерт, какъвто с право трябваше да очакваме от г-да студентите; толкоз повече, че той се даваше с благородна цел. Ако е била работата да се бичуват някои наши обществени и политически нрави, то нека ни бъде позволено да кажем, че това си имаше най-малко мястото в „Славянска беседа“, гдето хората очакват съвсем друго нещо, а не лични възгледи от партизански колорит.“

Малко по-долу под наслов „По същия концерт ни пишат от града“ е поместено още едно съобщение, съдържащо груби нападки по адрес на Алеко Константинов по повод на прочетения от него фейлетон: „Интересно съвпадение — наред с „г-жа Ризова“ [жена, с която Д. Ризов живеел, без да е сключил официален брак — б. м. Ил. Т.] фигурира в програмата г. Алеко Константинов, един человек с претенции на идеалист, който е взел да чете сказка под заглавие „Нравствените принципи на бай Ганя!“ Излишен труд: г. Константинов нямаше освен да посочи на тези нравствени принципи, по които беше организирана вечеринката, а да не се мъчи да ги изобразява. Те говорят сами за себе си твърде красноречиво. Най-накрая на програмата аз прочетох, че и г. Г. Калинков ще пее в някакво си трио на Драгомижски „Скала“. Аз разбрах тогава, че на вечеринката на нашите студенти тази година нравствените начала на бай Ганя наистина ще бъдат много добре представени: г. Константинов ще ги чете, г-жа Ризова ще ги свири, а г. Калинков ще ги пее. Хубава вечеринка, казах си аз, и от дълбочината на сърцето си съжалих нашето студентчество, че така лесно се е подвело в своите добри намерения...“

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 26 АПРИЛ 1896 (стр. 131) — Централен държавен исторически архив, ф. 79, оп. 1, а. е. 9, л. 1. Публикува се за пръв път.

Стр. 131. *Алексей* — Алекси Филипов (вж. тук, стр. 309).

Стр. 131. *„Нравствените принципи на бай Ганя“* — според Пенчо Славейков тези бележки, четени на една студентска вечеринка, са изгубени незнайно кога и где (А. Константинов. Съчинения. т. 1, С., 1901, стр. XLVI). Преди двадесетина години Г. Веселинов обоснова мнението, че в случая не става дума за изгубено произведение на Алеко Константинов, а за публикувания след смъртта му фейлетон „Из кореспонденцията на бай Ганьо Балкански“ (Г. Веселинов. Алеко Константинов — Годишник на Софийския университет. Филологически факултет, т. LIII, кн. 1, С., 1959, стр. 142—148).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 4 МАЙ 1896 (стр. 131) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 3, л. 97—98. Публикувано частично най-напред от Ст. Великов в сп. „Пламък“, 1957, кн. 3, стр. 72. Пъл-

ният текст издаден след това от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 263—264).

Стр. 132. *...с Данева* — д-р Стоян Данев (вж. т. 2, стр. 224).

Стр. 132. *Голованов* — Филарет Иванович Голованов, родом от Тулча, украинец, приятел на Алеко Константинов (вж. т. 2, стр. 287).

Стр. 132. *Илия Георгов* — вж. т. 2, стр. 220.

Стр. 132. *Ангел Орукин* — вж. тук, стр. 350.

Стр. 132. *„Нравствените принципи на бай Ганя“* — вж. тук, стр. 330—331.

ДО МИРКО К. ПАВЛОВ — СОФИЯ, 9 ЮЛИ 1896 (стр. 133) — къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов, инв. № 234. Публикувано за пръв път в сп. „Изкуство“, 1947, кн. 4, стр. 325.

Стр. 133. *Нени* — вж. тук, стр. 313.

Стр. 133. *Пращам ти пълномощно...* — към писмото е бил приложен следният документ, съхраняван днес в къщата-музей „Алеко Константинов“ в гр. Свищов, инв. № 237.

Пълномощно

Подписаний, Алеко И. Константинов, родом от Свищов с настоящето упълномощавам свищовския жител г. Мирко К. Павлов да управлява останалата за мен от баща ми къща в Свищов, махала Поп Тодорови, да я дава под наем, да прибира наема, да харчи за необходими поправки, да я продава, да издава крепостен акт на купувачите, да прибере продажната стойност за моя сметка, да управлява и разпорежда при същите права и с лозето ми от 6 дюлюма в Царева нива, като му предоставям и следующите права: право за съдение и представление във всичките съдебни, административни, обществени и финанциални учреждения; за подаване искови и всякакъв вид прошения и частни жалби; за съдение в мировите, окръжни и апелативни съдилища и Върховний касационен съд, както и за подаване прошения в тия съдилища с ходатайство за отменението или касирането на определенията или решенията; за заявяване подлог и съмнение за отговаряне на такъво приемване, отблъсквание и налагане клетва; за прекратяване делата със спогодба; за привличание или встъпване като трето лице в делата; за ходатайствуване за възстановление право на апел или касация; за искание обезпечение на исковете, за секвестирание и продавания имуществата на длъжниците, както и за обявяването им за несъстоятелни; за ходатайствуване за тяхното лично задържание; за получаване по всичките дела формални и частни копии, книжа и документи; за получаване на свое или друго име изпълнителни листове; за събирание парични суми; за избирание третейски съд; за съглашаване на съд по съвест у мировий съдия съгласно чл. 2 от гражданското мирово съдопроизводство; за заплащание дългове от мое име и за моя сметка; за упълномощаване други лица със същите права или част от тях и каквото направи той или от него упълномощените задължавам се напълно да приема, като обявявам, че без законни причини нямам право да отнема настоящото пълномощно.

София, 9 юлий 1896 г.

Упълномощител: (п) Алеко Константинов

ДО ПРОКОПИЙ КОНСТАНТИНОВ — СОФИЯ, 26 ЮЛИ 1896 (стр. 134) — Къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов, инв. №419. Публикувано за пръв път в сп. „Изкуство“, 1947, кн. 4, стр. 325.

Стр. 134. *Нени* — вж. тук, стр. 313.

Стр. 134. *Сконто* (ит.) — спадане от сумата на сметката заради плащане в брой или преди срока.

Стр. 134. *Приз* (рус.) — награда, печалба.

ДО АЛЕКСИ ФИЛИПОВ — СОФИЯ, 9 СЕПТЕМВРИ 1896 (стр. 135) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 112, а. е. 3, л. 100—101. Публикувано за пръв път във в. „Народен лист“, Видин, г. III, бр. 8 от 7 март 1899, откъдето е препечатано във в. „Пряпорец“, г. I, бр. 71 от 11 март 1899 г.

Писмото е писано по повод на създаването на демократическата партия начело с Петко Каравелов (вж. т. 2, стр. 223).

Стр. 135. *Белинов* — вж. тук, стр. 326—327.

Стр. 135. *Хр. Филипов* — известен столичен адвокат и общественик, съученик и близък приятел на Алеко Константинов, покъсно председател на Комитета за увековечаване паметта на писателя.

Стр. 135. *Славейков* — Пенчо Славейков.

Стр. 135. *Калинков* — Георги Иванич Калинков (1860—1926), юрист, журналист, един от членовете на „Весела България“, покъсно кмет на София и пълномощен министър в Букурещ; бил е редактор на в. „Време“ и сътрудник на сп. „Седмичен преглед“.

Стр. 135. *К. Арсениев* — вж. т. 2, стр. 228—229.

Стр. 135. *Ил. Георгов* — вж. т. 2, стр. 220.

Стр. 135. *...нашето славно „Знаме“* — вж. тук, стр. 300.

Стр. 136. *...тъй наречените цанковисти* — привърженици на прогресивно-либералната партия, един от ръководните дейци на която по онова време бил д-р Стоян Данев.

Стр. 136. *Стоилов* — вж. т. 2, стр. 220.

Стр. 136. *Lasciate speranza* — от известния израз „Lasciate ogni speranza“ (ит.) — оставете всяка надежда (думи, написани на вратата на ада според „Божествената комедия“ на Данте Алигиери).

Стр. 137. *Ребята!* (рус.) — Момчета!

Стр. 137. *Врешь* (рус.) — лъжеш.

Стр. 137. *...нямах градско дело* — от 10 май 1896 до края на 1896 г. Алеко Константинов е юрисконсулт на Софийската община. Той подава оставката си на 19 декември 1896 г., когато кмет на столицата става Григор Начович, изобразен от Алеко във фейлетоните „Тържеството на Велзевула“, „Молитвата на Велзевула“ и др. (вж. т. 2, стр. 11—15, 222—225).

Стр. 138. *Чорт знает как это делают* (рус.) — дявол го знае как се прави.

Стр. 138. *Сударь мой, извольте немедленно внести мне по нижеследующему счету* (рус.) — Господине мой, благоволете незабавно да ми внесете по долната сметка.

Стр. 138. *Онзи ден поднесох моето учено съчинение върху „Правото за помилване“* — вж. хабилитационния труд на Алеко

Константинов „Правото за помилване по повод на новия Наказателен закон", поместен тук в раздела „Приложения" и бележките към него (вж. тук, стр. 246—286, 380—381).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 23 СЕПТЕМВРИ 1896 (стр. 139) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий", ф. 192, а. е. 3, л. 99. Публикува се за пръв път.

Стр. 139. *Делейчане* — жители на с. Делейна, Видинско.

Стр. 139. ...*много градски дела* — вж. тук, стр.333.

Стр. 139. *Чакам Филипова...* — Алекси Филипов — вж. тук, стр. 309.

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 22 ОКТОМВРИ 1896 (стр. 139) — Български исторически архив при Народата библиотека „Кирил и Методий", ф. 192, а. е. 3, л. 102—103. Публикувано за пръв път от Найчо Цанов в сп. „Мисъл", г. XVII, 1907, кн. 2, стр. 186—189. Преди това част от него цитира Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. LVIII).

Писано е наскоро след образуването на демократическата партия начело с Петко Каравелов. Алеко Константинов е бил един от ръководните дейци на тази партия, без обаче формално да влиза в нейното бюро. Найчо Цанов първоначално също е бил един от ревностните ѝ привърженици.

Стр. 139. *Ами какво е това съглашение с Радославова и Грекова ⌇ не е ли крайно безнравствен?* — цитираният пасаж по всяка вероятност е от незапазено днес писмо на Найчо Цанов до Алеко Константинов. В. Радославов, основател на либералната партия (вж. т. 2, стр. 223—224); Д. Греков (1847—1901), виден политически и обществен деец, първоначално един от ръководителите на консервативната партия, а по-късно виден деец на народно-либералната партия; бил министър в кабинетите на Т. Бурмов (1879), митрополит Климент (1879), генерал Соболев (1882) и Ст. Стамболов (1890—1894). През 1895 г., след смъртта на Стамболов, оглавил народно-либералната партия (стамболовисти). След 1897 г. се оттеглил от активна политическа дейност.

Стр. 140 ...*от Генадиева и Йонков—Владикина:* Никола Генадиев (вж. тук, стр. 320); Никола Йонков—Владикин (1862 — 1918), известен в миналото журналист и общественик, отначало цанковист и противник на княза, а по-късно привърженик на д-р Васил Радославов; бил сътрудник на в. „Народни права".

Стр. 140. ...*колективната постъпка на четворицата в двореца* — през октомври 1896 г., в навечерието на изборите за IX обикновено народно събрание, известните политически дейци Драган Цанков, Димитър Греков, Васил Радославов и Петко Каравелов предприели стъпки за обединяване на ръководените от тях партии и за подобряване на отношенията си с двореца. На 17 октомври 1896 г. те се срещнали с Фердинанд и отстоявали искането си за свободни избори. В крайна сметка водачът на демократическата партия П. Каравелов не подписал съглашението.

Стр. 141. *Драмов ⌇ Макавеев ⌇ Добринович ⌇ Младен Иванов* — политически дейци от Видин с местно значение.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ — СОФИЯ, 26 НОЕМВРИ 1[illegible] (стр. 142) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 744, л. 8 (пощенска карта). Публикувана за пръв път от Л. Кацкова (А. Константинов, Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 239).

ДО НАЙЧО ЦАНОВ — СОФИЯ, 31 МАРТ 1897 (стр. 143) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий", ф. 197, а. е. 3, л. 104—105. Публикувано за пръв път от Найчо Цанов в сп. „Мисъл", XVII, 1907, кн. 2, стр. 187—190.

Стр. 143. ...*моята любима увертюра на „Вилхелм Тел"* — увертюра към известната опера на италианския композитор Джоакино Росини (1792—1868).

Стр. 143. *Илия* — вероятно Илия Киселов (вж. тук, стр. 325).

Стр. 143. *Хер Прайзер* — хазяинът на Алеко Константинов, чех по народност.

Стр. 143. *Червениванов* — Никола Червениванов, преподавател по неорганична химия в Софийския университет.

Стр. 143. *Ляпчев* — Андрей Ляпчев, приятел на Алеко Константинов, член на демократическата партия, а по-късно един от създателите на демократическия сговор и министър-председател в годините след Септемврийското въстание (1925—1931).

Стр. 144. ...*изпращам ти една рисунка* — Публикувайки писмото, редакцията на сп. „Мисъл" отбелязва: „Тая рисунка е запазена". На нас обаче не ни се удаде да я намерим.

Стр. 144. *Изпращам ти един подлистник ⌇ ще бъде напечатан* — подлистникът, за който става дума, е разказът „Нещо шумолеше, ама какво беше!", отпечатан след смъртта на Алеко Константинов в сп. „Мисъл" (г. VII, 1897, кн. 7, стр. 551—555). Произведението поместваме в т. 2 от настоящото издание, стр. 143—147.

Стр. 144. *За великденския брой на „Знаме" ⌇ България на Всемирното изложение в Париж* — фейлетонът, за който става дума, е „Скромна лепта на общия жертвеник", поместен във в. „Знаме", г. II, бр. 96 от 6 април 1896 (вж. т. 2, стр. 138—143).

Стр. 144. *Трите дена преди Великден ⌇ на Черепишкия манастир* — пътуването на Алеко до Черепишкия манастир му е дало материал за пътеписа „В Българска Швейцария", поместен във в. „Знаме", г. II, бр. 98 от 19 април 1897 г. (вж. т. 2, стр. 170—174).

Стр. 144. *Филипова* — Алекси Филипов (вж. тук, стр. 309).

Стр. 144. *Витанова* — Теодоси Константинов Витанов (1861—1930), лекар, журналист и общественик, редактор на списанията „Медицинска беседа", „Вестник Здравна просвета", „Медицинска мисъл", „Медицинска просвета" и др.

Стр. 144. *Балева* — Димитър С. Балев (1850—1915), видински общественик, печатар, редактор и издател, родом от Охрид; един от сподвижниците на Найчо Цанов; печатал е в. „Народен лист" и списанията „Медицинска сбирка" и „Здраве"; бил е кмет на гр. Видин.

Стр. 144. *„Медицинска беседа" ⌇ препечатаният там разказ за един доктор* — научно-популярно медицинско списание, издавано във Видин от 1894 до юни 1912 г. под редакцията на д-р Т. Витанов; в случая Алеко Константинов има пред вид анонимно напечатната рецензия за разказа „Докторът на сиромасите" (г. III,

1897, кн. 5, стр. 312—316), поместен в пловдивското списание „Библиотека“, г. II—III, 1896—1897, кн. 10—14, с подпис Н. П-в (Никола Попиванов Недялков — според И. Богданов. Речник на българските псевдоними. Второ основно преработено и разширено издание. С., 1978, стр. 427).

Това е последното известно днес писмо на Алеко Константинов. Може би той е писал и други писма през април или дори в началото на май 1897 г., но засега те не са открити. Разполагаме само с една негова телеграма, изпратена до Найчо Цанов няколко дена преди трагичния 11 май. Заедно с други шест телеграми, които бяха посочени в бележките (вж. тук, стр. 316, 317, 318, 328), тя се намира в архивния фонд на Найчо Цанов във Видин (ф. 19 к, а. е. 11, л. 1). Подобно на другите телеграми тя също е свързана с адвокатските взаимоотношения между Алеко Константинов и Найчо Цанов. Макар и да не е особено интересна по съдържанието си, тук я цитираме изцяло — като последен документ от ръката на писателя:

Телеграма

Подадена в София
на 5 май 1897, 10 ч. 30 м.
20 думи

Приета
на 5 май 1897, 10 ч. 30 м.

Видин
Найчо Цанов

Делейна без последствие. Платежната от военното внесена в Министерския съвет. От седми до десети отсъствувам [в] Пловдив.

Алеко

ЛИТЕРАТУРНИ ОПИТИ

Алеко Константинов предприема първите си литературни опити още като ученик в Габровското училище преди 1877 г. Сам той отбелязва в кратката си автобиография: „Тук под влиянието на Илия Христович и Шишковата словесност е почнал да пише детски стихове.“ От тези негови първи стихотворни опити обаче до нас не е достигнало нищо.

Когато през есента на 1878 г. петнадесетгодишният Алеко Константинов постъпва в Южнославянския пансион в Николаев, неговите литературни интереси са вече напълно оформени. Той не само се включва активно в литературния живот на пансиона, но и определено се откроява сред съучениците си, много от които са се увличали от литературата и са правили първите си стихотворни опити. Показателни в това отношение са следните думи на един негов съученик: „Стихотворцами бог нас не обидил. Оставляя в сторону А. Константинова, который с прошлого года не выступал ни с одним сочинением, в настоящем году появились, между прочим Иванов, Иван, Кушев, Г., Писарев, К.“ (Рецензия за стихотворението на Д. Матов „Македония“, поместена в ръкописното списание „Братски труд“, г. I, кн. 1 от 31 януари 1881 г.).

Алеко Константинов взема дейно участие в списването и редактирането на списанието „Братски труд“, ежемесечен орган на едноименното ученическо дружество, основано по инициатива на директора на Южнославянския пансион Т. Н. Минков. В един от запазените в личния архив на Т. Н. Минков броеве на „Братски труд“ откриваме собственоръчния подпис на Алеко Константинов като член на редакционния комитет (Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 29, а. е. 3, л. 17). Тъй като повечето от материалите тук са подписани с различни псевдоними и инициали, днес е твърде трудно да се установи кои от тях принадлежат на неговото перо. За Алекови произведения в „Братски труд“ обикновено се приемат трите фейлетона с подпис „Хъню“ и „Чичо Хъню“ (вж. Хр. Дудевски. Алеко Константинов. Ранно литературно творчество. — Известия на Института за българска литература, кн. 9, С., 1960, стр. 18—20; Ал. Ничев. Алеко Константинов. С., 1964, стр. 52). Говорейки за участието на Алеко Константинов в това списание, приятелят му от ученическите години П. Абрашев отбелязва, че той не се проявил особено на неговите страници, без обаче да отрича авторството му на част от материалите: „Ако има нещо поместено в тоя сборник от Алеко, то е без съмнение от фейлетонен характер“ — подчертава П. Абрашев в своята книга „Южнославянският пансион на Т. Минков в Николаев“ (С., 1909, стр. 78).

Според същия П. Абрашев през този период Алеко Константинов е издавал в сътрудничество с Христо П. Славейков малко хумористично списание с картинки, което минавало „от ръка на ръка между старшите ученици“ (вж. П. Абрашев. От детските ми спомени за Алеко Константинов — „Български преглед“, г. IV, 1897, кн. 3, стр. 103). Впрочем и самият Алеко в кратката си автобиография съобщава: „През тригодишния си живот в Южнославянския пансион той е издавал със сътрудничеството на няколко приятели една хумористична ръкописна газетка...“ За тази „газетка“ разказва със свойствения си картинен език и Пенчо Славейков в биографичния очерк за Алеко Константинов, поместен като предговор към първото издание на неговите съчинения: „И по чиновете едно след друго се явяват ръкописни списания под найневинни имена „Пчела“, „Рак“ и други подобни, пълни с пресни опити на перото, замислени-недомислени, писани, но почти никога недописвани. Материали за тези ръкописни списания са черпени главно из три извора: веселия пансионски живот, наивните представления на невръстните ученици за живота извън пансионските стени и богатата пансионска библиотека, в която е имало всички класически руски и европейски писатели. И Алеко, който не е показвал особен интерес към откритите литературни препирни на другарите си, но когото Николай Иванович е увличал със своите разправии и вдъхновени рецитации, и той е излязъл да дели мегдан със свое ръкописно списание. Едва ли то сега представлява що-годе интерес, както и всички други негови ръкописни другари — и г. М. Бъчеваров, наш университетски професор, прави негли добре, че не показва никому единствения екземпляр от това списание, спазен у него“ (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XIII—XIV). Днес, разбира се, едва ли може да има съмнение, че това списание „представлява що-годе интерес“. Ние се опитахме да го издирим, като за целта потърсихме архива на проф. Марин Бъчеваров, но за съжаление засега безрезултатно.

Според признанието на Алеко Константинов в неговата кратка автобиография през същия период той писал и пиески за ученическа сцена. За една такава пиеска (всъщност малка оперетка

със сюжет от живота на николаевските хлебари) разказва пак П. Абрашев в статията си „От детските ми спомени за Алеко Константинов“, поместена в сп. „Български преглед“ (г. IV, 1897, кн. 3, стр. 104—105) и в книгата си „Южнославянският пансион на Т. Минкова в Николаев“ (С., 1909, стр. 87). По думите на П. Абрашев представлението, в което взел участие и самият автор, направило силно впечатление на учениците от Южнославянския пансион. За съжаление днес не разполагаме с повече данни за тези опити на младия Алеко. Пиесите му не са били напечатани на времето, а ръкописите им, изглежда, са безвъзвратно изгубени.

Пак по същото време Алеко Константинов е публикувал и първите си стихотворения. Засега са известни само две негови публикации от този период — на стихотворенията „Огледало“ и „Защо?“, поместени съответно във вестниците „Целокупна България“ (бр. 61 от 16 февр. 1880 г.) и „Свободна България“ (бр. 12 от 29 март 1881 г.). Твърде възможно е обаче обнародваните стихотворения на Алеко Константинов през тези години да са били повече. Сам той в едно писмо до Ив. Д. Шишманов от 18 януари 1881 г. (т. е. преди написването и публикуването на второто стихотворение „Защо?“) говори за повече свои печатани произведения: „Имах честта да прочета твоето произведение „Мъглиж“. Вярвам и ти да си прочел някои от моите в българските газети“ (разр. моя — Ил. Т.). Напълно сигурно е, че през своите ученически години Алеко Константинов е писал много повече стихотворения, отколкото днес познаваме. Като говори за първите му публикувани стихотворения „Огледало“ и „Защо?“, Пенчо Славейков отбелязва: „Цели две тетрадки с подобни опити имаше спазени у Алека, но след смъртта му бозна где са пропаднали“ (А. Константинов. Съчинения, т. I, С., 1901, стр. XVI).

През есента на 1881 г., след като се записва за студент по право в Одеския университет, Алеко Константинов временно преустановява литературните си занимания. В едно писмо до Ив. Д. Шишманов от 30 октомври 1881 г. той заявява: „с поезията се простих навечно“. Взетото решение обаче остава в сила само няколко месеца. През лятото на 1882 г. младият Алеко завършва една малка, но твърде интересна поема в защита на заточения по това време във Враца Драган Цанков, която фактически е и първият му сериозен литературен опит. Тази поема, написана според признанието на самия автор „в духа на народните ни песни“, а според справедливото уточнение на Б. Пенев по подражание на известната поема на Никола Козлев „Черен арап и Хайдут Сидер“, е направила силно впечатление на българските студенти в Одеса. Самият Алеко споделя в едно писмо до Ив. Д. Иванов от 1 септември 1882 г.: „Моят „Слобод Маджар“ има грамаден успех между студентите“. Насърчен може би от този успех, в същото писмо той добавя: „Май-май ще се заловя пак за стишките — всички ма съветоват. Вчера един юнкер дохожда у мене и ми разказа страшна история от живота си, която има свръзка с русите — достойна е да се опише — може би да се опитам“. Наистина Алеко се е опитал да разработи този сюжет, само че не в стихотворна форма, а като разказ, който той изпратил наскоро след това на същия Ив. Д. Иванов (произведението поместваме в съответния раздел под наслов „Разказ на един юнкер“).

Дали Алеко Константинов се е върнал повторно към стихотвор-

ните опити по време на следването си в Одеса, днес не знаем. Знаем само, че и до края на живота си той не е успял да скъса окончателно с това свое увлечение от младежките години. Липсват обаче каквито и да било данни за публикуване на други стихотворения и изобщо на други литературни творби през периода 1881—1885 г. Единствената публикация от тези години си остава поемата „Песен за Слобод Маджара и Пламен Теня“, издадена през 1883 г. в Русе от неговия приятел Лазар Ю. Райков.

Не се отличават с особена литературна продуктивност и първите години след завръщането на Алеко Константинов в България. До 1893 г., когато създава забележителната си книга „До Чикаго и назад“, той се проявява предимно в областта на художествения превод; собственото му литературно творчество през този период е до голяма степен епизодично и все още продължава да носи белезите на литературните опити.

Един от най-сериозните негови опити през периода 1885—1892 г. е незавършената комедия „На свободна почва“, писана по всяка вероятност през 1888 г. — непосредствено след уволнението му от длъжността помощник-прокурор при Софийския апелативен съд заради отказа да изпълни „указанията“ на управляващите среди „за строгото осъждане на редактора на опозиционния вестник „Народни права“. Към края на същата година младият писател предприема още един интересен литературен опит — хумористичния разказ „Как е станал годежът на днешната имениница с достойния внук на хаджи Ивана“, написан във връзка с едно семейно тържество. Една година по-късно Алеко прави още един подобен опит, но вече в стихотворна форма — „В памет на четиридесетгодишнината и именния ден на вуйча Ангела—28 октомврий/ 8 ноемврий 1889 г.“ (и трите опита остават непубликувани приживе на писателя).

Специално внимание заслужават и двата броя на в. „Заговезни“, издадени през 1891—1892 г. при непосредственото участие на Алеко Константинов. За това интересно издание разказва Ал. Божинов в своите спомени: „Една или две години подред вечерта на заговезни, на обичайните балове на „Славянска беседа“, едно време, Алеко Константинов е пущал тоя хумористичен лист от 4 страници. В моите млади години родителите ми донесоха от бала един брой от тоя заговезен лист и в моята памет и досега са запечатани някои от стихотворенията, поместени в него. Карикатурите по-скоро или илюстрациите из текста, ако не се лъжа, бяха от покойния художник Мърквичка.

От „Заговезни“ в библиотеката на „Савянска беседа“ няма запазен брой. Няма го и в Народната библиотека. Не вярвам да го има и някой от старите членове на Беседата.

Може би някога ония, които се ровят из миналото и из старите архиви на библиотеките, ще намерят следи от тия листове. А може би и от други.

Един брой от „Заговезни“ се намери по-късно у народния артист Иван Попов, който ми го предаде. За да не пропадне някак, веднага аз лично го предадох на др. Тодор Боров, директор на Библиографския институт“ (Ал. Божинов. Минали дни. С., 1958, стр. 92).

Първият брой на в. „Заговезни“ и днес все още не е намерен.

Библиографски той е посочен от Ю. Иванов в приложението към неговата книга „Български периодически печат от възраждането му до днес“ (т. I, С., 1893, стр. 586) и в „Опис на българските периодични издания в Народната библиотека в София 1844—1900“ (С., 1903, стр. 27). От подробното описание „Заговезни. Журнал за женени, моми и ергени. Излиза веднъж завинаги. Издава Забавителният комитет на „Славянска беседа“. Цена 30 ст., 6 стр., г. I, 2 март 1891 г.“ става ясно, че на времето този брой е бил депозиран в Народната библиотека, но днес той не можа да бъде намерен нито там, нито в другите по-големи библиотеки в София, Пловдив, Варна, Велико Търново и Русе. Опитите ни да го издирим в архивните фондове на някои от нашите видни общественици от края на миналия век засега също не дадоха резултат.

Вторият брой на в. „Заговезни“, за който фактически говори Александър Божинов, днес се намира в Народната библиотека „Кирил и Методий“. Преди двадесетина години той бе проучен от Стефан Великов, който обнародва по-голямата част от съдържащите се тук материали („Език и литература“, 1959, кн. 1, с. 57—61; кн. 3, с. 226—227). Тези материали, макар и неподписани с името на Алеко Константинов, недвусмислено напомнят неповторимия му фейлетонен стил. Бихме могли дори да твърдим, че те бележат прехода от литературните опити към зрялото литературно творчество на писателя. Единственото произведение от този брой, което не принадлежи на Алеко Константинов, е пародията на Ботевото стихотворение „Хаджи Димитър“ под наслов „Герой нашего времени, ама не е от Лермонтова“, чиято чернова откриваме в архивния фонд на Найчо Цанов във Видин (Окръжен държавен архив, ф. 19 к, а. е. 19, л. 11—13). Черновата се намира сред други хумористични материали, писани от Найчо Цанов.

Ако годините след 1893 г. са характерни за зрялото литературно творчество на Алеко Константинов в областта на художествената проза, същото не би могло да се каже за стихотворенията му, писани през този период. Както справедливо подчертава Пенчо Славейков, в областта на стихотворството Алеко остава до края на живота си само ученик. Ето защо в раздела „Литературни опити“ отнасяме всички стихотворения на Алеко Константинов, независимо от това кога са писани.

СТИХОТВОРЕНИЯ

Поместените стихотворения са възникнали в един твърде широк хронологически диапазон: докато първите датират от ученическите години на Алеко Константинов в Южнославянския пансион в Николаев (1880—1881 г.), последното е написано само един месец преди убийството му и е публикувано посмъртно на страниците на сп. „Мисъл“. В по-голямата си част те са били напечатани още приживе на автора в различни периодични издания: „Целокупна България“, „Свободна България“, „Заговезни“, „Българска сбирка“, „Прогрес“, „Народен лист“, „Знаме“; малката хумористична поема „Песен за Слобод Маджара и Пламен Теня“ излиза като отделно издание. Тези произведения печатаме според съответните източници. Една част от стихотворенията обаче са останали непубликувани приживе на Алеко Константинов. Тях

вземаме от запазените автографи или от публикациите им след смъртта на автора.

Събирайки тук за пръв път стихотворенията на Алеко Константинов, трябва още веднъж да подчертаем, че това далеч не е цялото му стихотворно творчество. Извън изданието остават преди всичко стихотворенията от онези две ранни тетрадки, за които споменава Пенчо Славейков. Не е изключено един ден те да бъдат намерени и представата ни за Алековото стихотворно творчество да бъде значително допълнена.

Засега бихме могли да съдим за съдържанието на тези тетрадки единствено по фрагментите, цитирани от Ат. Шопов в статията „Пътуване по Русия“, поместена във в. „Български глас“ (г. I, бр. 94 от 16 ноември 1880 г.). Разказвайки за Южнославянския пансион и за неговите възпитаници, Шопов обръща поспециално внимание на стихотворците в пансиона, сред които изтъква едно „до крайност скромно и срамежливо свищовлийче“, като цитира части от две негови хумористични стихотворения. Първото стихотворение според него е „сатира“, написана по повод на „отиването на един казионен българин в Русия“.

Кажи ми, моля та по дружба,
за тебе ли беше тази служба?
Ти, който нас ще надзираваш,
какъв пример ни ти задаваш?

Кажи ми как ти се хареса
великолепната Одеса —
кат харчеше в хотел „Централ“
правителственен капитал.

В следващото стихотворение младият автор взема на прицел новоизлюпената българска „аристокрация“, която подражава слепо на чужденците. Първоначално Ат. Шопов предава думите на един „прост и необразован гражданин“ от годините преди Освобождението:

Хад давай, булка, да ядем
какво дал господ: бобец, леща,
кога сми гладни, май не щем
в ястието твърде се оглежда.

Какво да правиш! Ще търпиш,
ще работиш, доколко можеш,
и къщата си ще вртиш,
догдето видиш, че не можеш.

„Туй — подчертава Шопов — българинът говори преди войната. Но дохождат русите, той вкуси малко от криворазбраната цивилизация и наместо да се обръща към жена си за боб и леща, разговаря с един от своите съседи“:

Аз всякога обядвам кастно,
във три часа, по „алафранга“,
а сутрин само си закусна:
че туй-онуй — за два-три франга.

И без хвалба, аз твърде нежен
във гастрономический съм вкус,
не зная много л'съм изнежен,
но дома да ям мен ма е гнус.

Да, сутрина въобще аз пия
кафе със мляко, шоколад,
а чай почти че хич не пия,
не съм привикнал аз от млад.

Днес разполагаме със сигурни данни, че „до крайност скромното и срамежливо свищовлийче", за което говори Ат. Шопов, е самият Алеко Константинов. Това се отбелязва изрично в едно писмо на неговия роднина и приятел Ив. Д. Иванов до Ив. Д. Шишманов от 18 януари 1881 г. (вж. Ал. Ничев. Нови данни за николаевския период от биографията на Алеко Константинов — „Език и литература", г. XIV, 1959, кн. 3, стр. 214—215).

Имало е несъмнено и редица други стихотворения на Алеко Константинов, нестигнали до нас или все още неустановени — публикувани анонимно, с неразкрити засега псевдоними и инициали или пък оставени в ръкопис. В своя „Спомен за Алеко" Драгомир Казаков разказва например за едно негово стихотворение, написано по адрес на някой си Петров, секретар на министерството на правосъдието: „Тогава вирлуваше холерата в Турция и строги мерки се бяха взели за запазване на България от страшната болест. Алеко, за да подиграе Петров, бе написал стихотворение, посветено на него, което почваше: „Холера ностра, таз болест остра и пр." Впоследствие се пригоди към мелодия и се пееше от Алековите приятели" (сп. „Съдба", г. XV, 1943, кн. 1, стр. 29—30). А Екатерина Иванова в спомените си подчертава: „Помнят също неговите другари как той беше възпял лицето, което беше поднесло за подпис уволнението му, мотивирано с политически причини. Този висш всесилен тогава чиновник по правосъдието със своята дълга, суха, кокалеста фигура и малка черна глава, с вдлъбнати светещи очи, даде повод на Алеко да му посвети куплети, които завършваха с един и същ припев: „Холера ностра (нашата холера), тая остра болест" и т. н. Увлекателната мелодия на игривия марш, която Алеко беше приспособил към думите, беше направила в скоро време популярна песента му" (Е. Иванова. Алеко Константинов в семейна и роднинска среда." С., 1939, стр. 46). Впрочем и самият Алеко говори за популярността на тази песен в писмото си до Найчо Цанов от 22 март 1893 г. (вж. в съответния раздел на този том). Той дори споменава не за една, а за „цели три" песни. За съжаление обаче текстът на тези песни не е запазен. Известна представа за две от тях получаваме от спомените на Алековия съвременник Христо Станишев, член на „Весела България", който след повече от 50 години цитира по памет някои пасажи: „Главният секретар на Министерството на правосъдието А. Петров уволни Алеко Константинов, който бе член-съдия в окръжния съд. Причината за уволнението беше, че Алеко оправда редактора на един вестник, който главният секретар искаше на всяка цена да бъде осъден. Това беше в Стамболово време, към 1891—1892 г. Алеко пишеше и нагласяваше напев на сатирични работи от интимен характер, които пееше

между своите приятели във „Весела България". Той наричаше Петров „Холера Ностра" и му беше посветил едно сатиристишие:

Отишъл Холера Ностра
и в Русчук да се годява,
големство да продава
и в Русчук да се годява.

Но какви зевзеци нашти,
кат видели баба в гащи,
страшно му се подиграли
и момата му не дали.

Алеко бе написал и една песен, която се пееше по гласа на Некрасовото стихотворение „Укажи мне такую обитель, где наш русский мужик не стонал". Това стихотворение се пееше от Алеко и негови приятели във „Весела България":

До кога, до кога таз холера
ще ли още тя да трай.
Ох, кажете, кажете за бога
за холерата няма ли край.

Ти почни от високий сенатор,
от съдия, от почтен прокурор
и свърши с последний регистратор,
той на всички навожда терор.

Имаше и един припев:

Холера ностра,
таз болест остра!

Алеко бе написал и популяризирал такива песни, с които осмиваше тогавашния обществен живот. Разбира се, те нямат художествена стойност, но са характеристика на онова време" (Хр. Станишев. Един спомен за „Весела България" — в. „Радикал", бр. 4 от 29 октомври 1945).

Събраните тук стихотворения на Алеко Константинов са неравностойни в художествено отношение. Въпреки това ние не си поставихме за цел да правим какъвто и да било подбор, а ги подредихме в един общ ред според хронологията на тяхното създаване и публикуване. Ние се ръководихме от мисълта, че интересът към тях днес се обуславя не толкова от литературните им достойнства, колкото от личността на техния автор.

ОГЛЕДАЛО (стр. 147) — в. „Целокупна България", г. I, бр. 57 от 4 февруари 1880 г., без подпис. Стихотворението е придружено със следната редакционна бележка, написана по всяка вероятност от П. Р. Славейков: „Получените стихове „Огледалото" са на един млад ученик от Николаевската гимназия в Южнославянския пансион, които с някои поправки обнародваме според желанието му." Авторството на Алеко Константинов е посочено най-напред от Пенчо Славейков в увода към изданието на неговите съчинения (А. Константинов, Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XV).

Прави впечатление, че още в първото печатно произведение на Алеко Константинов е очертана основната насока на бъдещата му литературна дейност — разобличаването на недъзите в обществено-политическия живот у нас. В седемте строфи на стихотворението са изобразени седем представители на българската общественост от първите години след Освобождението. Показателно е също, че още тук писателят определя своите политически антипатии към партията на консерваторите, групирани тогава около редакцията на в. „Витоша“ начело с Григор Начович. Стихотворението, макар и твърде несръчно по своята форма, е направило впечатление на тогавашната общественост. Близкият на консерваторските среди К. Иречек споменава в своя „Български дневник“ за Песента на политическото дете в „Целокупна“ против Витошани (Wunderkind in Nikolajev)“ (К. Иречек. Български дневник, т. 1, Пловдив, 1930, стр. 110).

Стр. 147. *Сяка* (диал.) — мисли, смята, струва му се.

Стр. 147. *Червен го казват* — така били наричани на времето привържениците на либералната партия, групирани около в. „Целокупна България“; това название им било прикачено от консерваторите, които сравнявали техните постъпки с действията на парижките комунари през 1870 г.

Стр. 148. *Гюмрук* (тур.) — мито.

Стр. 148. *Даянсън* (тур.) — да издържи.

Стр. 149. ... *пръв витошарин* — от името на първия печатен орган на консерваторите в. „Витоша“, издаван в София от май 1879 до юни 1880 г.; първите няколко броя били редактирани от Т. Бурмов и Марко Д. Балабанов, а следващите от Григор Начович.

ЗАЩО? (стр. 149) — в. „Свободна България“, г. I, бр. 12 от 11 април 1881 г., с подпис: А. Константинов.

На 1 март 1881 г. по решение на изпълнителния комитет на организацията „Народна воля“ бил убит руският император Александър II. По този повод почти всички български вестници и списания поместили съчувствени отзиви; само излизащият в Русе в. „Работник“ напечатал една полуграмотна дописка от някакъв печатарски работник във Варна, в която се изразявала надежда, че „положението на работите вече, ако не другаде, то поне в Русия, ще се обърнат към добро“ (г. I, бр. 14 от 7 март 1881 г.). Тези думи предизвикали истинска буря от негодувание. Още на следващия ден в. „Българин“ обвинил в нихилизъм не само автора на дописката, но и самата редакция на в. „Работник“. Особено активен в нападките бил органът на консерваторите в. „Български глас“. Остри нападки по адрес на в. „Работник“ отправили и редица други периодични издания. Убеден русофил, Алеко Константинов също застанал в редицата на онези, които виждали в това изявление кощунство към паметта на Цар Освободителя. Своето възмущение от въпросната дописка той излял в стихотворна форма.

Стр. 149. *Ний имахме червени, имахме и бели* — намек за двете основни политически партии у нас след Освобождението: либерали и консерватори.

Стр. 149. *„Работник“* — вестник, издаван в Русе от януари до май 1881 г. под редакцията на Георги А. Кърджиев, Захари

Стоянов, Димитър Маринов и Тома Кърджиев; излезли са всичко 32 броя. Застъпвал е крайно либерални, народнически, радикално-социалистически и революционно-демократически идеи — това, което противниците му наричали „нихилизъм“; обявил се срещу политиката на Александър Батенберг и срещу консервативната партия, заради което бил спрян от властта.

ПЕСЕН ЗА СЛОБОД МАДЖАРА И ПЛАМЕН ТЕНЯ (стр. 150) — Поемата е издадена като отделна брошурка от Лазар Ю. Райков (Русе, Типо-ксило-литография Д. М. Дробняк, 1883, 8 с.).

След държавния преврат на Александър Батенберг, извършен на 27 април 1881 г., Драган Цанков, един от водачите на либералната партия, се обявил открито в защита на отменената конституция и въпреки преследванията продължил активната си обществено-политическа дейност. На 20 януари 1882 г. той изпратил окръжно до съмишлениците на либералната партия, заради което през нощта на 5 срещу 6 февруари бил арестуван и изпратен на заточение във Враца. Този акт на правителството бил посрещнат с негодувание не само от политическите съмишленици на видния общественик. Още на следващия ден в София била организирана протестна демонстрация с участието на учителите и учениците от основните училища. По-късно протестни демонстрации се състояли във Враца и в други градове. Същевременно заточаването на Драган Цанков станало повод и за остри политически спорове между привържениците и противниците на ръководената от него либерална партия. Един такъв спор избухнал и сред българските студенти в Одеския Новорусийски университет по време на събранието, свикано специално по повод на заточаването на Драган Цанков. Този именно спор е легнал в основата на поемата „Песен за Слобод Маджара и Пламен Теня“.

В своята кратка автобиография Алеко Константинов отбелязва следното във връзка с тази своя творба: „В първата година на университетския си живот е написал една малка комическа поемица, издадена в 1882 г. от Л. Ю. Райков в Свищов под заглавие „Песен за Пламен Теня и Слобод Маджара“, написана в духа на народните ни песни.“ Повече подробности за нейната творческа история изнася Пенчо Славейков, характеризирайки одеския период от живота на Алеко Константинов: „Всякой знае що ставаше тогаз в България. Ехото от тукашната врява трещи чак и в Одеса. Брадатите херои на Гредетин удрят чашите и езикът им е заплетено развързан. Батенберг! Конституцията! Драган Цанков — да живей дядо Цанков, врачанският заточеник... И всичко това подкрепено с цял порой юнашки думи. Както всякога при гюрултии, тъй и сега, Алеко стои мълчаливо свит в някое кьоше и само с пръст кива да му долеят празната чаша. А късно след полунощ той се примъква в стаята си — двамата му невинни съквартиранти хъркат спокойно в своите легла — отваря тетрадката си и бърза да ниже стих по стих. Особено впечатление, види се, му е направило такова едно заседание на одеските български ученици, свикани с нарочна цел да стъкмят и изпратят адрес до врачанския заточеник. Заседанието е било доста бурно — присъствували са около петдесет луди-млади — и двамина от сегашните столични адвокати са драли гърло pro и contra с еднаква убеденост в думите и ръкомаханията. Два дни след това

Алеко носи вече в джеба си няколко преписа от поемата „Песен за Пламен Теня и Слобод Маджара“. Един от тези преписи пада в ръка на Лазар Райков, негов почитател още от Николаев (бог да прости, той се удави после сам в Дунава) и без името на автора песента бива издадена в Русе, 1883.“

Трябва да се има пред вид, че в разказа на Пенчо Славейков са допуснати някои неточности. Без основание се твърди например, че поемата била завършена два дни след въпросното събрание: то се е състояло на 1 март 1882 г., а поемата носи датата под текста „25 юли 1882 г.“ По-надеждни източници за творческата история на това произведение са двете дописки, които откриваме на страниците на „Български глас“ (г. III, бр. 22 от 20 март 1882 г.) и „Независимост“ (г. I, бр. 52 от 14 април 1882 г.). Написани от двама идейни противници — може би от самите прототипове на Слобод Маджар и Пламен Теньо, — те ни въвеждат в атмосферата на политическата дискусия, послужила за основа на поемата:

Одеса, 7 март 1882

Господине редакторе!

Позволете ми да запозная читающата публика с един либерало-политически фарс, който се изигра в нашия университет. Действующите лица са 11 студенти и 8 волни слушатели на Новорусийский университет, а именно: Камбуров, Каназирский, Хитов, Тончев, Киров, Константинов, Казанакли, Шегев, Загорский, Гребенаров, Видинлиев, Богданов, Попов, Беров, Вулпе, Желязков и Кулев.

Казват, че глупостта е заразителна; примерът е наяве. Мислили ли са децата от народните училища в София, че те ще извикат подражание у своите старши братя студенти?! А между това, тука с усердие, достойно за по-добро дело се заеха да надминат вашите деца там и ги надминаха! Равно един месец от изпровождането на Цанкова във Враца поменатите студенти и волнослушатели съставиха и изпроводиха вчера съчувствен адрес на Цанкова по повод на изпровождането му във Враца. Аз не зная самия адрес и за литературните му и други достойнства не мога да кажа нищо сега; но мога да ви уверя предварително, а и вие сами ще се убедите, като го прочетете, че той е едно chef-d'oeuvre на... калпазанлък. Цяла неделя, от събота до събота включително, го съчиняваха, преправяха цели 5 „комисара“ и в събота вечер, вчера, се роди тъй нежно и толкоз дълго време лелеяното отроче; днес то е вече предадено на пощата и лети във Враца. На добър час и лек път!

Боже мой, какво лекомислено и повърхностно отношение към съдбините на княжеството ни! Когато помислиш, че това е цветът (уж тъй) на нашето младо поколение, че това са студенти, че много от тях след три месеца вече свършват своето висше образование и ще се явят в отечеството ни да уреждат света и мира, то страх те съзема за съдбата на това отечество! „Совестно делается за высшее образование“, когато видиш, че студентът в своето разбирание на свободата не се различава от петгодишния ученик на софийското народно училище. С пяна на уста един от подписващите, г. Б., ми доказваше, че тичането на софийските деца по улиците, ходенето им към двореца и при г. Хитрово е едно радостно явление; че това показвало нашата политическа

зрелост, че 5 годишни деца, които още не могат да си опасват гащите, проникнали се вече от свободата и умеят да я ценят!

За честта на българското студенчество в Новорусийския университет обаче трябва да ви кажем, че в нашия университет има 32 души и че останалите 13 души се отнесоха сериозно към работата и отхвърлиха категорически предложението за адреса, като го намериха неуместен и вреден. В тяхната памет са пресни още всичките подвиги на нашите quasi-либерали; те още помнят онази свобода, с която се наслаждаваха народа и особено противниците на „либералите“; те не са забравили как в царстването на либералите и за първи път в свободна и конституционна България, играха щиковете и тапанджите в Свищов; те помнят още „либералните“ буйства и побоища в самото Народно събрание и над народните представители, те помнят... много, много още либерални беснувания, „имже нет числа“; най-сетне за тях е ясна и очевидна и сегашната деятелност и сегашната действителна програма на либералите от Цанковата пасмина и само едни книжни програми не са в състояние да ги введат в заблуждение. Те отхвърлиха адреса.

Но да се върнем на адреса. Аз ви казах, че съставянието и подписването му се продължи цяла неделя; коджа обуща се съдраха за ходене от къща на къща, доде се съберат подписите. Причината на това тъй бавно вървение на работата не бе тази, че комисарите са тъй малко плодовити, щото не можаха да го съчинят по-скоро, а тази, че сами не знаеха характера на това, което имаха да напишат. В събранието, на което се разгледа деятелността на „българския патриот и поборник“ Цанков, панегиристите му обръщаха особено внимание на неговата деятелност по църковната ни борба с гърците, на „неговите заслуги“ (?) във времето на Митхад паша, на ходенето му с Балабанова в Европа в 1876 г., като [се] мислеше, че туй са най-големите му заслуги и съвсем игнорираха деятелността му като един от коноводите-либерали; даже самий факт, който даде повод за адреса, не се разясни както трябваше. Инициаторите на това дело заявиха, „че те не желаят с адреса си да насърчат тази или онази партия, че техният адрес не ще бъде партизански и няма да има такъв политически характер, какъвто му придават противниците“. Таквози заявление подкупи много души, които повярваха във възможността на един такъвзи невинен адрес, времето беше късо, за да се разясни въпросът, и болшинството реши да подаде от свое име такъв адрес.

Ето каква трудна задача трябваше да изпълни петчленната комисия! Тя трябваше да направи политическа демонстрация без политически характер. Тя трябваше да изрази съчувствие на Цанкова, без да го разпространява на партията, на която той е глава! Очевиден абсурд. По точния смисъл на пълномощията си комисията трябваше да направи едно хронологическо изложение и оценение на деятелността на Цанкова и да му даде диплом на „народен герой и поборник“, като си присвои с това право и обязаност да амнистира и другите български деятели (нещо доволно смело, смешно и претенциозно); но комисията не можеше да не види, че като се явява по повод на арестуването на Цанкова, адреса ще се разбере като политически. Как е преодоляла комисията тази трудност и невъзможност, ще видим, когато адресът

се напечата. Редакцията му обаче не се е разглеждала от общо събрание, а се е подписала отделно. Във всеки случай, нека либералите не се радват и не приемат адреса за своя счет, защото мнозина от подписавшите и в частни беседи, и в събранието заявиха, че те никога не биха желали да дадат одобрение и насърчение на „либералната партия“*. А между това аз съм уверен, че всеки, който не знае тези заявления на подписавшите, който съди по вънкашната страна на адреса, ще го приеме за либерални и партизански, в смисъл „дерзайте либерали, ние сме с вас!“

Аз няма да ви съобщя многото епизодически перипетии на този студенчески фарс в пълен смисъл на думата, при всичко, че те са презабавни и характеристически както за адресующите, тъй и за адреса.**

И това мисля е достатъчно, за да види всеки вътрешното достойнство и тежестта на адреса и да го цени както трябва. Аз ще свърша писмото си, като пожелая на адресата приятни сновидения, а на адресующите — нека славата им вред гърми

„като в плътник вратено
като звънче строшено“.

Един от 13-те

Одеса, 8 април 1882

Многоуважаемий г-не редакторе!

Моля ви да дадете място във вестника ви на следующето ми заявление, предизвикано от коресподенцията от Одеса, поместена в 22 брой на „Българский глас“ от март месец.

Авторът на упоменатата кореспонденция се е осмелил да поднесе на читающата „Българский глас“ публика една детинска сплетена лъжа и клевета с цел, както той сам изповядва (той ни е познат волнослушател юрист), да огради себе си пред софийското министерство. Трябва да кажа, че ний, одеските студенти — българи, изпратихме адрес на г-на Цанкова по повод арестуването му и заточение във Враца. Това беше достатъчно на кореспондента на „Българский глас“ да побърза да се отрекомендува пред „когото следва“, че той не подписал адреса и да надари подписавшите адреса с епитети „подражатели на софийските деца“, „глупци“, „калпазани“ et cet., — епитети, достойни и привични за него едного. От глупост ли го е направил това кореспондента или с предвзета цел — цел да получи след няколко време в княжеството от ръцете на г-на Начовича добър кокал за глоздание, — трудно е да се реши; но по-вероятно е и едното, и другото. Както и да е, постъпката му е п о д л а и кореспонденцията му, извращение на фактовете, е пълна с гнъсни лъжи. Тъй напр. лъже кореспондентина, когато казва, че мнозина

* Ако господа подписавшите отричат това сега, ако поискат да утвърждават, че те именно партията са искали да поддържат, то нека направят печатно заявление и нека се подпишат; но аз съм уверен, че повечето няма да ближат това, което са плюли.

** Забележително е, че от подписавшите адреса повечето са „скакалци“, както се изражаваме по либерални, т. е. бесарабски българи, и не знаем дали не са споменали в адреса и заслугата на Цанкова по закона за бесарабците.

не знаели какво правят, когато подписвали адреса и уж не съчувствували на либералите?! Да изпратиш адрес на един „коновод-либерал“ [негови думи] и да му не съчувствуваш — такъв абсурд е в състояние да измисли само г-на кореспондентина на „Българский глас“! Клевети същия на студентите, като казва, че те не можели да разбират какво значение щели да предадат съгражданите на адреса и ако би разбрали, че ще му припишат „политически характер“, то не бяха са би подписали?! Като че ли г-н кореспондент смята публиката не в състояние да разбере, че той се сили да докаже, че бялото е черно, а черното бяло! О, sancta simplicitas! С такива баяния и приказки бърза подлизача-кореспондент да успокои възвълнуваните консерватори-министри! Освен това той им приподнася и друга утешителна вест: 13 души от 32 не подписали адреса и обяснява неподписването им „по своему“ — именно той казва, че неподписавшите адреса са убедени, че спасението на княжеството [от] консерваторите?!! Друга клевета — върху неподписавшите се, защото повечето от тях са на противоположно мнение, а именно, че консерваторите са днес зло, което разида княжеството — и ако се не подписаха, то по други причини, а между впрочем и по тая, че се опасяваха от донос, вследствие на който могат да се лишат от стипендиите си. И опасението им беше основателно и се сбъде: кореспондентина открито, публично направи донос, като съобщи имената на подписавшите адреса в страниците на „Българский глас“. Ето г-не редакторе, как беше работата; лаянието на кореспондентина на „Българский глас“ си остава все лаяние — и нека си. . . лае!

Д. Б.

Стр. 151. *Доде в Туна-велаята ↔ България разораха* — В стремежа си да обновят загнилата Османска империя известните турски държавници Фуад паша и Мидхад паша изработили през 1864 г. проект за ново административно-териториално деление на страната. Във връзка с това още през същата година бил създаден като пробен Дунавският вилает, обхващащ земите на цяла Северна и част от Югозападна България — от Силистренско до Видинско и Нишко. За пръв валия на този вилает с център гр. Русе бил назначен Мидхад паша, който го управлявал до 1867 г. Известен със своята реформаторска политика, той се стремял към създаването на „отоманска нация“, в състава на която трябвало да влязат всички поданици на султана, независимо от народността и вероизповеданието им, като за целта привлякъл на турска държавна служба някои видни български общественици, между които и Драган Цанков. Проводник на турския национализъм, Мидхад паша бил яростен противник на българското националноосвободително движение. Той лично е ръководил ликвидирането на четите на Филип Тотьо и Хаджи Димитър.

Стр. 152. *Машелник* — от маша (преносно).

Стр. 152. *Пръждума му* (диал.) — да отиде по дяволите.

Стр. 154. *Трийсет годин пред войната той се би за свободата* — може би намек за дейността на Драган Цанков за подпомагане на руската армия по време на Кримската война; данни за прякото му участие във военните действия няма.

В ПАМЕТ НА ЧЕТИРИДЕСЕТГОДИШНИНАТА И ИМЕННИЯ ДЕН НА ВУЙЧА АНГЕЛА (стр. 155) — Стихотворението досега не е печатано. Ръкописът се съхранява в архивния фонд на писателя в Научния архив на Българската академия на науките (ф. 91, оп. 1, а. е. 8, л. 1).

Ангел Орукин (1849—1914), комуто е посветено това шеговито стихотворение, е вуйчо и близък приятел на Алеко Константинов; бил е дългогодишен чиновник в Народната банка. Останалите лица, за които се споменава в стихотворението, са също родственици на писателя: Манол комшията е Емануил Д. Иванов (1857—1925), професор по математика, един от основателите на Софийския университет; лелята е Анастасия Д. Иванова, Величко дядов Марковий е нейният съпруг Величко Марков, а Роман и Мила са техните деца; Катя поетесата е съпругата на Емануил Д. Иванов Екатерина Иванова.

Стр. 156. *Но пак до Семкова й далеко* — Нягул Семков, автор на издаденото през 1885 г. бездарно и глупаво съчинение „Ничтожна фамилия и въздушна природа“, донесло печална слава на своя автор (оттук нарицателното понятие „семковщина“, което се употребява като синоним за бездарно съчинителстване); Алеко Константинов споменава за Н. Семков и в своя фейлетон „Материалы для изучения Болгарии“ (вж. т. 2, стр. 99, 260).

Стр. 157. ... *обикнал Арпагона* — от името на главния герой на комедията „Скъперникът“ от Молиер.

Стр. 158. *В Румъния принцесата поет се счита веч* — става дума за Елисавета, Полина—Отилия—Луиза (1843—1916), съпруга на румънския крал Карол I (1839—1914), авторка на стихове, повести и на трагедията „Майстор Маноле“; своите литературни творби тя е писала на румънски, немски и френски под псевдонима Кармен Силва.

Стр. 158. ... *Но Катя поетесата ↔ Тя Пушкина съсипала с полтавския казак.* — В своите спомени за Алеко Константинов Екатерина Иванова отбелязва по този повод следното: „Като знаех обичайното у Алеко комично схващане на нещата и подигравателния му шеговито-добродушен тон, всякога изпитвах едно стеснение, един страх да не дам повод да се изложа на неговата критика. Затова винаги пред него говорех с голяма предпазливост и не му показвах стиховете си. И имала съм право, защото след известно време той беше успял да ме закачи в един свой стих за този превод, който тъй случайно беше попаднал в ръцете му“ (Е. Иванова. Алеко Константинов в семейна и роднинска среда. С., 1939, стр. 24).

ДВЕ СРЕЩИ (стр. 159) — „Заговезни“, г. II, бр. 1 от 15 февруари 1892, стр. 8.

В 20-ГРАДУСНА МРАЗ (стр. 159) — „Заговезни“, г. II, бр. 1 от 15 февруари 1892 г., стр. 8.

НА КОЛЯ (стр. 160) — Стихотворението е записано от ръката на Алеко Константинов в ученическата тетрадка на рано починалия негов племенник Николай Прокопиев Константинов. Днес тетрадката се съхранява в къщата-музей „Алеко Константинов“ в

Свищов, където е предадена от сестрата на Николай Мара Константинова.

СЛАВЯНСКА БЕСЕДА (стр. 161) — Ръкописът, оставен от ръката на Алеко Константинов, се намира в неговия архивен фонд в Научния архив на Българската академия на науките в една малка папка с надпис „Poésie“ (ф. 91, оп. 1, а. е. 9, л. 1—2). С незначителни изменения текстът на това стихотворение е използуван като цитат в разказа „Из миналия живот на „Славянска беседа“ (вж. т. 2, стр. 193—194). Тук стихотворението се печата според ръкописа на автора.

Алеко Константинов е един от видните членове на дружество „Славянска беседа“: от 1889 г. той е член на настоятелството, а по-късно е избран за негов подпредседател. С дейността на това културно-просветно дружество са свързани редица негови произведения: фейлетонът „Херострат II“, разказът „Из миналия живот на „Славянска беседа“, статията „15-годишният юбилей на „Славянска беседа“ в София“, някои материали от в. „Заговезни“ и пр.

СЪБРАНИ, ОТБРАНИ ОТ ВИСШИТЕ КРЪГОВЕ... (стр. 162) — Това шеговито стихотворение Алеко Константинов написал в писмото си до Стоян Бешков от 13 февруари 1893 г. То е публикувано от Пенчо Славейков в увода към първото издание на Алековите съчинения (т. 1, С., 1901, стр. XXIV—XXV). Печата се според ръкописа на автора, съхраняван в Научния архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 1813.

По думите на Пенчо Славейков стихотворението било написано по повод учредяването на някакво музикално дружество в София. Може би това е същото музикално дружество, за което споменава Алеко в писмото си до своя приятел Стоян Бешков от 21 декември 1893 г.: „Аз бях в настоятелството на това дружество, но се отказах. Не искам с баби да имам работа.“

Стр. 162. ...*в салона на Лидия Ш.* — Лидия Шишманова, известна общественичка в миналото, съпруга на проф. Ив. Д. Шишманов и дъщеря на проф. М. Драгоманов.

Стр. 162. *Харцер* — засега не успяхме да установим лицето, което Алеко Константинов има пред вид в случая.

ПТИЧКА (стр. 162) — сп. „Българска сбирка“, г. I, 1894, кн. 2, стр. 107—108. Алеко Константинов е приложил свой ръкопис от това стихотворение към писмото си до Стоян Бешков от 21 декември 1893 г. В сравнение с окончателния текст в ръкописа откриваме само една разлика — ст. 4: „всичко е прекрасно“ вм. „редом е прекрасно“.

Стр. 164. *Патриот да срещнеш ↔ мигом ще те сгази* — намек за привържениците на управляващата по онова време стамболовистка партия.

ОТГОВОР (стр. 164) — сп. „Българска сбирка“, г. I, 1894, кн. 2, стр. 108. Заедно със стихотворението си „Птичка“ Алеко Константинов е изпратил текста и на това свое стихотворение като приложение към писмото си до Стоян Бешков от 21 декември

1893 г. В сравнение с печатния текст тук откриваме две несъществени разлики: в ст. 13 „зададоха“ вм. „задаваха“ и в ст. 16 „контора“ вм. „кантора“.

Проза в стихове

Девет от десетте стихотворения от цикъла „Проза в стихове“ са поместени като подлистници във в. „Прогрес“ през лятото на 1894 г. Очевидно именно тези стихотворения има пред вид Алеко Константинов, когато споделя в писмото си до Стоян Бешков от 17 май 1894 г.: „Сега готвя една сбирка от съвременни стихотворения“ (подч. от автора). Всички те са насочени срещу пороците на тогавашното общество и фактически могат да се разглеждат като фейлетони в стихотворна форма (не случайно те са поместени в рубриката „Малък фейлетон“). Тези стихотворения са интересни още и с това, че са написани по същото време, когато Алеко Константинов работи усилено над знаменитата си книга „Бай Ганьо“.

Първите четири стихотворения са публикувани в бр. 25 на в. „Прогрес“ от 10 юни, следващите три в бр. 27 от 25 юни, а другите две в бр. 29 от 2 юли — всички с подпис: Алеко Константинов. В края на последната публикация е означено „следва“, но във в. „Прогрес“ не откриваме повече стихотворения от този цикъл. Едва година и половина по-късно във в. „Знаме“ (г. II, бр. 68 от 24 декември 1896 г.) се явява стихотворението „Мисли пред Коледа“ в познатата рубрика „Малък фейлетон“ и с подзаглавие „Проза в стихове“, което ни дава основание да го свържем със същия цикъл.

КАЖИ МИ БЕ, ПЪРВАНЕ... (стр. 165) — в. „Прогрес“, г. II, бр. 25, от 10 юни 1894 г.

Според името на героя това стихотворение се свързва с писания приблизително по същото време разказ „От много ум“, поместен в сп. „Българска сбирка“, г. I, 1894, кн. 5 (вж. т. 2, стр. 181—184). По своята тематика произведението напомня Вазовия разказ „Изпросила“.

ЕЙ, ГОСПОЖО... (стр. 166) — в. „Прогрес“, г. II, бр. 25 от 10 юни 1894 г.

В тематично отношение това стихотворение е свързано с разказа на Г. П. Стаматов „Вестовой Димо“.

ЩАСТЛИВЕЦЪТ (стр. 166) — в. „Прогрес“, г. II, бр. 25 от 10 юни 1894 г.

ГУНЧО НАШ Е ПО-ПРАКТИЧЕН (стр. 167) — в. „Прогрес“, г. II, бр. 25 от 10 юни 1894 г.

Писателят Добри Немиров разказва, че като ученик декламирал с успех това стихотворение на вечеринките в социалистическия клуб. „Смехът беше толкова бурен — подчертава той, — щото трябваше от време на време смутено да прекъсвам от страх да не се случи някому нещо“ (Д. Немиров. Гунчо наш е по-практичен. — „Алеко Константинов“, паметен брой, Пазарджик, 1937, стр. 4).

В статията си „Как да тълкуваме едно стихотворение на Алеко Константинов“ (сп. „Език и литература“, 1959, кн. 5, стр. 404—406), Александър Ничев свързва — според нас без достатъчно основания — това стихотворение с личността на известния Гунчо Тодоров, телохранител на Ст. Стамболов. Тук за конкретно лице и за конкретен повод едва ли може да става дума — авторът отново взема на прицел онази българска лъжеаристокрация, която той неведнъж бичува. Името Гунчо, както впрочем и името Първан, той неколкократно използува в своите произведения.

Стр. 167. *Клак* (фр.) — сгъваема парадна шапка.

Стр. 167. *Муселин* — вид есенция (от названието на гр. Мосул — днес в Северен Ирак).

Стр. 168. *Армея* — кисело зеле.

КЕ ГО ЛАЖЕМ (стр. 169) — „Прогрес“, г. II, бр. 27 от 25 юни 1894 г.

Само един месец след падането на Стамболовия режим на сцената на българския обществено-политически живот излиза нов герой — политическият хамелеон. Довчерашните верни привърженици на Стамболов, които минавали уж за патриоти, вече се събират по площадите и крещят „долу блудника“, „долу мрачната епоха“ и пр. Алеко Константинов е един от първите, които изобличават това явление.

ЮЩЧЕ КЕ ГО ЛАЖЕМ (стр. 170) — в. „Прогрес“, г. II, бр. 27 от 25 юни 1894 г.

Вж. бележките към предходното стихотворение.

Стр. 170. ... *в тяхната пачавра* — намек за органа на стамболовистите в. „Свобода“.

Стр. 170. ... *с него я заварих* — намек за Стефан Стамболов, известен със своите похождения.

КАКВО СЕ ЧУВА? (стр. 171) — в. „Прогрес“, г. II, бр. 27 от 25 юни 1894 г.

Ако след 18 май 1894 г. част от привържениците на Ст. Стамболов светкавично се преориентират, минавайки в редиците на неговите противници, други продължават да живеят с надеждата за възвръщане на изгубената власт. Това стихотворение на Алеко Константинов представлява монолог на един от тези стамболовисти.

Стр. 171. ... *черните да ни владеят?* — на 2 септември 1887 г. Захари Стоянов помества във в. „Свобода“, официален орган на управляващата стамболовистка партия, списък на 123 противници на режима под наслов „Таблица на черните“; след тази дата политическите противници на стамболовистите са наричани „черните“ или „черните души“.

БОРЕЦ (стр. 171) — в. „Прогрес“, г. II, бр. 29 от 2 юли 1894 г.

Сатира срещу политическото безличие на част от интелигенцията, готова само на думи да се бори за правата на народа.

МИКРОФОН (стр. 172) — в. „Прогрес“, г. II, бр. 29 от 2 юли 1894 г.

МИСЛИ ПРЕД КОЛЕДА (стр. 173) — в. „Знаме“, г. II, бр. 68 от 24 декември 1896 г.

Стр. 175. *Християнската епоха /заменена ли й с Молоха?* — в религията на древните финикийци, евреи и др. Молох е божество, на което са принасяни в жертва деца от знатните семейства.

ПРОГРЕС (стр. 176) — в. „Народен лист“, г. I, бр. 34 от 18 февруари 1895 г., с подпис: Алеко Константинов. Препечатано наскоро след това във в. „Знаме“, г. 1, бр. 54 от 7 март 1895 г., в рубриката „Вместо подлистник“. Публикацията тук е придружена със следната бележка на редакцията: „Читателите, вярваме, с удоволствие ще прочетат следующите духовити стихове на известния наш поет и литератор г. Алека Константинов, с които той хумористически очертава цяла една характерна епоха у нас. Тия стихове ги заемаме от в. „Народен лист“, в който пръв път ги срещаме.“

Стр. 176. *Субтилна* (лат.) — тънка, нежна.

Стр. 176. *Прентан* — известен универсален магазин в Париж.

Стр. 176. *Студентите наши през месец май...* — намек за студентските демонстрации на 18 май 1894 г. срещу правителството на Стефан Стамболов по повод на подадената от него оставка.

Стр. 177. *Джон Танер* — не ни се удаде да открием данни за това лице.

Стр. 177. *... нашите даскали в детските школи ∽ гладни и голи* — поради тежкото си финансово положение Софийската община не е плащала редовно заплатите на учителите в основните училища; към тази тема Алеко Константинов се връща по-късно във фейлетоните си „Страст“ и „Що значи: „народът ликува“ (вж. т. 2, стр. 69—70, 242).

Стр. 177. *... за столичната канализация* — от едно съобщение във в. „Прогрес“ (бр. 82 от 19 юли 1896) става ясно, че Алеко Константинов е участвувал в комисията, натоварена да изработи плана за софийската канализация; оттук и интересът му към тази тема.

ВСЕ ОБСТОИТ БЛАГОПОЛУЧНО (стр. 178) — сп. „Мисъл“, г. VII, 1897, кн. 5—6, стр. 421. Публикацията е придружена със следната бележка на редакцията: „Горното стихотворение покойният ни даде няколко дена преди великденските празници — за IV книжка на „Мисъл“, ако би излязла п р е д и празниците. Книжката обаче излезе в края на месеца и стихотворението, по негово желание, остана непубликувано. Подир неговата трагична смърт, плод на също такива безчеловечни принципи, на една също тъй безчестна политика, неговите последни, предсмъртни думи добиват особена трогателност, толкова повече, че и общата картина, която ни рисува нещастният поет, има поразително сходство с нашата действителност.“

Стр. 178. *Все обстоит благополучно* (рус.) — всичко е наред.

Стр. 178. *... въстаналите в Крит ∽ опасани са вред с кораби буреносни* — след Руско-турската война от 1877—1878 г. националноосвободителното движение на остров Крит, намиращ се по онова време под турска власт, бележи значителен подем; в течение на две десетилетия тук избухват три въстания — през 1878, 1887 и 1895—1897 г. Последното въстание, активно подкрепяно от гръцкото правителство, било най-голямо и най-продължително. През февруари 1897 г. Гърция се намесила в борбата с въоръжена сила, поради което два месеца по-късно Турция й обявила война.

Стр. 178. *Стотини хиляди арменци са изклани...* — според Санстефанския договор и Берлинския конгрес Турция се задължавала да проведе реформи в Западна Армения; тъй като тези реформи не били предприети, през септември 1895 г. в Цариград били организирани масови демонстрации, които дали повод на турското правителство да започне масови клания на арменците в Мала Азия.

ФЕЙЛЕТОНИ

В този раздел поместваме ранните Алекови опити в областта на фейлетона — от времето преди 26 септември 1894 г., когато писателят слага началото на серията фейлетони, включени във втория том от настоящото издание.

Първите три от поместените тук произведения датират от началото на 1881 г. Те се появяват на страниците на ръкописното списание „Братски труд“, издавано от учениците в Южнославянския пансион в Николаев (запазените броеве от това списание са напечатани от П. Абрашев като приложение към студията му „Южнославянският пансион в Николаев (Материали за историята на пансиона и биографията на неговия директор)“ в „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. XXV, Дял историко-филологически и фолклорен, С., 1909, стр. 76—98). Подписани с псевдонимите „Хъню“ и „Чичо Хъню“, тези произведения, както вече отбелязахме, обикновено се свързват с името на Алеко Константинов (вж. тук, стр. 337). Друго становище относно тяхното авторство досега не е изказвано.

Останалите произведения от този раздел са писани в началото на 1892 г. Те са поместени в издадения на 15 февруари с. г. бр. 2 на в. „Заговезни“. При все че не носят подписа на Алеко Константинов, тези творби също се причисляват към неговото литературно наследство. По-голямата част от материалите са обнародвани от Ст. Великов през 1959 г. в посочената публикация в сп. „Език и литература“ (кн. 1, стр. 57—61 и кн. 3, стр. 226—227).

Трябва да се има пред вид, че някои от поместените тук произведения отнасяме до голяма степен условно към жанра на фейлетоните. Както вече подчертахме в бележките към втория том, жанровите форми в творчеството на Алеко Константинов не са изкристализирали в своя чист, класически вид (вж. т. 2, стр. 218). Това естествено се отнася не само за произведенията от зрелия период на неговото творчество (1894—1897 г.), но — при това в много по-голяма степен — и за ранните му литературни опити.

ПАК ЛИТЕРАТУРЕН ВЕЧЕР! (стр. 180) — сп. „Братски труд“, г. I, кн. 1 от 31 януари 1881 (Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 29, а. е. 3, л. 3б—4б.) с подпис: Х ъ н ю.

Стр. 180. *... операта „Птички певчие“* — очевидно става дума за оперетата на Ж. Офенбах „Перикола“, поставена на руска сцена под название „Птички певчие“ в превод на В. Крилов.

Стр. 181. *... онзиденшното стихотворение на г-на Матова* —

Димитър Матов (1864—1896), виден филолог и етнограф, родом от Велес; следвал филология в Харков, Виена и Лайпциг. След завръщането си в България преподавал славянска етнография във Висшето училище и участвувал в редактирането на „Български преглед“ и „Сборник за народни умотворения“. Като ученик в Южнославянския пансион писал стихове, някои от които поместени на страниците на ръкописното списание „Братски труд“. Може би в случая става дума за стихотворението му „Сурвакане на 1881 година“, поместено в бр. 1 на сп. „Братски труд“ от 31 януари 1881 г. (вж. П. Абрашев. Южнославянският пансион в Николаев (Материали за историята на пансиона и за биографията на неговия директор) — „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“, кн. XXV, С., 1909, стр. 82—83).

Стр. 182. ... *с г-на Райкова* — Лазар Ю. Райков, родом от Свищов, Алеков съученик в Южнославянския пансион, същият, който по-късно издал поемата му „Песен за Слобод Маджара и Пламен Теня“ (вж. тук, стр. 345—346).

Стр. 182. *Смайлс казва* ∽ *да се четат биографии* — Самуил Смайлс (1812—1904), английски моралист, чиито съчинения се характеризират с практическата си насоченост. Бил извънредно популярен у нас през 80-те години на XIX в. Едно от най-известните му съчинения „Self — Help“, написано през 1859 г., е преведено на български под наслов „Сам си помагай“ от Йоаким Груев през 1880 г. Като ученик в Южнославянския пансион в Николаев Алеко Константинов очевидно е използувал някои от руските преводи на неговите произведения. За ползата от четенето на биографии се говори в посочената книга, преведена на руски език под заглавие „Самодеятельность“ (Перевод с англ. с дополнениями Н. Кутейникова. Третье издание. Спб, 1867, стр. 6—7) и в книгата му „Характер“ (Перевод с англ. С. Майковой, Спб, 1880, стр. 243—256).

Стр. 182. ... *както Гогол е описал „Днепър“* — очевидно става дума за лиричния откъс от повестта „Страшная месть“ в сборника „Вечера на хуторе близь Диканки“ (глава X).

КОЕ-ЧТО (стр. 183) — сп. „Братски труд“, г. I, кн. 2 от 28 февруари 1881 г. (Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 29, а. е. 3, л. 23—24), с подпис: Чичо Хъню.“

Превод на произведението

ТОВА—ОНОВА

„Юношата — според Мадам дьо Стал, — възпитан от скучни и горделиви възпитатели, след като получи пълна свобода, ще злоупотреби с нея.“

Случаят, за щастие, ни е срещнал с възпитатели, които съвсем не са скучни, с възпитатели безценни, с възпитатели, каквито не сме имали и едва ли ще имаме. (Аз говоря само за дежурните възпитатели.) Наистина, господа, кажете преди всичко как възприемате поведението, отношенията и приятелските обноски на Михаил Александрович г-н Аненков. Погледнете най-напред неговите обноски с малките! Вижте как той се държи с тях, как се шегува, как прави всичко онова, което трябва да се прави с такива деца, каквито са нашите по-малки другари.

Представете си такава картина: всички наши по-малки другари обкръжават Михаил Александрович и всеки го разпитва за това или онова. „Михаил Александрович, казва един, Михаил Александрович, казва друг, колко ще ми поставите днес за поведението?“ А пък трети се обръща към него с въпроса: „Михаил Александрович, скоро ли ще станете полковник или генерал?“ Подобни детски въпроси продължават няколко десетки минути. Обсипван от всички страни с въпроси и обкръжен по неговите думи с прасенца, той не знае на кого да отговаря. В края на краищата, виждайки, че това няма край, ще ги разсмее до такава степен, че те ще забравят всички свои любими въпроси, а той, възползувайки се от това, ще се изплъзне от кръга, образуван от прасенцата, и сам отдалеч ще се смее, че се е пошегувал със своите, така да се каже, по-малки братя.

Понякога той сам ги събира и разсъждават заедно. А работата е именно в това как и за какво те разсъждават. Не мислете, че Михаил Александрович им чете лекции по философия или по съдопроизводството, съдоустройството в Русия, или пък по римско право. Не, те разсъждават съвсем за друго, те са далеч от това; политиката, политиката ги измъчва, напр. кое от прасенцата ще замени Каравелов, кое Славейков и мнозина ли ще дежурят утре в карцера (това също е тяхна политика). С много, много подобни разсъждения са заети те по време на междучасията. Аз, понякога, като виждам, че той ги е събрал, се спирам наблизо и ги слушам, казвайки си: „Колко е естествено и оригинално всичко това.“ Накратко казано: нито един от нашите бивши възпитатели не съумя да се постави така, както се постави Михаил Александрович г-н Аненков; но той, господа, също ги наказва; не мислете, че ги гладди по главичките; не, той също ги изпраща в карцера, но те все пак са привързани към него и го обичат, и когато той не е дежурен, малките тъгуват за него. Но защо е така? Ами поради това, че Михаил Александрович е съумял да се постави сред тях, знае как трябва да се живее с такива деца, доставя им удоволствие с любимите им шеги, не се поставя над тях, не се отнася с тях грубо, а ги уважава, обича ги като свои братя. Разглеждайки всичко това, сигурно ще си кажете: „Той е истински педагог.“ А попитайте го, дали е изучавал педагогика? Той ще отговори съвсем наивно, както и на мене: „Аз нямам понятие.“

За обноските му към нас, така да се каже, по-големите, няма защо да говорим, защото аз мисля, че никой от нас няма да каже, пък и съвестно ще му бъде да каже: „Аз не съм доволен от Михаил Александрович.“ Що се отнася до Петър Николаевич г-н Прибилски, то той е толкова добра душа, че не смея да направя за него и най-малка характеристика, страхувайки се да не сгреша, но впрочем в следващия брой на нашето списание ще спра вашето внимание върху него. Та ето, скъпи приятели, с какви възпитатели ни е дарил бог! Дръжте ги, господа, не ги изпускайте, уважавайте ги така, както и те ни уважават.

Колко съжалявам, че не притежавам макар и една четвърт от таланта на Гогол, за да опиша всичките дела на Михаил Александрович; не ми се иска да завърша моята статийка, искам да пиша за всяка негова обноска и постъпка; виждам как той е събрал моите другари и си говори с тях приятелски и как ги разсмива, но за съжаление аз трябва да прекратя, страхувайки се да не разваля с многото разсъждения горенаписаното. Дай боже винаги да имаме такива възпитатели.

Стр. 183. *„Юноша, говорит г-жа Сталь ∽ употребит ее во зло“* — Ана Луиза Жермена дьо Стал—Голщайн (1766—1817), видна френска писателка и общественичка, възпитаничка на френските енциклопедисти от XVIII в., авторка на романи, драми, есета и др.

Стр. 183. *Михаил Александрович Аненков ∽ Петр Николаевич Прибыльский* — не успяхме да открием данни за тези лица.

СИРНИ ЗАГОВЕЗНИ (стр. 185) — сп. „Братски труд“, г. I, кн. 2 от 28 февруари 1881 г. (Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 29, а. е. 3, л. 26) с подпис: Чичо Хъню.

Стр. 185. *Бащино огнище не оставай, стари обичаи не презирай. Раковский* — мото на книгата на Г. С. Раковски „Показалец или ръководство как да са изискват и издирват най-стари чърти нашего бита, язика, народопоколения, старого ни правления, славнаго ни прошествия и проч.“ (ч. I, Одеса, 1859).

Стр. 185. *Армея* (диал.) — кисело зеле.

Стр. 185. *Платии* (диал.) — баници.

Стр. 185. *С волками жить, по вольчи вить* (рус. посл.) — с вълка по вълчему.

БЪДЕЩАТА ВЕЛИКА ВОЙНА ПРЕЗ 1892 Г. (стр. 186) — в. „Заговезни“ г. II, бр. 1 от 15 февруари 1892 г., стр. 1—5, без подпис. Фейлетонът е поместен в рубриката „Телеграми на агенция „Zagauveznique“.

В края на 80-те и в началото на 90-те години на миналия век международните отношения се изострят, заговорва се за предстояща световна война. Като противодействие на образувания още на 20 май 1882 Троен съюз между Германия, Австро-Унгария и Италия през 1891—1892 г. се полагат основите на известния Френско-руски съюз: на 15 август 1891 г. е сключено чрез писма политическо съглашение между Русия и Франция, а на 15 август 1892 г. по инициатива на Франция в Петербург е подписана секретна военна конвенция, която по-късно прераства във Френско-руския съюз (окончателно съюзът е образуван на 27 декември 1893 г.).

Фейлетонът на Алеко Константинов „Бъдещата велика война през 1892 г.“ е пародия на едноименното съчинение, печатано по същото време като серия подлистници във в. „Свобода“. Публикацията, която започва в бр. 727 от 28 януари 1892 г., е предшествувана от следното предисловие от името на редакцията:

„Бъдещата велика война през 1892 г.

Атмосферата е пълна със слухове за война. Европейските народи са въоръжени и готови за едноминутно мобилизиране. Авторитетните хора са съгласни, че една велика война ще избухне в едно близко бъдеще и че тази война ще се води при нови и чудни условия. Всичките факти идат да покажат, че сблъскването, което наближава, ще бъде едно от най-кървавите в историята и ще има важни последствия за целия свят. Инцидентът може да се случи на всяка минута и той ще ускори нещастието.

Издателите на „Black and White“ („Черно и бяло“), като считат, че описанието на подобна една гигантска борба ще бъде от голям интерес, потърсиха помощта на съществующите главни авторитети по международната политика, стратегия и военното дело

и с настоящия брой започват печатанието на едно въображаемо описание на тази бъдеща война. В съставянието на тази въображаема, но възможна история са взели участие: адмирал сър Филип Коломб, г. Чарлс Лоу, г. Д. Христи Мюррей, г. Ф. Скъдямор и други експерти по военната част. Ний се надяваме, че описанието, което ще следва, ще представлява една пълна, жива и интересна картина на бъдещата велика война — тъй както тя може да се случи.“

Следва серия от подлистници в бр. 727, 728, 729, 730, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 803, 804, 805, 806, 808, 812, 813, 815, 817, 819, 821, 824, 827, 831 и т. н. В случая интерес представляват подлистниците до бр. 742 от 15 февруари 1892 г. — датата на публикуването на Алековия фейлетон. Читателите биха могли да получат известна представа за тяхното съдържание от заглавията на отделните части: Застрашителни новини от Източна Европа. * Опит за убиването на българския княз Фердинанд. * Улавянието и наказването на убийците. * Мобилизацията на турските войски. * Сърбия обявява война — бой на границата. * Австрия окупира Белград. * Примирието в Белград. * Русия заплашва Румъния. * Страшни приготовления за война. * Опит за свалянието на руските войски в Цариград. * Отблъскване в Бургас. Русите излизат във Варна * Британската флота в Дарданелите. Русите се движат към австрийската граница. * Мобилизирането на германските военни корпуси. * Силно вълнение през Schloss-ът. * Свиждането между генерал Каприви и френския посланик. * Разположението на германските войски. * Тръгване на войските за Изток. * Стража на Висла. * Банкет в Schloss-ът. * Знаменателното слово на императора. * Тръгването на императора за Изток. * Третирането на един военен кореспондент от Цитенските (Zieten) гусари. * Бивак в Торн. * Важна забележка от императора. — Австрийски план за поход. * Подробности за приготовленията. * Първата среща на руските и германските войски. * Сблъскване при Александрово. * Войнствено вълнение в Париж. * Извънредна сцена в Плац дела Конкорд. * Председателят говори. * „A. Berlin!“ * Франция обявява война. * Драматическото получаване на новината от германский император. * С германската флота на Балтийското море. * Сраженията при Данциг — потъването на един руски торпил. * Германският план за поход. * Пътят за нашествие през Белгия. * Френският план за поход. * Публичното вълнение в Англия. * Дебати в камарата. * Бой при Александрово. * Разбиването на русите. *

Това съчинение, плод на фантазията на заклети войнолюбци, Алеко Константинов е схванал като предизвикателство към здравомислещите хора. Неговият духовит отговор, изглежда, е изиграл своята роля, защото в продължение на няколко месеца — до началото на май 1892 г. — редакторите на „Свобода“ не са посмели да възобновят този подлистник. Нека припомним, че и по-късно Алеко Константинов ще реагира по аналогичен начин на дрънкането с оръжие — в един от най-хубавите си фейлетони „Ocupaţiunea Bulgariei de la armata noastra“(вж. т. 2, стр. 52—55, 238—239).

Стр. 187. *Царевококшайск* — днес Йошкар-ола, град в СССР, столица на Марийската АССР, разположен е на 50 километра северно от Волга (железопътна станция на линията Казан — Москва).

Стр. 187. *Земля наша богата, но порядку в ней нет, придите княжить и володеть нами* (рус.) — Нашата земя е богата, но в нея няма ред, елате да ни управлявате и да ни владеете.

Стр. 187. *Генерал Маккарони* ∽ *подпоручик Пиперков* ∽ *Кара Искакия* — вероятно имената са измислени.

Стр. 187. *Подлевский* — руски терорист, който, след като убил генерал Селиверстов, успял да избяга в Съединените щати, където се укривал под името Ото Хаузер; завършил живота си със самоубийство (вж. статията „Смъртта на Подлевски“ — в. „Свобода“, г. VI, бр. 751 от 27 февруари 1892 г.)

Стр. 187. *Съюзът склони* — намек за Тройния съюз.

Стр. 187. *„Este Polska ne shinela“* — неправилно вм. „Jeszcze Polska nie zginela“(пол.) — „Още Полша не е загинала“ (популярна полска песен, по-късно химн на Полша.)

Стр. 188. *Mio care Generale Maccaroni* (ит.) — Скъпи ми генерал Макарони.

Стр. 188. *Cavaleria Rusticana* — драма в едно действие от италианския писател Джовани Верга (1840—1922), представена за пръв път през 1884 г.: върху основата на тази драма италианският композитор Пиетро Маскани (1863—1945) написал едноименната си опера, представена за пръв път в Рим на 17 май 1890 г.

Стр. 188. *Смирно! Губернатор идет* (рус.) — Мирно! Губернаторът пристига.

Стр. 188. *Шарманщик* (рус.) — латернаджия.

Стр. 188. *Вон отсюда!* (рус.) — Марш оттук.

ИЗМЕНЕНИЯ И ДОПЪЛНЕНИЯ КЪМ УСТАВА НА „БЕСЕДАТА“, НАПЕЧАТАН ВЪВ В. „ЗАГОВЕЗНИ“, бр. 1, ГОДИНА I (стр. 188) — в. „Заговезни“, г. II, бр. 1 от 15 февруари 1892 г., стр. 5—7, без подпис.

Стр. 189. *Дивдядово* — в случая не става дума за известното с. Дивдядово, Шуменско. Тук, както и в други случаи, Алеко Константинов употребява това название като нарицателно. Показателно е, че той се подписва под един от следващите си фейлетони, поместени във в. „Заговезни“ с името „Baron de Divdiadovo“. Две години по-късно, в средата на май 1894 г., писателят заявява в писмо до своя приятел Стоян Бешков по повод работата си над „Бай Ганьо“ следното: „Аз мисля, че повече полза ще принеса на народа, ако го накарам да съзнае бездънната гнусотия на нашите славни триъгълни нужници, в които трябва да ходиш на кокили, отколкото да напиша цели томове „За малкия ер в Дивдядовска околия“, които никой не чете.“

Стр. 191. *Наботков, Ножаров* ∽ *Наумов* — една част от имената съвпадат с фамилиите на някогашните членове на „Славянска беседа“ Илия Бъчваров, Иван Н. Бракалов, Бончо Боев, Владислав Мирков, С. С. Бобчев и др., а повечето са измислени; в случая комизмът се основава върху семантиката на фамилните имена.

Стр. 191. *Шеренга* (рус.) — редица.

НА ЕДИН ПРОВИНЦИАЛЕН БАЛ (стр. 193) — в. „Заговезни“, г. II, бр. 1 от 15 февруари 1892 г., стр. 6—7, подлистник, без подпис.

Стр. 196. *Гардедами* (фр.) — пазителки на дамите.

Стр. 196. *Ръченик* (диал.) — кърпа.

Стр. 196. *Гивизен* (тур.) — морав, виолетов.

Стр. 196. *Camisoles de force* (фр.) — усмирителни ризници.

Стр. 196. *Сомати* (тур.) — летни планински пасища за угояване на добитък.

Стр. 196. *Саксани* (тур.) — товарни коне.

ВЪТРЕШЕН ОТДЕЛ (стр. 196) — в. „Заговезни“, г. II, бр. 1 от 15 февруари 1892 г., стр. 7, без подпис.

Стр. 196. *Средство за постигание добра училищна дистанция* — точното заглавие на книгата на Франц Йегер е: „Средства за постигание добра училищна дисциплина. Прев. от нем. А. А. Голенски“. (Пловдив, изд. и печ. Хр. Г. Данов, 1892, 63 с. 8° 50 ст.). В случая Алеко Константинов отново иронизира в. „Свобода“, където е поместена обширна рецензия за книгата под наслов „Средство за постигание добра училищна дистанция“ (г. VI, бр. 731 от 1 февруари 1892 г.)

КЪМ МОИТЕ СЪБРАТИЯ АРИСТОКРАТИ (стр. 197) — в. „Заговезни“, г. II, бр. 1 от 15 февруари 1892 г., стр. 8, с подпис: Baron de Divdiadovo (за Дивдядово вж. тук, стр. 360). Както и в редица други случаи, подписът под фейлетоните на Алеко Константинов се явява неразделна част от текста. Тук писателят избира позата на дивдядовски барон, за да подчертае още повече контраста между претенциите на управляващите за аристократизъм и онази изостаналост, която по онова време е характерна за много области от живота у нас.

Конкретният повод за написването на фейлетона е публикуването в бр. 729 на в. „Свобода“ от 30 януари 1892 г. на статията „Езикът на животните“. Тази статия, поместена в рубриката „Новини по науката и изкуствата“, е на пръв поглед съвсем сериозна: тук надълго и нашироко се коментира установеният от науката факт, че животните могат да общуват помежду си, като, напълно естествено, се отделя най-много място за езика на маймуните: „Освен многото систематично събрани изследвания и материали по този предмет особен интерес съдържат и изследванията по езика на маймуните. Професор Гарнер при помощта на фонографа е вече сполучил да определи един цял ред определени звукове, издавани от маймуните, които изразяват радост, скръб, страх, глад, предпазване, повиквание и пр.“ Съвсем неочаквано обаче към края статията придобива несериозен характер — с поместването на едно сензационно съобщение и още повече с коментара към него: „Като интересна новина за бъдещето на този език заслужава да се спомене и това, че един богаташ във Вашингтон, възхитен от опитите на Гарнера с маймуните, асигновал 100,000 долара за един твърде оригинален експеримент: да се направи опит да се подигне умственият уровен на маймуните посредством възпитанието. А за да не се пречи и на влиянието на самото естество, възпитаниците на това проектирано заведение щели ежедневно да се събират на общо увеселение и разговори, разбира се, под ръководството на възпитателите си. В заведението щели да се допускат само най-паметливи екземпляри, а тъпите и вироглавите щели да се изключват. Особена грижа щяло да се положи да се запознаят маймуните с употреблението на огъня. Резултатите от това предприятие се очаква да излязат благополучни, но само след 25—30 години. По

такъв начин може да се предвиди, че и маймуните, а после може би и всичките други животни някога ще имат своя аристокрация."

Алеко Константинов не пропуща подобни случаи. Тази „научна" статия става за него чудесен повод да се надсмее над управляващата стамболовистка партия. Превъплъщавайки се уж в един от правителствените аристократи от дивдядовски тип, той се обръща с позив към цялата маймунска аристокрация, която живее с надеждата в скоро време да удържи „окончателна победа над омразните демократи".

Онези, срещу които е било насочено острието на Алековата сатира обаче не прощават подобни шеги. В началото на март 1892 г., наскоро след излизането на в. „Заговезни", писателят бива повторно и фактически завинаги уволнен, без при това да разбере истинската причина. „Найчо! — оплаква се той на своя близък приятел. — Пак ме отчислиха, ама за какво — и аллаха не знае." Само някои от неговите приятели са се досещали, че причината за уволнението му е публикуваната във в. „Заговезни" невинна пародия на една статия от в. „Свобода" (вж. А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXXII—XXXIII).

Този малък фейлетон е интересен още в едно отношение — като косвено свидетелство за Алековото авторство на включения в раздела DUBIA от т. 2 на настоящото издание фейлетон „По фауната на България". И в двата случая сатиричното изобличение на управляващата върхушка е изградено върху основата на паралел с живота на маймуните.

„ОТЧЕ НАШ" (стр. 198) — в. „Заговезни", г. II, бр. 1 от 15 февруари 1892 г., стр. 8, без подпис.

Стр. 198. *Таин* (диал.) — дажба от храна

Стр. 198. *Ексик* (тур.) — недостатъчно.

Стр. 198. *Батакчия* (тур.) — в случая: длъжник.

Стр. 198. *Кабул* (тур.) — струвам кабул — приемам, съгласен съм.

Стр. 198. *Вреке* (диал.) — чувал.

ОБЯВЛЕНИЕ (стр. 198) — в. „Заговезни, г. II, бр. 1 от 15 февруари 1892 г., стр. 8, без подпис.

В този случай комизмът също е изграден върху семантиката на собствените имена.

РАЗКАЗИ

Поместените тук два ранни опита в областта на разказа заслужават внимание преди всичко като документи за творческите търсения на Алеко Константинов от периода преди изявата му като майстор на българската художествена проза. Те не са публикувани приживе на автора, а и както по всичко личи, не са били предназначени за публикуване: първият е изпратен като писмо до Ив. Д. Иванов и фактически не е оформен като самостоятелно литературно произведение; вторият е написан във връзка с едно малко семейно тържество и е прочетен от автора в кръга на близки родственици (копие от него Алеко Константинов е изпратил за мнение в писмо до същия Иван Д. Иванов).

[РАЗКАЗ НА ЕДИН ЮНКЕР] (стр. 200) — Ръкописът се съхранява у наследниците на Иван Д. Иванов. Той е публикуван през 1958 г. от Христо Дудевски в статията „Още едно неизвестно писмо на Алеко Константинов от Одеса", поместена в сп. „Литературна мисъл", г. II, 1958, кн. 6, стр. 96—97. Тук печатаме текста според публикацията на Хр. Дудевски.

По своята форма и по своето съдържание някои от писмата на Алеко Константинов излизат от традиционните рамки на частната кореспонденция. Тези — ако можем така да ги наречем — литературни писма представляват несъмнен интерес не само за изследователя на творческото развитие на Алеко Константинов, но и за историка на епистолярния жанр в българската литература. Отнасяйки едно от тези писма към литературните опити, ние се ръководим от обстоятелството, че тук литературните елементи са взели подчертан превес. Читателят сам ще се увери, че една незначителна редакторска намеса в текста (например едно съкращение на началните редове) би направила от това писмо типичен разказ. Ние обаче предпочетохме да не правим каквито и да било съкращения или промени, а се ограничихме само с изнасянето в квадратни скоби на заглавието „Разказ на един юнкер", дадено впрочем от самия автор; същевременно онази част от текста, в която Алеко имитира почерка, езика и правописа на някакъв полуграмотен драскач, предаваме с курсив (всъщност същинският разказ започва там, където почеркът на автора придобива естествения си вид).

Както вече отбелязахме, в писмото си до Иван Д. Иванов от 1 септември 1882 г. Алеко Константинов съобщава: „Вчера един юнкер дохожда у мене и ми разказа страшна история от живота си, която има свръзка с русите — достойна е да се опише, може би да се опитам." Според нас връзката между посещението на юнкера и сюжета на разказа, изпратен в писмо до същия Ив. Д. Иванов, е очевидна. Издателят на ръкописа Хр. Дудевски обаче свързва произведението с личните впечатления и преживявания на Алеко Константинов и го отнася към есента на 1881 г., когато се навършват три години от пребиваването му в Русия. Ние приемаме като terminus postquem (възможно най-ранната дата на написването) 1 септември 1882 г.; по всяка вероятност разказът е бил написан наскоро след тази дата.

Стр. 200. *Ълеку Ивъницуф* — в коментара, съпровождащ публикацията на текста, Хр. Дудевски отбелязва: „Сочейки себе си като автор на този въображаем разказ, Алеко нарочно написва името си по фонетичния принцип, за да покаже и развенчае предвзетостта на съчинителите от този род. Доколко съзнателно гони тази цел, личи още това, че той изменя своя почерк, редовете са разкривени."

Стр. 200. *Убаво ли е ∞ чем дальше, тем лучше, но* — чрез този полуграмотен, полусвързан текст, написан на някакво полубългарско-полуруско просторечие, Алеко Константинов изобличава полуграмотните, но амбициозни драскачи, които искали да минат за писатели.

КАК Е СТАНАЛ ГОДЕЖЪТ НА ДНЕШНАТА ИМЕНИНИЦА С ДОСТОЙНИЯ ВНУК НА ХАДЖИ ИВАНА (стр. 202) — Оригиналният ръкопис на автора се съхранява в неговия архивен

фонд в Научния архив на Българската академия на науките (ф. 91, оп. 1, а. е. 7, л. 1—15). Друг негов препис, запазен частично, се намира пак там (сб. XI, оп. 1, а. е. 635).

Печата се по текста на оригиналния ръкопис със следната поправка според преписа:

Стр. 202, р. 19—20: „една кавалкада от няколко фаетона и десетина ездачи“ вм. „една кавалкада и десетина ездачи“.

В този разказ е описана действителна случка — годежът на Алековия вуйчо Емануил Д. Иванов (1857—1925), известния покъсно професор по математика в Софийския университет, за Екатерина Козарева от Сливен, възпитаничка на одеския „Пансион за славянски девици“. По времето на годежа (1887 г.) Емануил Д. Иванов, вече 30-годишен, бил инспектор към Министерството на народната просвета, а Екатерина Козарева, едва 19-годишна, учителка в Стара Загора. Интересни подробности във връзка с възникването на разказа изнася по-късно самата Екатерина Козарева, приела след сватбата фамилното име на своя съпруг, в спомените си „Алеко Константинов в семейна и роднинска среда“ (С., 1939, 48 стр.). По нейните думи Алеко често обичал „да се докосва до въпроса за славния подвиг — годежа на своя тъй несмел пред дамите вуйчо“. Вуйната, която е била пет години по-млада от Алеко Константинов, не обичала да разкрива своите съкровени преживявания, но все пак бъдещият писател — по онова време само на 25 години — успял да събере необходимите му сведения и на 24 ноември 1888 г., на първия имен ден, празнуван от Екатерина Иванова като самостоятелна домакиня, й поднесъл като подарък своя разказ. „Алеко и Веселина — разказва Екатерина Иванова — пристигнаха най-късно. Той държеше в ръката си един свитък, превързан с розова ивица, а сестра му — с голяма разкошна китка, поставена в книжен „porte-bouquet“. Младата домакиня изказала възхищението си от чудесния букет, след което Алеко се намесил: „Ти няма да се възхитиш толкова от моята работа, понеже тя не е тъй хубаво подражание на действителността като Веселините цветя — пристъпи скромно Алеко, — но аз смея да ти поднеса тия редове, труд на неопитни ръце, за спомен от най-хубавите ти дни. Ще ми позволиш да прочета написаното след свършването на обеда“. Аз бях любопитна да видя що е написал, но се въздържах, като предполагах, че ще бъде някой превод в стихове. Но изненадата ми бе голяма, когато още от първите му думи узнах темата: „Как е станал годежът на днешната именница с достойния внук на Хаджи Ивана“ — тържествено започна той. Весел смях избухна у присъствуващите и всички се приготвиха да слушат с още по-голям интерес. Знаейки твърде добре особеностите в характера на вуйчо си, той зачекваше само комичните страни, като ги преувеличаваше някъде, за да излезе разказът по-весел. И наистина, изразителното четене на автора се прекъсваше от честия буен смях на веселите сътрапезници, които пояснявaха или одобряваха изложените факти“ (цит. съч., стр. 22).

Няколко дена по-късно — на 29 ноември 1888 г. — Алеко Константинов изпраща препис от същия разказ за мнение и оценка на другия си вуйчо и същевременно близък приятел Иван Д. Иванов, по-малък брат на Емануил Д. Иванов. В краткото съпроводително писмо авторът разкрива интересни подробности във връзка с това произведение: „На 24 того беше именница Манолевата жена. На вечерята, гдето присъствуваха Манол и Катя, Ангел и Мария, Величко и Анастасия с децата, Ив. Шишманов и майка му, Манол А. Шишманов и аз с Веселина, аз прочетох долуприложения разказ, когото написах един ден преди това, за 2—3 часа. Тъй като той има чисто частен характер, аз не мога да го предложа на оценката на външни хора, затова ти го пращам като на свой, но ти засега даже и на Маноля недей писа, че си го чел. Трябва да се чете съвършено медленно и с чувство: „Как е станал годежът на днешната именница с достойния внук на хаджи Ивана“. Следва текстът на произведението, който се отличава от основния препис със следните варианти: Стр. 202, р. 16: заглушаваше нетърпението си /си заглушаваше нетърпението * р. 31: О! Добре дошли/ О-о! Добре дошли * Стр. 203, р. 8: След краткия обмен на приветствията /След кратък обмен на приветствия * р. 18: че те са/ че са * р. 21: человек /човек * р. 32—33: ний няма да ви оставим тука/ ний няма да ви оставим * Стр. 204, р. 5: на града /в града * р. 14: не бива така/ не трябва така * р. 22: до него надясно г-жа Тошева /надясно от него Тошева * р. 32: г-жа Тошева/ Тошева * р. 32 допълнва /допълнева * р. 33: *след* току-що изпразнената чаша *следва:* И г. Иванов не развалля хатъра на услужливата хазяйка и обръща чашата между устните си * Стр. 205, р. 1: с остъклени очи/ с остъклените си очи * р. 3: така, така, още... /така, така... * р. 5: шепне Козарева/ шепне г-ца Козарева * р. 12—13: и се обръща отново /и отново се обръща * р. 13: да изпълни ролята /и почва да играе ролята си * р. 16: метва един стъклен поглед/ мята един поглед * р. 31: от тая/ от тази * р. 41—42: изпейте по нещо/ изпейте по някоя песен * Стр. 206 ,р. 16: към песента /към песнята * р. 17: тях ги последваха други /*липсва* * р. 23: и им каза/ като им каза * р. 26: се отнесе с/ се отнесе към * р. 27: на Екатерина /на Катя * р. 29: към някои/ към някоя * р. 35: Стойкова /Стойнова * Стр. 207, р. 1: Стойков/ Стойнов * р. 3: да та /да те * р. 4: Я остави се/ Я се остави * р. 11: Стойков /Стойнов * р. 13: Ей, почакай.../ Ей, почакай, чуваш... * р. 14: Стойков/ Стойнов * р. 19—20: и само за една минута /и само за момент * р. 21—22: затича се като луд, защо го пратих/ защо го пратих, и то се затече като лудо * р. 27—28: Стойков /Стойнов * р. 31—32: Стойков/ Стойнов * р. 35: Стойков /Стойнов * р. 39: Стойков/ Стойнов * р. 39: приписа вълнението /приписа това вълнение * р. 39: на избитъка/ на избитока * Стр. 208, р. 3: Стойков /Стойнов * р. 9: изучваше/ изучаваше * р. 10: и уверен съм — *оттук нататък до края текстът не е запазен.*

Днес не знаем какво впечатление е направил този литературен опит на Ив. Д. Иванов и дали той е насърчил младия си приятел. По всяка вероятност впечатлението му е било благоприятно, защото десет години по-късно, наскоро след убийството на Алеко Константинов, той издава разказа в отделна книжка с променено заглавие „Един неочакван годеж“ и с някои поправки в текста. Изданието е предшествувано от следното н е о б х о д и м о р а з я с н е н и е:

„Когато преглеждах преди няколко дена книжата и писмата си, ненадейно открих един скъп ръкопис, за съществуването на който съвсем бях забравил: едно писмо от покойния Алеко Константинов с дата 29 ноември 1888 година. В това писмо Алеко

ми разправя, че няколко дена преди да напише писмото, бил на вечеря у едно семейство, стопанката на което била именинница. За да направи един приятен сюрприз на това семейство и особно на именинницата, той в присъствието на един интимен кръг слушатели прочита настоящия разказ. Това обстоятелство считам за нужно да обясня, за да се разберат от читателите последните думи на разказа: „А сега налейте по чаша вино, да пием за здравето на нашата умна и добра именинница.“ Целият този разказ е поместен в писмото, за което споменувам по-горе и в което Алеко ми пише още, че разказът трябвало да се чете „съвършено медлено и с чувство“. А към думите, които изразяват размишленията на героинята на разказа при очакването на момъка — размишления, които се начеват така: „Е добре, той ще дойде“, — Алеко прави следната бележка, която се е отнасяла на онова време само до мене и която сега може да се отнася до всичките читатели на тоя разказ: „Следующето, до нов ред, трябва да се чете дума по дума, с паузи при многоточията и със съвършено тих глас — иначе не чини две пари.“

Тъй като разказът се касае до една почти действителна случка, аз си позволих, за удобство, което всякой добре разбира, да променя само имената на действующите лица и да ги означа с букви, освен името на героинята на разказа, която нарекох Елена Занева. От това променение нищо не се губи от разказа, в който Алеко, макар тогава и неизвестен още, личи цял целеничък с хубавия, гладкия си език, с лекия, неподражаемия си хумор.

София, 20 януарий 1898 год.

Ив. Д. Иванов.“

Според спомените на Екатерина Иванова отпечатаният посмъртно разказ на Алеко Константинов бил посрещнат с жив интерес от читателите и малката книжка била разпродадена „като топъл хляб“. Някои от съвременниците обаче разпознали главните действуващи лица и това станало причина двамата Алекови вуйчовци проф. Емануил Д. Иванов и Иван Д. Иванов — т. е. героят на разказа и неговият издател — да развалят братските си отношения и години наред да се съдят.

Не разполагайки с авентичния текст на разказа, първият издател на Алековите съчинения Пенчо Славейков препечатва произведението от книжката, която е издал Иван Д. Иванов, и в продължение на няколко десетилетия то се помества в този вид. Оригиналният авторски ръкопис бива открит едва през 1947 г. в архива на Екатерина Иванова от ревностния литературен изследовател Димо Минев, който съобщава за него в статията си „Първият разказ на Алеко Константинов“ в сп. „Език и литература“ (г. II, 1947, кн. 5, стр. 27—29). В резултат на това редакторите на съчиненията на Алеко Константинов Тихомир Тихов и Лилия Кацкова възстановиха автентичния текст на разказа. Димо Минев обаче неоснователно се усъмни в достоверността на писаното от Ив. Д. Иванов и побърза да го обвини, че присвоил за известно време ръкописа от брат си, за да го издаде. Едва десетина години по-късно истината беше окончателно възстановена: Александър Ничев откри писмото на Алеко Константинов до Ив. Д. Иванов от 29 ноември 1888 г., към което е приложен вторият препис на разказа (вж. Ал. Ничев. За първия разказ на Алеко Константинов — „Септември“, 1958, кн. 5, стр. 151—153).

Стр. 202. *Обсервация* (лат.) — наблюдение.

Стр. 203. *Подобострастен (рус.)* — раболепен.

Стр. 206. *Херувико* (църковносл.) — черковна песен, която започва с думите „Иже херувими“.

Стр. 209. *Той в Немско е свършил* — Емануил Д. Иванов е завършил математика и физика в Мюнхенската политехника.

Стр. 209. *„Народни права“* — орган на либералната (радославистика) партия, създаден след второто ѝ разцепление през 1888 г.; по време на режима на Ст. Стамболов известен като орган на така наречената „легална опозиция“ начело с В. Радославов.

Стр. 209. *„La Bulgarie“* — политически вестник, издаван от чужденеца Оскар Искендер от август 1882 до февруари 1884 г. и от януари 1888 до септември 1897 г.; известен е с ориентацията си към силните на деня: първоначално е на страната на управляващата партия на консерваторите, по време на Стамболовия режим е изразител на провежданата от него русофобска линия, а след 18 май 1894 г. минава на страната на новото русофилско правителство начело с К. Стоилов.

Стр. 210. *Плед* (рус.) — вид вълнено одеяло; голям шал.

Стр. 212. *Finis* (лат.) — край.

ДРАМИ

До нас е достигнал само един опит на Алеко Константинов в областта на драмата — недовършената комедия „На свободна почва“. Редица факти обаче свидетелствуват, че този опит не е бил единствен. Както вече отбелязахме, в своята кратка автобиография писателят споменава, че като ученик в Южнославянския пансион в Николаев е писал пиески за ученическа сцена (вж. тук, стр. 337—338). Освен това много по-късно, след като вече е спечелил литературната си известност, той отново се връща към драмата. В писмото си до Найчо Цанов от 22 април 1895 г. Алеко съобщава: „Днес съставих план за една петактна комедия от съвременния ни живот. Дай боже търпение, вярвам, че няма да се посрамя и в драматическото творчество.“ Според спомените на Христо К. Пунев, цитирани от Хр. Дудевски, тази комедия била завършена и предадена на Пенчо Славейков за преглед. „Бай Ганьо — твърди той — щеше да бъде първото действуващо лице от комедията, която е била почти готова“ (вж. Хр. Дудевски. Драматическите опити на Алеко Константинов. — сп. „Театър“, 1959, кн. 2, стр. 62—66). Днес, разбира се, можем да се съмняваме в точността и достоверността на тези спомени. Безспорен обаче остава фактът, че Алеко Константинов е живеел с мисълта за написване на комедия със сюжет от съвременния живот и дори е съставил нейния план.

За подобен негов замисъл разказва и Кирил Христов в своите спомени, публикувани в сп. „Мисъл“ през 1899 г. (кн. 10, стр. 320—321). В началото на 1897 г., по време на един приятелски разговор, той попитал Алеко защо не се залови да напише нещо за сцена, някоя комедия например. „За чудо — подчертава К. Христов — тая мисъл не го изненада. Той спокойно взе да разправя, че отдавна мислел такова нещо. A propos, тъкмо по него време бяха опитали да представят на една вечеринка в Беседата как бай

Ганьо прави избори; ала Алеко не бе се съгласил по никой начин да отиде да види своя герой на сцената. Сега ми дойде на ум това последно обстоятелство и аз с намерение преувеличих колкото можах повече успеха на тоя опит. Алеко помахваше скептически глава и се усмихваше; но все пак взе да разправя за пиесата, която мислел да пише. Собствено той още не бе планирал нищо, а имаше пред очи само няколко типа — и главно външните условия. Той вземаше за място на действието адвокатското писалище. Този замисъл ми се много хареса и аз изказах мнението си. Какъв живот наистина може да се вплете в едно адвокатско писалище? Кого и за каква болка не можеш да пратиш да търси цяр при адвоката?

Алеко бе почнал да разправя и в подробности, но изведнъж се пресече:

— Добре! Ще напиша за опит една малка комедийка от един акт! Дай да направим контракт — прибави той засмян.

Аз не го разбрах. Но той, без да се обяснява повече, улови една книга от масата (която се оказа Гоголевият „Ревизор“) и написа набързо на задната кора един контракт от няколко реда, „с който се задължаваше да напише комедия от един акт и пр.“

На другия ден аз го заварих да се разхожда неспокойно из стаята. Посрещна ме с тия думи:

— Комедията ще бъде от три акта!

Оставих го наскоро да не му бъркам.

Не зная дали между намерените след Алековата смърт ръкописи има някоя и друга сцена от тая комедия, но това, което зная, е че след три-четири дена нищо вече не се говореше за нея.“

За интереса на Алеко Константинов към драмата свидетелстват и неговите преводи. Освен стихотворните му преводи на „Тартюф“ и „Отче наш“, които поместихме в третия том от настоящото издание, той превежда още една драматическа творба — комедията в проза на Викториен Сарду „Партиите в Монако“ (с оригинално заглавие „Rabagas“). Интересното в случая е, че това произведение представя в сатиричен план обществено-политическата действителност във Франция през епохата на Втората империя — действителност, която в много отношения напомня българския обществено-политически живот от края на миналия век. Не случайно на едно място в превода Алеко Константинов е заменил името на Франция с България. По този начин той още повече е подчертал актуалността на превежданото произведение.

Като израз на трайния интерес на Алеко Константинов към театъра и драмата може да се разглежда също и фактът, че той е един от няколкото членове на почетния театрален комитет, образуван по инициатива на Ив. Д. Шишманов през 1890 г., наскоро след създаването на Драматично-оперната трупа (вж. Ив. Попов. Миналото на българския театър. Спомени и документи, т. 2, С., 1942, стр. 42—43).

НА СВОБОДНА ПОЧВА (стр. 213) — Ръкописът на произведението се съхранява в къщата-музей „Алеко Константинов“ в Свищов, инв. № 240. Той е предаден тук през 1927 г. от писателя Ст. Л. Костов.

За първи път недовършената комедия „На свободна почва“ е публикувана през 1903 г. в т. 2 от съчиненията на Алеко Константинов. Редакторът на този том проф. Б. Цонев посочва следните сведения за нея: „В тоя том поместихме и едно драматично произведение Алеково под заглавие „На свободна почва, картинки из народния живот, в две действия“. Печатаме тая комедийка не защото ѝ предаваме някоя литературна важност, а защото я считаме първи и последен Алеков опит за драма. Писана е тая комедийка на една ученическа тетрадка („Тетрадка за чертание на Ярослав Хитов, 1886 год.“) и тъй набързо и нехайно, щото мъчно се чете. По всичко се вижда, че тази уж комедия всъщност е само един литературен опит на Алека, останал тъй недовършен и необнародван. Комедийката е била проектирана да бъде в две действия, но само първото е изработено цяло, докато второто не е довършено. За нехайността на Алека свидетелствува не само туй, че комедийката е написана върху нищо и никаква ученишка тетрадка, ами още и куриозният начин как са поместени в тетрадката двете действия: те не следват едно след друго, както би се очаквало, ами първото начева от предните (начални) листи на тетрадката, а второто — от крайните (наопаки), тъй че крайните листи отпред и отзад са изпълнени, докато в средата между първото и второто действие има останали няколко празни листа. Дали е станало това просто по невнимание, или как — не мога да си обясня. Самата комедийка има за цел да изложи на смях някои наши политически нрави, както и да представи някои смешни сценки из нашия живот след Освобождението. Заедно с това в лицето на един бесарабски българин (Тестов) осмива и оня руско-български жаргон, който беше завладял у нас след окупацията.“

Вземайки под внимание означената на ученическата тетрадка 1886 г., повечето автори, които разглеждат недовършената комедия „На свободна почва“, са склонни да приемат, че тя е писана именно през тази година, наскоро след завръщането на Алеко Константинов от Русия (вж. Б. Пенев. Първите произведения на Алека Константинов — „Демократически преглед“, г. XVI, 1923, кн. 4, стр. 237; Н. С. Державин. История болгарской литературы, т. 3, Алеко Константинов. М.- Л., 1935, стр. 46; Г. Веселинов. Алеко Константинов — Годишник на Софийския университет, Филологически факултет, т. LIII, кн. 1, С., 1954, стр. 52; Хр. Дудевски. Драматическите опити на Алеко Константинов — „Театър“, 1959, кн. 2, стр. 63). Първият, който се усъмни в тази датировка, бе Александър Ничев. „Но годината 1886 — писа той — **може да бъде и terminus post quem.** При липсата на всякакви други хронологически сведения за комедията остава да се прибегне към данните на съдържанието ѝ, които са толкова ценни, колкото и оскъдни. Преди всичко в нея намираме епизод с визитната картичка на регистратора Пантелеймонов, който „моли“ съдията да оправдае правителствения партизанин Сопов. Това е литературна успоредица на известния случай с визитната картичка на Захари Стоянов, която Алеко Константинов получава през март 1888 г.“ (Ал. Ничев. Алеко Константинов. С., 1964, стр. 51). Съществува впрочем още един факт, който ясно показва, че комедията не е могла да бъде написана през 1886 г.: един от героите, Сопов, се обръща към селяните с думите: „Братя, недейте обръща внимание на тогози, той е черна душа“... (за Тестов); втори път той нарича самия Тестов „подлец, черна душа“.

Както вече отбелязахме, понятието „черна душа“ навлиза в българския политически речник след 2 септември 1887 година, когато Захари Стоянов помества във в. „Свобода“, официален орган на управляващата стамболовистка партия, списък на 123 противници на режима под наслов „Таблица на черните“ (вж. тук, стр. 353).

Макар и недовършен литературен опит, комедията „На свободна почва“ отразява важен момент в творческото развитие на Алеко Константинов. Преди всичко трябва да се изтъкне майсторството му да характеризира героите чрез тяхната реч. Особено интересен в това отношение е образът на бесарабския българин Григорий Тестов, който говори на някакъв смесен руско-български език. Алеко и по-рано, още като ученик в Южнославянския пансион в Николаев и като студент в Новорусийския университет в Одеса, е изобличавал тази склонност у някои свои сънародници (вж. „Сирни заговезни“ и „Разказ на един юнкер“), но тук умението му е значително нараснало. Езикът, с който си служи Григорий Тестов, се превръща в постоянен източник на комизъм. Макар и в по-малка степен, това важи и за останалите герои в комедията „На свободна почва“. Изобщо тук ясно проличава една от най-важните особености на Алековото литературно майсторство — необикновената му способност да постига жива и колоритна речева характеристика на героите.

В досегашните издания на произведението са допуснати някои неточности. Оказа се, че първият издател на комедията „На свободна почва“ проф. Беньо Цонев не е успял да разчете или пък съзнателно е променил редица думи: „крамоли“ вм. „кармани“, „празна“ вм. „пуста“, „скрито говори“ вм. „скороговорка“, „еже“ вм. „ми че“ и т. н. Поради това в изданието на Алековите съчинения от 1957 г. е направена сверка с ръкописа на автора. Голяма част от грешките тук са отстранени, без обаче работата да е доведена докрай — останали са незабелязани редица грешки от рода на: „ако ли“ вм. „ако ми“, „излизат“ вм. „изскачат“, „спечелил играта“ вм. „спечели литрата“, „Дай“ вм. „Да дае“ и пр. Ето защо при подготовката на настоящото издание се наложи отново да се обърнем към ръкопис, съхраняван в къщата-музей „Алеко Константинов“ в Свищов. При работата си над текста използувахме снимките, които сътрудниците на музея бяха любезни да ни предоставят.

Стр. 214. *Барабой* (диал.) — картофи.
Стр. 215. *Шеове* — от шей (тур.) — вещ, предмет.
Стр. 215. *Страсть* (рус.) — в случая: извънредно много.
Стр. 215. *Разгульний* (рус.) — гуляйджийски, весел.
Стр. 215. *Спасибо, ничего* (рус.) — благодаря, нищо.
Стр. 215. *Кажется* (рус.) — изглежда.
Стр. 215. *Ну, валяй, ребята!* (рус.) — Е, хайде, момчета!
Стр. 215. *Вот* (рус.) — ето.
Стр. 215. *Пей* (рус.) — пий.
Стр. 215. *Как раз наоборот* (рус.) — точно обратното.
Стр. 216. *Конечно, очень просто* (рус.) — разбира се, много просто.
Стр. 216. *Ех, ты голова неочевидная* (рус.) — ех, ти, тъпа главо.
Стр. 216. *Стакан* (рус.) — чаша.
Стр. 216. *Стало быть* (рус.) — като че ли.

Стр. 216. *Чортики перед глаза* (рус.) — дяволчета пред очите.
Стр. 216. *Приобретать* (рус.) — придобивам, получавам.
Стр. 216. *Конечно* (рус.) — разбира се.
Стр. 216. *Выгода* (рус.) — полза.
Стр. 216. *Тратить* (рус.) — харча, губя.
Стр. 216. *Наконец* (рус.) — на края.
Стр. 216. *Что такой* (рус. непр.) — кой е.
Стр. 217. *Пожалуйста* (рус.) — моля.
Стр. 217. *Раскричаться* (рус.) — да се развикам.
Стр. 217. *Ошибаваш* (рус. непр.) — от „ошибаться“ — греша.
Стр. 217. ... *ще се испугая* (рус. непр.) — от „испугаться — плаша се.
Стр. 217. *По крайней мере* (рус.) — поне, най-малкото; в краен случай.
Стр. 217. *С толком* (рус.) — със смисъл.
Стр. 217. *Чорт знает* (рус.) — дявол знае.
Стр. 217. *Что и кричи* (рус.) — какво и вика.
Стр. 217. *Сумасшедший* (рус.) — луд.
Стр. 217. *Вот дурак* (рус.) — ето ти глупак.
Стр. 218. *Вот дубина* (рус.) — ето ти дръвник.
Стр. 218. *За шиворот да вон* (рус.) — за яката и вън.
Стр. 218. *Но бабата молодец* (рус. непр.) — но жената юначага.
Стр. 218. *Да ма испугае* (рус. непр.) от „испугаться“ — да ме изплаши.
Стр. 218. *Перепелка* (рус.) — пъдпъдък.
Стр. 218. *Ружо* (рус. непр.) вм. „ружье“ — пушка.
Стр. 219. *Глава XXI от Костентуцията* — глава XXI от Конституцията на Българското княжество се нарича „За върховните правителствени уредби: за министерский съвет и министерствата“.
Стр. 219. *Сапожник* (рус.) — обущар, кундурджия.
Стр. 219. *Карман* (рус.) — джоб.
Стр. 219. *Болтае* (рус.) — дърдори.
Стр. 219. *Из пусто в порожно* (рус.) — от пусто в празно.
Стр. 219. *Голова без мозги* (рус.) — главата без мозък.
Стр. 219. *Балаган* (рус.) — панаирджийски театър.
Стр. 220. *Попугай* (рус.) — папагал.
Стр. 220. ... *настоящий теленок без мозги* (рус.) — същинско теле без мозък.
Стр. 221. *Хаджооглу* — може би става дума за Хаджиоглу— Пазарджик (някогашното име на гр. Толбухин).
Стр. 221. *Сарахош* (тур.) — пияница.
Стр. 221. *Городовой* (рус.) — младши полицай; стражар.
Стр. 221. *Больше ничево* (рус.) — повече нищо.
Стр. 222. *Подать* (рус.) — данък (от селяни и еснафи в царска Русия).
Стр. 222. *Какой-нибудь мальчишка* (рус.) — някакво си момченце.
Стр. 222. *Собака* (рус.) — куче.
Стр. 222. *Как раз* (рус.) — точно.
Стр. 222. *На счет* (рус.) — колкото до.
Стр. 222. *Сплошь и рядом* (рус.) — навсякъде.
Стр. 222. *Скакалец* — така са били наричани на времето бесарабските българи.
Стр. 223. *Никак нет* (рус.) — съвсем не.

ПРИЛОЖЕНИЯ

АВТОБИОГРАФИЧНИ МАТЕРИАЛИ

Освен известната автобиография на Алеко Константинов, неговата изповед, записана в семейния албум на Лидия и Ив. Д. Шишманови, и заявлението му до комитета „Българско отечество", познати на читателите от предходните издания на Алековите съчинения, тук поместваме още няколко материала: едно признание, допълващо в известен смисъл неговата изповед, три заявления до министъра на правосъдието във връзка със служебната му дейност, едно заявление до декана на Юридическия факултет във връзка с участието му в конкурса за доцент в Софийския университет и едно друго заявление до кмета на Софийската градска община от 19 декември 1896 г. С това, разбира се, не се изчерпва списъкът на автобиографичните документи, оставени от ръката на писателя. Съществуват например сигурни указания, че в Държавния архив на Одеската област се пазят седем заявления на Алеко Константинов във връзка със следването му в Юридическия факултет: молбата му от 20 август 1881 г. да бъде приет за студент, заявления за записване в по-горни курсове, за посещаване на лекции и пр. (вж. А. Бачински. Седем автографа на Алеко Константинов — в. „Литературен фронт", бр. 15 от 9 април 1964 г.). За съжаление обаче не разполагаме с текста на тези документи. Освен това от поместеното заявление до декана на Юридическия факултет от 7 септември 1896 г. става ясно, че няколко месеца преди това Алеко Константинов е написал друго заявление във връзка със същия конкурс, което също не ни е известно. Съществували са очевидно и редица други автобиографични документи на Алеко Константинов, унищожени или пък все още неоткрити.

[КРАТКА АВТОБИОГРАФИЯ] (стр. 231) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 91, а. е. 1. Публикувана за пръв път от Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. III—IV).

МОЯТА ИЗПОВЕД (стр. 232) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, инв. № 5150. Публикувана за пръв път от Ив. Д. Шишманов. „Алеко Константинов (Материал за биографията му по една лична изповед)" — сп. „Български преглед", г. IV, 1897, кн. 3, стр. 105—107.

Анкетата била направена през 1894 г. в с. Владая, Софийско, където Лидия и Ив. Д. Шишманови прекарвали лятото. Сведенията са записани собственоръчно от Алеко Константинов в един семеен албум със заглавие „Mes confidences".

Стр. 233. *Савонарола* — Джироламо Савонарола (1452—1498) е виден флорентински религиозен и политически деец, член на доминиканския орден. В своите проповеди посочвал съществуващите във Флоренция социални контрасти и говорел против тиранията на Медичите; допринесъл за свалянето на техния режим (1494) и за установяването на републиканско управление във Флоренция. Заради критиките му срещу папата през 1497 г. бил отлъчен от църквата. В отговор на това той излязъл с призив да се свика църковен събор за свалянето на папата, заради което бил осъден на смърт чрез обесване.

Стр. 233. *Лео на Шпилгагена* — Фридрих Шпилхаген (1829—1911), виден немски писател, известен главно със своите актуални политически романи, в които е отразена социалната борба в Германия от средата на XIX в. В случая става дума за героя на най-известния му роман „In Reich und Glied" (1866), преведен на руски под заглавие „Один в поле не воин" (1867—1868) и на български „С един камък зид не става" (1892). Основната идея на този роман е, че великата личност не може да постигне успех в борбата за преобразяване на обществото, без да има опора в широките народни маси. Главният герой Лео се откроява сред съвременниците си със своя ум и с нравствената си сила. Смята се, че негов прототип е видният деец на немското работническо движение Фердинанд Ласал (1825—1864).

Стр. 233. *Верешчагин* — В. В. Верешчагин (1842—1904), руски живописец-баталист, извършил многобройни пътешествия из Русия и редица западноевропейски страни, а също в Индия, Япония, Сирия, Съединените щати и др. Участвувал в Освободителната руско-турска война от 1877—1878 г. и в Руско-японската война от 1904—1905 г., където загинал при експлозията на броненосеца „Петропавловск". Своите картини рисувал главно по скици, снети от натура. Много от произведенията му изобразяват ужасите от войната и са проникнати от пацифистки идеи.

Стр. 233. *Верди* — Джузепе Верди (1813—1901), велик италиански композитор, автор на 26 опери и др. музикални произведения. Проникнати с героико-революционен патриотичен патос, повечето от оперите на Верди са намерили възторжен прием не само в Италия, където се водела националноосвободителна борба, но и в цяла Европа.

МЕЖДУ ИЗРЕЧЕНИЯТА, КОИТО СА МИ НАПРАВИЛИ ДЪЛБОКО ВПЕЧАТЛЕНИЕ (стр. 234) — автограф на Алеко Константинов по случай 25-годишния юбилей на Иван Вазов в юбилейната книга на „Светлина". Печата се според публикацията в сб. „Юбилеят на Иван Вазов". Тържествено празнуване 25-годишнина от книжовната деятелност на И. Вазов на 24 септември 1895 г. в София. С., 1895, стр. 97.

ЗАЯВЛЕНИЯ

Първите четири заявления, които поместваме, са свързани със служебната дейност на Алеко Константинов във ведомството на Министерството на правосъдието. В непосредствена връзка с тези заявления е един интересен документ под надслов „Списък за прослужването на Алеко Иванов Константинов по съдебното ведомство", издаден на 3 март 1901 г. под № 3027 (документът днес се пази в Научния архив на Българската академия на науките, ф. 47, а. е. 396, л. 1—4). Тази справка, изготвена по всички правила на бюрокрацията, съдържа следните графи: 1. Име и фамилия, отгде е родом; 2. Постепенните премествания, назначения и уволнения; 3. Дадените отпуски; 4. Отличията и похвалите, които е получил по службата; 5. Дисциплинарните наказания и наказанията, наложени по съдебни присъди. В първата графа е вписано името на писателя, а четвъртата и петата са оставени празни. Втората и третата графа съдържат следния текст:

II. Постепенните назначения, премествания и уволнения.

С указ на негово величество княза под № 97 от 5 юли 1885 година назначен за член на Софийския окръжен съд. Встъпване в длъжност на 6 юли 1885 г.

С указ № 2 от 4 януари 1886 година назначен за прокурор при същий съд.

С указ на регентството под № 265 от 9 октомврий 1886 година назначен за помощник-прокурор при Софийския апелативен съд.

С указ на негово царско височество княза под № 81 от 30 март 1888 година уволнен от заеманата му длъжност. Напуснал длъжността на 31 март 1888 г.

С указ под № 68 от 20 февруари 1890 година назначен за член на Софийския апелативен съд. Встъпил в длъжност на 22 февруари 1890 г.

С указ под № 115 от 11 март 1892 година отчислен от заеманата му длъжност. Напуснал длъжността на 12 март 1892 г.

III. Дадените отпуски

През 1886 година: 30 дена, от 18 юний, по уважителни причини; 1 ден се върнал по-късно — общо 31.

През 1887 година: 30 дена, от 20 май, по домашни причини; завърнал се е навреме.

През 1890 година: 30 дена ваканция, от 15 юлий, 7 дена от 16 август по семейни причини; завърнал се е навреме — общо 37.

През 1891 година: 30 дена ваканция, от 1 юлий.

ДО МИНИСТЪРА НА ПРАВОСЪДИЕТО — СОФИЯ, 4 ЮЛИ 1885 (стр. 235) — Препис от заявлението се намира в Научния архив на Българската академия на науките, ф. 47, а. е. 395, л. 1.

ДО МИНИСТЪРА НА ПРАВОСЪДИЕТО — СОФИЯ, 4 ЮНИ 1886 (стр. 235) — Къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов. Печата се според преписа, предоставен на редакцията от Мария Орукин.

В началото на заявлението е поставена резолюция: „Да се разреши на прокурора при апелативния съд един месец отпуск.“ (Подписът не се чете.)

ДО МИНИСТЪРА НА ПРАВОСЪДИЕТО — СОФИЯ, 19 АПРИЛ 1888 (стр. 238) — Къща-музей „Алеко Константинов“ в Свищов. Публикувано за пръв път от Пенчо Славейков (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXIX).

След като на 30 март 1888 г. бил уволнен (вж. тук, стр. 294—296), Алеко Константинов решил да се залови за частна адвокатска практика. Неговите противници обаче се опитали с цената на всичко да го лишат от тази последна възможност. Наред с другите средства те се възползували ловко и от буржоазната бюрократична машина. Притиснат отвсякъде, лишен от средства за съществуване, писателят бил принуден да доказва, че знае да чете и да пише по български. Макар и написано по съвсем сериозен повод, това заявление е проникнато от една горчива ирония.

Заявлението било заведено под № 7212 от 20 април 1888 г. Върху него е поставена резолюция „Да се издаде исканото свидетелство“, а под нея — „Изпълнено, 20 април 88 г.“

В отговор на своята молба Алеко Константинов получил следния документ:

Министерство на правосъдието
№ 3045
20 април 1888 г.
София

Удостоверение

Чрез настоящето Министерството на правосъдието, по просбата на подателя Алеко Константинов, бивший помощник на прокурора при Софийския апелативен съд, удостоверява, че той, Константинов, знае да чете и да пише по български и че службите, които е занимавал по съдебното ведомство, не могат по закона за съдоустройството да се поверяват на лица непълнолетни.

и. д. Главен секретар: (п) Абаджиев.
Началник отделение: (п) д-р А. Петров.

В крайна сметка писателят успял да се сдобие с необходимите документи и да докаже своята правоспособност. На 12 май 1888 г. той помества във в. „Търновска конституция“ (г. IV, бр. 23) следното обявление:

Алеко Константинов
юрист, бивший п.-прокурора
при Соф. апелативен съд
адвокат
известява интересующите се, че приема да защищава углавни дела и да води граждански процеси във всичките съдебни инстанции. Предлага услугите си на г. г. адвокатите.
Писалището му се намира в София,
Дондуковский булевар, в собствения му дом

ДО МИНИСТЪРА НА ПРАВОСЪДИЕТО — СОФИЯ, 15 ЯНУАРИ 1890 (стр. 238) — Препис от заявлението се съхранява в Научния архив на Българската академия на науките, ф. 47, а. е. 395, л. 2.

Следващите три заявления — до комитета „Българско отечество“, до декана на Юридическия факултет и до кмета на Софийската градска община — са писани през последната година на Алековия живот.

ДО КОМИТЕТА „БЪЛГАРСКО ОТЕЧЕСТВО“ ПРИ МИНИСТЕРСТВОТО НА НАРОДНОТО ПРОСВЕЩЕНИЕ — СОФИЯ, 26 АВГУСТ 1896 (стр. 239) — Научен архив на Българската академия на науките, ф. 2, а. е. 21, л. 62. Документът е публикуван най-напред от Л. Кацкова (А. Константинов. Съчинения, т. 2, С., 1957, стр. 393).

Във връзка с този документ вж. т. 2, стр. 280.

ДО ДЕКАНА НА ЮРИДИЧЕСКИЯ ФАКУЛТЕТ ПРИ ВИСШЕТО УЧИЛИЩЕ В СОФИЯ — СОФИЯ, 7 СЕПТЕМВРИ 1896 (стр. 240) — Научен архив при Българската академия на науките, ф. 91, а. е. 2 (чернова). Всъщност това е второто заявление на Алеко Константинов във връзка с участието му в обявения конкурс за

доцент по углавно право; първото заявление от месец май 1896 г. засега не е открито.

Върху този документ обърна внимание най-напред Ал. Ничев в своята статия „За хабилитационната работа на Алеко Константинов“ („Известия на института за литература“, кн. 2, С., 1954, стр. 201—206). Тук са изнесени и редица данни за участието на писателя в обявения конкурс за доцент по углавно право.

ДО КМЕТА НА СОФИЙСКАТА ГРАДСКА ОБЩИНА — СОФИЯ, 19 ДЕКЕМВРИ 1896 (стр. 241) — Софийски градски и окръжен държавен архив, ф. 1 к, оп. 2, а. е. 1333, л. 5. Документът е публикуван най-напред от Е. Стефанов в сп. „Изкуство“, г. III, 1947, кн. 4, стр. 348.

Алеко Константинов е бил назначен за адвокат при Софийското градско общинско управление на 10 май 1896 г. В приложение към статията си „Неизвестни документи от Алеко Константинов“ (сп. „Изкуство“, г. III, 1947, кн. 4, стр. 348) Е. Стефанов публикува следния акт за встъпване в длъжност:

Акт

Днес 10-й май 1896 год. досегашния адвокат на Софийското градско общинско управление Христо Филипов, предадох на адвоката Алеко Константинов, назначен на длъжност градски адвокат с приказ от 10 май т. год. под № 404, всичките съдебни дела на общината според приложените тук описи.

Предал: Хр. Филипов
Приел: Алеко Константинов
За кмет: (не се чете)

Както се вижда от един друг документ, публикуван пак от Е. Стефанов в приложението към посочената статия, молбата на Алеко Константинов е била удовлетворена и от 31 януари 1896 г. той е бил освободен от заеманата длъжност. Ето текста на този втори документ:

Акт

Днес 31-й декември 1896 г. досегашният адвокат на Соф. градско общинско управление Алеко Константинов предадох на адвоката д-р П. Зъбов, назначен на длъжност градски адвокат с приказ от 21-й декември т. г. под № 1013 всичките съдебни дела на общината според приложените тук описи.

Предал: Алеко Константинов
Приел: д-р Зъбов
За кмет: Д. Ножаров

Според Пенчо Славейков писателят напуснал тази длъжност, „защото е не можал да се примири с разбойническите инстинкти на тогавашните градски съветници“ (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XXXV). Конкретният повод за оставката на Алеко Константинов е встъпването в длъжност в края на 1896 г. на новоизбрания кмет на столичната община Григор Начович, към когото писателят е изпитвал дълбока неприязън (вж. т. 2 от настоящото издание, стр. 222—225).

МАТЕРИАЛИ ВЪВ ВРЪЗКА С ДЕЙНОСТТА НА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

Поместените тук материали отразяват само част от разнообразната дейност на Алеко Константинов. Извън литературните си

занимания, които за него са били безспорно най-важни, и извън пряката си служебна работа, която му е осигурявала необходимите средства за съществуване, писателят е участвувал в най-различни обществени инициативи: бил е един от дейните членове на Софийското македонско дружество, а по-късно един от членовете на Върховния македонски комитет, участвувал е в ръководството на дружество „Славянска беседа“ и дори е бил подпредседател на неговото настоятелство, бил е член на почетния театрален комитет, създаден по инициатива на Ив. Д. Шишманов, бил е един от членовете на Софийското околийско училищно настоятелство, участвувал е в юбилейния комитет за отпразнуване 25-годишната книжовна дейност на Иван Вазов, бил е член на редакционната колегия на Юбилейния сборник по случай 50-годишнината на българската журналистика, участвувал е в комисията за изработване на плана за софийската канализация и т. н., и т. н. Всеизвестна и всепризната е неговата дейност като основоположник на българското туристическо движение.

Тази многостранна дейност на Алеко Константинов, свидетелствуваща за отзивчивостта му към различни обществени инициативи, все още не е достатъчно проучена. Не са издирени и обнародвани например документите, за които говори Пенчо Славейков: „В архивата на Върховния македонски комитет в София има спазени, вярвам, оригиналите на два ценни документа, чийто автор е Алеко: Резюме от „Минималните реформи за успокоявание християнското население в Македония“ (изискан от руския дипломатически агент в София; писан на руски език) и „Отговор на писмото до председателя на арменския комитет в Лондон“, в което писмо са били изказани за пръв път известните възгледи на Гладстона върху македонския въпрос...“ (А. Константинов. Съчинения, т. 1, С., 1901, стр. XL). Съществували са очевидно и редица други документи, които остават засега непознати — както във връзка с дейността на Алеко Константинов като член на Върховния македонски комитет, така и във връзка с участието му в други обществени начинания. Трябва да се очаква, че при едно от следващите издания този дял ще бъде допълнен с нови материали, които ще хвърлят допълнителна светлина върху живота и делото на големия писател.

УСТАВ НА КЛУБ „МУСАЛА“ (ПРОЕКТ) (стр. 242) — Къща-музей „Алеко Константинов“ в гр. Свищов. Публикувано за пръв път в сп. „Турист“, 1963, кн. 6, стр. 10—11. Документът е открит от Рашко Иванов, тогава уредник при свищовския музей „Алеко Константинов“, в дома на Величко Романов Марков, внук на починалата през 1940 г. Анастасия Величкова Маркова, леля на Алеко Константинов.

ОСОБНО МНЕНИЕ (стр. 243) — Софийски градски и окръжен държавен архив, ф. 5 к, оп. 1, а. е. 442, л. 5. Документът е публикуван най-напред от Е. Стефанов в сп. „Изкуство“, г. III, 1947, кн. 4, стр. 342—347.

Обръщайки внимание върху този интересен документ, Е. Стефанов разкрива конкретния повод за неговото възникване. „През март 1896 год. — пише той — софийският основен учител Петър Джидров, тогава социалист, който по-късно след Първата светов-

на война се яви като социалпредател и мина в лагера на фашизма, държи сказка пред учителите и учителките, членове на Софийското околийско учителско дружество „Неофит Рилски“ на тема „Какво нещо е социализъм“. Сказката на Джидров обърнала внимание на инспектора на софийското учебно окръжие Баламезов, който веднага нарежда до председателя на училищното настоятелство да се свика училищното настоятелство и да разгледа и се произнесе върху съдържанието на сказката. На гърба на поканата до тогавашните училищни настоятели Нестор Марков, Алеко Константинов, Димитър Бързаков и Михаил Ковачев, която печатаме подолу, намираме скицирано с молив неизвестно от кого съдържанието на сказката на Джидров: 1. Родово общество. Частната собственост. 2. Феодализмът. Господарството подкрепя само богатите и неправдите, които са откраднали. Господари и подчинени. 3. Буржоазията и пролетарии. Кражбата на труд. Унищожението на държавата. Революционният социализъм: Частната собственост да се унищожи. А встрани от тях е написано: К. Маркс, Фр. Енгелс, Авг. Бебел, Ферд. Ласал, С. Симон, Кувие, Р. Овен. Тези бележки са били навярно правени от някой училищен настоятел с явни антипатии към социализма, тъй като той е подчертал именно, както се вижда, онези места от сказката, които според него уязвяват сказчика в антидържавни и безнравствени прояви. В заседанието си на 4 април 1896 год. настоятелството под председателството на д-р Моллов, помощник-кмет на столицата, и в присъствието на Алеко Константинов, Н. Марков, Д. Бързаков и М. Ковачев, като осъжда социалистическата пропаганда, която Джидров вършел сред учителите и имало опасност да се нанесат „непоправими злини за нашето още незряло за такива учения общество, особено учениците“, решило да уволни Джидров. Съставеният по този случай протокол е подписан от Моллов и Н. Марков. Алеко Константинов се подписал „при особено мнение“. А Д. Бързаков е отбелязал „поддържам мнението на г-н Алеко Константинов“. Що се отнася до М. Ковачев, той е гласувал за уволнението на Джидров, обаче впоследствие отказал да подпише протокола, както научаваме от едно писмо на кмета Моллов от 10 април 1896 год. до инспектора на Софийското учебно окръжие.“

В приложението към статията на Е. Стефанов наред с „особеното мнение“ на Алеко Константинов са публикувани и следните три документа, тясно свързани с него:

Инспектор
на
Софийското учебно окръжие
№ 260
1 април 1896 год.
гр. София

До Господина
Председателя на училищното
настоятелство
Тук

Чест имам да Ви помоля господин Председателю, да свикате в непродължително време председателствуемото от Вас настоятелство, за да се запознае и произнесе по приключената при настоящето ми сказка „Какво нещо е социализъм“, държана в Софийското ок. учителско дружество от учителя при тукашните основни училища Петър Джидров. Препис от решението, което ще вземе настоятелството по повод на тази сказка и самата сказка, след като бъде прочетена от г. г. училищните настоятели, моля да се изпрати незабавно

и поверената ми инспекция, за да се представи решението на настоятелството в почитаемото Министерство на народното просвещение.

Инспектор: Г. Баламезов
(печат)

Покана

Софийско
градско общинско управление
Отделение административно
№ 4738
3. IV. 1896 год.

До г. г. училищните настоятели
Нестор Марков
Алеко Константинов
Димитър Бързаков
Михаил Ковачев

Умоляват се горните г. г. да дойдат в кметството утре на 4-того в часа 9 сутринта, за да се произнесат по сказката „Какво нещо е социализъм“, държана от учителя П. Джидров в Софийското окол. дружество „Неофит Рилски“.

Председател на училищното настоятелство
Помощ. кмета: Н. Моллов
(печат)

Протокол

На 4-й април 1896 год. настоятелството на соф. народни училища под председателството на г-н д-р Моллов, софийски градски кмет, и в присъствие на членовете г-да А. Константинов, Н. Марков, Д. Бързаков и М. Ковачев пристъпи към разглеждане сказката на учителя при соф. народни училища П. Джидрова „Какво нещо е социализъм?“, държана пред учителите и учителите, членове на Соф. окол. учителски съюз, в заседанието му на ... III. т. г. и изпратена от г-на инспектора на Соф. учебно окръжие с писмо от... IV. 1896 год. под №...

Г-н А. Константинов прочете гласно цялата сказка, подир което се пристъпи към обсъждане на съдържанието ѝ и след дълги разисквания настоятелството, като взема предвид:

1. че социалистическото учение, както е изложено в сказката, има за цел пълното разстройство на съществующия обществен ред, а като такова не може да се счита освен за вредително;

2. че сказката, държана от учителя при соф. народни училища П. Джидров е социалистическа проповед, държана пред учителите и учителките на столицата и околията ѝ с цел да ги убеди да прегърнат те сами, па да проповядват и на други социализъм;

3. че сказката по съдържанието си е безспорно доказателство, за че учителят П. Джидров е не само за себе си социалист, а и проповедник на това вредително за сегашното наше общество учение;

4. че званието народен учител е несъвместимо с принципите и ученнето на всеразрушающия социализъм;

5. че ако не се вземат овреме мерки за неразпространението, особено между учителите, на вредния за у нас социализъм, ще произлязат големи и непоправими злини за нашето още незряло за такива учения общество, особено за учениците,

реши:

П. Джидров като социалист и проповедник на това учение не може да бъде занапред учител при соф. народни училища и е на мнение да бъде отчислен от длъжността, която занимава.

Препис от настоящето постановление да се изпрати г-ну инспектору на Соф. учебно окръжие заедно със сказката.

Председател: д-р Моллов
(п) Алеко Константинов (при особно мнение, приложено към настоящето)
Членове: (п) Н. Марков
(п) Д. Бързаков
(Поддържам мнението на г-н Алеко Константинов)

ПРАВОТО ЗА ПОМИЛВАНИЕ ПО ПОВОД НА НОВИЯ НАКАЗАТЕЛЕН ЗАКОН (стр. 246) — Печата се според преписа и ксерокопието, предоставени на редакцията от Иванка Веселинова и Иванка Секулова заедно със следната бележка, която хвърля известна светлина върху историята на ръкописа:

ЗА ХАБИЛИТАЦИЯТА НА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

Интересът към живота и творчеството на Алеко Константинов винаги е бил заслужено голям. От трагичната му гибел досега този интерес не престава. Затова и най-малкото, което се отнася до обаятелната му личност, представлява нещо ново, което може да бъде прибавено към неповторимото му творчество. Доста изследователи на делото на писателя са допринесли кой повече, кой по-малко за доизясняване на някои страни от живота и творчеството му. Преди около три години проф. Георги Веселинов, един от изследователите на великия и безсмъртен автор на „Бай Ганьо“, откри дисертацията на Алеко Константинов. Ръкописът му бе предоставен от едно лице, близък негов приятел, който познаваше трайните му интереси към личността и делото на писателя. Трудът представлява една тетрадка, която съдържа 59 ръкописни страници. На корицата под заглавието е поставена римската цифра I, от което личи, че това е началото на някаква поредица.

Знае се, че Алеко Константинов прави опит да стане преподавател по углавно и гражданско право в Юридическия факултет на Софийския университет, тогава Висше училище, в началото на 1896 година. Това е времето на управлението на народняшкия режим на Константин Стоилов. Писателят е убеден в успеха си. В писмо до един свой приятел той споделя: „Онзи ден поднесох моето учено съчинение върху „Правото за помилване“ на декана на Юридическия факултет. Съветът на Висшето училище ще се произнесе в началото на идущия месец и ако е рекъл господ, твоят покорен слуга в края на октомври ще отпътува за Париж, за да се върне след една или две години като професор по углавното право.“ Хабилитационният труд на Алеко Константинов е занимавал много негови изследователи, но най-подробно е разгледан от проф. Александър Ничев в научното му съобщение „За хабилитационната работа на Алеко Константинов“ (Известия на Института за българска литература, София, 1954, кн. 2, стр. 201—206.).

Смятаната доскоро за изгубена хабилитация вече е намерена и се включва в събраните съчинения на Алеко Константинов. По такъв начин тя става достъпна за всеки, който се интересува от една по-малко позната дейност на писателя.

Ръкописът представлява интерес както от юридическа, така и от историко-литературна гледна точка, защото и в този специфичен труд пред нас се разкрива непримиримата страстна фигура на неговия автор.

Най-близките творчески планове на проф. Георги Веселинов включваха разглеждането на хабилитацията от историко-литературна гледна точка. За съжаление, намерението му беше прекъснато от внезапната му смърт. В папката с материали за предстоящата работа открихме конкретни бележки, които съдържат някои напътствия и могат да бъдат отправна точка в работата на тези изследователи, които ще направят това, което той не можа да реализира. Те са озаглавени непретенциозно „Няколко мисли за изданието на дисертацията на Алеко Константинов“. От бележките личи, че проф. Георги Веселинов се е готвил за едно по-широко и по-задълбочено изследване.

Дисертацията на Алеко Константинов е вече в ръцете на читателя, на учения, на изследователя. Техен дълг е да се заемат с нейното тълкуване.

Ив. Веселинова и Ив. Секулова

СПИСЪК НА ВЕЩИТЕ, НАМЕРЕНИ В КВАРТИРАТА НА ПОКОЙНИЯ АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ, КАКТО И ПРИ НЕГО ВЪВ ВРЕМЕ НА УБИЙСТВОТО МУ (стр. 286) — Български исторически архив при Народната библиотека „Кирил и Методий“, ф. 192, а. е. 5, л. 11—12 (литография). Първоначален вариант на същия списък (непълен) има и в Научния архив на Българската академия на науките, сб. XI, оп. 1, а. е. 633, л. 1—10.

РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ — Поместеното като приложение към настоящия том родословно дърво на Алеко Константинов е изработено от Мария Орукин, една от най-близките живи днес родственици на писателя. Събраните от нея сведения за Алековите роднини по бащина и по майчина линия са резултат от продължителна и упорита работа: др. Орукин се е срещала и разговаряла с много от самите роднини, с други е поддържала кореспонденция, пътувала е из страната и в чужбина, работила е в различни архиви. Разбира се, не е изключено тя да е направила някои неволни пропуски и да е допуснала известни неточности. Внимателният читател ще открие тук и редица непоследователности — както при построяването на родословните схеми, така и при пълнотата на данните за отделни лица. Но въпреки това родословното дърво на Алеко Константинов — в този вид, в който то е представено от Мария Орукин — представлява безспорен принос.

Забележка. При работата си над настоящия том ние попаднахме на един документ, който дава възможност да се изяснят някои обстоятелства във връзка с възникването на поместения в т. 2 фейлетон „Ех, че гуляй му дръпнахме!“ В обяснителната бележка към това произведение ние допуснахме, че по всяка вероятност то е възникнало във връзка с посещението на Фердинанд в Свищов през август 1895 г. при пътуването му до Русе с парахода „Крум“ от княжеската флотилия (вж. т. 2, стр. 241). От новооткрития документ — едно писмо на тогавашния свищовски кмет Владимир Божинов до Ив. Д. Шишманов — става ясно, че фейлетонът „Ех, че гуляй му дръпнахме!“ възпроизвежда посещение-

то на Фердинанд в Свищов в края на август или в началото на септември 1894 г. В писмото, което носи дата 10 септември 1894 г., между другото се съобщава: „Щях да ти пиша по-рано, но нямах възможност по причина, че щом се завърнах, залових се да приготвям за посрещанието на т. н. височества, които, макар че не излязоха горе в града, но останаха на пристанището 2 часа и приемаха разни депутации. Посрещанието им стана много бляскаво, имаше на скелята повече от 3000 души. Аз за първи път се удостоих да разговарям с княза и княгинята, които останаха много доволни от посрещанието и на няколко пъти ми поръчаха да благодаря от тяхно име на свищовските граждани“ (Научен архив на Българската академия на науките, ф. 11, оп. 3, а. е. 1850, л. 48—49).

СЪДЪРЖАНИЕ

СТАТИИ И РЕЧИ

СТАТИИ

До редакцията на в. „Търновска конституция“ . . 7
„Поема на злото“ от Ст. Михайловски . . 10
„Novissima verba“, стихотворения от Ст. Михайловски . 21
Едно обяснение 39
[Писмо от Свищов] 40
15-годишният юбилей на „Славянска беседа“ в София 43
Българин оперен певец в Русия 46

РЕЧИ

[В защита на Петко Каравелов и Трайко Китанчев] 48
[Опровержение по повод на обвиненията срещу Петко Каравелов и Трайко Китанчев] 58
[В защита на Илия Георгов] 61

ПИСМА

До Ив. Д. Шишманов — Николаев, 18 януари 1881 . 67
До Ив. Д. Шишманов — Николаев, 7 февруари 1881 . 67
До Ив. Д. Иванов — [Одеса, есента на 1881] . . 68
До Ив. Д. Шишманов — Одеса, 30 октомври 1881 . 68
До Ив. Д. Иванов — Одеса, 1 септември 1882 . . 70
До Ив. Д. Иванов — София, 29 ноември 1888 . . 71
До Ив. Д. Шишманов — Париж, 24 август 1889 . 72
До Ив. Д. Шишманов — Париж, 11 септември 1889 . 72
До П. П. Славейков — Париж, 11 септември 1889 . 73
До Ив. Д. Шишманов — София, 5 септември 1891 . 73
До Найчо Цанов — София, 20 март 1892 . . . 74
До Димитър Тончев — София, 16 май 1892 . . 74
До Прокопий Константинов — София, 30 септември 1892 76
До Найчо Цанов — София, 29 октомври 1892 . . 77
До Найчо Цанов — София, 10 ноември 1892 . . 78
До Найчо Цанов — София, 28 ноември 1892 . . 79
До Найчо Цанов — София, 18 декември 1892 . . 79
До Найчо Цанов — София, 27 януари 1893 . . 80
До Стоян Бешков — София, 13 февруари 1893 . . 81

До Найчо Цанов — София, 19 март 1893 . . . 81
До Найчо Цанов — София, 22 март 1893 . . . 83
До Найчо Цанов — София, 30 април 1893 . . . 84
До Димитър Тончев — Чикаго, 14/26 юли 1893 . 85
До Софица и Яков Петкович — Чикаго, 14/26 юли 1893 85
До Ангел Орукин — Париж, 2/14 август 1892 . . 86
До Найчо Цанов — София, 10 септември 1893 . . 86
До Найчо Цанов — София, 25 септември 1893 . . 87
До Найчо Цанов — София, 9 октомври 1893 . . 88
До Найчо Цанов — София, 11 октомври 1893 . . 89
До Ив. Д. Шишманов — София, 16 октомври 1893 . 89
До Найчо Цанов — София, 4 ноември 1893 . . 90
До С. С. Бобчев и М. Маджаров — София, 6 ноември 1893 91
До Найчо Цанов — София, 13 ноември 1893 . . 91
До Найчо Цанов — София, 29 ноември 1893 . . 92
До С. С. Бобчев и М. Маджаров — София, 4 декември 1893 93
До Стоян Бешков — София, 21 декември 1893 . . 93
До Найчо Цанов — София, 23 декември 1893 . . 95
До Найчо Цанов — София, 20 януари 1894 . . . 96
До Найчо Цанов — София, 22 януари 1894 . . . 97
До Стоян Бешков — София, 22 януари 1894 . . 98
До Ив. Д. Шишманов — София, 24 януари 1894 . 98
До С. С. Бобчев — София, 12 февруари 1894 . . 99
До Стоян Радославов — София, 18 февруари 1894 . 100
До С. С. Бобчев — София, 21 февруари 1894 . . 100
До Стоян Бешков — София, 21 март 1894 . . . 101
До С. С. Бобчев — София, 21 март 1894 . . . 101
До Найчо Цанов — София, 23 март 1894 . . . 102
До Стоян Радославов — София, 23 март 1894 . . 103
До Христо Килифарски — София, 4 април 1894 . 103
До Найчо Цанов — София, 2 май 1894 . . . 104
До С. С. Бобчев — София, 5 май 1894 . . . 105
До Стоян Бешков — София 17 май 1894 . . . 106
До Юрдан Иванов — София, 21 май 1894 . . . 107
До С. С. Бобчев — София, 14 юни 1894 . . . 107
До д-р К. Кръстев — София, 4 октомври 1894 . . 108
До Никола Константинов — София, 10 октомври 1894 108
До Найчо Цанов — София, 21 януари 1895 . . . 110
До Найчо Цанов — София, 9 март 1895 . . . 111
До Алекси Филипов — София, 24 март 1895 . . . 112

До Найчо Цанов — София, 11 април 1895 . . . 112
До Найчо Цанов — София, 17 април 1895 . . . 113
До Найчо Цанов — София, 22 април 1895 . . . 114
До Найчо Цанов — София, 8 май 1895 114
До Ив. Евст. Гешов — София, 1 юни 1895 . . 115
До Найчо Цанов — София, 15 юни 1895 . . . 116
До Алекси Филипов — София, 22 септември 1895 . 116
До Найчо Цанов — София, 13 октомври 1895 . . 117
До Алекси Филипов — София, 2 декември 1895 . . 117
До Илия Киселов — София, 26 декември 1895 . . 118
До приятелите във Видин — [София, началото на 1896] 118
До Найчо Цанов — София, 8 януари 1896 . . . 118
До Алекси Филипов — София, 26 януари 1896 . . 119
До Алекси Филипов — София, 7 февруари 1896 . 119
До Алекси Филипов — София, 11 февруари 1896 . 123
До Алекси Филипов — София, 16 февруари 1896 . 124
До Найчо Цанов — София, 27 февруари 1896 . . 124
До Ангел Орукин — София, 2 март 1896 . . . 125
До Алекси Филипов — София, 5 март 1896 . . 126
До Найчо Цанов — София, 6 март 1896 . . . 127
До Алекси Филипов — София, 16 март 1896 . . 128
До Найчо Цанов — София, 12 април 1896 . . . 130
До Найчо Цанов — София, 26 април 1896 . . . 131
До Найчо Цанов — София, 4 май 1896 . . . 131
До Мирко К. Павлов — София, 9 юли 1896 . . 133
До Прокопий Константинов — София, 26 юли 1896 . 134
До Алекси Филипов — София, 9 септември 1896 . 135
До Найчо Цанов — София, 23 септември 1896 . . 139
До Найчо Цанов — София, 22 октомври 1896 . . 139
До Ив. Д. Шишманов — София, 26 ноември 1896 . 142
До Найчо Цанов — София, 31 март 1897 . . . 143

ЛИТЕРАТУРНИ ОПИТИ

СТИХОТВОРЕНИЯ

Огледало 147
Защо? 149
Песен за Слобод Маджара и Пламен Теня . . 150
В памет на четиридесетгодишнината и именния ден на вуйча Ангела 155
Две срещи 159
В 20-градусна мраз 159

На Коля 160
Славянска беседа 161
Събрани, отбрани от висшите кръгове . . . 162
Птичка 162
Отговор 164
Проза в стихове
Кажи ми бе, Първане 165
Ей, госпожо! 166
Щастливецът 166
Гунчо наш е по-практичен 167
Ке го лажем 169
Юшче ке го лажем 170
Какво се чува? 171
Борец 171
Микрофон 172
Мисли пред Коледа 173

Прогрес 176
Все обстоит благополучно 178

ФЕЙЛЕТОНИ
в. „Братски труд“
Пак литературен вечер! 180
Кое-что 183
Сирни заговезни 185
в. „Заговезни“
Бъдещата велика война през 1892 г. 186
Изменения и допълнения към устава на „Беседата“, напечатан във в. „Заговезни“, бр. I, година I . 188
На един провинциален бал 193
Вътрешен отдел 196
Към моите събратия аристократи 197
„Отче наш“ 198
Обявления 198

РАЗКАЗИ
[Разказ на един юнкер] 200
Как е станал годежът на днешната именинница с достойния внук на хаджи Ивана 202

ДРАМИ
На свободна почва 213

ЦК

ПРИЛОЖЕНИЯ

АВТОБИОГРАФИЧНИ МАТЕРИАЛИ

[Кратка автобиография] 231
Моята изповед 232
Между изреченията, които са ми направили дълбоко впечатление 234
Заявления
До министъра на правосъдието — София, 4 юли 1885 235
До министъра на правосъдието — София, 4 юни 1886 235
До министъра на правосъдието — София, 19 април 1888 238
До министъра на правосъдието — София, 15 януари 1890 238
До комитета „Българско отечество“ — София, 26 август 1896 239
До декана на Юридическия факултет — София, 7 септември 1896 240
До кмета на Софийската градска община — София 19 декември 1896 241

МАТЕРИАЛИ ВЪВ ВРЪЗКА С ДЕЙНОСТТА НА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

Устав на клуб „Мусала“ (проект) 242
Особно мнение 243
Правото за помилване по повод на новия Наказателен закон 246
Списък на вещите, намерени в квартирата на покойния Алеко Константинов, както и при него във време на убийството му 286

Родословно дърво на Алеко Константинов от страна на баща му
Родословно дърво на Алеко Константинов от страна на майка му

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

ТОМ IV

редактор Славка Иванова
художник Евгени Клинчаров
худ. редактор Стефан Груев
техн. редактор Цветана Арнаудова
коректор Тотка Вълевска

формат 84/108/32; тираж 30113 екз; печ. коли 24,25; изд. коли 20,37; уик 24,88; л. г. VI/55; изд. № 5623; поръчка № 149/1981 година на изд. „Български писател"; дадена за набор на 7. V. 1981 г.; излиза от печат на 30. X. 1981 г.;
цена: 3,48 лв.
Код 25 9536172511 / 5506-24-81

ДП „Димитър Найденов" — В. Търново

РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ ОТ СТРАНА НА БАЩА МУ

СЪСТАВИЛА МАРИЯ ОРУКИН

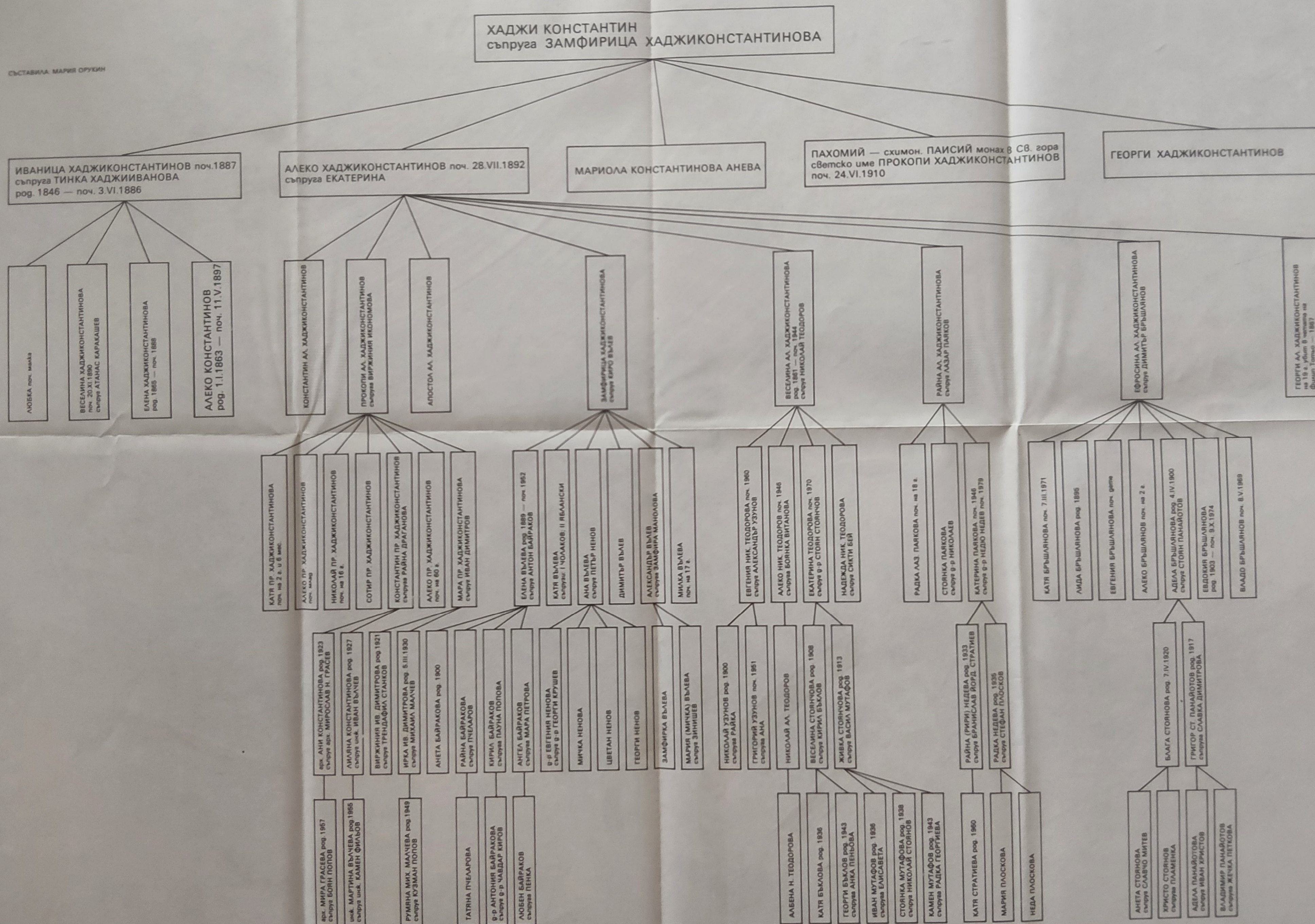

РОДОСЛОВНО ДЪРВО НА АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ ОТ СТРАНА НА МАЙКА МУ

ЕМАНУИЛ Йоан ШИШМАНОВ род. 13.VIII.1776 — поч. 15.III.1850
ЕКАТЕРИНА ШИШМАНОВА — ПЕШАКОВА род. 26.X.1795 — поч. 2.VIII.1848

НЕТРАК ШИШМАНОВ
поч. 1848

СРАЛИМИР ШИШМАНОВ
род. 1811 — поч. 1877
съпруга РАХИЛА

- **В-р АСЕН ШИШМАНОВ** род. 1843 — поч. 1899
  - съпруга МАРИЯ
- **ВОЙКА**
  - съпруг ИСИДОР ПАВЛОВИЧ
- **В-р МИЛАН ШИШМАНОВ** род. 1855 — поч. 1919
  - съпруга ДАРИНКА ЛЯШКОВИЧ
- **МЕЛАНИЯ**
  - съпруг ПЛАВАЛОТ
- **АНГЕЛИНА ШИШМАНОВА** поч. 1940
  - съпруг САВИЧ
- **ДИМИТЪР ШИШМАНОВ ШИМОР** поч. 1941

АЛЕКСАНДЪР ШИШМАНОВ
род. 1812 — поч. 1892
съпруга АУКСА

- **ЕФИМИЯ (МУРИЛОВОЙ)**
- **ЕКАТЕРИНА**
  - съпруга ВАСИЛ ПАВУРДЖИЕВ
- **ЕЛЕНА**
  - съпруга КРЪСТЬО ДАМЯНОВ
- **АЛЕКО ШИШМАНОВ**
- **ЕМАНУИЛ ШИШМАНОВ**
- **БОРИС ШИШМАНОВ**

ДИМИТЪР ШИШМАНОВ
род. 1833 — поч. 1875
съпруга НЕДЕЛЯ

- **проф. ИВАН ШИШМАНОВ** род. 1862 — поч. 1928
  - съпруга ЛИДИЯ ДРАГОМАНОВА
- **В-р ЕМАНУИЛ ШИШМАНОВ**
  - съпруга КОСТАДИНКА ДРУМЕВА
- **МАРА** поч. 1912
  - съпруги I ФЕДЯ КУРГАНОВИЧ; II А. ЗВЕРЕВ

ЕЛЕНА ШИШМАНОВА — ОРУКИН
род. 1833 — поч. 1875
съпруга ЕВЛОГИ ГЕОРГИЕВ

- **АНГЕЛ Д. ХАДЖИИВАНОВ — ОРУКИН** род. 28.X.1849 — поч. 3.IX.1914 съпруга БАЛАСКА
- **проф. ЕМАНУИЛ Д. ИВАНОВ** род. 1857 — поч. 1926
  - съпруга ЕКАТЕРИНА КОЗАРОВА
- **ИВАН Д. ЧИЛИНОВ** род. 1864 — поч. 1949
  - съпруга МАРИЯ ХИТЕВА
- **ТИНКА ХАДЖИИВАНОВА-ДАСКАЛОВА-КОНСТАНТИНОВА** род. 1848 — поч. 1886
  - съпруга ИВАНИЦА ХАДЖИКОНСТАНТИНОВ
- **МАРГАРИТА** род. 1853 — поч. 1938
  - съпруг ТОДОР ИКОНОМОВ
- **АНАСТАСИЯ** род. 1851 — поч. 1940
  - съпруг ВЕЛИЧКО МАРКОВ
- **СОФИЯ** род. 1851 — поч. 1922
  - съпруга В-р ЯКОВ ПЕТКОВИЧ

ЕЛЕНА ШИШМАНОВА ДИМИТЪР ХАДЖИИВАНОВ
род. 28.X.1817 — поч. 14.XII.1889

- **КОСТА ЦАНОВ**
- **НАЙЛ ЦАНОВ** род. 1835 — поч. 1901
  - съпруга ЕКАТЕРИНА
- **АЛЕКСАНДЪР ЦАНОВ**
- **НАЙЧО ЦАНОВ** род. 1857 — поч. 28.VI.1923
- **АНАСТАСА** съпруга СВЕТОЗАР (ЗАНКО) ИГНАТОВ
- **МАРИЦА**
  - съпруга ИВАН СРЕБЪРНИКОВ

ТИНКА ШИШМАНОВА ХАДЖИЙВАНОВА
съпруга ТОМАКИ

- **ХАДЖИ СОФИЯ** род. 1840 — поч. 1911
  - съпруга ХАДЖИ ЦАНКО ЦАНОВ
- **АЛЕКСАНДЪР АНГЕЛОВ**
  - съпруга КАТЕРИНА СТАТКОВА
- **ЛУКСА НИКОЛОВА**
  - съпруга НЕДКО МИНКОВ
- **МАНОЙЛО НИКОЛОВ — ДУНКОВСКИ**

СЕВАСТИЦА ШИШМАНОВА
род. 1815 — поч. 1885
съпруг НИКОЛЧО

- **ДИМИТЪР ГЪЗОВЯНОВ**
- **пом. ИВАН ГЪЗОВЯНОВ**
- **ФИЦА**
  - съпруг ТОМЧО ВАНКОВ
- **МАРИЦА ХАДЖИТОДОРОВА БАЛЪКЧИЕВА**
- **ЕЛИСАВЕТА**
  - съпруг ТОМА ВАСИЛКОВ
- **ЕКАТЕРИНА** поч. 1962
  - съпруг ТРИФОН ПАНОВ
- **ИРИНА ДАМЯНОВА**

ЕФИМИР ШИШМАНОВА
род. 1832 — поч. 1916
съпруг СЕВАСТАКИ

- **ВАСИЛ ПАВУРДЖИЕВ**
- **ЕВДОКИЯ**
  - съпруга ЛУША Г. ЦАНЕВА
- **ПЕТЪР**
  - съпруга ЕЛЕНА ЦАНЕВА
- **ЛУША**
  - съпруга ЕЛЕНА ШИШМАНОВА
- **ЛУША**
- **МЕЛАНИЯ**
- **КОСТАДИН**
  - съпруга ЕКАТЕРИНА ШИШМАНОВА
- **ДИМИТЪР**
  - съпруга ЛИДА КАТЕВА
- **ЕВГЕНИЯ**
  - съпруга ЛУША ШИШМАНОВА
- **ЕЛЕНА**
  - съпруга ЛЮБОВ ПЕТКОВИЧ
- **ЛУША**
  - съпруга ЕЛЕНА ШИШМАНОВА
- **ЛУША**
- **ЕЛЕНА ГЕРЕН**
  - съпруга ЙОРДАН ПАНОВ
- **ЙОРДАНА**
  - съпруга НИКОЛА ПАРАСКЕВА
- **БОРИС**

ЕЛЕНА ШИШМАНОВА — ГЕРЕН
род. 1868 — поч. 1888

- **ЛЮБОВ** поч. 1890
  - съпруга ВЕСЕЛИН ПЕТКОВИЧ
- **ЕЛЕНА** поч. 1888
  - съпруга ЦВЕТАН МАДЖАРОВА
- **ВЛАДИ ИВАНОВ**

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ
род. 1.I.1863 — поч. 11.V.1897

- **МИЛА МАРКОВА**
  - съпруга РОМАН МАРКОВ
- **НАДЯ НИКОЛОВА**
  - съпруга ИВАН ПЕТКОВИЧ
- **ВАНА ВИЧЕВА**
  - съпруга В-р АСЕН ЦАНОВ
- **РАДАН ЦАНОВ**
  - съпруга НИКОЛА ЦАНОВ
- **ГРОЗДА**
  - съпруг ГОЧО
- **ХАДЖИ ТОМА ЦАНОВ**
  - съпруга ХАДЖИ СОФИЯ
- **НИКОЛА ЦАНОВ**
  - съпруга СЕВАСТИЦА МИШЕВА

ЕЛЕНА ШИШМАНОВА — КАТРАНОВА
род. 1868 — поч. 1888

- **ЗОРА ДИМИТРОВА**
  - съпруга АСЕН ЦАНОВ
- **МАРИЯ ЗАНКОВА**
  - съпруга ТОДОР ИВАНОВ
- **АЛЕКСАНДЪР**
  - съпруга ВЛАДО
- **ВЛАДО**
  - съпруга КОЛЬО
- **КОЛЬО**
- **ТОДОР ЦАНОВ**
  - съпруга РАЙНА ПЪДАРЕВА
- **РАЙНА ПЪДАРЕВА**
  - съпруга МАРИН ЛАЗАРОВ
- **ТАША АМНОРОВА**
  - съпруга В-р МИНКО МИНКОВ
- **СЕВАСТИЦА МИШЕВА**
  - съпруга СЕВАСТИЯ ДИКОВА
- **НИКОЛА МИНКОВ**
  - съпруга ИЛИЯ
- **СЕВАСТИЯ ДИКОВА**
- **САВКА**

КЕНА САРАФОВА — ДИМИТРОВА
род. 1868 — поч. 1888

- **ДИМИТЪР ИВАНОВ**
  - съпруга ДАНКА ИВАНОВА
- **ТОДОР ИВАНОВ**
  - съпруга ЗОРА КАБАКЧИЕВА
- **ЛЕНА ТОДОРОВА**
  - съпруга ЕФИМИЯ
- **ЕФИМИЯ**
- **АСЕН**
  - съпруга ЕЛЕНА ГЕРЕН
- **АЛЕКСАНДЪР**
  - съпруга ЙОРДАНА
- **ЙОРДАНА**
  - съпруга НИКОЛА ПАРАСКЕВА
- **БОРИС**

МАРИЯ ОРУКИН род. 21.XI.1905
съпруга ЕВЛОГИ ГЕОРГИЕВ

- **МИХАЛ ИВАНОВ**
  - съпруга ЛЮБА ПЕТКОВИЧ
- **РАДКА САРАЙСКА**
  - съпруга ЕВЛОГИ ГЕОРГИЕВ
- **ДАНКА ИВАНОВА**
  - съпруга ЛЮБА ПЕТКОВИЧ
- **ВЛАДИ ИВАНОВ**
  - съпруга ЦВЕТАН МАДЖАРОВА
- **ЕВЛОГИ ГЕОРГИЕВ**
  - съпруга ЕЛЕНА ГЕРЕН
- **ЕЛЕНА ГЕРЕН**
  - съпруга ЙОРДАН ПАНОВ
- **ЙОРДАНА**
  - съпруга НИКОЛА ПАРАСКЕВА
- **БОРИС**

МИХАЛА ОРУКИН поч. 1949
съпруга ЕКАТЕРИНА КОЗАРОВА

- **ЕЛЕНА ОРУКИН**
  - съпруга ЕВЛОГИ ГЕОРГИЕВ
- **ЕЛЕНА ГЕРЕН**
  - съпруга ЙОРДАН ПАНОВ
- **ЙОРДАНА**
  - съпруга НИКОЛА ПАРАСКЕВА
- **БОРИС**

ЕЛЕНА ОРУКИН — ГЕОРГИЕВА
род. 1906 — поч. 1949

- **ЕЛЕНА ГЕРЕН**
  - съпруга ЙОРДАН ПАНОВ
- **ЙОРДАНА**
  - съпруга НИКОЛА ПАРАСКЕВА
- **БОРИС**

ЕЛЕНА ГЕРЕН — ПАНОВА
род. 1932 — поч. 1988

- **ИРИНА ДАМЯНОВА**